SPRAWY MORSKIE I KOLONJALNE

C Z A S O P I S M O

POŚWIĘCONE ZAGADNIENIOM MORSKIM, ŻEGLUGI ŚRÓDLĄDOWEJ, MIGRACYJNYM I KOLONJALNYM

ZESZYT III (9)

LIPIEC — SIERPIEŃ — WRZESIEŃ

WARSZAWA 1936

WYDAWNICTWO LIGI MORSKIEJ I KOLONJALNEJ

Skład Główny: Instytut Wydawniczy „Bibljoteka Polska“ Sp. Akc. w Warszawie

Drukiem Zakładów Graficznych „Bibljoteka Polska“ w Bydgoszczy

SPIS RZECZY

Strona

Michał Pankiewicz — Pionier nowej Polski 5

Leonard Barnes — Przyszłość kolonij 11

K. J. — Ku rozwiązaniu problemu kolonjalnego 43

Leon Jeziorański — Możliwości poprawy gospodarczej w Polsce na odcinku handlu zagranicznego 55

Bolesław Polkowski — Handel zagraniczny polski w r. 1935 . . . 80

Roman Piotrowicz — Dziejowe znaczenie morza 99

Jan Reychman — Bandera polska na morzu Czarnem w XVIII w. . 118

R. T. P. — Nowy porządek na cieśninach 126

Zenon Marynkiewicz — Kronika ustawodawcza 131

L. C. — Przegląd prasy zagranicznej 137

Wanda Karczewska — Echa manifestacyj gdańskich (oraz wykaz zrzeszeń, które pisemnie potwierdziły udział w akcji gdańskiej) . . . 146

K. G. Z. — Nowe książki z dziedziny spraw morskich, kolonjalnych i żeglugi śródlądowej 224

SPRAWY MORSKIE I KOLONJALNE

ZESZYT 3 LIPIEC — SIERPIEŃ — WRZESIEŃ ROK III

Redaktor: JAN DĘBSKI

MICHAŁ PANKIEWICZ

PIONIER NOWEJ POLSKI

Myśl gen. Orlicz-Dreszera zawsze biegła ku morzu i ku wielkim perspektywom gospodarczym i politycznym, które zarysowały się przed naszą Rzeczypospolitą po uzyskaniu dostępu do morza.

,,Morze... Niezłomne w swym ruchu, od wieków zamierzchłych nieustannym, potężne i straszliwe w przeraźliwym łoskocie rozszalałych wód podczas druzgocących duszę ludzką burz i huraganów, a w dniu pogodnym ubarwione królewskim przepychem błękitu, złota i purpury".

Powyższa cytata z przedmowy Gustawa Orlicz-Dreszera do książki Jerzego Smoleńskiego ,,Morze i Pomorze" maluje plastycznie nietylko ukochane przez Niego morze, ale i Jego bogatą, mieniącą się wszystkiemi kolorami tęczy duszę.

Niezłomny, w swym nieustannym ruchu ku Niepodległości, nie spoczął na laurach w Polsce Niepodległej. Jego żołnierska myśl, żywa i czujna, rejestruje bez przerwy wszelkie przejawy życia polskiej rzeczywistości, przetwarza je w swym nieustannym ruchu i oto z żołnierza wykonawcy coraz wyraźniej zaczyna się wyłaniać sylwetka polityka i męża stanu. Dusza Jego bowiem była jak to morze ,,potężne i straszliwe w przeraźliwym łoskocie rozszalałych wód ... a w dniu pogodnym ubarwione królewskim przepychem błękitu, złota i purpury".

Nie raz jeden podziwiałem bogactwo tej duszy. Wszystko w niej było: żart i dowcip, gniew i oburzenie, odwaga cywilna i głęboka wnikliwość myśli, a przedewszystkiem brak zakłamania się wewnętrznego i zewnętrznego, tej największej plagi Polski współczesnej.

Dla Orlicz-Dreszera, jako żołnierza, nie było rzeczy niemożliwych, za błyskiem Jego szabli zawsze szło zwycięstwo.

Dla Orlicz-Dreszera, jako działacza społecznego i polityka, niema trudności nie do pokonania.

W maju 1932 roku ówczesny premjer Prystor zwołuje naradę z przedstawicieli władz cywilnych i wojskowych oraz działaczy społecznych i politycznych dla omówienia sposobów walki z kryzysem. Wszyscy zabierający głos, z ministrem skarbu na czele, widzą wyjście wyłącznie w polityce „zaciskania pasa" i obniżce płac i zastanawiają się jedynie nad sposobami łatania dziur budżetowych. W ten zgodny chór defetystów gospodarczych gen. Orlicz-Dreszer rzuca mocno i zdecydowanie:

„Nie rozumiem Was wszystkich, jesteśmy w ciągłej defensywie a tu przecież trzeba przejść do ofensywy. Potrzeba nam rozmachu, kawaleryjskiej szarży na okopy kryzysu. Inaczej zadusimy się wszyscy".

Zebrani fachowcy, słuchając słów generała kawalerji, uśmiechali się z lekceważeniem, ale przyszłość nie im przyznała rację.

Objąwszy prezesurę Ligi Morskiej i Kolonjalnej w r. 1931, nadaje jej rozpęd niesłychany. Z małej i nieznanej w Polsce organizacji tworzy potężną instytucję, mającą dzisiaj pół miljona członków, której pisma osiągają wysokości nakładów, nienotowane w Polsce, jak: „Polska na Morzu" — 230 tysięcy, „Morze" — 150 tys., „Szkwał" — 42 tys.

Pod względem prężności i zwartości ideowej, Liga M. i K. wysunęła się dzisiaj na jedno z pierwszych miejsc. Niema w Lidze M. i K. członków papierowych, niema dysydentów, wszyscy tworzymy zwarty obóz, przesiąknięty wspólną ideą wyzyskania morza dla rozwoju potęgi Polski i wszystkich tych możliwości, które dzięki dostępowi do morza stanęły przed nami otworem.

Morze kochamy i chcemy bronić nietylko dla jego piękna i żywiołowej potęgi, musimy to morze zużytkować dla walki z polską nędzą, dla podniesienia dobrobytu, i do tej pracy powołać również kilkumiljonowe wychodźtwo polskie.

I oto myśl Orlicz-Dreszera biegnie ku dalekim braciom amerykańskim. W cytowanej już przedmowie do książki „Morze i Pomorze" pisze:

„Czy, pociągnięci mocnym nurtem życia na ziemi amerykańskiej, nie zapominacie o doli i niedoli ludu, z którego pochodzicie, czy wspominacie z należytem zrozumieniem jego zwycięstwa i klęski, złe i dobre chwile w dawnych i dzisiejszych czasach. Czy jesteście zdolni krzepkiem ramieniem i serdeczną dłonią pomóc braciom, budującym wytrwale wolność na zniszczonych niewolą i wojną zrębach gmachu państwowego i progach własnych chat?"

I dalej:

„Niech morze, które omywa i łączy wspólną granicą brzegi Polski i gościnnej ziemi amerykańskiej, stanie się motorem wzmożonego życia polskiego i podstawą lepszej, słonecznej przyszłości ludu naszego".

,,Niech się powiększy wysiłek Narodu przez Waszą myśl serdeczną i czyn niezawodny, i niech, dzięki pracy wszystkich Polaków w granicach i poza granicami Państwa, prędko nadejdzie dzień, w którym każdy obywatel naszego pięknego kraju będzie mógł powiedzieć szczerze i serdecznie: ,,Ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie".

Trzykrotnie odwiedza sam Stany Zjednoczone, daje impuls do zakładania domów eksportowo-importowych dla handlu z Polską, budzi wśród tamtejszych Polaków dumę narodową i zdobywa niesłychaną popularność wśród całej Polonji amerykańskiej, bez różnicy przekonań.

Jego jednego, z pośród wszystkich gości z Polski, Polonja amerykańska uznała za swego i obdarzyła zaszczytnem mianem ,,naszego generała". A więc:

,,Naszego Generała przyjął amerykański sekretarz stanu..."

,,Naszego Generała witali wojskowi amerykańscy..."

,,Nasz Generał uświetnił swoją obecnością obchód polski i t. d."

A wszak i rodakom na obczyźnie nie pobłażał. W swej publikacji o patrjotyzmie gospodarczym pisał:

,,Polak, znajdujący się na obczyźnie, czcił swoją przeszłość i pamięć starego kraju obchodami patrjotycznemi, takiem czy innem uzewnętrznianiem swoich uczuć, gdy tymczasem przedstawiciele narodów ,,materjalistycznych" uważali za swój obowiązek nawiązywać najpierw najbardziej trwałe węzły gospodarcze, przyczyniające się wydajnie do wzrostu dobrobytu i potęgi niezapominanej nigdy ojczyzny".

,,Doszło więc na tym gruncie do tak niemoralnych wyników, że Anglicy, znajdujący się poza granicami Imperjum Brytyjskiego kupują towarów angielskich za 30 dolarów na głowę rocznie, a ,,patrjotycznie" usposobieni Polacy za 5 centów amerykańskich, a więc 600 razy mniej. Emigranci zaś japońscy, których liczba jest kilkakrotnie niższa od polskich, przysyłają do kraju kilka razy więcej pieniędzy, niż nasi".

,,Różnica gatunkowa wychodźtwa polskiego, w stosunku do emigracji innych narodów świata, da się streścić bez komplementów i jałowego sentymentu, krótko i dobitnie:

Tamci, a więc Anglicy, Francuzi, Włosi, Holendrzy, Hiszpanie, Portugalczycy, Belgowie i t. d. są zdobywcami i założycielami nowych państw, często o znaczeniu światowem, my Polacy jesteśmy sługami zdobywców".

I oto rozpoczyna się praca nad przetwarzaniem zwykłego emigranta w pioniera polskiej ekspansji za oceanem.

W r. 1934 Liga M. i K. zakupuje w Paranie 7 tys. ha pod kolonizację i stopniowo je powiększa do 30 tys. ha, zakłada osadę Morską

Wolę, przystępuje do organizacji drugiej osady a jednocześnie występuje do rządu z planem wielkiej akcji kolonizacyjnej, połączonej z budową kolei, za co możemy otrzymać dwa miljony ha ziemi pod kolonizację i szereg innych przywilejów.

Obok tej akcji prowadzi się inną na terenie Afryki. Nawiązując do afrykańskich tradycyj Szolca-Rogozińskiego, który w latach 1882 do 1886 usiłował z Kamerunu uczynić teren ekspansji polskiej, Liga M. i K. nawiązuje stosunki z Liberją, dostarcza temu państwu dwóch rzeczoznawców, ekonomicznego i sanitarnego, zakłada plantacje surowców kolonjalnych, organizuje z pomyślnym wynikiem wyprawę pionierską statku „Poznań" do portów Afryki zachodniej,

Tak samo przez Ligę M. i K. została zapoczątkowana akcja penetracji handlowej do Kolumbji i Ameryki Środkowej.

Wszystkim poczynaniom Orlicz-Dreszera przyświecała jedna myśl: uczynić Polskę bogatą, potężną, szczęśliwą. Pracując aktywnie w tym kierunku na odcinkach morskim i zamorskim, coraz częściej myślą swoją nawracał do stosunków, panujących w kraju.

Na krakowskim zjeździe Rady Głównej Ligi M. i K., w październiku 1935, między innemi powiedział:

„Jestem człowiekiem, który uważa, że spojrzeć na rzeczywistość śmiało i odważnie jest obowiązkiem każdego człowieka, który chce, żeby było lepiej. Człowiek, który unika rzeczywistości, który sam przed sobą kłamie, który maluje ją przed sobą jako lepszą, niż jest — jest człowiekiem, który boi się czynu.

„Jeżeli nie zdobędziemy się na środki heroiczne, żeby wyjść z tego stanu, w jakim obecnie znajdujemy się pod względem gospodarczym, jeśli nie zwrócimy uwagi na to, że nasz kryzys gospodarczy jest gorszym kryzysem, niż w innych częściach świata i krajach, bo jest skomplikowanym kryzysem ludnościowym, to oczywiście nie będziemy mieli możności budowania naszej siły, budowania naszego domu, gdyż siłą faktu będziemy zmuszeni do daleko idących ograniczeń nawet tam, gdzie potrzeby narzucają się całą siłą logiki życiowej, ze względu na warunki, w jakich są nasze granice.

„Idziemy do pewnego marazmu, do znędznienia i skarłowacenia rasy i narodu, takiego, że będziemy fizycznymi i moralnymi parjasami pośród innych narodów".

„I tak jakoś spokojnie w Polsce wszyscy sobie żyją, tak jakoś w górnej warstwie nie widać tej tragedji, która rozgrywa się u dołu. Komuś może będzie się wydawało, że tak mogą mówić tylko głosy opo-

zycyjne, nieżyczliwie usposobione do poczynań, które są robione, ale przecież czasy historyczne wymagają historycznych ludzi, czasy wielkie — wielkich ludzi, wielkich środków".

I istotnie dzisiejsze czasy wymagają wielkich heroicznych środków, gruntownej przebudowy porządku społecznego pod kątem skończenia z bezrobociem i zatrudnienia bezrobotnych, którzy zaczynają tworzyć nową warstwę społeczną, warstwę, która nie wie, co to jest praca.

Z chwilą, kiedy pięć miljonów bezrobotnych naszych miast i wsi zacznie pracować, skończymy z polską nędzą, znajdziemy środki na dozbrojenie Państwa na lądzie, morzu i w powietrzu. Wówczas żaden wyścig pracy i zbrojeń nie będzie dla nas groźny.

I któż bardziej od Orlicz-Dreszera nadawał się do odegrania roli tego męża stanu, co miałby odwagę przełamania bierności psychiki polskiej, zerwania z bezwładem, w którego okowach nasza myśl i wola bezsilnie się szamocą.

My wszyscy kochamy się w rycerzach, a naokoło nazwiska Orlicz-Dreszera snuł się po całej Polsce czar legendy, wieńczącej skronie tylko nielicznych wybrańców historji. Kochali Go i szanowali wszyscy, wszyscy wierzyli w Jego szlachetność, bezinteresowność i lojalność. Jego oddanie się Naczelnemu Wodzowi było bezprzykładne, Marszałek mógł liczyć na Niego, mógł Nim zawsze rozporządzać i gen. Śmigły-Rydz. Zewnętrzne zatem warunki dla odegrania roli męża stanu istniały, a wewnętrznie nasz Generał rósł z dnia na dzień, olbrzymiał. Miałem możność bliskiego i bezpośredniego obserwowania. jak Jego umysł społecznika i wodza organizacji przeobrażał się w umysł męża stanu, pełnego poczucia odpowiedzialności za swoje słowa i czyny. Dla żadnego z nas, z grona Jego najbliższych współpracowników ligowych, nie ulegało wątpliwości, że Orlicz-Dreszer będzie tym mężem stanu, który gruntownie przeorze polską rzeczywistość, który skończy z bezrobociem i polską nędzą. Czyż myśl Jego nie ogarniała całej polskiej rzeczywistości, czy nie sięgała wzrokiem w daleką przyszłość, czy pozostawiała na uboczu choć jedną ważniejszą sprawę? Wszystkiemu spoglądała śmiało w oczy, obejmując i morze i handel zamorski i Polonję zagraniczną i kwestję kolonij i nędzę polską, która Mu spędzała sen z powiek, i brak należytej odporności żywiołu polskiego w Małopolsce wschodniej i wiele innych spraw i zagadnień, mających znaczenie dla pełnego i zdrowego rozwoju Rzeczypospolitej.

Bodaj w niewielu krajach kuli ziemskiej słowo stało się takim pustym dźwiękiem, jak w Polsce. Wielkie zagadnienia, idee, w naszych ustach i życiu przekształcają się w komunały bez treści, będące zaprzeczeniem wszelkiego czynu. U Orlicz-Dreszera słowo nabierało dźwięku spiżowego,

przypominało dawne czasy ewangelicznej prostoty, kiedy słowo stawało się ciałem i było zapowiedzią czynu.

O kolonizacji w Paranie mówiło się w Polsce i pisało od r. 1918, ale dopiero gen. Orlicz-Dreszer potrafił od słów przejść do czynu.

Jeszcze parę lat temu wszelkie zamierzenia afrykańskie były traktowane przez opinję publiczną i ,,fachowców" narówni z wyprawami na księżyc, a dzisiaj na forum genewskiem minister spraw zagranicznych Rzplitej stwierdza zainteresowanie Rządu Polskiego sprawą kolonij.

Gen. Orlicz-Dreszer miał rzadki dar budzenia wiary i entuzjazmu u ludzi najbardziej krytycznie nastawionych, umiał porywać, zapalać do pracy, wykrzesać z każdego iskrę bożą, co łącznie z wielką i szlachetną ambicją uczynienia z narodu polskiego jeden z najtęższych narodów świata predystynowało Go do odegrania historycznej roli w Polsce dzisiejszej.

Ze śmiercią Jego doznała wielkiej straty Liga M. i K., jeszcze większą stratę poniosło Wojsko, ale najwięcej straciła cała Polska, której ubył jeden z najlepszych synów, będący zaledwie u progu najbardziej twórczego okresu swojego życia. Cześć Jego pamięci.

LEONARD BARNES
TŁUMACZYŁ L. CWALINA

PRZYSZŁOŚĆ KOLONIJ

Zamieszczając pracę p. Barnesa, wybitnego znawcy zagadnień kolonjalnych, która to praca odzwierciedla poglądy niektórych kół angielskich na te sprawy, — redakcja składa Autorowi podziękowanie za wyrażenie zgody na wydrukowanie Jego pracy w przekładzie polskim na łamach „Spraw Morskich i Kolonjalnych".

Red.

Wstęp

Jednym z niewielu korzystnych rezultatów wojny etjopskiej jest coraz większa gotowość zbadania istotnych przyczyn pragnienia ekspansji terytorjalnej, do czego niektóre państwa zdają się być szczególnie skłonne.

Nie ulega wątpliwości, iż sprawa mandżurska pierwsza przyspieszyła te badania; przyczem jest rzeczą stwierdzoną, iż zarówno japońska agresja w Chinach, jak i włoska w Afryce zostały spowodowane impulsami podobnej natury. Jednocześnie jest pewnikiem, iż przyszły ruch ekspansyjny Niemiec będzie trzecim przykładem tego samego typu disequilibrium. Trzy powyższe mocarstwa dynamiczne zdają się istotnie zagrażać pokojowi świata swemi niebezpiecznemi posunięciami, lecz posunięcia te trudno przypisać jakimś szczególnie niemoralnym cechom charakteru narodowego Japonji, Italji lub Niemiec. Zachowanie się tych państw, jakeśmy się zdołali przekonać, należy tłumaczyć tem, że, według zdania ich przywódców, utrzymanie pokoju posiada dla nich o wiele mniejsze znaczenie niż chociażby dla W. Brytanji. To odmienne ustosunkowanie się do sprawy pokoju jest w dużej mierze spowodowane obecnym ekonomicznym i terytorjalnym podziałem świata — podziałem, który daje W. Brytanji, Francji, Stanom Zjednoczonym i Rosji wiele korzyści, uniedostępniając je jednocześnie owym trzem państwom dynamicznym.

Etjopja w sposób jaskrawy rzuciła problem kolonjalny na ekran światowej świadomości. Nierówny podział terytorjów kolonjalnych i międzynarodowa zazdrość, ogniskująca się dokoła tego problemu,

są podstawami pędu do wojny, którego ani żadne posunięcia dyplomatyczne, ani popularne pragnienie utrzymania pokoju, najwidoczniej powstrzymać nie potrafią. Imperjum Brytyjskie w stanie obecnej organizacji nie może już uchodzić za państwo, którego interesy kolidują z interesami światowego pokoju. To samo da się powiedzieć o Imperjum Francuskiem oraz o olbrzymiem terytorjum, znajdującem się pod rządami i wpływem Stanów Zjednoczonych. Rok temu podobne zdanie uważano jeszcze za lewicowe bluźnierstwo i nie przyznawano mu dużego znaczenia; dziś pogląd ten jest ogólnie przyjęty na olbrzymim umysłowym terenie, który leży pomiędzy opinją „Daily Heralda" i „Timesa", między zdaniem Sir Samuel Hoare'a a przekonaniami Sir Howard Crippsa. Nie przypominam sobie, żeby w Anglji współczesnej popularna myśl, dotycząca sprawy o tak fundamentalnem politycznem znaczeniu, dokonała tak szybkiego skoku.

Osią, dokoła której obracać się będą międzynarodowe stosunki stu lat następnych, jest problem zorganizowania surowców, rynków i pustych terenów, dla wspólnego użytku wszystkich państw świata. Zadanie to — jak podkreślił Arcybiskup Yorku w swem przemówieniu radjowem — jest największem i przypuszczalnie najtrudniejszem, jakie kiedykolwiek przypadło w udziale dyplomatom. Faktem, który wyróżnił Etjopję, było to, iż zwróciła ona uwagę ludzkości na to zagadnienie i może nawet przyczyniła się do prób jego rozwiązania. Naczelnym obowiązkiem W. Brytanji i jej dominjów jest zdanie sobie sprawy z tego, jak wysoką stała się cena pokoju i że pokój ten w czasach dzisiejszych da się okupić jedynie drogą znacznych ustępstw ze strony państw statycznych, wśród których W. Brytanja pod pewnemi względami zajmuje naczelne miejsce.

W pracy niniejszej postaramy się przeto szukać dróg, zmierzających do ustalenia ogólnych zasad, jakiemi powinny się kierować próby zapoczątkowania reorganizacji starych systemów imperjalnych, jako części układu świata i światowej społeczności, z uwzględnieniem zasad społecznej i międzynarodowej sprawiedliwości.

Będę tu mówił o Niemczech, Italji i Japonji, stanowiących typowy przykład wielu państw, dla których obecna organizacja ekonomiczna świata jest znacznym ciężarem. Nie chcę przez to powiedzieć jednak, że tylko wielkie mocarstwa, lub mocarstwa zbliżone do typu wielkich — mogą zdradzać chęć ekspansji, niezadowolenie lub rozgoryczenie. Obecny stan rzeczy szybko staje się nieznośny, zarówno dla pewnych państw o dużej ilości mieszkańców, jak i dla mniejszych narodów, których narzekania, jak zwykle, są mniej donośne. Konstruktywne propozycje, zawarte w końcowej części tej pracy, mają wskazać sposoby odprężenia obecnej sytuacji, zarówno dla wielkich, jak i dla małych.

Problem państw dynamicznych

Pomiędzy rokiem 1880 a 1900, wszystkie mocarstwa należały do rzędu mocarstw dynamicznych. Żadne z nich nie było zadowolone ze swego stanu posiadania i każde pragnęło powiększyć swe terytorja dla zapewnienia sobie spokoju pod względem ekonomicznym i militarnym. W konsekwencji nastąpił jednoczesny podział Afryki i Azji, przyczem W. Brytanja, Francja, Stany Zjednoczone, Rosja, Niemcy, Italja i Japonja wzięły udział w tym rozbiorze.

Trzy pierwsze państwa, jedno po drugiem, zostały wkońcu nasycone; mogły one zaniechać dalszej ekspansji i oświadczyć światu: ,,To, co mamy — wystarczy. I to, cośmy zdobyli, jest nasze". W czwartem, to jest w Rosji, rewolucja r. 1917 zmieniła podstawowo całą sytuację; powstał tam układ społeczny i rząd o filozofji politycznej, nie przypisującej ambicjom imperjalnym dużego znaczenia. Cztery mocarstwa powyższe ze zrozumiałych więc powodów osiągnęły stan statyki i mimo to jednak po wojnie światowej, zarówno W. Brytanja jak i Francja, nie omieszkały skorzystać z nadarzającej się sposobności, aby do swoich posiadłości imperjalnych dołączyć większość kolonij niemieckich i duże obszary Imperjum Tureckiego.

Niemcy, Włochy i Japonja również brały udział w rozgrywce kolonjalnej w końcu ubiegłego stulecia, lecz państwa te, w przeciwieństwie do W. Brytanji, a szczególnie Francja, nie mogły wykorzystać najodpowiedniejszej chwili, gdyż zjednoczenie narodowe nastąpiło u nich stosunkowo późno. Stąd też powstał żal i świadomość, że zostały pokrzywdzone. Dla Japonji wprawdzie podbój Chin był lekarstwem na tego rodzaju dolegliwości. W ciągu ostatnich trzydziestu lat Japonja zdobywa stopniowo coraz to większe obszary Chin i jak dotychczas nie widać, żeby nasyciła swoje ambicje. Niemcy natomiast i Italja nie miały takich możliwości. Niemcy po przegraniu wojny utraciły nietylko swoje kolonje, lecz również i 30 000 mil kw. ziem metropolitalnych. Włochy zaś, mimo że technicznie znalazły się w szeregu zwycięzców i otrzymały zgodę na przesunięcie swojej granicy północno-wschodniej, opuściły konferencję pokojową z dotkliwem poczuciem zniewagi swoich uczuć narodowych, spowodowanych bardzo mizerną rekompensatą w postaci małych terenów kolonjalnych zamiast hojnych ,,darów", które aljanci obiecali im za przyłączenie się do ich sprawy.

Tak więc wybuch wielkiej wojny w niczem nie przyczynił się do sprowadzenia tych trzech państw do stanu statyki; potencjalnie przynajmniej pozostały one nadal równie dynamiczne, jak i przed wojną. Sytuacja, w jakiej znalazły się te państwa, dałaby się porównać bardzo niekorzystnie z pozycją W. Brytanji, Francji i innych państw statycznych.

Wojna nie nadwyrężyła struktury imperjalnej W. Brytanji; przeciwnie wzbogaciła ją materjalnie o terytorja mandatowe. W obrębie tej struktury i w granicach strefy walutowej, opanowanej przez sterling, można uzyskać prawie wszystkie produkty żywnościowe i podstawowe materjały przemysłu, niezbędne zarówno podczas pokoju, jak i w czasie wojny. Organizm ten pochłania 40 proc. eksportu W. Brytanji i zasila jej import w wysokości 34 proc. Jeśli chodzi o Francję, jest ona prawie że najbardziej samowystarczalnem państwem ze wszystkich mocarstw europejskich. Francja żywi się sama, w zakresie węgla jest samowystarczalną w 70 procentach i posiada połowę żelaza Europy. Pod względem ekonomicznym Imperjum Francuskie ustępuje tylko Brytyjskiemu; posiadłości francuskie pochłaniają trzecią część eksportu swej metropolji i zasilają czwartą część jej importu. Będąc wierzycielem innych państw, może ona z łatwością nabywać brakujące surowce zagraniczne, co Niemcom i Italji nastręcza znaczne trudności.

Niemcy powojenne odczuwają dotkliwy brak wszystkich surowców, za wyjątkiem węgla, potasu i nitratów. Państwo to wytwarza tylko 80 proc. produktów żywnościowych i szczególnie uskarża się na brak tłuszczów, kawy, tytoniu, olejów tropikalnych, owoców i wielu innych surowców. Wielu z tych produktów zostało ono pozbawione naskutek utraty kolonij.

Z ekonomicznego punktu widzenia pozycja Italji przedstawia się jeszcze gorzej. Jest ona wprawdzie prawie że samowystarczalną w zakresie żywności; posiada jednak małe zasoby żelaza i jest pozbawiona niemal że wszystkich innych materjałów surowcowych z węglem włącznie. Niemcy mogłyby wprawdzie opłacać import niezbędnych surowców, eksportując chemikalja i maszyny, lecz, jak przekonamy się później, na przeszkodzie temu stoją obecne warunki handlu światowego. Przed wojną Niemcy zaopatrywały się w brakujące surowce właśnie w ten sposób. Dla Włochów natomiast zastosowanie tego środka na większą skalę zawsze było niewykonalne. Tradycyjną metodą Italji był eksport pracy. Jednakże restrykcje imigracyjne, szczególnie we Francji, Południowej Ameryce i w Stanach Zjednoczonych, odrzuciły ten środek poza promień dosięgu. Italja nie prowadzi wymiennego handlu ze swemi nieurodzajnemi i przeważnie pustynnemi kolonjami, a emigracja do tych posiadłości jest bardzo nieznaczna.

Zanotujmy sobie tę różnicę zasobów i spójrzmy na stronę ludnościową całego problemu. Poniższa tabela wykazuje ilość mieszkańców na jedną milę kw. ziemi uprawnej w krajach statycznych:

Rosja	66
Stany Zjednoczone	100

Francja	294
Anglja	596

Porównajmy to z sytuacją w państwach dynamicznych:

Italja	477
Niemcy	578
Japonja	2418

Należy pamiętać jednak, że podczas gdy Rosja i Ameryka posiadają dość miejsca dla rozlokowania przyrostu swojej ludności i że gdy ludność we Francji, jeśli chodzi o przyrost, znajduje się w stanie stagnacji, a w Anglji szybkiemi krokami zbliża się do tego stanu, roczny przyrost w Niemczech wynosi jedną trzecią miljona, w Italji pół miljona, a w Japonji cały miljon.

Jak z tego widać, narzekania państw dynamicznych na przeludnienie, przynajmniej w porównaniu z przeludnieniem w państwach statycznych, mają swe słuszne podstawy. Wśród tych ostatnich tylko W. Brytanja, jeśli chodzi o problem ludnościowy, pozornie przynajmniej znajduje się w tej samej sytuacji, co i kraje dynamiczne. Ażeby jednak rozwiać tę pozorność, należałoby przypomnieć, iż W. Brytanja nietylko zajmuje wysoce korzystną pozycję w centrum największego Imperjum, lecz również i to, że posiadając 2 proc. ludności świata, ma w swoich rękach 11 proc. światowego handlu eksportowego.

Przeludnienie (przynajmniej to, jakiego dzisiaj jesteśmy świadkami), nie jest pojęciem absolutnem. Pojęcie przeludnienia jest względne i w każdym poszczególnym wypadku zależne jest od handlowych i ekonomicznych warunków, panujących w odnośnym kraju. To, co my nazywamy przeludnieniem, stanowi o wiele poważniejszy problem dla Italji i Niemiec, niż dla W. Brytanji.

Groźne powikłania, wywołane nierównym podziałem zasobów i możliwości między dynamicznemi i statycznemi państwami, uwidoczniły się dopiero z nastaniem kryzysu. Począwszy od r. 1930 i w czasach późniejszych, ta ekonomiczna katastrofa dotknęła wszystkie kraje w postaci zwiększonego bezrobocia i kurczenia się handlu zagranicznego. Wszystkie państwa starały się zapobiec tym trudnościom, absorbując większe ilości produktów swego własnego przemysłu i ograniczając korzystanie z towarów zagranicznych oraz z pracy obconarodowej.

Do środków, użytych w tym celu, należy zaliczyć manipulacje walutowe, kontrolę dewiz, restrykcje emigracyjne (a we Francji nawet repatrjacje imigrantów), wysokie cła i kwoty. Dla Francji, Stanów Zjednoczonych i W. Brytanji posunięcia tego rodzaju nastręczały wprawdzie pewne trudności, lecz mimo to nie pociągnęły one w skutkach zatamowania podaży podstawowych surowców przemysłu. Olbrzymie systemy

imperjalne, objęte władzą tych państw, były bowiem obficie zaopatrzone w wiele niezbędnych surowców; a w wypadkach gdy zachodziła konieczność korzystania ze źródeł zagranicznych, państwa te, jako wierzyciele, mogły zaopatrywać się w dewizy zagraniczne bez żadnych specjalnych trudności.

Dla Niemiec i Italji problem ten przedstawiał się zupełnie odmiennie. Kraje te nietylko że były bardziej uzależnione od źródeł zagranicznych w zakresie surowców, lecz również były to kraje dłużnicze i poza tem przeważną część swoich zakupów musiały uskuteczniać poza granicami swojej strefy walutowej. Niemcy, jakeśmy już mówili przedtem, były przyzwyczajone do uzyskiwania środków płatniczych przez eksport swoich produktów przemysłowych, Włochy natomiast przez eksport pracy. Z nastaniem jednak kryzysu, metody te stawały się coraz mniej dostępne, a dla Niemiec i Italji zadanie zaopatrywania swoich przemysłów w niezbędne surowce stało się ciężkim problemem i to w dodatku problemem, który w razie nierozwiązania go musiałby doprowadzić do stopniowego obniżenia poziomu życia w obu wspomnianych krajach. Względy powyższe jeszcze bardziej wzmocniły dążenia rządów do szukania takich źródeł podaży, któremi mogłyby całkowicie dysponować.

Dalszem następstwem polityki ekonomicznej, podjętej w licznych państwach, w celu samoobrony przed spadkiem cen dla swoich towarów na rynkach zagranicznych i zmierzających ku utrzymaniu aktywności życia przemysłowego u siebie w kraju, było zaniechanie w znacznym stopniu handlu wielostronnego. W warunkach, jakie wytworzył kryzys, przy spadku cen i stałem wzmacnianiu restrykcyj, nadwyrężenie jednego ogniwa w łańcuchu transferów multilateralnych bardziej niż kiedykolwiek mogło rozerwać cały łańcuch. I tak więc, również w celach samoobrony, państwa zaczęły stosować zasady wzajemności handlowej to zn. że starały się kupować w każdym poszczególnym kraju nie więcej niż mogły mu sprzedać. Ten ruch w kierunku bilateralizmu posiada olbrzymie znaczenie, gdyż w przeszłości od systemu wielostronnej wymiany zależała nietylko siła finansowa wielu krajów, lecz również i standard życia ich mieszkańców.

Pomiędzy 1 października 1934 r., a I-szym kwietnia 1935 r. zawarto 67 handlowych układów bilateralnych, i z ważniejszych państw tylko Japonja nie wzięła udziału w tych umowach. Tendencją tych układów jest skierowanie handlu na inne tory, co w sumie sprowadza się do ograniczenia go; układy te bowiem już w samem swojem założeniu wykluczają możliwość zwiększenia obrotów handlowych. Skutki tych układów zostały jeszcze bardziej wzmocnione szeregiem porozumień clearingowych, które krępują handel multilateralny.

Bilateralizm jest coraz trudniej pogodzić z zwiększoną samowystarczalnością, której początkowo miał przyjść z pomocą. Szczególnie w krajach mało zasobnych w bogactwa naturalne, jak Niemcy lub Italja, nie idzie on w parze z różnorodną produkcją przemysłową. Niemcy, które eksportują większość swoich produktów do krajów Europy i są zmuszone nabywać surowce w innych częściach świata, muszą z konieczności polegać na handlu multilateralnym. Jednakże dla krajów o słabej produkcji przemysłowej oparcie się tendencjom bilateralnym jest dosyć trudne. Bilateralizm może być narzucony im przez wyższą taktykę handlową krajów, importujących ich towary, lub może łączyć się z interesami wpływowych grup ich własnych społeczeństw.

Przy zaniku starego systemu multilateralnego, państwo, znajdujące się w warunkach Niemiec dzisiejszych, ma dwie drogi do wyboru. Może ono, naprzykład, zaprzestać dalszego korzystania z surowców zagranicznych. Wówczas musiałoby jednak wynaleźć albo namiastki syntetyczne u siebie w kraju, lub też obejść się bez różnorodnych produktów przemysłowych, do których dotychczas było przyzwyczajone. Drugą alternatywą jest zastosowanie zasady bilateralizmu w swoich tranzakcjach handlowych z krajami zasobnemi w materjały surowcowe. To ostatnie posunięcie wymagałoby reorjentacji w jego handlu eksportowym (który w wypadku Niemiec dzisiejszych jest prowadzony z zachodnią i północną Europą) w kierunku krajów surowcowych i to w ten sposób, że w każdym poszczególnym wypadku import podstawowych materjałów przemysłu musiałby się równoważyć z eksportem towarów przemysłowych. Pomijając ryzyko wyzbycia się urobionych rynków, w nadziei utorowania sobie drogi ku rynkom nowym, gdzie konkurenci już są mocno usadowieni, wysiłek tego rodzaju napotkałby znaczne trudności w postaci działających na ich niekorzyść taryf preferencyjnych, wprowadzonych przez wiele krajów surowcowych, zwłaszcza zaś przez te, które wchodzą w skład Imperjum Brytyjskiego.

Należy uznać fakt, że tylko multilateralny system handlowy daje możliwości rozwoju światowego rynku towarów podstawowych, rynku, do którego wszystkie kraje mają swobodny i równy dostęp bez różnicy, czy są sprzedawcami, czy też nabywcami. Bilateralizm wywołuje w skutkach podział takiego rynku na kilka rynków, do których niema wolnego i równego dostępu, i gdzie poziomy cen nietylko że są różne dla różnych krajów, lecz również wykazują znaczne wahania w zależności od podaży i popytu ze strony poszczególnych państw. M. Folke Hilgerdt, szwedzki autorytet w tej sprawie, oświadcza: „Niektóre państwa środkowej Europy są już częściowo odgrodzone od światowego rynku i muszą płacić wyższe ceny za importowane surowce, niż te kraje, które na tych rynkach dominują".

Należy uświadomić sobie, iż bilateralizm stawia poważne przeszkody w dziedzinie zaopatrywania się niektórych krajów w materjały surowcowe. Z krajów tych najsilniejszemi, najludniejszemi i najgłośniej domagającemi się swych praw, są Niemcy i Italja; bilateralizm jednak nie jest jeszcze wszystkiem. Z nastaniem kryzysu zaczęła wyłaniać się tendencja tworzenia mniej lub więcej ekskluzywnych grup rejonalnych dla wzajemnego handlu. Ottawa była pierwszym przykładem tego rodzaju. W ostatnich dwóch latach powstał szereg innych, jak naprzykład: Państwa Złotego Bloku (w paźdz. 1934 r.), Mała Ententa (w paźdz. 1934 r.), Kraje Bałtyckie (we wrześniu 1934 r.), Kraje Skandynawskie i Finlandja (we wrześniu 1934 r.) i Ententa Bałkańska (w lutym 1935 r.). Ten ruch w kierunku handlu rejonalnego musi powiększać obawy państw dynamicznych, które cierpią skutkiem załamania się systemu multilateralizmu, a nie mogą zdobyć się na samowystarczalność, albo dołączyć się do którejś z względnie samowystarczalnych grup rejonalnych.

Miara zagadnienia

O ile powyższe oświetlenie obecnych trudności w dziedzinie zaopatrywania przez rządy Niemiec i Włoch swoich przemysłów krajowych w podstawowe materjały surowcowe chociaż w przybliżeniu odpowiada prawdzie, to odrazu uwydatni się szereg faktów.

Przedewszystkiem to, że niezadowolenia państw dynamicznych nie da się usunąć drogą jakichś posunięć wyłącznie w orbicie kolonjalnej. Najpoważniejszym źródłem podstawowych materjałów surowcowych — za wyjątkiem, jak mi się zdaje, kauczuku — nie są kolonje, lecz państwa niezależne, i wobec tego, jeżeli mamy rozwiązać problem udostępnienia surowców wszystkim państwom, to nie chodziłoby tyle o zmiany w polityce kolonjalnej, lub w tytułach suwerenności krajów kolonjalnych, co o zmiany w wewnętrznej polityce Francji, Stanów Zjednoczonych, W. Brytanji i autonomicznych części Imperjum Brytyjskiego. Jak przekonamy się później, sfera kolonjalna ma duże znaczenie, lecz jest właściwie drugorzędnym czynnikiem, jeśli chodzi o rozwiązanie całego zagadnienia.

Podstawowa przyczyna tych trudności jest podwójna i tkwi: a) w stosunkowem ubóstwie zasobów naturalnych, jakie Niemcy i Włochy mogą uzyskać w granicach swoich posiadłości; b) w strukturze, jaką przybiera handel światowy z zanikiem dawnego, ekonomicznego internacjonalizmu. Dlatego też zasadniczym warunkiem stworzenia jakiejkolwiek równości w dziedzinie możliwości handlowych, byłoby wyeliminowanie tych tendencyj, które znalazły wyraz w bilateraliźmie i ekskluzywnym handlu

rejonalnym. Tego nie da się jednak dokonać bez znacznych modyfikacyj w gospodarczej polityce Francji, Stanów Zjednoczonych i Imperjum Brytyjskiego. Dyskusja nad tem, co Francja i Stany Zjednoczone mogłyby uczynić w tej dziedzinie, byłaby tu może na miejscu, lecz jeśli chodzi o udział Wielkiej Brytanji, to jest nietylko rzeczą wskazaną, lecz również i konieczną zbadać tę sprawę i postawić ją na na pierwszym planie obrazu obecnej sytuacji.

Chcę poddać myśl, iż najbardziej skutecznym sposobem odwrócenia niebezpieczeństwa, zagrażającego pokojowi świata naskutek obecnego zduszenia handlu międzynarodowego byłoby w wypadku W. Brytanji porozumienie między nią, a dominjami i Indjami, zmierzające ku stopniowej redukcji ceł międzyimperjalnych, oraz umożliwienie wszystkim krajom przyłączenia się do tej umowy na tych samych warunkach.

Porozumienie tego rodzaju miałoby ten plus, iż dałoby się tutaj uniknąć trudności, jakie powstają zazwyczaj naskutek faworyzowania niektórych państw; ugoda ta bowiem nie pozwoli żadnemu państwu na jednostronne korzystanie z obniżki barjer handlowych Imperjum. Państwa, które chciałyby korzystać z tej umowy, mogłyby wprawdzie brać, lecz musiałyby również i dawać.

Plan tego rodzaju wymagałby z konieczności nietylko skasowania uchwał ottawskich, lecz również i zniesienia zasady preferencyj imperjalnych. Nikt jednak już chyba nie zakwestjonuje twierdzenia, iż z punktu widzenia potrzeb świata zasada preferencyj imperjalnych jest zasadą antyspołeczną, dającą wątpliwe korzyści nawet swoim beneficjarjuszom, obliczoną na stwarzanie trudności na drodze ku pokojowemu rozwiązaniu problemów, wobec których stoją państwa niezadowolone. W. Brytanja ma wszelkie podstawy, aby wypowiedzieć się przeciw tej zasadzie.

Zniesienie barjer handlowych w granicach wyżej określonych byłoby ze strony W. Brytanji największem ustępstwem, jakie mogłaby uczynić dla sprawy pokoju. Byłoby jednakże rzeczą pożądaną, aby ustępstwo to zostało uzupełnione dalszą akcją w kierunku rozwiązania problemu surowców.

Atmosfera niepewności uległaby znacznemu odprężeniu, gdyby państwa otrzymały gwarancję nieskrępowanego dostępu do surowców w postaci ugody międzynarodowej. Ugoda ta powinna dawać:

1. Możność zaopatrywania się w surowce wszystkim nabywcom na jednakowych warunkach i w każdym czasie, za wyjątkiem, gdy naskutek akcji kolektywnej, wprowadzającej sankcje karne w celu zmuszenia do przestrzegania umów międzynarodowych, dopływ tych surowców zostanie zatamowany;

i przewidywać:

2. że w razie wprowadzenia restrykcyj lub kontroli nad podażą przez kraj lub kraje, produkujące surowce — interesy nabywców zostaną zabezpieczone przez nadzór rządowy i że kraje nabywające surowce wezmą udział w tym nadzorze.

Drugi punkt uwypukli się jeszcze bardziej, o ile postaramy się zrozumieć problem Niemiec i Italji. Mówiłem już, że zmiany kolonjalne są drugorzędnym czynnikiem, jeśli chodzi o rozwiązanie całego zagadnienia, i, ściśle rzeczy biorąc, tak jest w istocie. Jednakże nie trzeba dużego wysiłku wyobraźni, aby uświadomić sobie, dlaczego myśl narodu niemieckiego i włoskiego zwraca się w kierunku ekspansji kolonjalnej i dlaczego ekspansja ta zajmuje jedno z czołowych miejsc na liście leków na ich obecne trudności. Czyż nie łatwo zrozumieć to uczucie rozgoryczenia, jakie kraje te powinny obecnie odczuwać? Czy trudno jest pojąć, że te rażące nierówności, stworzone rozmyślnie — zdawałoby się — przez ich własnych konkurentów, powinny napawać ich duchem rewolty? Te myśli i uczucia powstają w umysłach jednostek i w opinji krajów nie dlatego, że ludzie lub kraje są podstawowo niemoralne, lecz dlatego, że znajdują się one w rozpaczliwych warunkach ekonomicznych. Liczba ludności Francji, Italji i W. Brytanji jest w przybliżeniu jednakowa. Francja i W. Brytanja są wielkiemi mocarstwami; Włochy nie, przynajmniej nie całkiem. Czyż nie byłoby to całkiem ludzkie, gdyby Włochy tłumaczyły sobie tę różnicę tem, iż W. Brytanja i Francja posiadają olbrzymie imperja, oni zaś Imperjum nie mają?

Gdy się rozpatruje te zagadnienia w powyższem świetle, to różnica ta, niesprawiedliwa z punktu widzenia ekonomicznego, staje się nieznośna dla pokrzywdzonych krajów z punktu widzenia ich prestiżu i stanowiska. Czyż Włosi muszą stale zajmować niższą pozycję w szeregu państw świata, dlatego tylko, że nie mają pod swoim butem imperjalnym tylu ras niecywilizowanych, co ich sąsiedzi? Jeżeli tak, to Włochy, nie przebierając w środkach, muszą postarać się o zdobycie sobie dostatecznej ilości tych dziwnych symboli prestiżu, albo też zginąć w zaciętej walce. Trudno powiedzieć, aby reakcje te były bardzo logiczne. Nie można zaprzeczyć jednak, że są one cząstką natury ludzkiej. Przecież umysły naszych imperjalistów reagują w podobny sposób, gdy stawia się przed nimi propozycje ustępstw kolonjalnych na rzecz pokoju.

Gdy więc zanalizujemy te fakty i uczucia, stanie się jasnem, że jest rzeczą zupełnie bezcelową wysuwanie takich argumentów, jak to, że kraje surowcowe z najwyższą chęcią są gotowe sprzedawać swoje produkty i że wszyscy nabywcy mają wolny dostęp do ich rynków na tych samych

warunkach, bez żadnych wyróżnień i przywilejów. Naogół biorąc, szczególnie zaś w czasach kryzysu, twierdzenia te istotnie odpowiadają prawdzie. Lecz jak już widzieliśmy, nie znaczy to bynajmniej, że niemieccy i włoscy przemysłowcy mogą mieć całkowitą pewność nieograniczonego nabywania surowców zarówno teraz, jak i w przyszłości. Nawet gdyby trudności te nie istniały, to i wówczas należałoby się liczyć z czynnikiem prestiżu, a Niemcy i Włochy, znajdujące się w patologicznym stanie, do jakiego doprowadziły ich ciężkie warunki ostatnich dwudziestu lat, w dalszym ciągu dobijałyby się o swoje imperja. Państwa te, motywując swoje dążenia, wskazywałyby na korzyści, jakie daje posiadanie terytorjów, nad których walutą można rozciągnąć całkowitą kontrolę i których surowce można monopolizować według swego uznania. Przy obecnem nastawieniu o wiele mniej interesuje je kwestja ,,otwartych drzwi" w kolonjach innych państw, niż posiadanie własnych kolonij, do których ,,drzwi" mogłyby otwierać i zamykać stosownie do własnych chęci.

Państwa te mają do pewnego stopnia rację, gdyż obecni posiadacze kolonij w ten właśnie sposób mogą unikać trudności i niebezpieczeństw konkurencji dla swoich towarów na swoich rynkach kolonjalnych, oraz mogą, w granicach swoich imperjów, ustalać miejsca, do których ich produkty kolonjalne mają być kierowane. W niektórych brytyjskich kolonjach naprzykład, cyna podlega cłom wywozowym, o ile nie jest stopiona w granicach imperjum. Za wyjątkiem strefy, obejmującej basen rzeki Kongo, o której wspomnę poniżej, nic nie stoi na przeszkodzie, aby zasadę tę zastosować w całem Imperjum. Jest ona, nota bene, szeroko stosowana w Imperjum Francuskiem.

Niemniej bezcelowe jest wysuwanie argumentu, iż trudności, jakie napotykają kupcy niemieccy i włoscy przy nabywaniu dewiz zagranicznych, dałyby się całkowicie usunąć drogą zmian w dewizowej i finansowej polityce Niemiec i Italji.

Również bezcelowe jest twierdzenie, wypowiedziane przez Lorda Lugarda i innych, ,,że wyłączne dysponowanie rynkami kolonjalnemi jedynie w czasie wojny posiada żywotne znaczenie, zatem zależne jest nie od posiadania obszarów kolonjalnych, lecz od siły zbrojnej na morzu". Takie oświadczenie nietylko że pomija ujemny wpływ preferencyj imperjalnych, lecz również zupełnie ignoruje ważną różnicę pomiędzy sankcjami ekonomicznemi i militarnemi w czasie wojny. Ostatnie doświadczenia w związku z konfliktem etjopskim, ujawniły pewne ciekawe tendencje wśród państw pokojowych. Mianowicie kraje te dość chętnie stosowały sankcje w postaci zakazów w stosunku do własnych obywateli, lecz wzdragały się przed wszelkiego rodzaju sankcjami, które wymagałyby bezpośrednich wrogich posunięć przeciwko państwu napadającemu.

Naprzykład jeżeli W. Brytanja stawia trudności napastnikowi, tamując dopływ surowców ze swego terytorjum łącznie z kolonjami, to wówczas jest to sankcja ekonomiczna. Jeżeli zaś tamuje dopływ surowców z kolonji należących do napastnika, wówczas jest to sankcja militarna. W tej właśnie różnicy tkwi powód i to powód dość dużej wagi, dlaczego państwa dynamiczne uważają, iż nawet bez panowania na morzach czułyby się bezpieczniejsze, gdyby posiadały swe własne tereny kolonjalne. To przekonanie jeszcze bardziej utrwaliło się w ich umysłach naskutek nowej polityki amerykańskiej odnośnie spraw neutralności, wytyczonej przez prezydenta Roosevelta w jego mowie do kongresu w styczniu 1935 r. Zarządzenia, podjęte w związku z tą nową polityką, zakazują zwiększenia eksportu towarów amerykańskich do krajów wojujących ponad normę, z jakiej kraje te korzystają w czasach pokoju.

I wkońcu jest nietylko bezcelowem, lecz również i psychologicznie błędnem twierdzić, iż ekspansja kolonjalna nie rozwiąże problemu przeludnienia i surowców i że dlatego Niemcy i Włochy nie powinny poddawać się kuszącym myślom o posiadaniu swych własnych terytorjów kolonjalnych. Kimże jesteśmy, aby chęć stworzenia imperjum łączyć z podszeptami Szatana? Jeżeli kolonje dopomogły nam w naszym rozwoju narodowym (a przecież 24-go maja każdego roku cały naród składa dzięki Wszechmogącemu za dobrobyt i siłę, jakie płyną z rozległych Dominjów naszego Króla), kimże jesteśmy, żeby twierdzić, że kolonje są zbędne innym krajom? Nawet gdyby logiczne argumenty dowiodły ich bezużyteczności, to i wówczas sama przyzwoitość nie powinna pozwolić mówcom angielskim na popisywanie się temi dowodami.

W obecnej chwili kryzysu na nas, obywateli największego Imperjum spada obowiązek powzięcia odważnej i uczciwej postawy wobec tego dylematu, dręczącego cały świat. Imperjum, zależne od macierzy, jest — albo korzystne dla narodu, który rozciąga nad niem swoją władzę, albo też niekorzystne. Jeżeli jest korzystne, to wówczas znalezienie sposobu, umożliwiającego odstąpienie tych korzyści (o ile są zdobyte nieprawnie), lub podzielenie się niemi (jeśli uzyskane zostały prawnie) — jest konieczne dla utrwalenia pokoju świata na mocnych podstawach. Jeżeli zaś imperjum nie daje takich korzyści, to jakiż jest powód niechęci podzielenia się tem imperjum z państwami nieposiadającemi? Na szczęście (czy na nieszczęście) zadośćuczynienie żądaniom państw dynamicznych w postaci oddania im terytorjów niecywilizowanych i nieokupowanych jeszcze przez inne państwa — jest rzeczą niewykonalną. Ilość tych terytorjów, w porównaniu z liczbą państw dynamicznych i wobec ich ambicyj, jest bardzo ograniczona. To, że Mussolini wybrał Etjopję dla swojej wielkiej przygody, nie należy przypisywać jedynie przypadkowi. Etjopja i Liberja,

są to jedyne części Afryki, które nie zostały jeszcze zaanektowane przez któreś z państw zachodnich. Rozgrywka o Afrykę już się skończyła; na innych kontynentach niema już tych łatwych możliwości, które w ósmem i dziewiątem dziesięcioleciu ubiegłego wieku były przynętą dla ambitnych państw europejskich. Jedynym wyjątkiem jest Azja na Dalekim Wschodzie, gdzie Japonja stara się pozyskać nowe terytorja i gdzie dążenia jej nie spotykają się prawie z żadnym oporem. Lecz wyjątek ten nie może pocieszyć ani Niemiec, ani Italji.

A więc świat, tak jak przewidział Lenin, osiągnął ten stan, w którym został całkowicie uskuteczniony podział całej jego powierzchni przez większe państwa kapitalistyczne. Przy obecnym stanie podziału, ambicje imperjalne ze strony jednego z gorzej usytuowanych państw kapitalistycznych, mogą doprowadzić tylko do jednej rzeczy, a mianowicie do konfliktu z któremś z potężnych mocarstw kapitalistycznych, a wojna, do której zostanie wciągnięte potężne mocarstwo kapitalistyczne, będzie lub stanie się wkrótce — wojną światową. Dlatego też można szczerze i otwarcie powiedzieć, że posiadanie przez W. Brytanję olbrzymiego imperjum na obecnych uprzywilejowanych warunkach nie da się pogodzić z interesami pokoju.

Fakt ten nie da się pogodzić z interesami pokoju, dlatego, bo nie da się go również pogodzić z zasadą ekonomicznej sprawiedliwości wśród narodów. Niesprawiedliwość ekonomiczna, która w krajach najbardziej odczuwających jej ciężar doprowadza kapitalizm do kryzysu, jest odpowiedzialna za reakcję przeciw demokratyzmowi, socjalizmowi i humanitaryzmowi, które to reakcje znalazły wyraz w dyktaturach Mussoliniego i Hitlera. Ponieważ niesprawiedliwość ekonomiczna stała się nieznośna dla narodów ją odczuwających, więc z popiołów łagodniejszych metod panowania powstała tyranja, jako obrońca pokrzywdzonego ludu. Każda jednak tyranja musi przejść przez dwie fazy: musi gwałtem zdobyć i utrzymać władzę u siebie w kraju i — wypowiedzieć wojnę innemu państwu w celu zdobycia dobrobytu i pewności, których nie może osiągnąć metodami wewnętrznemi.

Imperjum Brytyjskie godzi w podstawy pokoju świata. I my, Anglicy, mamy tylko dwie drogi do wyboru. Albo usuniemy się na bok i otworzymy drogę, która prowadzi do wojny światowej, albo wynajdziemy środki, dające państwom dynamicznym pewność i bezpieczeństwo w dziedzinie ekonomicznej. Dopiero wtedy, gdy my i oni podzielimy się tą pewnością, wówczas utrzymanie pokoju będzie leżało w naszym wspólnym interesie. Wierzę, iż wszyscy rozsądni obywatele tego kraju wybiorą tę drugą alternatywę, nawet gdyby pociągnęło to za sobą zajęcie przez W. Brytanję trochę niższego stanowiska u szczytu świata niż to, które zajmuje obecnie.

Wspomniałem powyżej o środkach, które — mojem zdaniem — byłyby najbardziej skuteczne w odniesieniu do ogólnej polityki handlowej. Teraz pozostaje rozważyć możliwości w sferze kolonjalnej.

Powiernictwo

Biorąc pod uwagę środki, jakiemi Imperjum Brytyjskie zostało zdobyte, jest naszym obowiązkiem, jako obywateli tego Imperjum, zapoznać się z wszelkiemi komplikacjami, wynikłemi naskutek wysoce nierównego podziału dóbr kolonjalnych. Zagadnienie jednak kolonjalne nie jest jedynie zagadnieniem państw statycznych i dynamicznych. Jest jeszcze trzecia strona, której głosy w tej sprawie powinny zajmować naczelne miejsce; — stroną tą są narody tubylcze, zamieszkałe w krajach zależnych. Poza aspektem potrzeb świata i złagodzenia uczuć zazdrości pomiędzy narodami cywilizowanemi, istnieje jeszcze wzgląd na prawa narodów tubylczych. Istnieje jeszcze sprawa obrony i rozwoju t. zw. narodów niecywilizowanych, zamieszkujących kraje, które przyzwyczailiśmy się określać mianem kolonjalnych.

Problem kolonjalny istnieje dlatego tylko, ponieważ narody, zamieszkujące kolonje, żyją w stanie skrajnej nędzy i cierpią skutkiem materjalnego wyczerpania, jakie ta nędza na nich sprowadza. Problemu kolonjalnego nie rozwiąże się nigdy, o ile nie wypleni się tej nędzy i tej słabości drogą wydobycia zasobów moralnych i materjalnych ze społeczeństw i terenów tak, aby społeczeństwa te mogły stanąć w obliczu świata, ufne w swe własne siły.

Ludy, zamieszkujące te terytorja, ich losy, ich dobrobyt i ich interesy powinny zająć pierwsze miejsce w naszych, dość wyniosłych, projektach, zmierzających ku wykorzystaniu ich, jako środków dla utrzymania pokoju świata, o którym stale marzymy. Czołową zasadą w całym tym problemie kolonjalnym powinna być zasada powiernictwa, rozumiana w ten sposób, że interesy tubylców powinny mieć pierwszeństwo przed interesami wszystkich grup imigracyjnych i przed wygodą „cywilizacji". Przez cywilizację bowiem rozumiemy zazwyczaj interesy materjalnie wysoce uprzemysłowionych krajów, a szczególnie naszego własnego kraju.

Terytorja tubylcze nie są terenami eksploatacji dla kapitalisty, poszukiwacza intratnych koncesyj, lub osadnika. Dziś zdanie to jest wypowiadane dość często. Nie mogą one również być zabawką dyplomatyczną, którą można żonglować dowolnie, motywując to szlachetnemi pobudkami utrzymania pokoju.

Wszelkie wysiłki, zmierzające ku zmianie starego systemu imperjalnego na inny, powinno się oceniać przedewszystkiem z tego punktu

widzenia. — „Czy zmiana ta otwiera lepsze perspektywy stworzenia samodzielnych rządów tubylczych w jaknajkrótszym czasie?" Uczciwy system mandatów byłby, naprzykład, doskonałą szkołą politycznej niepodległości dla tubylców. Przecież nasza zdolność przekazania wiedzy i pragnienia wolności narodom niecywilizowanym jest jedynym słusznym powodem, dlaczego mamy być powiernikami tych narodów.

Obecne mandaty przewidują, iż przekazanie terenów tubylczych innemu mandatarjuszowi nie może być uskutecznione bez zgody władz. Zastrzeżenie to jest oczywiście podstawą całej zasady powiernictwa. Projekty pokojowej zmiany w dziedzinie kolonjalnej powinny utrzymać i wzmocnić tę zasadę, określając warunki i podstawy, na jakich zgoda ta może być wyrażona; ponadto powinno się wprowadzić podobne zastrzeżenie odnośnie zasobów mineralnych i ziem na tych terytorjach. Historja kolonizacji ostatniego stulecia częstokroć dowiodła prawdziwości maksymy Fowella Buxtona, że piecza nad tubylcami nie jest rzeczą, którą można „wygodnie powierzyć" legislaturom, złożonym z osadników i kolonistów. Osadnicy, jak tłumaczy Fowell, „ze względu na nieporozumienia ze szczepami tubylczemi, oraz pretensje, jakie posiadają w stosunku do nich", jako ciało reprezentacyjne stanowią właściwie jedną ze stron zainteresowanych i dlatego nie powinni być sędziami w tych spornych kwestjach. Każda reforma obecnego systemu kolonjalnego powinna również uwzględnić tę ważną sprawę — powinna wprowadzić zastrzeżenia, któreby nie pozwalały mniejszościom imigracyjnym na nadużywanie prestiżu „wyższej cywilizacji" w celu zdobycia politycznej i prawodawczej władzy, zanim narody tubylcze będą gotowe do jej objęcia.

Podkreślam aspekt powiernictwa w tym naszym problemie, dlatego tylko, ponieważ w czasach kryzysu niektóre wpływowe koła mogą zapomnieć o obowiązkach, jakie ono nakłada, inne zaś w złej wierze mogą nadużyć je ze szkodą dla narodów tubylczych.

Niebezpieczeństwo zlekceważenia powyższych względów uwydatniło się wyraźnie w sprawie etjopskiej. Ażeby zachować, a później przywrócić pokój, W. Brytanja i Francja niejednokrotnie podnosiły w swoich dyskusjach sprawę rozbioru Imperjum Etjopskiego. Zdarzyło się to w Paryżu, w sierpniu 1935 r. podczas obrad Trzech Mocarstw; miało to również miejsce w Genewie we wrześniu, i następnie znalazło wyraz w propozycjach Hoare'a i Lavala w grudniu – propozycjach, potępionych przez szeroki ogół. Nastawienie, jakie dało się zaobserwować w tym okresie zarówno na Quai d'Orsay, jak i na Downing street, możnaby streścić w następujących słowach: „Jeżeli uchronimy Etjopję od wojny (i przez to pośrednio usuniemy jeden z naszych największych kłopotów), to wówczas mamy słuszne prawo domagać się pewnych poświęceń

z jej strony". Jest to dziwne stanowisko, jeśli się zważy, że Etjopja w niczem nie sprowokowała wojny i że jako strona poszkodowana miała raczej prawo do rekompensaty niż obowiązek poświęcenia połowy swego majątku na rzecz pokoju. Nie w tym duchu i nie w ten sposób wypełnia się „święte posłannictwo cywilizacji". Chcemy mieć nadzieję, iż W. Brytanja zdobędzie się na inne i lepsze nastawienie, gdy nadejdzie chwila określenia stosunku między jej własnym systemem kolonjalnym, a pokojem świata.

Lecz tu znów kryje się drugie niebezpieczeństwo. Bo oto mamy w swojem gronie pewne autorytety o głośnych i poważanych nazwiskach, które, odwołując się obłudnie do praw i obowiązków powierników, starają się zdyskredytować całą ideę pokojowej zmiany w dziedzinie kolonjalnej. Panowie ci są — rzec można — imperjalistami... w białych rękawiczkach; udaną troską o interesy narodów kolonjalnych, powierzonych naszej pieczy, starają się zamaskować swą chęć utrzymania Imperjum w obecnym stanie, nie biorąc pod uwagę potrzeb całego świata. Dr. Arnold Toynbee w sposób bardzo bezceremonjalny rozprawił się z tymi panami w swojem niedawnem przemówieniu. Oto jego słowa: „Ta szczególnie ohydna forma nieuczciwości zasługuje na bezwzględne zdekonspirowanie. Bo cóżbyśmy powiedzieli o opiekunie, który, chcąc uniknąć płacenia podatków, majątek swój podaje za część własności swego wychowanka i jednocześnie własność wychowanka eksploatuje z korzyścią dla siebie?"

Możliwe zmiany kolonjalne

Jak już widzieliśmy, pierwszym krokiem w kierunku opracowania nowej polityki, najbardziej właściwej w obliczu obecnego kryzysu, byłoby złagodzenie ograniczeń, krępujących handel międzynarodowy, i zapewnienie państwom dynamicznym możności nabywania niezbędnych surowców w formie ugody międzynarodowej. Druga część zagadnienia polega na tem, aby udostępnić państwom nieimperjalnym korzyści prawne, jakie mogą wyniknąć naskutek bliskiego stosunku z krajami, stojącemi na niskim poziomie rozwoju cywilizacji. Przez korzyści prawne rozumiemy takie, które nie kłócą się z zasadniczemi obowiązkami kolektywnego powiernictwa. Zobaczmy teraz, w jaki sposób tę drugą część problemu da się rozwiązać.

Entuzjastyczni zwolennicy pokoju czasem poddają myśl, aby władzę suwerenną nad niektóremi terytorjami kolonjalnemi odebrać państwom nasyconym i przekazać ją państwom niezadowolonym. Innemi słowy niektóre kolonje, brytyjskie naprzykład, powinny poprostu być

scedowane i stać się kolonjami niemieckiemi lub włoskiemi. Cesja tego rodzaju prawdopodobnie nasyciłaby miłość własną Niemiec i Italji przynajmmniej na jakiś czas. Mimo to jednak trzeba wziąć pod uwagę, iż posunięcie tego rodzaju nie odpowiada zasadzie powiernictwa. Tu, i tylko tutaj, zgadzamy się z imperjalistami w białych rękawiczkach. Kolonje nie są bowiem naszą własnością, abyśmy mogli je odstępować komu innemu. Należą one do narodów tubylczych, a nasze prawa, o ile mamy do nich jakieś prawa, ograniczają się tylko do praw opiekunów. Ustosunkowanie się do nich jako do naszej własności — a takie ustosunkowanie się przychodzi na myśl, gdy wysuwa się propozycje cesji kolonji, powinno być całkowicie zaniechane. Inni powiedzą zapewne, że kurczowe trzymanie się kolonij w niemniejszym stopniu odzwierciedla to nastawienie. Istotnie tak by było, gdybyśmy nie udowodnili ku satysfakcji bezstronnych sędziów, iż naprawdę jesteśmy opiekunami narodów tubylczych i złożenie dowodów w tym kierunku jest naszem obecnem zadaniem. Złożenie jednak dowodów nie może polegać na cesji, która jest niczem nieumotywowana, chyba że opinja krajów tubylczych domagałaby się jej jednogłośnie. Nie znam jednak takich kolonij, gdzie tubylcy wystąpiliby z podobnem żądaniem.

Nieco skromniejszy projekt, który otrzymał warunkową aprobatę nawet ze strony Lorda Lugarda, polega na wprowadzeniu zasady otwartych drzwi we wszystkich dependencjach Imperjum Brytyjskiego. Zasada otwartych drzwi jest jedną z głównych podstaw systemu mandatowego i w typowych mandatach opiewa co następuje: ,,Mandatarjusz ma zapewnić obywatelom wszystkich krajów, należących do Ligi Narodów, swobodę tranzytu i nawigacji, oraz zupełną równość w dziedzinie ekonomicznej, handlowej i przemysłowej w tym samym stopniu, co i swoim własnym obywatelom". Gdyby W. Brytanja zastosowała tę zasadę w swoich dependencjach, to słuszne obawy państw dynamicznych, iż monopolizujący imperjalizm może obrócić się przeciwko nim, byłyby do pewnego stopnia usunięte.

Nietrudno się zgodzić, iż polityka otwartych drzwi powinna stanowić część każdego projektu, obejmującego problem pokojowej zmiany w dziedzinie kolonjalnej. Powstaje teraz pytanie: czy to wystarczy? Jeżeli chodzi o zasadę powiernictwa, to polityka otwartych drzwi stanowi nieodłączną część tej zasady, a raczej jest ona narzucona opiekunom, gdyż jest niejako nieodzownym warunkiem wolności w odniesieniu do narodów tubylczych: mianowicie pozwala im sprzedawać i kupować towary tam, gdzie tego sobie życzą. Jeżeli zaś chodzi o państwa nieimperjalne, to polityka ta posiada dla nich małe znaczenie, o ile nie zostanie ona przypieczętowana międzynarodową gwarancją, zapewniającą, iż ,,drzwi" te stale

pozostaną „otwarte". Przypuśćmy jednak, że taka gwarancja zostanie udzielona; jaką ulgę przyniesie wówczas polityka otwartych drzwi kolonjalnych państwom, znajdującym się w położeniu dzisiejszych Niemiec i Włoch?

W rezultacie procesu, który postępował od czasów wojny i który osiągnął punkt kulminacyjny na konferencji w Ottawie w r. 1932, preferencje kolonjalne, stosowane początkowo w dominjach, rozciągnęły się również na Anglję, na Indje i na większość kolonij i protektoratów. Dziś całe Imperjum Brytyjskie jest prawie że całkowicie „spreferencjonowane". Jednakże w Afryce tropikalnej dotychczas jeszcze istnieje strefa równych możliwości handlowych, stworzona wysiłkiem międzynarodowym 50 lat temu. Nie można jej wprawdzie nazwać strefą wolnego handlu, można jednak stwierdzić, iż jest to strefa, w której nadawanie jawnych preferencyj narodowych i przywilejów było przeważnie unikane. Ogólnie biorąc, kraje w obrębie tej strefy mogą wprowadzać taryfy celne według własnego uznania. Mogą to robić zarówno w celach dochodowych, jak i protekcyjnych, nie wyróżniając jednak tego lub innego państwa.

Na brytyjskich terytorjach w Nyassaland, Ugandzie, Tanganice, Kenji, Zanzibarze i w części Południowej Rodezji, warunki handlu są objęte t. zw. traktatami Basenu Kongo, które rozciągają się również na Brytyjskie Kongo, część Francuskiej Afryki Równikowej i część portugalskich terytorjów Angoli i Mozambiku. W Nigerji i na Złotem Wybrzeżu na zachodzie, warunki handlu są objęte konwencją anglo-francuską z roku 1898, która przewiduje, iż W. Brytanja i Francja podejmują się nie dyskryminować przeciwko sobie na pewnych terytorjach zachodnio-afrykańskich, znajdujących się w ich władaniu. Korzyści tego układu zostały rozciągnięte również i na inne ważniejsze kraje, drogą poszczególnych traktatów handlowych, gwarantujących im wzajemne przywileje. Jednakże dwa ważniejsze państwa znajdują się poza orbitą tej konwencji. Pozatem obecne układy handlowe z Rosją nie dają jej tych przywilejów kolonjalnych, jakie przypadają krajom faworyzowanym, a nasz traktat handlowy z Japonją, dający jej te przywileje, został odwołany w r. 1934. Uzyskano przez to wolność działania, wprowadzając cła i kwoty, skierowane przedewszystkiem przeciw Japonji w Nigerji i na Złotem Wybrzeżu.

Traktaty Basenu Kongo zastrzegają równość ekonomiczną w szerokim zakresie; konwencja anglo-francuska posiada stosunkowo mniejszy zasięg i chociaż wyklucza preferencyjne cła importowe, to jednak pozwala na wprowadzenie preferencyj eksportowych. Cła tego rodzaju były nakładane podczas wojny i po wojnie na ziarno palmowe, eksportowane z czterech terytorjów w Afryce Zachodniej do portów kontynentalnych, i miały

na celu stawianie utrudnień przemysłom Niemiec i Holandji, wyrabiającym margarynę i makuchy.

Naogół jednak biorąc, poza powyższemi wyjątkami, prawie cała brytyjska Afryka tropikalna i duża część sąsiednich terytorjów, znajdująca się we władaniu innych państw, jest strefą, w której zasada otwartych drzwi znajduje szerokie zastosowanie. Ponadto, jeśli chodzi o terytorja wschodnio-afrykańskie, to konwencja St. Germain daje częściową gwarancję międzynarodową, iż drzwi te nadal pozostaną otwarte. Na terytorjach mandatowych, jak naprzykład w Tanganice, gwarancje te zastępują warunki samego mandatu.

Afryka tropikalna jest więc tradycyjnem polem eksperymentów w dziedzinie międzynarodowej równości ekonomicznej i z tego względu jest uważana za najodpowiedniejszą odskocznię dla wszystkich nowych posunięć, zmierzających ku stworzeniu systemu prawdziwego kolektywnego powiernictwa. Tam mamy właśnie najwięcej doświadczeń w zakresie zmian, jakie należałoby poczynić, i tam okres przejściowy wywołałby minimum zaburzeń w życiu wewnętrznem.

Należałoby jednak zauważyć, iż poprzednie doświadczenia w Afryce tropikalnej nie wskazują bynajmniej na to, iż polityka otwartych drzwi, mimo równości, jaką daje na papierze, daje te same wyniki w praktyce. Poniższa tabela odźwierciedla to, w sposób bardzo wyraźny:

Kenya — Uganda, 1933

	Import z	Eksport do
Zjednoczonego Królestwa . .	38 %	35 %
Innych krajów imperjalnych	25 %	42 %
Niemiec	3 %	2 %
Italji	3 %	1 %

Na terytorjum mandatowem Tanganiki sprawa przedstawia się podobnie, mimo że Tanganika znajdowała się uprzednio w posiadaniu Niemiec, a osadnicy niemieccy dotychczas stanowią tam pokaźny żywioł wśród białej ludności:

Tanganika, 1933

	Import z	Eksport do
Zjednoczonego Królestwa .	29 %	24 %
Innych krajów imperjalnych	19 %	37 %
Niemiec	10 %	10 %
Italji	—	2 %

W Nigerji, która między innemi stanowi część byłej kolonji niemieckiej — Kamerunu, znajdującej się obecnie pod mandatem W. Brytanji, pozycja przedstawia się jak następuje:

Nigerja, 1933

	Import z	Eksport do
Zjednoczonego Królestwa .	67 %	37 %
Innych krajów imperjalnych	4 %	1,5 %
Niemiec	8 %	16 %
Italji	0,3 %	4 %

Tę samą czołową pozycję, jaką W. Brytanja zajmuje na terytorjach pod panowaniem lub mandatem brytyjskim, Belgja zajmuje w Kongo Belgijskiem, które technicznie stanowi część strefy otwartych drzwi:

Belgijskie Kongo, 1933

	Import z	Eksport do
Belgji	46 %	76 %
Niemiec	7 %	1,6 %
Italji	0,8 %	0,1 %
Zjednoczonego Królestwa .	11 %	0,09 %

We Francuskiej Afryce Zachodniej dwie kolonje (Wybrzeże Kości Słoniowej i Dahomey) są objęte konwencją anglo-francuską i dlatego stanowią terytorja, stosujące zasadę „otwartych drzwi". Reszta grupy, na którą przypadają dwie trzecie francuskiego handlu zachodnio-afrykańskiego, udziela preferencji towarom francuskim. Poniższa tabela wykazuje procentową pozycję w dziedzinie importu dla całej grupy:

Francuska Afryka Zachodnia

Import z	1930	1931	1932
Francji	47,3 %	49,6 %	45,1 %
Zjednoczonego Królestwa .	15,8 %	13,5 %	18,5 %
Niemiec	7,6 %	—	3,0 %
Italji	(zbyt mały by zasługiwał na wykaz)		

Sądzę, iż wniosek stąd jasny, że o ile polityka „otwartych drzwi" nie może dać w praktyce lepszych możliwości w dziedzinie równości handlowych, niż te, jakie widzieliśmy na powyższych tablicach, to rozciągnięcie zasady otwartych drzwi na resztę Imperjum Kolonjalnego,

mimo całej swej słuszności i konieczności, nie wystarczy, by zaspokoić pretensje państw nieimperjalnych przeciwko nam. Rzeczywistej równości nie da się, widać, osiągnąć jedynie przez usunięcie przywilejów celnych.

Fakt jednak pozostaje faktem, iż zarówno w kolonjach, jak i na terytorjach mandatowych, mimo stosowania zasady otwartych drzwi, szala zawsze przechyla się na stronę suwerena. Nie zawsze pozostaje to w związku z rozmyślnem faworyzowaniem suwerena przez władze krajowe. Jednakże faktowi temu nie da się zaprzeczyć, mimo że w obecnych mandatach (oczywiście nie w kolonjach i protektoratach, nawet tam, gdzie obowiązuje zasada otwartych drzwi) nie udziela się koncesyj monopolowych, a duże kontrakty na roboty publiczne podlegają międzynarodowemu przetargowi; jeśli zaś chodzi o resztę, to przynajmniej na papierze obywatele i przedsiębiorstwa wszystkich krajów ligowych korzystają z równości ekonomicznej zarówno w dziedzinie rozwoju bogactw naturalnych, jak i w zakresie drugorzędnego przemysłu, bankowości, asekuracji i t. d.

Niektóre z ,,niewidocznych" korzyści suwerena posiadają dość ogólny charakter. Na terytorjach, znajdujących się pod zarządem W. Brytanji, obywatele brytyjscy dlatego mają przewagę nad swymi zagranicznymi konkurentami, ponieważ zarówno oficjalny język, jak i system prawny, metody handlowe, stosunki i t. d. są lepiej im znane niż obconarodowcom. Poza tem rząd miejscowy sprowadza zazwyczaj towary ze swego kraju macierzystego, a tyczy się to zarówno terytorjów mandatowych, kolonij, jak i innych posiadłości imperjalnych.

Dalsza przewaga suwerena, szczególnie zaś wobec warunków, w jakich handel międzynarodowy jest dziś prowadzony, polega na tem, że suweren rozciąga kontrolę nad walutą kolonjalną. W czasach ,,wojny" między rywalizującemi walutami, kontrola ta upodabnia każdą kolonję lub terytorjum mandatowe do dwóch domów, połączonych jednym wspólnym korytarzem. Handel z krajami, które znajdują się w granicach tej samej strefy walutowej, jest wielce uproszczony, podczas gdy stosunki handlowe z państwami z innej strefy walutowej nastręczają o wiele większe trudności. Od roku 1931 kraje Imperjum w stosunkach handlowych zaczęły coraz bardziej ciążyć ku sobie i coraz mniej ku reszcie świata. Powodem tego były po części preferencje imperjalne, ustanowione na konferencji w Ottawie, a szczególnie stworzenie odrębnej strefy sterlingowej, w której granicach handel korzysta porówno ze stosunkowej swobody wymiany oraz ze stosunkowej stałości procesów wymiany.

I wkońcu pozostaje jeszcze fakt iż suweren sam wyznacza personel administracyjny i techniczny w każdej kolonji i na każdem terytorjum mandatowem. Personel ten, za małemi wyjątkami, które mają przeważnie miejsce w Indjach, na Cejlonie i w Indjach Zachodnich, jest wybierany z pośród obywateli kraju macierzystego, a ci z natury rzeczy przedewszystkiem mają na względzie interesy handlowe i materjalne swojej własnej ojczyzny. Pozatem tam, gdzie element urzędniczy składa się, powiedzmy, z Anglików, zawsze istnieć będzie tendencja ściągania żywiołów emigracyjnych z krajów Imperjum, co ze swojej strony jeszcze bardziej wzmacnia preferencje natury sentymentalnej dla nabywania i sprzedawania towarów na rynkach brytyjskich. Rezultat tego znajduje wyraz w zwężeniu handlu t. j. skierowaniu go na poszczególnych terytorjach wzdłuż wąskich łożysk, co zmusza zarówno wytwórcę, jak i nabywcę, niezależnie od tego czy podzielają ten sentymentalny preferencjonalizm, czy też nie, do korzystania ze źródeł w granicach tych łożysk, co dla naszych konkurentów zagranicznych nastręcza olbrzymie trudności.

Te rzeczy, jak również takie fakty, jak zaciąganie przez rządy kolonjalne pożyczek na rynku londyńskim, udzielanie subsydjów z Funduszu Rozwoju Kolonij oraz inne środki dla ułatwienia eksportu z kraju macierzystego, stwarzają preferencje na dobro suwerena. Biorąc pod uwagę, że żyjemy w świecie konkurujących ze sobą państw nacjonalistycznych, należy liczyć się z tem, że preferencyj tych nie da się łatwo usunąć. One to właśnie w dużej mierze tłumaczą korzystne pozycje handlowe państw suwerennych na terytorjach „otwartych drzwi", pozycje które zostały już przez nas ujawnione w tablicach statystycznych (na str. 29 i 30).

Ponieważ rzecznicy rządów niemieckiego i włoskiego kładą duży nacisk na wartość kolonij z punktu widzenia ich możliwości zatrudnienia klasy średniej, byłoby dobrze zaznaczyć, iż obecne metody obsadzania stanowisk administracji kolonjalnej dają do dyspozycji rządowi macierzystemu znaczny i bardzo pożyteczny zastęp ludzi. Ilość europejskich obywateli W. Brytanji, zajmujących stanowiska urzędnicze w niesamorządzących się częściach Imperjum, wynosi dziś przy skąpych obliczeniach około 20.000 osób. Przedstawia się to jak następuje:

Indje — urzędnicy cywilni	6.055
„ — „ wojskowi	3.635
Kolonje i t. d. — urzędnicy cywilni . .	9.000
„ — „ wojskowi .	500
	19.190

Stanowiska, zajmowane przez tych ludzi, są opłacane z dochodów posiadłości kolonjalnych i terytorjów indyjskich. Opłaty roczne wynoszą od 250 do 1000 funtów szterlingów za wyjątkiem kilkuset pensyj, które przekraczają tę ostatnią cyfrę. Lecz w skład tych 20.000 nie wchodzi armja brytyjska w Indjach, ani personel marynarki królewskiej, pełniący służbę na wodach tych kolonij i posiadłości, ani emerytowani urzędnicy, pobierający pensje z funduszów powyższych kolonij oraz Indyj (jest ich przynajmniej tyle, co urzędników w służbie czynnej), ani też oczywiście o wiele większa liczba tych, którzy są nieoficjalnie zatrudnieni w Indjach, kolonjach i t. d. i t. d.

W całem Zjednoczonem Królestwie ilość osób, korzystających z dochodów w powyższych granicach, wynosi około 2.000.000. Można więc śmiało powiedzieć, iż na kolonje i Indje przypada conajmniej 5% tej grupy naszego społeczeństwa.

Jak świadczy historja, wpływ ekspansji kolonjalnej na rozwój struktury klasowej W. Brytanji, posiadał i posiada duże znaczenie. Fakt ten może wzbudzać zazdrość innych narodów, lub też nie. W każdym razie w przyszłości, z chwilą, gdy dependencje będą się zbliżać do stanu autonomji, wpływ ten prawdopodobnie się zmniejszy, a stanowiska administracyjne, miejmy nadzieję, obsadzane będą przez tubylców. W każdym razie należałoby zrobić wszystko, aby utorować drogę temu procesowi. Lecz w okresie przejściowym zarządy posiadłości kolonjalnych w dalszym ciągu będą korzystać z personelu importowanego i wobec tego nasuwa się pytanie: dlaczego tak poważne pole zatrudnienia ma nadal stanowić monopol suwerena? Sprawę tę omówimy jeszcze poniżej.

Nowy system mandatowy

A więc w naszych dotychczasowych rozważaniach na temat możliwych zmian w dziedzinie kolonjalnej doszliśmy do dwóch wielce negatywnych wniosków. Przekonaliśmy się po pierwsze, że cesja terytorjów kolonjalnych, chociażby w celu zaspokojenia pretensyj państw dynamicznych, jest niedopuszczalna, mimo że my całkowicie uznajemy słuszność tych pretensyj. Po drugie stwierdziliśmy, że zastosowanie zasady otwartych drzwi w całem Imperjum, mimo że stanowi nieodłączną część każdego rozwiązania w dziedzinie kolonjalnej, nie może jednak być rozwiązaniem wystarczającem. Jakie więc inne możliwości pozostają w tej dziedzinie?

Sądzę, iż da się je ująć w następujących czterech punktach:

1. Przekazanie obecnych terytorjów kolonjalnych nie jako kolonij, lecz jako mandatów jednemu z państw niezadowolonych, przyczem mandatarjusz byłby odpowiedzialny przed Ligą Narodów;

2. podobne przekazanie obecnych terytorjów mandatowych;
3. administracja w obecnych kolonjach, mandatach itd. ma być powierzona nie jak dotychczas dawnym władcom imperjalnym, lecz władzom międzynarodowym, działającym z ramienia Ligi i reprezentującym zarówno państwa niezadowolone, jak i inne kraje;
4. rozciągnięcie systemu mandatowego — który to zwrot wytłumaczymy poniżej.

Ponieważ jest rzeczą pożądaną przekonać państwa dynamiczne o dobrej woli W. Brytanji tam, gdzie chodzi o sprawę rewizji obecnego reżimu kolonjalnego, wykreślenie więc z miejsca punktów (1) i (2) byłoby posunięciem niepolitycznem. Z drugiej strony nie należy również zapominać, że tubylcza ludność kolonij ma nietylko podstawy, lecz i wszelkie prawa do rozważenia projektów, które mogłyby wpłynąć na warunki jej rozwoju społecznego i że dlatego W. Brytanja będzie tylko jedną ze stron w tym projekcie, o ile otrzyma poparcie i zgodę narodów tubylczych.

Ogólnie jednak biorąc, wszelkie projekty przekazania zarówno odpowiedzialności na terytorjach mandatowych, jak i władzy suwerennej, nastrajają nas raczej krytycznie. W swej końcowej analizie reprezentują one próbę uspokojenia państw niezadowolonych opłacaniem szantażu i prawdopodobnie zachęcą szantażystów do dalszych żądań. Pozatem są one oparte na fałszywem nastawieniu psychologicznem, ponieważ stwarzają przekonanie, iż posiadłości kolonjalne są własnością prawną suwerena, która wymaga jedynie sprawiedliwego podziału wśród „łupieżców". W. Brytanja powinna użyć wszystkich swoich wpływów, aby zerwać z temi tradycjami. Pragnienie zdobycia równego stanowiska wśród swoich towarzyszy, które tłumaczy głośne żądania państw dynamicznych, powinno być zaspokojone nie podziałem przywilejów między tymi, którzy ich obecnie nie posiadają, lecz obaleniem dawnych systemów imperjalnych.

Wobec tego punkty (1) i (2) stanowią środki, jakiemi należałoby się posługiwać tylko w ostateczności, gdy już wszystkie inne próby reorganizacji zawiodą zupełnie. Lecz nawet wtedy — powtarzam to po raz drugi — należałoby zastrzec, iż nie mogą one kłócić się z wyraźnemi żądaniami tubylczej ludności w kolonjach. Niektórzy mogą twierdzić, iż skoro mandatarjusz będzie stosował się do warunków, zawartych w mandacie, to nawet dla ludności tubylczej obojętne jest, które z państw mandat obejmie. Lecz zmiana narodowości mandatarjusza pociąga za sobą również zmianę języka urzędowego (co wymagać będzie całkowitej reorganizacji systemu oświaty), zmiany ustalonych zasad administracji i zmiany polityki w stosunku do tubylców. Zmiany te mogą przesunąć wskazówki

na zegarze postępu narodów tubylczych wstecz o całe pokolenie i dlatego ludność ta ma moralne prawo wypowiedzenia się przeciwko nim i z pewnością otrzyma całkowite poparcie W. Brytanji.

Co się tyczy punktu (3), to administracja na terytorjach mandatowych, złożona z władz międzynarodowych, działających z ramienia Ligi Narodów, posiada swoje dobre i złe strony. Biorąc tę rzecz z idealnego punktu widzenia, jest ona rozwiązaniem dobrem, chociaż słaba jej strona polega na tem, że w małym tylko stopniu zaspokaja żądania państw niezadowolonych.

Pozatem analogje, które możemy zaczerpnąć z doświadczeń przeszłości, nie nasuwają myśli, aby przynajmniej na początku system ten okazał się praktycznym. Podział władzy między przedstawicielami różnych narodowości na miejscu, fatalnie odbić się może na rządach kraju, o czem mogliśmy się przekonać na smutnym przykładzie kondominjum Nowych Hebrydów. Ogólnie mówiąc, jedynem kondominjum, które funkcjonuje sprawnie, jest obecnie Sudan Anglo-Egipski, lecz fakt ten należy przypisać temu, iż udział Egiptu w rządach jest tylko nominalny. Bezpośrednia administracja Ligi zasługuje na próby eksperymentu w pewnych wybranych strefach, szczególnie zaś w strefach, gdzie rozwinięty aparat administracyjny już istnieje, lecz metoda ta nie może liczyć na szersze zastosowanie.

Zadanie rządu kolonjalnego, zakrojonego na dużą skalę, jest zadaniem, które można powierzyć tylko rozwiniętej miedzynarodowej organizacji, nie zaś tej, która znajduje się dopiero w kolebce. Zanim Liga dorośnie do tych zadań, większość krajów kolonjalnych będzie już przypuszczalnie gotowa do samodzielnego rządzenia sobą.

Pozostaje jeszcze punkt (4) — rozciągnięcie systemu mandatowego. Warunek ten zawiera dwie propozycje — a), że W. Brytanja zgodzi się na nadzór Ligi (działającej w tym wypadku przez Komisję Mandatową) w stosunku do obecnych kolonij i protektoratów, i b) że obecne kompetencje nadzorcze Ligi winny być poszerzone i wzmocnione.

Pierwsza propozycja rozważa projekt nadania niektórym dependencjom statutu terytorjów mandatowych, i przewiduje, iż W. Brytanja, która w dalszym ciągu będzie niemi administrować, ma być agentem Ligi i ma działać nie dowolnie jak dawniej, lecz zgodnie z przepisami, określonemi w mandatach ligowych. Przepisy te będą zawierały między innemi cztery punkty główne obecnych mandatów ,,B", t. j. że dobro narodów tubylczych powinno być pierwszą troską powiernika, że zasada otwartych drzwi ma obowiązywać na administrowanych terytorjach, że powiernik nie będzie przeprowadzał militaryzacji ludności i terenów i że mandatarjusz co roku będzie badany przez Komisję Mandatową.

Powstaje teraz pytanie, które z dependencyj brytyjskich mają być objęte temi przepisami? Nie sądzę, aby szczegółowe badanie tej kwestji było tutaj na miejscu, pragnąłbym jednak zaznaczyć, że metoda ta nie może mieć zastosowania w stosunku do terytorjów, gotowych do rządzenia sobą jak Indje, które są członkiem Ligi od chwili jej powstania, oraz Burma i Cejlon. Niektóre z innych terytorjów, jak Malaje i kilka kolonij w Indjach Zachodnich, możnaby było wciągnąć pod mandat, odpowiadający mniejwięcej obecnej klasie „A". Główne terytorja w Afryce tropikalnej zbliżałyby się mniejwięcej do typu mandatu klasy „B". Celem systemu mandatowego po jego realizacji powinno być jaknajszybsze doprowadzenie wszystkich terytorjów mandatowych do stanu samodzielnego rządzenia się, a następnie włączenie ich jako samodzielnych jednostek do grona pełnoprawnych członków Ligi Narodów.

Ta druga propozycja, dotycząca reformy samego systemu mandatowego, wymaga trochę bardziej szczegółowego omówienia.

Działalność Komisji Mandatowej przedstawia się dziś jak następuje: Komisja składa się z grupy rewizorów, którzy stwierdzają co roku, w jakim stopniu warunki, przewidziane w mandacie, zostały przez mandatarjusza dotrzymane. Komisja ta uzyskuje niezbędne fakty wyłącznie ze sprawozdań samego mandatarjusza i z oświadczeń jego przedstawiciela, który bywa badany na dorocznem posiedzeniu Komisji. Narody, znajdujące się pod mandatem, mają prawo wniesienia skargi w razie nadużycia przepisów mandatowych, jednakże skarga ta może być złożona Komisji nie przez nie, lecz przez rząd mandatowy, gdyż narody te nie mają prawa wysyłania swoich przedstawicieli przed Komisję. Komisja ma przywilej doradczy wobec Rady Ligi. Liga, jak się zdaje, nie jest w mocy zapobiec łamaniom przepisów przez mandatarjusza. Zgromadzenie Ligi może przeprowadzić debaty nad każdą kwestją, związaną z mandatami, o ile kwestja ta jest wymieniona w sprawozdaniu sekretarza generalnego z pracy Rady za rok ubiegły.

Trudno więc stworzyć jakiś skuteczny system z tych wszystkich elementów. Główna zasada, że mandatarjusz jest wykonawcą, a Liga ciałem nadzorczem – zdaje się być zasadą słuszną. Istotnie, każda inna zasada, dopuszczająca myśl bezpośredniej odpowiedzialności administracyjnej ze strony Ligi, jak widzieliśmy, nasuwa duże trudności. Lecz Liga nie może zrzec się odpowiedzialności za dobrobyt ras, znajdujących się pod mandatem i dlatego musi posiadać aparat, któryby w sposób skuteczny mógł rozciągnąć kontrolę nad polityką w pewnych głównych punktach.

Najważniejsze punkty reformy, wymagające rozważenia, są następujące

1. Członkowie komisji mandatowej lub inspektoratów, działających z ramienia Ligi, powinni odbywać podróże inspekcyjne na terytorjach, znajdujących się pod mandatem;

2. obecny system specjalizacji przez członków Komisji w różnych dziedzinach jej pracy powinien być poszerzony. Komisja powinna stworzyć szereg wydziałów, z których każdy objąłby poszczególny zakres pracy, jak naprzykład oświatę, zdrowie, rozwój zasobów mineralnych, stowarzyszenia kooperatywne na terenach zamieszkałych przez tubylców itd.; taka reorganizacja zwiększyłaby ilość członków Komisji i pozwoliłaby narodom nieimperjalnym zetknąć się bezpośrednio z odpowiedzialnościami powiernictwa;

3. przedstawiciele ludów afrykańskich i mandatowych powinni być członkami Komisji;

4. poszkodowane strony na terytorjach mandatowych powinny posiadać możność wniesienia swojej sprawy przed Komisję, osobiście albo przez swego rzecznika;

5. komisja powinna mieć możność zastrzeżenia, iż pewna część stanowisk w służbie cywilnej na terytorjach, powiedzmy, pod mandatem brytyjskim, ma być obsadzona przez obywateli innych państw, o ile wykażą się oni pełnemi kwalifikacjami, oraz biegłą znajomością języka urzędowego;

6. mandaty powinny być powierzone Lidze, a nie poszczególnym państwom lub grupie państw. O ile mandatarjusz opuszcza Ligę, wówczas mandat lub mandaty przechodzą w jej ręce, z wygaśnięciem terminu jego członkostwa;

7. wędrówka kapitałów z terytorjów mandatowych i do terytorjów mandatowych powinna być objęta kontrolą Ligi. Kontrolę tę może sprawować naprzykład Międzynarodowy Urząd Inwestycyj Kolonjalnych, który zaciągałby pożyczki, wyznaczałby fundusze na roboty na terytorjach mandatowych i zabezpieczałby równy przydział kontraktów państwom, będącym członkami Ligi. Prywatne inwestycje w celach eksploatacyjnych powinny być zaprzestane z chwilą, gdy finansowa i administracyjna technika będzie mogła na to pozwolić. W ten sposób Liga miałaby pewne możliwości kontroli finansów, bez których to możliwości skuteczny wpływ na politykę wogóle nie jest możliwy.

Siódmy punkt nasuwa kilka ważnych uwag. O ile pragniemy stworzyć pewną równość w zakresie możliwości w dziedzinie kolonjalnej, to nie powinniśmy zapominać, że swoboda działania, z jakiej nawet przy obecnym systemie korzystają prywatne przedsiębiorstwa imigracyjne przy eksploatacji bogactw naturalnych, a przeto i pracy tubylczej — nie da się łatwo pogodzić z obowiązkami powiernictwa. Nie

będzie przesadą, o ile powiemy, że wszystkie te niesprawiedliwości, które zawsze towarzyszyły kolonizacji we wszystkich częściach świata, znajdują źródło w stosunkowo nieskrępowanej wędrówce kapitałów prywatnych do eksploatowanych terytorjów i spowrotem. Dlatego też w warunkach kolonjalnych wszystko przemawia za tem, aby zasoby naturalne znajdowały się w rękach społeczeństwa i żeby zasoby te były eksploatowane albo metodami kooperatywnemi przez ludność tubylczą, albo przez agencje, kierowane przez państwo, lub też przez agencje, w których zarządzie państwo jest mocno reprezentowane. Ta ostatnia metoda jest oddawna już stosowana w Związku Afryki Południowej przy produkcji złota i djamentów, a ostatnio stali i żelaza. Sądzę, iż przy nowym systemie mandatów sprawa ta musiałaby otrzymać większe poparcie niż przy starym systemie mandatowym. O ile sprawa ta otrzyma poparcie, wówczas Liga albo mandatarjusz, lub też obie te organizacje — będą musiały rozciągnąć kontrolę nad inwestycjami. Pozycja Ligi jako władzy nadzorczej wzmocni się znacznie, proporcjonalnie do wagi, jaką odegra w tej kontroli. Również i zadanie rządów lokalnych zostanie uproszczone, nie mówiąc już o lepszych możliwościach pewnego i stałego rozwoju narodów tubylczych. Mimo że techniczne trudności ustanowienia tej kontroli są duże, to należy jednak liczyć się z faktem, iż zmieniony system mandatów i tak będzie musiał w jakiś sposób kwestję inwestycji kolonjalnych ustalić, a przy ustalaniu tej kwestji będzie się już kierował nie dawną zasadą bezpośrednich zysków, lecz raczej względami zwiększenia siły nabywczej ludności tubylczej i doprowadzenia standardu życia tej ludności do poziomu narodów uprzemysłowionych. Kraje inwestujące czerpałyby w ten sposób duże zyski naskutek ekspansji handlowej, wywołanej wzrostem kolonjalnego dobrobytu. Całe to zagadnienie jest niezmiernie ważne i trudne do rozwiązania i dlatego zasługuje na większą uwagę niż dotąd mu przypisywano. Lecz jest rzeczą jasną, iż kolonje będą posiadały w przyszłości o wiele większe znaczenie jako rynki zbytu, niż jako tereny eksploatacyjne i dlatego czołowym zadaniem polityki inwestycyjnej i fiskalnej powinien być rozwój rynków kolonjalnych. Ma to również duże znaczenie, jeśli chodzi o kwestję imigracji do terytorjów mandatowych, gdyż imigracja na wielką skalę ma miejsce tylko wtedy, gdy dochody robotnika niewykwalifikowanego i rolnika są wyższe w terminus ad quem niż w terminus a quo. Obecny dochód niezatrudnionego robotnika europejskiego jest zazwyczaj wiele wyższy niż zarobek rolnika lub robotnika afrykańskiego. Wniosek stąd ten, że jeśli chcemy przeprowadzić emigrację na taką skalę, żeby zmniejszyła ona nadwyżkę rąk roboczych w gęsto zaludnionych krajach, to przede-

wszystkiem musimy podnieść przeciętny standard życia w prymitywnej Afryce ponad poziom, przyjęty w uprzemysłowionej Europie. Zanim to nastąpi, do Afryki i innych miejscowości tropikalnych emigrować będą nie masy, lecz jedynie ludzie zawodu lub ci, którzy, posiadając pewien kapitał, są zwabieni perspektywą korzystania ze źródeł taniej i niezorganizowanej pracy. Emigracja robotników niewykwalifikowanych, jako przedsięwzięcie kapitalistyczne pod nadzorem rządu, jest oczywiście możliwa. Ostatnią japońską emigrację do Brazylji należy zaliczyć do tego typu. Wymagała ona subsydjów rządu, aby pokryć koszta przejazdu, oraz inwestycji dużych kapitałów japońskich w Brazylji. Jednakże emigracja tego rodzaju na większą skalę jest zbyt kosztowna i czynnikiem, ograniczającym ją, zawsze będzie fakt większej podaży kapitału w terminus a quo niż podaży niezaludnionych obszarów w terminus ad quem.

Jest rzeczą pewną, iż jeszcze przez całe pokolenie emigracja do krajów tropikalnych nie zmniejszy problemu w krajach przeludnionych w tym sensie, żeby zredukowała bezpośrednio nadmiar roboczych rąk. Nie znaczy to jednak, iż emigracja wogóle nie może odegrać roli w problemie bezrobocia. Kontrolowana i dobierana emigracja może w dużej mierze dopomóc w zwiększeniu produkcji ziem, stojących na niskim poziomie rozwoju, i w ten sposób (gdy świat będzie już gotów z korzystania z nowej produkcji) przyczyni się do stworzenia nowych źródeł podaży jednych towarów i nowych rynków zbytu dla drugich. A więc wracamy teraz inną drogą do tego samego centralnego punktu: ekonomiczną podstawą racjonalnego systemu mandatów jest ruch towarów. Zasadniczym warunkiem takiego ruchu jest zwiększająca się siła nabywcza narodów tubylczych. Eksport kapitału, eksploatowanie koncesji, emigracja i reszta — posiadają tylko taką wartość, jaką rolę odgrywają w zwiększeniu ruchu towarów.

Wobec tego imigracja do krajów, znajdujących się pod mandatem, nie może być głównym przedmiotem zainteresowania tych krajów, które cierpią na przeludnienie. Z punktu widzenia terytorjów mandatowych, imigracja taka, nawet na małą skalę, stwarza szereg niebezpieczeństw. Stwarza ona rasowe, ekonomiczne i społeczne problemy najgorszego rodzaju, które mogą wywołać konflikty kultur o bardzo tragicznych następstwach. Dawny liberalny pogląd niekrępowania emigracji byłby całkiem słuszny, gdyby rzesze emigracyjne nie ciągnęły w ogonie za sobą całego szeregu przywilejów. Taki stan rzeczy najczęściej ma miejsce. Imigranci do miejscowości tropikalnych lub podtropikalnych rzadko kiedy stają na poziomie politycznej, społecznej i ekonomicznej równości z obywatelami krajów, do których się udają;

zazwyczaj albo stają się władcami lub też zniżają się do poziomu niewolników. Jak więc widzimy, jest to sprawa, nad którą system mandatowy z tytułu swego powiernictwa musi czuwać bardzo pilnie. W przeciwnym bowiem razie, imigranci, zamiast niesienia pomocy społeczeństwom nierozwiniętym, w zakresie rozwoju ich bogactw naturalnych, a przeto i powiększenia ich dobrobytu, mogą zorganizować się w silne grupy obconarodowe, które wykorzystają swe dominujące stanowisko rasowe i zniszczą strukturę społeczną krajów tubylczych, w sposób bardziej skuteczny niż niewolnictwo w latach minionych. Wniosek stąd ten, iż mimo że przepisy emigracyjne muszą być równe w odniesieniu do wszystkich krajów, to jednak powinny one być ułożone w ten sposób, aby zapobiegły tarciom międzyrasowym, jakie imigracja może wywołać. Mandaty powinny zawierać zastrzeżenia, usuwające możliwość tych tarć.

Pozostaje jeszcze jedna sprawa, która mimo trudności, jakie nasuwa, i mimo pośredniej łączności z kwestją mandatów, zasługuje chociażby na przelotną wzmiankę. Byłoby mianowicie rzeczą prostszą, bardziej sprawiedliwą i o wiele mądrzejszą — wynalezienie środków zapobiegawczych przeciw przeludnieniu, niż szukanie leków na tę bolączkę. Mussolini oświadczył, iż Italja musi albo wybrać drogę ekspansji terytorjalnej, lub też stanąć wobec niebezpieczeństwa wybuchu u siebie w kraju. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że Mussolini i jego rząd robili wszystko, aby powiększyć przyrost ludności Włoch, to nie da się zaprzeczyć, iż dyktator Włoch nie szczędził wysiłków, aby stworzyć niebezpieczeństwo tego wybuchu, najwidoczniej w celu zdobycia pretekstu do ekspansji terytorjalnej. Sprawa Niemiec przedstawia się podobnie. Niemcy powojenne, w większym stopniu niż inne kraje przemysłowe, cierpią naskutek przedwojennego nieumiarkowania, które doprowadziło w rezultacie do rozrostu przemysłu i ekspansji ludnościowej, bez uwzględnienia czy ich terytorjum narodowe potrafi ten przemysł i tę ludność utrzymać.

Przyrost ludności w Italji, jak i w większości innych krajów, wykazuje wprawdzie stały spadek, który datuje się od roku 1920; trudno wobec tego powiedzieć, w jakim stopniu posunięcia Mussoliniego odbiły się na tym przyroście. Mogły one zatamować spadek lub też okazać się bezskuteczne. Jednakże, mimo że skuteczność tych posunięć nasuwa pewne wątpliwości, to cel ich jest zupełnie jasny. Cel jest ten, aby naskutek siły liczebnej zapewnić Italji odpowiednie miejsce pod słońcem. Bez naporu tej rozsadzającej kraj ludności, Italja, otoczona przez nieustępliwy świat, musiałaby się pogodzić ze swem terytorjalnem status quo i z faktem stopniowej utraty swego mocarstwowego stanowiska.

Lecz świat, jak już przekonaliśmy się, będzie musiał ustąpić. Będzie musiał ustąpić dlatego, gdyż leży to w interesie międzynarodowej sprawiedliwości i pokoju świata, który tylko na takiej sprawiedliwości może być skutecznie oparty. Biorąc jednak pod uwagę przykład Włoch, skuteczny system ligowy będzie musiał zabezpieczyć się przeciwko tym sztucznym stwarzaniom niebezpieczeństw i zdaje się, iż Liga już niedługo będzie musiała rozważyć kwestję ograniczeń przyrostu ludności w poszczególnych krajach, które byłyby wprowadzone na mocy ugody międzynarodowej. Posunięcie to nie jest bynajmniej przedwczesne. Nawet w Anglji dają się słyszeć głosy niepokoju o bezpieczeństwo Australji. Głosy te twierdzą, iż polityka Białej Australji posiadać będzie małe moralne usprawiedliwienie, jak długo łączyć się będzie z tendencją zachowania pustych miejsc, których Imperjum nie jest w stanie zaludnić. Ażeby stworzyć takie usprawiedliwienie, proponuje się zwiększenie przyrostu naszej ludności do maksymalnych granic, tak, abyśmy mogli zaludnić Północne Terytorja swoimi obywatelami, zanim Japonja zdobędzie się na niebezpieczną postawę. Wszystko to zdaje się graniczyć z obłędem. Wyścig narodów o powiększenie stanu ludności byłby gorszy od wyścigu zbrojeń.

Dyskusja nad techniką regulacji ludności — co stanowi drugi skomplikowany problem, domagający się gwałtownie dokładnego zbadania — nie byłaby tu na miejscu. Chcę tylko wskazać na zasadę, ustaloną wśród narodów cywilizowanych, iż zarówno ilościowo, jak i jakościowo—ludność nie może być pozostawiona samej sobie. Wszystkie strony problemów ludnościowych są zależne od programu społecznego i nawet zdolność reprodukcyjna ludności może być regulowana w sensie statystycznym za pomocą propagandy i oświaty. Powinnością Ligi byłoby więc przestrzeganie, aby regulacje te miały na względzie dobro międzynarodowe.

Zakończenie

Proponując światu wciągnięcie swoich kolonij pod system mandatów, W. Brytanja powinna poczynić starania, aby i inne państwa imperjalne zostały zaproszone do udziału w realizacji tego projektu i postąpiły ze swemi kolonjami w identyczny sposób. Lecz akcja W. Brytanji nie powinna być uwarunkowana przyjęciem tej propozycji przez inne mocarstwa.

Są jednak dwie żywotne kwestje, od których rozwiązania W.Brytanja winna uzależnić swoją akcję. Po pierwsze, że naczelnym zadaniem Ligi, przy możliwym współudziale Stanów Zjednoczonych, powinna być nietyle sprawa unikania wojny, co sprawa wzmożenia światowego dobro-

bytu drogą uchwalonych i uzgodnionych zmian. Liga powinna się przeobrazić z narzędzia polityki nacjonalistycznej państw statycznych, w dynamiczne narzędzie światowego rządu. Druga sprawa dotyczy systemu mandatowego, który z obecnego opłakanego stanu niewystarczalności powinien być dźwignięty do poziomu kolektywnego powiernictwa metodami, które starałem się określić powyżej.

Innemi słowy, jeżeli W. Brytanja ma zwrócić się do Ligi i do państw dynamicznych z propozycjami: a) stworzenia imperjalnej grupy niskotaryfowej, do której mogą się przyłączyć wszystkie państwa; b) stworzenia konwencji międzynarodowej, któraby się zajęła sprawami podaży materjałów surowcowych i c) zmiany jej kolonij na terytorja mandatowe, to powinna w sposób jak najbardziej nieustępliwy zapewnić sobie quid pro quo, które w sposób niemniej skuteczny wzmocniłoby podstawy trwałego pokoju. I żądane quid pro quo powinno zawierać powrót Japonji i Niemiec do Ligi Narodów, oraz zgodę wszystkich państw dynamicznych na: a) stosowanie zasady powiernictwa na warunkach, przewidzianych w projektach reformy systemu mandatów; b) podpisanie konwencji rozbrojeniowej i c) przyłączenie się do systemu kooperatywnej obrony. Tak przedstawia się w grubych zarysach polityka, którą wytyczają rozważania, zawarte w poprzednich rozdziałach. Wierzę, iż rząd brytyjski, który podjąłby się narzucenia jej światu międzynarodowemu, mógłby zmienić całe obecne zagadnienie pokoju, które może już w niedługim czasie będziemy nazywać zagadnieniem wojny. W takich warunkach dałoby się zaspokoić żądania równości kolonjalnej ze strony Niemiec i Włoch bez narażania na niebezpieczeństwo interesów ludów nierozwiniętych oraz unikając cynicznego traktowania terytorjów kolonjalnych jak sztony w dyplomatycznej grze.

Czasu do stracenia jest bardzo niewiele. Nie chcę przesadzać niebezpieczeństwa kryzysu, lecz jeśli spadek po równi pochyłej, który postępuje od r. 1931, nie zostanie zahamowany jakiemś zdecydowanem posunięciem, zwróconym przeciwko wojnie, to cud tylko potrafi uchronić nas od ogólnej konflagracji w okresie dwóch najbliższych lat.

W miarę jak świat zacznie się posuwać po drodze, którą nakreśliłem powyżej, odrodzi on Ligę Narodów, gdyż przyłączenie się do niej stanie się korzystnem ze względów ekonomicznych, usunie grunt z pod nóg potencjalnego agresora, dając mu możność zdobycia tego, czego pragnie, przynajmniej czego potrzebuje — bez konieczności uciekania się do wojny, otworzy możliwości stopniowego nałożenia restrykcyj na suwerenność narodową, ułatwi rozbrojenie oraz wzmocni gwarancję zbiorowego bezpieczeństwa, w którem ludzkość będzie mogła pokładać wiarę i zaufanie.

K. J.

KU ROZWIĄZANIU PROBLEMU KOLONJALNEGO

Gdy przeglądamy dziś rozwój problemu kolonjalnego na świecie, rozwój, który omówiliśmy w poprzednio zamieszczanych artykułach w „Sprawach Morskich i Kolonjalnych" (zeszyt 4 z 1935 r., p. t. „Zagadnienie kolonij" i zeszyt 2 z 1936 r., p. t. „Ku rewizjonizmowi kolonjalnemu") — trudno oprzeć się wrażeniu, że krystalizowanie się postulatów kolonjalnych oraz zrozumienie opinji międzynarodowej dla tych postulatów — postępuje bardzo szybko.

Wojna włosko-etjopska została zakończona. Włochy wojnę tę wygrały i ugruntowały swe imperjum kolonjalne. Dziś z orężem u nogi — przystępują do zagospodarowania nowych terenów, do zużytkowania nowych obszarów dla swej emigracji, do eksploatacji surowców, stanowiących bogactwa tego kraju, a tak potrzebnych metropolji włoskiej.

Włochy przeszły więc do obozu narodów nasyconych. Wszak w mowie swej na zakończenie wielkich manewrów włoskich, z dn. 30 sierpnia b.r., Mussolini powiedział: „Włochy weszły w samem sercu Afryki w posiadanie olbrzymich i bogatych obszarów, na których mogą przez szereg dziesiątków lat rozwijać swe zdolności twórczej pracy".

Jednak problem kolonjalny pozostaje nadal w polityce międzynarodowej kartą otwartą.

W Niemczech naprzykład propaganda kolonjalna nabrała ostatnio na sile. Zagadnienie to poruszają już nietylko przedstawiciele społeczeństwa, przedstawiciele organizacyj i niektórzy reprezentanci interesów gospodarczych. Poruszają je już czynniki urzędowe.

Przy każdych pertraktacjach międzynarodowych, prowadzonych przez Niemcy, problem udostępnienia im kolonij wplata się w ogólne obrady.

Niepokoi się tem opinja angielska, dbała o los największego na świecie imperjum kolonjalnego. Gdy w dn. 24. czerwca b. r. odbywała się

konferencja centralnej rady partji konserwatystów, uchwalono tam jednomyślnie rezulucję, stwierdzającą kategorycznie, że w żadnym wypadku Anglja nie może zrzec się na korzyść innego mocarstwa któregokolwiek ze swych terytorjów mandatowych, że sprawa ta stanowi dla partji konserwatywnej kwestję fundamentalnej zasady, nie dopuszczającej żadnego kompromisu.

W mowie, wygłoszonej wówczas na poparcie rezolucji, przywódca prawego odłamu partji, poseł Page Croft ośmieszył twierdzenie tych, którzy sądzą, że przez oddanie Niemcom niektórych terytorjów mandatowych można zaspokoić Hitlera. „Jestem zwolennikiem przyjaźni z Niemcami — mówił poseł Croft, — ale nie za każdą cenę".

A b. minister kolonij, Amery, oświadczył zebranym, że partja konserwatywna stanowczo zastrzega się przeciw groźbom skierowania sił zbrojnych niemieckich do obszarów brytyjskich w Afryce lub gdzieindziej, i przeciw próbom organizowania tam przeciw Anglji „czarnych wojsk".

Rzucono wszak jasno na tem zebraniu twierdzenie, że przez objęcie b. kolonij niemieckich osiągnięto jakie-takie zabezpieczenie przed niebezpieczeństwem niemieckiem jako jedyny realny ekwiwalent za poniesione w czasie wojny światowej ofiary.

Mimo tych uchwał, mimo protestów — rząd angielski nie wypowiada się jednak kategorycznie i wyraźnie przeciw wszelkim kompromisom. Różne bo też nurtują w Anglji poglądy na tę sprawę.

W lipcu b. r. naprzykład opinja publiczna W. Brytanji poruszona została wiadomością z Kapstadtu, że minister wojny Unji Południowo-Afrykańskiej, Oswald Pirow, po powrocie swym z Londynu oświadczył korespondentowi Reutera, że bardzo wpływowe koła angielskie popierają pretensje Niemców do kolonij afrykańskich. „Bardzo wpływowe koła angielskie — mówił minister Pirow — zgadzają się, że nie może być mowy o trwałej podstawie pokojowege porozumienia z Niemcami, dopóki Niemcy nie otrzymają dostatecznej kompensaty za swe kolonje, t. zn. kompensaty terytorjalnej, nie gdzieindziej na powierzchni globu, lecz w Afryce. Znalazłem w Londynie duże poparcie dla poglądu, że kooperacja Niemiec w Afryce jest konieczna dla utrzymania cywilizacji białej rasy na tym kontynencie".

Można sobie wyobrazić, jakie zaniepokojenie ujawniło się przedewszystkiem wśród konserwatystów. To też skorzystano z pierwszej nadarzającej się okazji, aby w Izbie Gmin zainterpelować rząd brytyjski. Stało się to na posiedzeniu w dn. 16 lipca b. r. Konserwatysta Mac Ewen zwrócił się do rządu z zapytaniem, czy rząd rozpatrywał sprawę kolonij z p. Pirow podczas jego pobytu w Anglji. Premjer Baldwin oświadczył w odpowiedzi, że w swem niedawnem wystąpieniu p. Pirow wypowiedział

jedynie swe poglądy osobiste. Premjer wyraził żal, że podawane są do prasy deklaracje takiej wagi i oświadczył, że rozmowy, które miały miejsce w Londynie, winny zachować charakter poufny.

Niema dymu bez ognia. Lecz również jest nie do pomyślenia, aby szef rządu uważał za taktyczne odsłaniać przedwcześnie swe karty.

Niebawem jednak powrócono do tej sprawy. Oto w dn. 27 lipca b. r. odbyła się w Izbie Gmin wielka debata nad polityką zagraniczną. Na posiedzeniu tem minister spraw zagranicznych A. Eden dał w swem exposé przegląd sytuacji międzynarodowej. I jakież było jego ustosunkowanie się do problemu kolonjalnego? Czy odparował zdecydowanie ataki rewizjonistyczne?

Mówiąc o zwrocie dawnych kolonij niemieckich, oświadczył on, że rząd zdaje sobie sprawę z istniejącego w różnych sferach zainteresowania sprawą łatwiejszego dostępu do surowców, produkowanych na terytorjach mandatowych, i że rząd gotów jest przyjąć dyskusję w tej sprawie pod auspicjami Ligi Narodów. Wrześniowe Zgromadzenie Ligi miało dać ku temu sposobność. Oświadczył dalej, że kwestja zwrotu terytorjów mandatowych wymagałaby konsultacji dominjów brytyjskich i obcych państw. Rząd w tej sprawie nie odbył takiej konsultacji i uważa, że kwestja kolonij wytworzyłaby tyle trudności natury moralnej, politycznej i prawnej, że ma nadzieję, iż, wobec istnienia tylu nierozwiązanych kwestyj międzynarodowych, nikt nie zechce stwarzać powodów w obecnej chwili do poważniejszych trudności między państwami.

I znów w oświadczeniu min. Edena nie można się dopatrzeć kategorycznej odmowy, lecz jedynie akcenty perswazji, aby zainteresowane państwa nie mąciły spokoju, dobrze przez Europę zasłużonego.

Głuche pogłoski o zmianach terytorjalnych w kolonjach, zaniepokoiły mniejsze państwa kolonjalne. Minister spraw zagranicznych Portugalji, Monteiro, za swej bytności w Londynie w lipcu b. r., dał niedwuznacznie wyraz zaniepokojenia rządu portugalskiego w związku z pogłoskami w sprawie zmian w posiadłościach kolonjalnych. Bo też cóż mogłoby być bardziej prostego dla najpotężniejszych, jak zapłacić rachunek kosztem najsłabszych państw kolonjalnych.

Zdawało się, że nieprędko dojdzie do sprecyzowania żądań niemieckich, boć postulaty kolonjalne wyraźnie i jasno na terenie międzynarodowym dotychczas przez rząd niemiecki stawiane nie były.

Tymczasem bomba pękła. Nadszedł moment zwrotny w taktyce niemieckiej. A było nim orędzie kanclerza Hitlera, odczytane na kongresie partji narodowo-socjalistycznej w Norymberdze w dn. 9 września b. r.

Wobec ogromnych tłumów ludności, członków rządu, wyższych dowódców wojskowych, przywódców partyjnych oraz korpusu dyplo-

matycznego i delegacyj zagranicznych — padły znamienne słowa orędzia kanclerskiego, które przytaczamy w całości, z uwagi na ich historyczne znaczenie:

,,Podczas gdy podżegacze judeo-bolszewiccy mówią o światowej rewolucji — głosi orędzie — i pragnęliby przedewszystkiem zniszczyć cywilizację ludzką, Niemcy narodowo-socjalistyczne pracowały i starały się, za cenę ogromnych wysiłków, w obrębie i wewnątrz swych własnych granic, zmniejszyć nędzę w miarę swych sił, i zapewnić na przyszłość życie dla narodu.

W porównaniu z trudnościami, jakie napotykają Niemcy, jakżeż łatwo jest mężom stanu niektórych innych państw rozwiązać problemy ekonomiczne ich krajów! Jak inni mogą mówić o nędzy, jeśli, naprzykład, rozporządzają oni obszarem ziemi o 15 do 20 razy większym na głowę mieszkańca niż Niemcy?

Jak mogą oni mówić o trudnościach, gdy rozporządzają wszystkiemi surowcami na ziemi w obrębie posiadłości, podległych ich suwerenności? Problemy naszego życia ekonomicznego są niezmiernie trudne. Te 136 osób żyjących na jednym kilometrze kwadratowym w Niemczech, nie mogą znaleźć na własnej ziemi całkowitego wyżywienia, nawet za cenę największego wysiłku i najgenjalniejszego zużytkowania przestrzeni, którą rozporządzają, aby żyć. To, co mianowicie chłop niemiecki wykonał w ostatnich latach, jest jedyne w swoim rodzaju i może być urzeczywistnione tylko raz jeden. To, co państwo narodowo-socjalistyczne zdołało osiągnąć w zakresie eksploatacji ostatnich przestrzeni piasczystych i ostatnich moczarów, nie może być prześcignione.

Lecz mimo to, w niektórych dziedzinach naszego wyżywienia, zawsze będzie niedostatek.

Te braki trudno jest zastąpić przywozem z zewnątrz, tem bardziej że nie posiadamy również, niestety, pewnej liczby surowców o największem znaczeniu; gospodarstwo niemieckie w konsekwencji zmuszone jest stawić czoło temu brakowi produktów drogą wywozu przemysłowego. Wywóz ten odbywać się musi za wszelką cenę, z uwagi na to, że przywóz jest nieunikniony, przedewszystkiem przywóz produktów żywnościowych.

Wobec tych faktów godnem jest pożałowania widzieć, że reszta świata niema zrozumienia dla rodzaju i ogromu tych wysiłków, gdyż traktuje te problemy zarówno powierzchownie, jak i niedorzecznie, a nawet w sposób niepotrzebnie nienawistny. Bo dla zakupienia wartości jednej jednostki tłuszczu dla Niemiec, trzeba wywieźć wartość kilku jednostek. W tych zagadnieniach aprowizacyjnych niema intencyj złośliwych, tak jak to niestety niektórzy zagraniczni mężowie stanu sądzą.

To są zadania o znaczeniu życiowem. Jest to dowód nierozumu — rzeczywiście pożałowania godnego — chcieć robić wyrzuty narodowi, że wywozi za tanią cenę, jeśli naród ten, pozbawiony organizmu ekonomicznego, żywotnego i własnego, musi eksportować za wszelką cenę dla uzyskania produktów żywnościowych których mu brak.

Wynika z tego, że gdy pewien angielski działacz polityczny oświadcza, że Niemcy nie potrzebują kolonij, ponieważ mogą zakupić sobie surowce, recepta tego pana jest tak samo dowcipna, jak sprawa tej słynnej księżniczki burbońskiej, która, wobec tłumu zrewoltowanego, domagającego się chleba i wrzeszczącego, zapytywała ze zdziwieniem „dlaczegoż, jeśli ci ludzie nie mają chleba, nie chcą jeść ciastek?"

Jeśliby ludność niemiecka, jeśliby Rzesza niemiecka nie była ciemiężona przez 15 lat, i jeśliby ją nie pozbawiono wszystkich oszczędności międzynarodowych; jeśliby nie straciła wszystkich swych kapitałów, umieszczonych zagranicą, i przedewszystkiem jeśliby posiadała jeszcze swoje własne kolonje, wówczas moglibyśmy łatwiej uporać się z temi zadaniami.

Zarzut, że kolonje nie wiele pomogłyby nam, jest nieusprawiedliwiony. Rząd, który jak rząd niemiecki stworzył warunki, pozwalające na osiągnięcie rezultatów gospodarczych, którym nie można już dziś zaprzeczyć, umiałby w każdym razie bardzo dobrze rządzić owocnie kolonjami pod względem gospodarczym".

Po raz pierwszy podobne słowa w sprawie kolonij, umotywowane względami gospodarczemi, padły z ust kanclerza Hitlera w oświadczeniu publicznem. Jakżeż daleko jesteśmy od twierdzenia Adolfa Hitlera w „Mein Kampf", że kolonje go zupełnie nie interesują.

Część prasy angielskiej, przedewszystkiem prasa konserwatywna, ustosunkowała się nieżyczliwie do deklaracji kanclerza Hitlera w sprawie kolonij. Łagodniej orędzie jego komentowały dzienniki liberalne z „Manchester Guardian" na czele. Natomiast godna uwagi była opinja „Times'a". Czytamy tam mianowicie, że aczkolwiek opinja publiczna Anglji odnosi się w teorji z sympatją do dążeń kolonjalnych Niemiec, sprawa ta nie będzie nigdy poważnie traktowana, jeśli nie nastąpi ogólny układ wszystkich państw i o ile Niemcy nie wyrzekną się wojny jako instrumentu polityki.

A więc jednak w opinji publicznej angielskiej liczą się z rewizjonizmem kolonjalnym, jednak pod pewnymi warunkami.

Miarodajne czynniki francuskie naogół nie biorą żywszego udziału w polemice kolonjalnej, zachowując dyplomatyczne milczenie, choć obawy o całość Imperjum Francuskiego niejednokrotnie wysuwane są przez społeczeństwo.

* * *

Gdy zarówno ze strony Włoch, jak Niemiec i Japonji, dochodziły nas utyskiwania na przeludnienie, na brak terenów emigracyjnych, brak surowców i rynków zbytu — do niedawna o postulatach polskich w tejże dziedzinie głucho było zupełnie na terenie międzynarodowym.

Ostatnio zmieniło się to zupełnie. Niewątpliwie dzięki ożywionej akcji Ligi Morskiej i Kolonjalnej, odzwierciadlającej dążenie i potrzeby społeczeństwa, opinja międzynarodowa coraz częściej, obok wyżej wymienionych państw, poruszać zaczęła i roztrząsać żądania kolonjalne Polski.

Musiały tym problemem, w imię interesu narodu, zająć się i nasze czynniki rządowe.

Pierwszem oficjalnem wypowiedzeniem się w tej sprawie — było oświadczenie polskiego ministra spraw zagranicznych, p. Becka, w komisji budżetowej Senatu w dn. 29 stycznia r. b.:

„Sprawy kolonizacyjne — mówił minister. — Mówi się o nich dziś dość dużo, niektórzy aktualnie biją się nawet o to. Sądzę, że jesteśmy na progu jakby dojrzewania nowej koncepcji zagadnienia kolonjalnego. Przedstawiciel największego mocarstwa kolonjalnego, sir Samuel Hoare, powiedział, iż przewiduje możliwość i potrzebę, międzynarodowego porozumienia co do podziału źródeł surowców, jak i spożytkowania ludzkiej pracy na świecie. Sądzi on, iż szukać tego trzeba na drodze porozumienia pokojowego. W Genewie zaznaczyłem w odpowiedniej formie, że rezerwujemy sobie powrócenie do tej sprawy w przyszłości. Przy rozpatrywaniu tego problemu w drodze porozumienia międzynarodowego, nasze państwo będzie miało oczywiście równe prawo i równą możność zaspokojenia swoich interesów".

Pierwsze słowa zostały wypowiedziane. Zainteresowanie Polski problemem kolonjalnym zostało stwierdzone oficjalnie.

Tymczasem jednak akcja włoska w Abisynji rozwijała się dalej, dyskusja kolonjalna na terenie międzynarodowym ożywiała się, o wystąpieniu zaś Polski słychać nic nie było.

To też troską o nasze żywotne interesy spowodowane było wystąpienie sen. Petrażyckiego podczas dyskusji na posiedzeniu połączonych komisyj prawniczej i budżetowej Senatu w dn. 20 czerwca b. r. Senator Petrażycki stwierdził, że Polska nie wysuwa żadnych żądań na temat kolonij, co robią ustawicznie Niemcy, a przecież uzyskanie kolonji może być zarówno źródłem uzyskania surowców, jak i czynnikiem, wchłaniającym wielką ilość bezrobotnych. Gdyby nastąpił moment poruszenia tego zagadnienia w świecie — mówił sen. Petrażycki — Polska nie miałaby mocnego głosu, ponieważ teraz milczy i nie przygotowuje opinji świata. Żądanie zbyt późno postawione — ostrzegał — może być przekreślone.

Niebawem jednak, za oświadczeniem w komisji senackiej, miało nastąpić dalsze ujawnienie przez polskiego ministra spraw zagranicznych zainteresowań polskich, ale już na terenie międzynarodowym.

Oto w dn. 19 września b. r., na posiedzeniu Rady Ligi Narodów, poświęconem sprawom wewnętrzno-administracyjnym Ligi, odbywała się nominacja nowego członka komisji mandatów kolonjalnych. Min. Beck poparł kandydaturę lorda Hailey'a, który miał zasiadać w komisji mandatowej na miejsce ustępującego lorda Lugarda, gdyż, jak stwierdził, byłoby niedorzecznością, aby W. Brytanja nie była reprezentowana w łonie komisji mandatowej. Ale po wyrażeniu należnego uznania przedstawionemu kandydatowi, min. Beck dodał:

„Korzystam ze sposobności, aby wyrazić nadzieję, że skład stałej komisji mandatowej będzie mógł się stać przedmiotem badań w kierunku rozszerzenia komisji, co umożliwiłoby stworzenie w jej łonie reprezentacji również dla innych państw, które dla różnych względów interesują się żywo niektóremi problemami, dyskutowanemi przez komisję mandatów".

Powyższe oświadczenie zostało zrozumiane zarówno zagranicą, jak i w kraju — jako zgłoszenie przez Polskę swych specjalnych zainteresowań kolonjalnych.

Odpowiednio też zareagowała Liga Morska i Kolonjalna, która w telegramie do min. Becka w imieniu półmiljonowej rzeszy swych członków, przesłała wyrazy uznania za jego wystąpienie, „widząc w tem pierwszy krok na drodze usiłowań Polski do uzyskania koniecznego i należnego jej zadośćuczynienia w dziedzinie kolonjalnej".

Tymczasem rozpoczęły się w Genewie obrady dorocznego Zgromadzenia Ligi Narodów. Obrady te toczyły się bądź na plenum, bądź też w komisjach. I gdy przejrzymy pracę tegorocznego Zgromadzenia — stwierdzić musimy, że stało się ono dalszym krokiem nad wyjaśnieniem problemu kolonjalnego wogóle i postulatów polskich w szczególności.

Jakiż był bieg interesujących nas tu zagadnień?

Problem ten poruszył na plenarnem posiedzeniu Zgromadzenia Ligi, podczas debaty generalnej w dn. 25 września b. r. w pierwszym rzędzie, brytyjski minister spraw zagranicznych, A. Eden. Przypomniał on zeszłoroczne wystąpienie delegata brytyjskiego w Genewie na temat umożliwienia dostępu do surowców pewnym państwom. Sprawa ta — oświadczył min. Eden — mogłaby być przedmiotem dyskusji w Genewie i specjalnej ankiety rzeczoznawców, dokonanej pod auspicjami L. Narodów, zgodnie z zeszłorocznemi sugestjami angielskiemi. „Rząd W. Brytanji, — stwierdził przedstawiciel angielski — gotów jest przyłączyć się do wszelkich zarządzeń Zgromadzenia w tej sprawie".

Jak wiadomo, rząd brytyjski podszedł do zagadnienia kolonjalnego od strony sprawiedliwego podziału surowców, uznając, że rozstrzygnięcie problemu pod tym kątem widzenia usunęłoby nagromadzone spory.

Tymczasem ciężar obrad w Lidze przesunął się na komisje, a obrady w komisji drugiej (ekonomicznej) i w komisji szóstej (politycznej) miały dla Polski szczególną doniosłość.

Już przed zebraniem się komisji ekonomicznej, agencja „Iskra" nadała z Genewy w dn. 3 października b. r. komunikat, który był szeroko interpretowany w prasie zagranicznej jako wysunięcie na terenie genewskim postulatów kolonjalnych. Komunikat stwierdzał, że na komisji ekonomicznej — „delegaci polscy będą mieli sposobność przedstawić tezy polskie na temat ekspansji zamorskiej, tezy, które wysuwają się na czoło polityki polskiej, a wynikają z dynamizmu przyrostu ludności Rzplitej i z kardynalnego obowiązku państwa wobec obywateli, jakim jest zapewnienie chleba i pracy dla każdego. Postulaty te — głosił komunikat — można streścić w 2 zasadniczych żądaniach: Polska musi uzyskać dostęp do surowców i mieć zapewnione możliwości emigracji kolonizacyjnej. W opinji światowej — czytamy tam dalej — pokutuje jeszcze najzupełniej błędne mniemanie, że Polska, w rezultacie wielkiej wojny, stała się jednem z państw nasyconych, które ma wszystko, co mu jest dla normalnego rozwoju potrzebne. Zadaniem naszych przedstawicieli będzie wyjaśnienie, że tak nie jest, że Polska jest państwem, które ma do rozwiązania ogromne zagadnienie uprzymysłowienia kraju, czego warunkiem jest dostęp do surowców i ekspansji zamorskiej. Zagadnienia te pragnie Polska rozwiązać na drodze współpracy międzynarodowej i dlatego wysuwa je na forum instytucji genewskiej".

I dalej komunikat polski, rozesłany na świat cały, dokumentuje słuszność postulatów polskich. Przypomina mianowicie, że: 1) na 24 zasadnicze surowce Polska posiada tylko 10 i to w ilościach niedostatecznych; 2) w latach 1934/35 Polska wydała na zakup surowców 850 miljonów zł (50% całego importu); 3) wobec konieczności zakupu surowców, musi Polska więcej eksportować, podczas gdy rynki zbytu zwęziły się; 4) brak surowców uniemożliwia zatrudnienie ludności w przemyśle; 5) przyrost ludności w Polsce jest jednym z największych na świecie; 6) faktyczna gęstość zaludnienia Polski dorównywa gęstości zaludnienia przeludnionych Włoch; 7) $^1/_3$ ludności chłopskiej, a więc 8 miljonów ludzi nie może pracować na wsi w sposób rentowny i winna być przeniesiona do ośrodków przemysłowych; wreszcie 8) wadliwa struktura zawodowa ludności żydowskiej sprawia, iż konieczna jest roczna emigracja żydowska w liczbie około 80 tysięcy ludzi, podczas gdy Palestyna nie jest obecnie

wystarczająco chłonnym terenem dla tej emigracji, której muszą być otworzone inne tereny.

Dnia 5 października rozpoczęła obrady komisja druga (ekonomiczna). Tłem do dyskusji była deklaracja monetarna francusko-angielsko-amerykańska oraz francuskie zarządzenia pieniężne, które deklaracji tej towarzyszyły. Ze względu na to, że w deklaracji znajdował się apel do współpracy innych państw, komisja miała w tej sprawie się wypowiedzieć.

Pierwszy w dyskusji przemawiał delegat W. Brytanji, Morrison. Przypomniał on m. in. interwencję brytyjską w sprawie lepszego rozdziału surowców, stwierdzając że ankieta Ligi Narodów w tej sprawie winna dotyczyć nietylko surowców przemysłowych, ale i konsumcyjnych, oraz że ankieta nie powinna ograniczać się wyłącznie do terytorjów kolonjalnych. W wyniku swego przemówienia p. Morrison przedłożył następujący projekt rezolucji, celem przedłożenia go Zgromadzeniu Ligi:

,,Zgromadzenie, zważywszy, iż sprawa równości dostępu handlowego wszystkich narodów do pewnych surowców wydaje się być dostatecznie dojrzałą, aby stać się przedmiotem ankiety, wzywa Radę, aby, po naradzeniu się z państwami, nienależącemi do Rady, które bądź jako producenci, bądź konsumenci posiadają specjalne interesy w tej sprawie, powołała komisję, złożoną z członków komitetu ekonomicznego i finansowego oraz innych osób, posiadających odpowiednie kwalifikacje, celem przestudjowania tego zagadnienia oraz opracowania raportu. Zgromadzenie zaleca, aby wybór surowców, które będą przedmiotem badań, pozostawić utworzonemu organowi".

O ile dawniej problem surowcowy dyskutowany był bardzo powierzchownie, o tyle obecnie, wobec żądania powołania specjalnej komisji, wchodzi na tory realniejsze.

Jednym z następnych mówców w komisji ekonomicznej był delegat Polski, wice-minister przemysłu i handlu, p. A. Rose. Delegat polski musiał ustosunkować się do układu francusko-angielsko-amerykańskiego i do tez, tam zawartych, a dążących do zliberalizowania obrotów międzynarodowych, oraz musiał uwypuklić równocześnie stanowisko i potrzeby Polski.

Min. Rose wykazał zebranym, że samo przywrócenie swobody w dziedzinie obrotu towarów i kapitałów, na co szczególnie kładł nacisk delegat angielski, nie wystarcza, aby zapewnić Polsce równowagę bilansu płatniczego. Istnieje u nas zagadnienie emigracji i zagadnienie importu surowców. Przypominając wyniki prac Międzynarodowego Biura Pracy w dziedzinie emigracji, min. Rose oświadczył, że należy wyjść z okresu badań i dążyć do konkretnych rozwiązań. ,,W państwie takiem, jak Polska, — mówił nasz delegat — gdzie gęstość zaludnienia na wsi jest prawie 2 i pól raza większa niż w Danji, będącej przecież klasycznym krajem rol-

niczym, i 2 razy większa niż we Francji i Niemczech — jest rzeczą jasną, że zagadnienie to nie może być bagatelizowane. Polska, postawiona wobec hasła: ,,wolność handlowa oraz zniesienie ekonomji autarchicznej", będzie musiała zapytać się siebie, co wypadnie jej czynić z nadmiarem rąk pracy. Z drugiej jednak strony, jeżeli otworzy się granice dla emigracji kolonizacyjnej, jedynej zresztą, jaka w tej chwili zdaje się być możliwa, powstaje zagadnienie finasowania takiej emigracji. Jeżeli bowiem przeciętny emigrant ma ze sobą 1.000 fr., wówczas emigracja 100 tys. osób sprowadzić może zachwianie się pieniądza w danym kraju. Emigracja do Palestyny np. mimo swych wąskich rozmiarów kosztowała Polskę w 1935 roku 40-50 miljonów zł., co poważnie utrudniło sytuację dewizową Polski".

Następnie delegat Polski podniósł zagadnienie emigracji żydowskiej, która w Polsce następować musi, a więc wymaga pewnych środków zaradczych.

,,Jest niedopuszczalne — mówił p. Rose — aby tego rodzaju instytucja jak Liga Narodów, jak Międzyn. Biuro Pracy, zajmowały się zagadnieniami emigracyjnemi tylko teoretycznie, nie stawiając sprawy konkretnie — jak można zorganizować w obecnych warunkach emigrację z krajów przeludnionych do krajów o deficycie ludnościowym. Zadanie to o charakterze wybitnie międzynarodowym, musi obecnie znaleść konkretne rozwiązanie".

Następnie, przyłączając się do projektu rezolucji delegata angielskiego w sprawie surowców, p. Rose stwierdził, że import surowców wynosi w Polsce połowę całego importu zagranicznego. Zaopatrzenie poszczególnych krajów w surowce jest tedy jednym z głównych zagadnień, których nie sposób również pominąć przy omawianiu całokształtu zagadnienia obrotu międzynarodowego.

Na tem nie zostały wyczerpane wystąpienia polskie w Genewie. Na posiedzeniu komisji szóstej (politycznej) w dniu 6 października, stały delegat polski przy Lidze Narodów, min. Komarnicki, podkreślił przy dyskusji nad sprawami mandatów kolonjalnych, że kwestja wzmożenia emigracji żydowskiej z Polski jest dla nas koniecznością życiową, którą Liga powinna zająć się praktycznie. Deklaracja delegata polskiego podkreśliła, że rząd polski, zdając sobie sprawę z niedostateczności Palestyny jako terenu emigracyjnego dla Żydów polskich, rozważa już obecnie sprawę skierowania emigracji żydowskiej do innych krajów.

Wreszcie delegacja nasza złożyła na posiedzeniu komisji ekonomicznej w dniu 7 października projekt rezolucji, omawiającej możliwości międzynarodowego ożywienia obrotu kapitałów i ruchu emigracyjnego. Rezolucja ta podkreśla, że rozwój obrotów międzynarodowych nie będzie mógł dokonać się na szerszej płaszczyźnie i przyczynić się do konsolidacji pokoju, jeśli ożywieniu obrotów towarowych nie będzie towarzyszyło ożywienie

obrotów kapitałami i ludźmi, a zwłaszcza jeśli nie zostanie ułatwiona emigracja kolonistów rolnych. Rezolucja zaznacza, że przeludnienie niektórych państw wymaga nietylko ich przebudowy gospodarczej, lecz również otwarcia nowych możliwości emigracyjnych oraz dostarczenia dla ruchu emigracyjnego odpowiednich kapitałów.

Rezolucja polska podkreśla następnie doniosłość specjalnej konferencji emigracyjnej, która zbierze się w listopadzie r. b. pod auspicjami Międzynarodowej Organizacji Pracy, oraz wyraża nadzieję, iż konferencja ta, jak i Międzynarodowe Biuro Pracy, opracują praktyczne propozycje, które będzie można natychmiast wprowadzić w życie celem rozwiązania powyższych zagadnień. Rezolucja sugeruje, aby Zgromadzenie zaprosiło Radę Ligi do utrzymania łączności z Międzyn. Organizacją Pracy, powierzenia komitetowi finansowemu Ligi przestudjowania finansowej strony emigracyjnej i wreszcie upoważnienia komitetu do podjęcia wszelkich innych środków, jakie uzna za konieczne dla jak najszybszego osiągnięcia praktycznych rezultatów. W końcu rezolucja domaga się, by Zgromadzenie postanowiło umieścić zagadnienie emigracyjne na porządku dziennym swej najbliższej sesji.

9 października zarówno rezolucja angielska w sprawie surowców, jak i polska w sprawach emigracyjnych — zostały przez komisję ekonomiczną przyjęte. Zaś dn. 10 października, w ostatnim dniu obrad tegorocznych, rezolucje te uchwalone zostały przez XVII Zgromadzenie Ligi Narodów.

Jeślibyśmy chcieli zbilansować pracę delegacji polskiej na zakończonej sesji Zgromadzenia, — to nasunie nam się plastycznie następująca synteza: — Polska zaznajomiła zgromadzone w Genewie narody ze swemi bolączkami w dziedzinie zarówno surowcowej, jak i populacyjnej. Polska po raz pierwszy jawnie wystąpiła na terenie międzynarodowym z żądaniem zaspokojenia tych jej potrzeb, które właśnie składają się na całokształt problemu kolonjalnego.

I choć nikt z delegacji polskiej w Genewie nie żądał jeszcze rewizji problemu kolonjalnego, tem niemniej jasne jest, że tylko na drodze terytorjalnego zaspokojenia potrzeb naszej ekspansji zamorskiej rozwiązane być mogą dziś problemy, tak nas trapiące.

To też „Times" w korespondencji z Warszawy p. t. „Polska żąda miejsca pod słońcem", opisując wystąpienia delegatów polskich w Genewie, którzy przedstawili specjalne potrzeby Polski w dziedzinie populacyjnej i surowcowej, pisze: „Całkowicie błędne byłoby mniemanie, jakoby znaczenie i paląca aktualność tego problemu były w czemkolwiek ze strony Polski przesadzone. Nie można również nie doceniać daleko idących szkód i niebezpieczeństw, do których mogłoby doprowadzić dalsze zaostrzenie

sytuacji populacyjnej w Polsce". I dziennik podkreśla, że rząd polski pragnie uzyskać rozwiązanie tych problemów na drodze współpracy międzynarodowej.

Wchodzimy więc w stadjum decydujące, to też winniśmy wytężyć wszystkie siły, aby doprowadzić do końca rozpoczęte dziś dzieło.

LEON JEZIORAŃSKI

MOŻLIWOŚCI POPRAWY GOSPODARCZEJ W POLSCE NA ODCINKU HANDLU ZAGRANICZNEGO

Opanowanie bezrobocia w Polsce i doprowadzenie jej gospodarstwa do takiego stanu, by każdy obywatel kraju miał zapewnioną pracę, stosownie do swego uzdolnienia, — jest pierwszem zadaniem rządu i społeczeństwa.

Dalszą troską musiałoby być dążenie do dania wszystkim bez wyjątku obywatelom kraju możliwego dobrobytu, zwiększającego się w miarę opanowywania całokształtu poprawy gospodarczej w kraju.

Poprawa stosunków gospodarczych w kraju powinna być uskuteczniana powolnemi etapami, obejmującemi jednakże każdorazowo pewne samodzielne zagadnienie, które dawałoby natychmiast widoczne efekty. — Każdy taki etap musiałby w zupełności ustabilizować się i zrealizować pokładane w nim nadzieje, by można było przystąpić do wykonania następnego gospodarczego posunięcia.

Handel zagraniczny odgrywa ogromną rolę w życiu gospodarczem kraju, — raz, spowodu przypływu obcych walut, potrzebnych na regulację zagranicznych należności, jak spłaty i % od zagranicznych długów, dywidendy od obcych kapitałów, pracujących w kraju, należności za sprowadzone towary i t. p., — powtóre, jako środek do zmniejszenia bezrobocia przez zwiększenie wytwórczości, spowodowanej wywozem krajowych towarów zagranicę, — wreszcie po trzecie, natury politycznej, która pozwala na wyciąganie korzyści politycznych przez właściwe i celowe posunięcia natury gospodarczej.

Pierwszemi dwoma posunięciami natury gospodarczej, które wykonać należy celem opanowania bezrobocia, są:

1. zorganizowanie wielkich robót publicznych,
2. zasadnicza reorganizacja naszego handlu zagranicznego.

O ile sprawa wielkich robót publicznych jest już dostatecznie wyjaśniona i konieczność do rozpoczęcia ich wykonania jest wprost nagląca,

— reorganizacja naszego handlu zagranicznego nie jest brana pod uwagę, jako zagadnienie najprędszej konieczności, lecz odkładane „na później", gdy tymczasem pod względem doniosłości w sprawie opanowania bezrobocia odgrywa rolę nie mniejszą od zagadnienia wielkich robót publicznych.

Nas interesuje specjalnie zagadnienie handlu zagranicznego i jego ścisła łączność z rozwojem bezrobocia, — tem samem konieczność rozbudowy naszej wymiany towarowej z zagranicą, by problem bezrobocia w kraju możliwie opanować.

* * *

Przyczyny kryzysu gospodarczego

Potężny ustrój kapitalistyczny, uosobiony w wielkich europejskich państwach przemysłowych, jak Anglja, Francja, Niemcy, doszedł przed wielką wojną do szczytu swej potęgi. Przemysł tych i innych państw nietylko w zupełności pokrywał wewnętrzne zapotrzebowania, lecz szukał ujścia na coraz to nowych rynkach, — i właśnie konkurencja między państwami o utrzymanie starych i zdobycie nowych rynków zbytu dla wytworów swego przemysłu — była bez wątpienia jedną z najważniejszych przyczyn wybuchu wojny.

Wojna ta, wywołując ogromne zapotrzebowania wewnętrzne, przy zmniejszonej ilości pracowników, powołanych pod broń, musiała osłabić ekspansję eksportową przemysłu europejskiego na rynki światowe, co jeszcze bardziej utrudniała wojna podwodna.

Zmniejszenie zagranicznych dostaw, a tem samem coraz silniejsze opuszczanie światowych rynków przez przemysł europejski, spowodowało szalony rozwój przemysłu i eksportu ze Stanów Zjednoczonych A. P., Kanady i Japonji, jak również gospodarcze uniezależnianie się angielskich dominjów oraz państw południowo-amerykańskich.

Po wojnie przemysł europejski pracował przez lat kilka na pokrycie własnych, wyczerpanych przez wojnę, wewnętrznych zapotrzebowań. Gdy po nasyceniu własnych rynków przystąpił do eksploatacji swych przedwojennych rynków zagranicznych, spotkał się z jednej strony z nowopowstałym w czasie wojny miejscowym przemysłem oraz z zamkniętym szczelnie olbrzymim rynkiem rosyjskim, — z drugiej zaś z niesłychanie wybujałą w czasie wojny ekspansją gospodarczą St. Zjedn., Kanady i Japonji.

Nastąpiła wtedy sytuacja: rynków odbiorczych mniej, a na nich dużo mniejsza pojemność, — dostawców zaś o wiele więcej, jak przed wojną, a w tem nowi — niezwykle silni gospodarczo i finansowo.

By móc utrzymać przedwojenny stan posiadania na tych rynkach, musiała powstać szalona na nich konkurencja. Dla jej umożliwienia przez obniżkę cen, wprowadzano niezwykłe techniczne ulepszenia, usprawnienia w pracy ludzkiej, — wprowadzano masową produkcję, wykombinowano t. z. ,,dumping", wreszcie zastosowano dewaluację pieniądza.

Pierwsze trzy zaradcze środki wyrzuciły na bruk olbrzymie rzesze pracowników, czwarty — zwiększył, coprawda, możliwości eksportowe danego kraju, lecz wynikłe stąd straty przemysłu musiały być zbalansowane przez zwyżkę cen wewnętrznych, czyli kosztem ogółu ludności.

Gdy na zewnętrznych rynkach nastąpiło niesłychane obniżenie nietylko ilości importowanych towarów, lecz i cen, — wywołać to musiało wewnątrz wielkich państw eksportujących wielką zniżkę produkcji. Z tego powstało olbrzymie bezrobocie, które, wraz z ogólną zniżką płac i jednoczesnem podwyższeniem cen na towary wewnątrz kraju dla umożliwienia dumpingu, — pociągnęło za sobą niezwykłe zmniejszenie się wewnętrznej konsumcji.

Kurczenie się wewnętrznej konsumcji powodowało coraz większe bezrobocie, to znowu zmniejszało konsumcję, i tak w kółko. Wytworzyło się jedno błędne koło, do którego wpadły też i Stany Zjedn., i Japonja, i Kanada, a w którem bezrobocie, zniżki płac i zmniejszenie konsumcji gonią coraz bardziej za sobą. Rozpoczął się taniec, niesłychanych w dziejach, ekonomicznych nonsensów i bezeceństw, jak ,,klęska urodzajów", tworzenie coraz większych ilości bogactw obok wzmagającej się nędzy, — niszczenie zapasów kawy, pszenicy, bawełny, cukru, owoców, tytoniu i t. p. wobec wielkich miljonów głodujących. Maszyna przestaje być błogosławieństwem, staje się przekleństwem pracy. W wir trosk panoszącego się kryzysu i chaosu została wciągnięta Polska oraz szereg innych państw.

Wyżej powiedziane ilustrują cyfry: gdy w r. 1929 wszystkie kraje świata eksportowały towarów za 33 040 milj. dolarów w złocie, to w roku 1934 zaledwie za 11 364 miljonów, — gdy w r. 1929 wszystkie kraje świata importowały towarów za 35 601 milj. dolarów w złocie, to w roku 1934 import spadł do 12 011 miljonów, czyli jak eksport, tak import — spadły w tym okresie do $^1/_3$ swej poprzedniej wartości, wywołując niesłychaną w dziejach redukcję przeszło 21 milj. robotników, co było wynikiem zmniejszenia się ilości eksportowanych towarów, jak i cen otrzymanych za nie, — pierwsze powodowało kurczenie się produkcji w eksportującym kraju, a tem samem zwiększenie bezrobocia, — drugie pośrednio wywołało zmniejszenie wewnętrznej w tym kraju konsumcji, tem samem dalszy spadek produkcji i coraz większe zmniejszanie się importu, co widzieliśmy powyżej. Jeżeli bezrobocie nie zwiększa się dalej w zatrważający

sposób, zawdzięcza to wielkim robotom inwestycyjnym, na które pozwolić sobie jednak mogły tylko państwa zasobne, jak St. Zjedn. A. P., W. Brytanja, Niemcy, Francja, Belgja i niewiele innych, — i to na pewien tylko okres.

Ze wszystkiego wyżej powiedzianego jest widoczne, jak olbrzymią rolę w gospodarstwie każdego kraju odgrywa handel zagraniczny. Zachwianie się tego handlu może wywołać niesłychane międzynarodowe zamieszania, nietylko w dziedzinie gospodarczej, lecz pociągnąć za sobą i konsekwencje polityczne.

* * *

Po wielkiej wojnie 1914—18 r., której wynikiem były olbrzymie zniszczenia materjalne, kulturalne i moralne oraz miljony krwawych ofiar ludzkich, —obecnie, od 1930 r. prowadzi się nie mniej wielką wojnę gospodarczą, której rezultatem jest stałe zmniejszanie się wytwórczości we wszystkich dziedzinach produkcji, co pociąga za sobą wzmagające się miljony głodujących ofiar ludzkich. Gdy pierwsza wojna trwała przeszło cztery lata, a rezultatem niesłychanych jej ofiar był pewien wymiar sprawiedliwości dziejowej w postaci odbudowy i budowy szeregu państw, — druga, obecna wojna gospodarcza, trwa już lat sześć i nie widać jej końca, a ofiar głodujących nie mniej niż ofiar krwawych w poprzedniej wojnie.

W imię czego odbywa się ta obecna walka, wyrzucająca na bruk dziesiątki miljonów istnień ludzkich, — deprawująca charaktery, umniejszająca na każdym kroku odziedziczoną i nowonabytą kulturę? Czy walka ta nie odbywa się umyślnie, wywołana przez sfederowane ze sobą potęgi finansowe świata całego, dla większego jeszcze ujarzmienia pracujących rzesz ludzkich, by nie dopuścić do zrealizowania się prądów społeczno-odżywczych, jakie zapanowały po wielkiej wojnie, — by nadal utrzymać system bezprzykładnego bogacenia się znikomej mniejszości kosztem pracy i wysiłków olbrzymiej większości?

Pewne podobne podejrzenie wypowiada minister E. Kwiatkowski w swej broszurze p. t. ,,Kryzys współczesny i zagadnienie odbudowy życia gospodarczego" (str. 18, 20), pisząc:

> ,,Zaledwie — powiedzmy to jasno — z zapleśniałego nieco arsenału dawnych zasad wydobyty zostanie jakiś pomysł, zaledwie pocznie się wmawiać narodom czy państwom, że oto jest idea, mająca przywrócić zdrowie i siły schorzałemu i zgnębionemu organizmowi gospodarstwa międzynarodowego, a w tej samej chwili — jakgdyby na znak jakiejś niewidzialnej komendy — wszystkie

państwa to właśnie lekarstwo poczynają szybko niszczyć lub wyrzucać jako nieużyteczne przez okno". Dalej: „W zagadnieniu tem jest całkowicie obojętne, czy proponowane lekarstwa byłyby istotnie uzdrawiające i wartościowe, czy też byłyby one bardziej niebezpieczne i szkodliwe od samej choroby. Dwa zasadnicze objawy pozostają historycznym faktem: mianowicie, że żaden z leków nie został realnie i konsekwentnie zastosowany, oraz że instancje międzynarodowe nie zdobyły się nawet na odwagę djagnozy i terapji w stosunku do całego chorego organizmu gospodarstwa międzynarodowego. Przeciwnie, one pocięły jeden wielki i nierozdzielny problemat na drobiny, na małe kawałki i pragnęły przemycić uregulowanie tych części, których załatwianie leżało w interesie t. zw. wielkich mocarstw gospodarczych. A sztuka ta nie udała się ani dziś, ani nie uda się w przyszłości, gdyż obudzona została świadomość interesu gospodarczego wśród wszystkich narodów i państw, z których żadne nie chce już być terenem kolonjalnej eksploatacji dla innych".

Kryzys w międzynarodowej wymianie towarów wywołał chowanie się pieniądza, kurczenie się kredytów, zanik zaufania, — jednem słowem doprowadził do tego stanu, w jakim się znajduje świat cały od roku 1930, t. j. od lat sześciu. Podobno następuje pewna poprawa, przypuszczać jednak należy, że są to tylko przejawy przelotne, spowodowane usilnem zbrojeniem się państw, a tem samem olbrzymiem zwiększeniem produkcji w całym szeregu przedsiębiorstw, pracujących dla zaopatrywania wojsk, a to, naturalnie, pociąga za sobą wzrost produkcji w danych gałęziach produkcji, no i wzmagającą się konsumcję.

Niefortunne środki w obronie eksportu

Kryzys światowy, wywołany przez olbrzymią nadprodukcję krajów, nastawionych i żyjących głównie z eksportu zarówno towarów przemysłowych, jak i rolniczych, dalej surowców i towarów kolonjalnych, zmusił prawie wszystkie kraje do zastosowania obrony przeciwko zaborczemu najazdowi tych towarów, których produkcja, egoistycznie pracująca nad zatrudnieniem własnej ludności, godzić musiała w stan zatrudnienia kraju importującego.

Z drugiej strony, — obawa przed możliwością powstania ujemnego bilansu handlowego, co grozi załamaniem się bilansu płatniczego, a nawet możliwością zachwiania się całej struktury gospodarczej tych krajów, które nie mają stałego dopływu złota, walut i dewiz, pochodzących z kopalń, lub kapitałów, inwestowanych w innych krajach, — musiała spowodować skrupulatniejsze przestrzeganie tego, by ogólny import do kraju był, o ile możności, mniejszy od sumy zbiorowego eksportu.

Dla przeprowadzenia tej zasady powstały we wszystkich krajach usiłowania rozmaitego rodzaju, by ułatwić eksport własnych towarów, a z drugiej strony, — niemniejsze wysiłki, by utrudnić i ograniczyć do minimum import z obcych krajów. Usiłowania te, coraz bardziej rygorystycznie zastosowywane, doprowadziły do stanu, że cały świat gospodarczy na punkcie handlu zagranicznego jest ze sobą skłócony i znajduje się w stałej walce.

Stan naszego handlu zagr. od r. 1925

Polska, nie mniej niż inne państwa, odczuwa w całej pełni skutki tej wojny. W ogólnych cyfrach, polski handel zagraniczny przedstawiał się następująco w miljonach złotych od czasu wprowadzenia u nas stałej waluty:

Rok	Ogólny obrót	W tem		Saldo
		Import	Eksport	
1925	4.943	2.755	2.188	—567
1926	3.785	1.539	2.246	+707
1927	5.406	2.892	2.515	—377
1928	5.870	3.362	2.508	—854
1929	5.924	3.111	2.813	—298
1930	4.679	2.246	2.433	+187
1931	3.347	1.468	1.879	+410
1932	1.946	862	1.084	+222
1933	1.787	827	960	+133
1934	1.774	799	975	+176
1935	1.785	860	925	+ 65

Z powyższej tablicy jest widoczne, że cały obrót polskiego handlu zagranicznego spada corocznie, dochodząc za r. 1935 do 30,1 % takiegoż obrotu z r. 1929, specjalnie import spadł do 27,6% importu z r. 1929, eksport zaś do 32,9% eksportu z r. 1929.

Kurczenie się naszego eksportu powoduje zwiększenie się bezrobocia i upadek życia gospodarczego

Ogromne kurczenie się importu do Polski ciągnie za sobą zmniejszanie się naszego eksportu do krajów zagranicznych. Ażeby zrozumieć, jak silny związek ma zmniejszanie się naszego eksportu z gospodarczym stanem kraju, wystarczy powiedzieć, że, przyjmując przeciętną wartość robocizny na 20% ujawnionej wartości towarów, przeciętną zaś płacę robotnika na 1.300 zł rocznie (według Małego Rocznika Statystycznego na r. 1935, str. 164), skurczenie się naszego eksportu:

za r. 1930 w ilości 380 milj. zł. pozbawiło pracy około 58.462 robotnik.
,, ,, 1931 ,, ,, 554 ,, ,, wyrzuciło na bruk ,, 85.230 ,,
,, ,, 1932 ,, ,, 795 ,, ,, ,, ,, ,, ,, 122.300 ,,
,, ,, 1933 ,, ,, 124 ,, ,, pozbawiło pracy ,, 19.077 ,,
,, ,, 1934 niewielka zwyżka eksportu w ilości 15 milj. zł zatrudniła 2.308 robotników, za r. 1935 zmniejszenie się naszego eksportu o 50 milj. zł pozbawiło pracy 7 692 robotników, czyli razem spadek naszego eksportu od r. 1930 do r. 1935 włącznie w ilości 1 888 milj. złotych spowodował zwolnienie z pracy przeszło 292 761 produkujących robotników, a po uwzględnieniu małej dodatniej poprawki za r. 1934 — wyraźnie około 290 453. Naturalnie, liczby te nie są dokładne, jednakże w przybliżeniu wskazują na olbrzymie spustoszenia, jakie w dziedzinie pracy ludzkiej powoduje zmniejszanie się naszego eksportu.

Oprócz wzmagania się bezrobocia w produkcji, koleje odczuwają bardzo dotkliwie zmniejszanie się naszego obrotu towarowego z zagranicą: od r. 1929 do r. 1934 wł. spadł import do kraju o 2 533 000 ton, eksport — o 6 480 000 ton, co stanowi razem 9 013 000 ton, a to reprezentuje zmniejszenie się ładunków kolejowych w tym okresie czasu o 901 300 pojedyńczych 10-tonowych wagonów. Powyższe, naturalnie, pociąga za sobą, oprócz doraźnych olbrzymich strat pieniężnych, zmniejszenie personelu kolejowego, robotników przeładunkowych i t. p., czyli i w tej dziedzinie gospodarczej kurczenie się obrotów handlowych z zagranicą powoduje dotkliwe straty finansowe i zwiększa bezrobocie. Również wywołuje stały ogromny spadek państwowego dochodu z cła: gdy za rok budżetowy 1930/31 dochód ten przyniósł skarbowi 258 milj. zł, to za rok budżetowy 1933/34 dał zaledwie 96 milj. zł.

Widzimy teraz dokładnie, że zmniejszanie się naszych obrotów handlowych z zagranicą pociąga za sobą przedewszystkiem bardzo ciężką sytuację w sprawie zwiększania się bezrobocia, jak również powoduje wielkie obniżenie dochodów państwowych, nie mówiąc już o ciosach, jakie otrzymuje z tego powodu nasz przemysł, rzemiosło i rolnictwo.

Jest przeto rzeczą zupełnie zrozumiałą, jak wielką wagę należy przykładać do zagadnienia rozbudowy naszego handlu zagranicznego, handlu zdrowego, nie dumpingowego, albowiem ten ostatni daje zamaskowane wielkie straty gospodarcze.

* * *

Możliwości naszego handlu zagranicznego

I tak, do opanowania grasującego w Polsce bezrobocia, oprócz zorganizowania wielkich robót publicznych, należy stale i równolegle rozbudowywać nasz obrót towarowy z zagranicą. Obrót ten doszedł w r. 1929 do ogromnej

sumy 5 924 miljonów złotych, przez następne trzy lata (1930-31-32), borykając się ze stale wzmagającym się kryzysem gospodarczym, tracił corocznie po 1 300 milj. zł w obrocie, wreszcie od r. 1933 nastąpiła pewna stabilizacja, która nasz obrót z zagranicą utrzymuje na przeciętnej wysokości 1 782 milj. zł ze stałem dodatniem saldem. Sądzić z tego należy, że dosięgliśmy w naszej wymianie towarowej z zagranicą t. zw. dna, skąd, przypuszczać należy, tylko wgórę iść będziemy, bo oprócz zdobywanego doświadczenia puszczamy w ruch coraz większe atuty, jak zwiększający się corocznie port w Gdyni, rozwój własnej marynarki handlowej, coraz bardziej korzystne traktaty handlowe, coraz większe zastosowywanie się naszej produkcji do wymagań rynków zagranicznych i t. d. i t. d.

Obecna stabilizacja naszego obrotu na sumie mniej więcej 1 782 milj. zł (około 200 milj. dolarów w złocie) jest wprost kompromitująca, bo jest mniejsza od zagr. obrotu małej Norwegji (202 milj. dol.), Austrji (213 milj. dol.), Danji (339 milj. dol.), Czechosłowacji (348 milj. dol.), Szwecji (373 milj. dol.) i t. p., nie mówiąc już o większych państwach. Stabilizacja na takim poziomie jest niedopuszczalna dla naszego 34-o miljonowego państwa, w którem — na razie mniejsze — pulsować może i powinno silne ożywienie we wszystkich dziedzinach produkcji z racji wielkich braków we wszystkich dziedzinach naszego życia społecznego i gospodarczego.

Jakież możliwości może osiągnąć nasz handel zagraniczny, i co uważać należy za minimum naszych roszczeń towarowo-wymiennych na międzynarodowej arenie handlu zagranicznego?

Polska zajmuje w rzędzie państw cywilizowanych pod względem ludności 11-te miejsce, — w handlu zagranicznym stanowiska tego nie utrzymuje, gdyż co do importu stoi na 28-em miejscu, a co do eksportu na 26-em miejscu (dane za r. 1933) w szeregu 74 ważniejszych krajów świata.

Wielkość obrotu handlowego z zagranicą dla celów porównawczych oblicza się na głowę ludności w ciągu jednego roku. Otóż, gdy za r. 1928 obrót ten wyniósł dla Polski 192 zł, to za r. 1933 spadł do 54 zł (za r. 1935 wypada bardzo niewielka różnica, bo 53 zł na głowę), co powoduje, że w szeregu krajów Polska zajmuje co do swego ogólnego obrotu 28-e miejsce, czyli niżej od Rumunji (74 zł), Litwy (112 zł), Estonji (139 zł), Łotwy (151 zł), Czechosłowacji (270 zł), Niemiec (294 zł), t. j. wszystkich swych bezpośrednich sąsiadów za wyjątkiem Z. S. R. R. z 24 zł na głowę, gdzie jednak panują zupełnie specyficzne warunki, których nie można porównywać z krajami normalnej gospodarki. Jakże znikomie wygląda nasz towarowy obrót z zagranicą, w porównaniu

z innemi państwami Europy zachodniej, którym w innych dziedzinach chcemy dotrzymywać kroku! Nie mówiąc już o wielkich europejskich państwach przemysłowych, — taka Norwegja ma dwanaście razy większy obrót na głowę, Irlandja i Szwecja dziesięć razy więcej, Finlandja sześć razy więcej. Jakim więc powinien być nasz obrót na głowę, do czego dążyć powinniśmy w dziedzinie zagranicznego obrotu towarowego? Gdybyśmy przyjęli, że zagraniczny obrót towarowy Polski na głowę ludności powinien być przeciętną obrotów naszych bezpośrednich sąsiadów, bez Z. S. R. R. i Niemiec, wypadłoby dla Polski 149,2 zł obrotu na głowę, a wtedy Polska zajęłaby 21-e miejsce, bardziej już właściwe, choć jeszcze nie zupełnie odpowiednie dla siebie.

Ponieważ ludność Polski w d. 1 stycznia 1934 r. wynosiła ogółem 33 milj. mieszkańców — nasz obrót towarowy z zagranicą powinien za r. 1933 wynosić conajmniej 4 923,6 milj. złotych (t. j. 2,8 razy więcej niż było rzeczywiście za 1933 r.), co nie jest wcale nieprawdopodobne, albowiem obrót nasz w latach 1927-28-29 był dużo większy, bo 5 406—5 870—5 924 milj. złotych, a w r. 1930 bardzo do tej sumy zbliżony (4 679 milj. zł).

Oto jest minimalna suma naszego obrotu towarowego z zagranicą na najbliższe lata, jakie nam się należy z racji rozwoju naszej produkcji kopalnianej, rolniczej i przemysłowej oraz ilości ludności, — do tej sumy należy bezwzględnie dążyć i to możliwie szybkiemi krokami, by z każdym następnym rokiem suma ta wzrastała.

Zwiększenie importu do kraju jest pożądane, o ile może powodować zwiększenie eksportu

Poprzednio wspominaliśmy już, jakie olbrzymie rezultaty w gospodarce krajowej powoduje zwiększenie się naszego obrotu z zagranicą, przyczem należy tu wyjaśnić pewną wątpliwość, że o ile jest słuszne i dobre dla kraju, gdy się z niego jak najwięcej wywozi, to czy jest potrzebne i celowe zwiększenie przywozu do kraju?

Oto kompetentna odpowiedź na to pytanie ministra rolnictwa J. Poniatowskiego, wygłoszona w mowie na posiedzeniu komisji budżetowej Sejmu w dn. 1 lutego rb.:

> „Z największym naciskiem stwierdzam, że eksport zależy od zdolności zakupu. Sprzedaje ten, kto kupuje. Jednolitej ceny światowej, po której możnaby kupić i sprzedać towar, dzisiaj niema. Cena światowa zamieniła się w cenę na środku morza. Kontyngenty i możliwości wywozowe zależą od chłonności własnego rynku". („Gazeta Polska" z dn. 2 lutego 1936 r.).

Tak, bo w miarę wzrostu przywozu rosną możliwości wywozowe, a przytem — czyż nie powinniśmy się troszczyć o posiadanie stałych wielkich zapasów surowców, jak bawełna, metale. towary kolonjalne i inne, których w kraju nie posiadamy, a mieć musimy, by w razie jakich zewnętrznych komplikacyj mieć pod ręką na własnem terytorjum to wszystko, co jest niezbędne do obrony kraju i utrzymania w ciągłości jego życia gospodarczego. Musi to jednakże nastąpić w zupełnej harmonji z naszym wywozem, jak to mówią: „łeb za łeb". O wiele, wiele zwiększyłyby się nasze możliwości eksportowe, gdybyśmy zechcieli zasadę tę w czyn wprowadzić.

Czas już najwyższy, by zagadnienie naszego handlu zagranicznego postawić, podobnie jak to jest z naszą obecną armją, na stopie możliwej doskonałości i współmierności z innemi krajami.

Przecież tu chodzi o, nie mniej ważną od obrony zbrojnej, obronę naszych wartości gospodarczych, o niedopuszczenie do coraz większego wygładzania naszej ludności z racji stałego zmniejszania się naszego eksportu, ewentualnie jego niewspółmierności z wymaganiami gospodarki krajowej.

* * *

Konieczność reorganizacji naszego handlu zagranicznego i opinje w tej sprawie

Rozbudowa naszej wymiany towarowej z zagranicą jest niemożliwa bez zupełnej reorganizacji tej najważniejszej gałęzi naszego życia gospodarczego. Co do tego — niema dwóch zdań. Posłuchajmy, co mówią o tem zagadnieniu dwa czołowe organy prasy, stojące na przeciwległych biegunach polityczno-gospodarczych, bo „Gazeta Polska" w Warszawie i „Kurjer Poznański" w Poznaniu.

„U nas w Polsce sprawa handlu zagranicznego znajduje się w zupełnym chaosie. Przedewszystkiem różnorodność władz i instancyj, działających na tem polu i wielka ich ilość, wykluczają jednolitą i konsekwentną linję polityki eksportowej. Jeśli w sprawie udzielania pomocy bezpośredniej eksportowi decydują: Min. Przem. i Handlu (Wydział Handlu Zagranicznego), Min. Skarbu, Min. Rolnictwa, Państw. Instytut Eksportowy, Międzyministerj. Komisja Popierania Eksportu, Rada Polityki Kompensacyjnej, Związek Izb Przem.-Handlowych, Komisja Popierania Obrotu Artykułami Rolnemi ze swemi podkomisjami, Komisje Standaryzacyjne, różne eksportowe organizacje branżowe, czyli razem kilkanaście instytucyj, — to z natury rzeczy sharmonizowanie ich działalności jest niezmiernie trudne, tembardziej, że każda z tych władz i insty-

tucyj prowadzi własną politykę, zazwyczaj różną, a czasem wprost sprzeczną z polityką władzy czy instytucji innej", — pisze tak publicysta gospodarczy w dzienniku „Gazeta Polska" z dn. 20 kwietnia 1935 r. i radzi:

„po pierwsze, uchylenie szeregu chaotycznych zarządzeń doraźnych przez scentralizowanie całej polityki eksportowej w jednej instytucji, która winna zasięgać opinji innych, ale decydować sama stosownie do jednego zgóry ułożonego planu, — po drugie, wszystkie premje eksportowe winny być skomasowane i udzielane przez jedną instytucję, — wreszcie, po trzecie, bezpośrednia pomoc państwa dla eksportu winna stać się środkiem do właściwego zorganizowania produkcji eksportowej i handlu eksportowego, a wszystko razem przygotuje możliwość ewentualnego zaniechania wogóle pomocy bezpośredniej w razie zmiany warunków życiowych i wtedy samo życie gospodarcze, wspomagane tylko pomocą państwową pośrednią, będzie sobie mogło dać radę".

Dziennik „Kurjer Poznański", pismo biegunowo przeciwne „Gazecie Polskiej", w końcu kwietnia 1935 r., podając tenże obraz chaotycznej pomocy dla eksportu, pisze:

„z dzisiejszego stanu rzeczy wypływają następujące ujemne konsekwencje: zwykły śmiertelnik, chcący podjąć produkcję eksportową, nie jest w stanie zorjentować się w labiryncie władz i form pomocy. Fakt ten zniechęca wielu do zajmowania się wywozem, co znów każe się marnować różnym możliwościom wywozowym. Trzeba bowiem jeszcze pamiętać, że wiele przepisów jest osłoniętych tajemnicą oraz że co pewien czas przepisy te się zmieniają, co zwiększa nieprzejrzystość i uniemożliwia orjentację w tej dziedzinie. Następnie, podobnie, jak dla prowadzenia wojny (a czyż nie żyjemy w stanie chronicznej wojny gospodarczej na rynkach światowych!) konieczne jest wspólne naczelne dowództwo, tak i tutaj, w dziedzinie eksportu, trzeba jednego, jedynego kierownictwa akcją wywozową".

Biegunowo sobie przeciwne pisma zgodnie stwierdzają niesłychany chaos, jaki panuje w dziedzinie naszego handlu zagranicznego, — co potwierdzić może każdy polski importer i eksporter, — i proponują, również zgodnie, ku poprawie tego stanu: ustanowienie jednej, jedynej instytucji, którąby kierowała całem zagadnieniem handlu zagranicznego według jednego zgóry ułożonego planu.

Tego samego zdania jest referent budżetu Ministerstwa Przemysłu i Handlu na r. 1936/37, poseł Sowiński, który na posiedzeniu komisji budżetowej Sejmu w d. 30 stycznia 1936 r. (patrz „Gazeta Polska“, z d. 31 stycznia br.) mówi:

„Obecnie wielkiem utrudnieniem dla eksportu jest silne zróżniczkowanie dyspozycyj, które uniemożliwia należyte wyzyskanie zdobyczy traktatowych. Np. obecnie w sprawach wywozu ma głos: Międzyministerjalna Komisja Popierania Eksportu, Komisja Obrotu Płodami Rolnemi, Komisja Artykułów Zwierzęcych i Komisja Handlu Zagranicznego. Każda z tych instytucji podlega innemu czynnikowi rządowemu. Istnieją jednak poważne sprawy eksportowe, dla których niema kolegjalnych organów doradczych, jak np. sprawy kredytowe, i wskutek tego decyzja w tych kwestjach, zależna od kilku różnych czynników rządowych, jest trudna do uzgodnienia. Scałkowanie dyspozycyj w handlu zagranicznym jest najbardziej pilnem posunięciem, jakie może przynieść radykalną pomoc w zakresie bieżącej polityki handlowej. Tym organem koncentrującym mogłaby być Komisja Handlu Zagranicznego przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu, która załatwiałaby wszystkie sprawy handlu zagranicznego poza zagadnieniami czysto traktatowemi oraz techniką reglamentacji importu, która winna być powierzona specjalnemu szybko działającemu organowi. Organ taki stworzyć należy przy wydziale handlu zagranicznego w Min. Przem. i Handlu z udziałem wydziału polityki handlowej i traktatów oraz Izb Przemysłowo-Handlowych“.

Czyli stworzenie nowej biurokratycznej placówki!

Minister Przemysłu i Handlu, dr. R. Górecki, na posiedzeniu tejże komisji w d. 29 stycznia 1936 r. mówi:

„Przedmiotem specjalnej pieczy mojego resortu będzie sprawa rozwoju naszych obrotów z zagranicą, która jest środkiem powiększenia zatrudnienia, a w niektórych dziedzinach koniecznością nawet z punktu widzenia utrzymania obecnego poziomu produkcji i obecnych możliwości zarobkowych. Z drugiej strony potrzebujemy importu w wielu wypadkach dla podniesienia ogólnego poziomu kultury gospodarczej kraju. Obowiązuje nas tu nasza naczelna zasada: ożywienie życia gospodarczego przez podniesienie obrotów i stopniowe rozluźnianie więzów, krępujących to życie. Nasz handel zagraniczny winien dawać nadwyżki dewizowe przez utrzymywanie dodatniego salda, co pozostaje jednem z zadań naszej polityki. Jestem zdania, że dodatniość bilansu handlowego rzeczywiście nie może być celem, któremu należy podporządkować wszystkie inne

zadania naszej polityki w stosunkach z zagranicą; sądzę jednak, że obecnie dążenie do aktywnego salda winno być zachowane, jako jeden z celów tej polityki, — tembardziej, że jako państwo dłużnicze możemy wymagać ułatwienia nam wywiązywania się z naszych zobowiązań wobec zagranicy w interesie nietylko własnym, lecz i całego gospodarstwa światowego".

Wreszcie wice-premjer i minister Skarbu, inż. E. Kwiatkowski, na posiedzeniu tejże komisji budżetowej Sejmu wypowiada zdanie:

„Należy przeprowadzić reformę naszej ekspansji handlowej, a więc taką przebudowę naszych traktatów handlowych, taryfy celnej, — taką strukturalną przebudowę, któraby wyrażała jakąś podstawową myśl. Prawie każdy nasz traktat handlowy, a zawarliśmy ich dużą ilość w ciągu kilkunastu lat niepodległości, — jest zrobiony bardzo inteligentnie. Ale gdybyśmy chcieli wszystkie te traktaty zebrać razem i wydobyć z nich jakąś myśl polityczną oraz zbadać, jaką politykę państwową reprezentują, — to się nic nie wyłuska. Jako poszczególne interesy traktaty te były zrobione dobrze, ale jako całość nie reprezentują jednolitej myśli politycznej". („Gazeta Polska" z d. 4 lutego 1936 r.).

W jakim kierunku iść powinna reorganizacja naszego handlu zagranicznego

Tak, jak w czasie wojny musi nastąpić zespolenie sił i środków, musi być skonstruowany plan działania, a przedewszystkiem jednak wyznaczony wódz, któryby kierował wszystkiemi posunięciami, — tak również w obecnej wojnie gospodarczej, która de facto jest walką o zagadnienia wymiany towarowej, — musi być stworzony jeden decydujący ośrodek, któryby kierował i szybko koordynował wszystkiemi ruchami i pociągnięciami tego zagadnienia, o ile nie chcemy, by nas bito na rozmaitych odcinkach międzynarodowego handlu.

Wszelkie próby ogólno-światowej pokojowej koordynacji w międzynarodowej wymianie towarów, tak np. projekty: zerwania definitywnie z systemem zakazu przywozu i wywozu, rozejmu celnego, zwalczania wszelkich form dumpingu, stabilizacji walut, międzynarodowej kartelizacji wytwórczości i t. p., — jak dotychczas, zawiodły. Pozostaje jedynie dla każdego kraju cofnięcie się za własne okopy, stworzenie własnego planu obronnego i działanie wyłącznie dla interesów gospodarczych własnego kraju, — wciągając jednakże w orbitę swych interesów te wszystkie kraje, które pragną z nami bezpośrednio pracować w kie-

runku wymiany towarów na zasadach dobrego kupca, który tam chce kupić jeden towar, gdzie może sprzedać drugi i gdzie obowiązywać będzie wzajemne zrozumienie i lojalność.

I dlatego nie można tej olbrzymiej doniosłości sprawy pozostawiać, jak dotychczas, w nieudolnych i wyłącznie swój własny interes mających na oku rękach naszych importerów i eksporterów, — gdzie niema absolutnie mowy o uwzględnianiu jakiejkolwiek bądź linji państwowej w tej dziedzinie gospodarki narodowej, — nie można jej oddawać w ręce biurokracji, którą we wszystkich czynnościach charakteryzuje powolność, chwiejność, niezdecydowanie oraz wzajemne spychanie ze siebie odpowiedzialności, — cech powszechnie znanych, jako ,,biurokratyzm". Rzecz ta powinna być oddana w ręce sprężystej i celowej organizacji gospodarczej, którąby ogarnęła całokształt tego niezmiernie ważnego zagadnienia i którąby niem kierowała, pod kontrolą naszego rządu.

* * *

Społeczeństwo nasze winno zrozumieć, że zagadnienie handlu zagranicznego nie jest problemem zarobku lub straty poszczególnych eksporterów lub importerów, lecz jest olbrzymiej doniosłości zagadnieniem gospodarczem kraju, którego ujęcie w celowe i słuszne łożysko powinno być najpilniejszą troską i zadaniem rządu. Jest to tem łatwiejsze do wykonania, że nie mamy przerostu przemysłu, raczej przeciwnie, a to pozwolić może na zupełne zharmonizowanie naszego eksportu z importem, z obopólną korzyścią dla całego szeregu krajów, z któremi po kupiecku traktować będziemy.

* * *

Dotąd w artykule tym starałem się przedstawić[1]) stan obecny naszego handlu zagranicznego w możliwie treściwej formie, bo, rozpoczynając od wykazania znaczenia tego zagadnienia dla całego świata i rezultatów jego załamania się, wskazuję na ścisły związek, jaki u nas egzystuje między zagadnieniami handlu zagranicznego i bezrobociem, oraz jak sprawa ta umniejsza dochody państwowe i jak dalece dezorganizuje całą gospodarkę krajową. Dalej piszę o możliwościach naszego handlu zagranicz-

---

[1]) Wiele myśli zawartych tu znajduje się w artykułach, napisanych przez autora niniejszego, a umieszczonych w czasopiśmie ,,Sprawy Morskie i Kolonjalne", zeszyt 4, rok 1935, zeszyt II, r. 1936 — oraz w miesięczniku ,,Morze", zeszyty lutowy, marcowy i październikowy r. 1936.

nego, które są bardzo duże, — by jednak móc je osiągnąć, powinna być przeprowadzona gruntowna reorganizacja tego zagadnienia, na potwierdzenie czego przytoczyłem szereg opinij prasy i czołowych przedstawicieli naszych gospodarczych ministerstw.

* * *

By nie być gołosłownym, pozwalam sobie w dalszym ciągu niniejszej pracy przedstawić projekt reorganizacji naszej wymiany towarowej z zagranicą, jak to rozumiem, tj. traktując całą krajową wymianę jako jedno wielkie przedsiębiorstwo importowo-eksportowe, prowadzone dla dobra naszej produkcji przez elitę naszych sfer gospodarczych z wielkiemi możliwościami pieniężnemi. Możliwości te pozwoliłyby temu przedsiębiorstwu stworzyć własne posterunki handlowe we wszystkich zakątkach świata, gdzie praca nad rozbudową naszego obrotu towarowego byłaby stałą, nie zaś, jak dotychczas, dorywczą i głównie wywiadowczą.

W taki sposób Niemcy, przed r. 1870 zupełnie nieznani handlowo na świecie, opanowali na długo przed wielką wojną rynki świata całego, — tak również pracowały od r. 1898 (wojna amer.-hiszpańska) i pracują Stany Zjednoczone A. P. w całej Ameryce i Azji, w taki sam sposób pracuje obecnie Japonja na terenach całej kuli ziemskiej, — z tą tylko różnicą, że gdy zasobne firmy niemieckie, amerykańskie, japońskie i inne mogły akcję taką prowadzić samodzielnie lub grupami, zdając sobie doskonale sprawę, że poniesione w takiej sprawie wydatki stokrotnie im się zwrócą, możliwości jednak finansowe naszych firm, jak również obawa przed ryzykiem, na to nie pozwalają. Należy przeto stworzyć robotę zbiorową w postaci, jak już powiedziałem, jednego przedsiębiorstwa dla prowadzenia polskiego handlu zagranicznego.

Projekt ujęcia całego polskiego handlu zagranicznego w systematyczny plan

Stworzenie organizacji dla prowadzenia polskiego handlu zagranicznego

W celu ujęcia w racjonalne ramy całego polskiego handlu zagranicznego, powstaje — monopol rządowy dla prowadzenia polskiego handlu zagranicznego, którego eksploatację — pod swoją kontrolą — oddaje Rząd w ręce Spółki z o. o., specjalnie dla tego celu stworzonej przez gospodarcze sfery kraju. Zadaniem tej Spółki będzie zorganizowanie i prowadzenie całego aparatu, potrzebnego dla racjo-

nalnego rozwoju tej gałęzi naszej gospodarki krajowej. Spółka powinna mieć na uwadze nie zyski materjalne dla spółki (które, gdyby się okazały, mają specjalne przeznaczenia, — patrz str. 74), nie osobiste zyski importerów lub eksporterów, nie interesy poszczególnych producentów, lecz jedynie i wyłącznie wszechstronny rozwój naszej produkcji krajowej i wzmożenie naszego eksportu.

We wszystkich sprawach, dotyczących zagadnienia handlu zagranicznego, spółka jest zupełnie niezależna, — z rządem uzgadnia jedynie ogólną linję polityczno-gospodarczą, poddając się jego kontroli w sprawach zasadniczych. Pod żadnym warunkiem nie stanowi instytucji biurokratycznej, nic nie mając wspólnego z tak zwanym etatyzmem.

Głównem zadaniem spółki byłoby skoncentrowanie w jednym ośrodku tych wszystkich sum pieniężnych, rozpraszanych dotychczas na cele przywozowo-wywozowe przez poszczególnych naszych importerów i eksporterów; pozwoli to na zbudowanie i prowadzenie za te olbrzymie sumy (drobne poszczególnie, a ogromne razem) wielkiego i sprawnego aparatu, poświęconemu ekspansji handlowej dla całego kraju w taki sposób, by rozwój naszego handlu zagranicznego mógł się rozwijać w szybkiem tempie z korzyścią dla całej polskiej produkcji i ogólnej gospodarki krajowej. Skoncentrowanie całego naszego handlu zagranicznego w jednem środowisku umożliwi prowadzenie polityki naszego obrotu towarowego w sposób, uniemożliwiający prowadzenie wypadów indywidualnych, mających wyłącznie własne interesy na oku, — uniemożliwi się sprowadzanie towarów z krajów, dających nam jedynie ujemne salda, a przeciwnie, umożliwi stały rozwój stosunków handlowych z krajami, z któremi wymiana jest obustronna. Jednem słowem, umożliwi prowadzenie racjonalnej i korzystnej dla kraju polityki dla wymiany towarowej.

Zadania powstałej organizacji

Zadaniem Spółki dla Prowadzenia Handlu Zagranicznego byłoby wyłączne prawo prowadzenia handlu ze wszystkiemi krajami świata na zasadach: gotówkowej, kredytowej i k o m p e n s a c y j n e j.

W tym celu Spółka obejmuje przedstawicielstwo na zagranicę całej polskiej produkcji przemysłowej, górniczej, rolniczej, hodowlanej i rzemieślniczej.

Zasady handlu kompensacyjnego

Z krajami, z któremi Polska nie ma rozrachunków gotówkowych, handel kompensacyjny powinien wynosić mniej-więcej: 100% importu za 100% naszego eksportu, z krajami wierzycielskiemi kompensata winna wynosić: za 100% im-

portu mniej — więcej 120—150% naszego eksportu, zależnie od sum należnych danemu krajowi za obsługę jego polskich należności.

Dla importu w handlu kompensacyjnym powinny obowiązywać zasady: dla towarów w Polsce wcale nieprodukowanych powinno być minimalne cło oraz wwóz, ograniczony jedynie popytem, — dla towarów, w Polsce produkowanych niewystarczająco, powinno być cło wyrównawcze do cen krajowych z ew. dodatkiem 10%, przyczem wwóz mógłby wynosić jedynie dopełnienie ponad polską produkcję, — wreszcie, na towary, produkowane w Polsce wystarczająco, powinno być nałożone cło ochronne, ewentualnie zakaz wwozu.

Poza handlem kompensacyjnym byłyby tranzakcje gotówkowe i kredytowe, przy których strony, wzamian za gotówkowe lub kredytowe rozrachunki, otrzymywałyby pewne zniżki w cenach, terminach dostawy, jakości towarów i t. p. bonusach.

Sfery gospodarcze mają głos decydujący

Poszczególne sekcje Spółki dla Prowadzenia Handlu Zagranicznego są następujące:

1. Sekcja przemysłu i górnictwa — prowadzona przez sfery przemysłowe i górnicze;
2. sekcja rolnicza i hodowlana — prowadzona przez sfery rolnicze;
3. sekcja rzemieślnicza — prowadzona przez sfery rzemieślnicze.

Te trzy sekcje zajmują się ustosunkowaniem produkcji do zapotrzebowań i wymogów zagranicznych rynków.

4. Sekcja handlowa jest prowadzona przez sfery handlowe i zajmuje się sprzedażą i zakupami;
5. sekcja finansowa jest prowadzona przez sfery bankowe i zajmuje się sprawami finansowemi Spółki.

Wszystkie te sekcje wraz z przedstawicielami Rządu wyłaniają wspólną Radę Nadzorczą (zalążek przyszłej Rady Gospodarczej) oraz Zarząd Spółki dla prowadzenia handlu zagranicznego.

Aparat organizacyjny

Pierwsza i trzecia sekcja razem, a sekcja druga samodzielnie, powinny się składać z branżowych oddziałów poszczególnych przemysłów, jak górnictwo, hutnictwo, przemysł metalowy, włóknisty, mineralny, chemiczny itd. itd., a sekcja druga – z oddziałów rolnictwa, ogrodownictwa, hodowli zwierząt i drobiu, i innych, obejmujących interesy producentów danej branży produkcyjnej.

Zadaniem powyższych trzech sekcyj jest przyjmowanie obstalunków na dostawy zagraniczne od sekcji czwartej, handlowej, rozpatrywanie ich i w następstwie kierowanie do właściwych oddziałów branżowych.

Sekcja czwarta, jako prowadząca dział handlowy Spółki, jest w stałym kontakcie z sekcjami 1, 2, i 3 w sprawach obstalunkowych, prowadzi sprawy ogólnego importu do Polski, które zbiegają się tutaj z oddziałów branżowych przez sekcje 1, 2 i 3, — wreszcie z sekcją piątą, finansową, układa możliwości finansowe.

Zadaniem sekcji piątej jest finansowanie całego importu i eksportu polskiego, naturalnie z polecenia i na żądanie sekcji czwartej, handlowej.

Główne zadanie w całym aparacie ma sekcja czwarta, handlowa, na której barkach spoczywa troska o zbyt naszych towarów zagranicę oraz zaopatrzenie rynku naszego w towar importowany. Sekcja ta powinna być obsługiwana przez pierwszorzędnych naszych kupców, znawców spraw importowych i eksportowych, i być podzielona na departamenty geograficzno-regjonalne. Każdy departament powinien posiadać eksperta, doskonale oznajmionego z rynkami danego departamentu. Ekspertów, w razie ich braku w Polsce, winno się sprowadzić z zagranicy do czasu wyrobienia sobie własnych specjalistów.

Czynności swe, związane z prowadzeniem handlu zagranicznego, Spółka prowadzi przy pomocy:

1. Własnych placówek handlowych we wszystkich krajach świata wraz z domami towarowemi, gdzie okaże się tego możliwość i potrzeba, z wyrobami wyłącznie polskiego pochodzenia. Placówki te znajdują się w stałym kontakcie z miejscowymi przedstawicielami naszego Min. Spraw Zagr.;
2. wielkiej stałej wzorowni całej polskiej produkcji na wydzierżawionych terenach „Targów Poznańskich" i ew. „Targów Wschodnich";
3. polskich i wydzierżawionych od obcych statków morskich dla transportów;
4. pisma propagandowego o Polsce i jej wytwórczości, wydawanego miesięcznie w kilkunastu językach i rozsyłanego placówkom dla bezpłatnego rozdawania odpowiednim sferom miejscowym.

Dla potrzeb wewnątrz kraju Spółka prowadzi Biuro Centralne w Warszawie (Rada, Zarząd, oddziały branżowe i t. p.), kontrolę placówek zagranicznych oraz administracyjną placówkę w Gdyni.

Początkowe prace Spółki winny ustalić kolejność wprowadzania własnych placówek zagranicznych, zależnie od ważności danego rynku

dla Polski: najpierw prace badawcze, traktaty handlowe, stopniowo tranzakcje, tworzenie placówek zagr. Naturalnie, w pierwszym rzędzie powinny być objęte kraje, z któremi mamy salda ujemne lub też stosunki bardzo mało rozwinięte. W miarę rozwoju placówek winno się zaraz tworzyć morską linję okrętową, chociażby tymczasowo na wynajętych okrętach.

Polski obrót towarowy za ostatnie 10 lat

Rok	1926	—	3 785 000	tysięcy	złotych
,,	1927	—	5 406 712	,,	,,
,,	1928	—	5 870 154	,,	,,
,,	1929	—	5 924 342	,,	,,
,,	1930	—	4 679 217	,,	,,
,,	1931	—	3 346 839	,,	,,
,,	1932	—	1 945 785	,,	,,
,,	1933	—	1 786 637	,,	,,
,,	1934	—	1 774 102	,,	,,
,,	1935	—	1 785 000	,,	,,
	Razem		36 303 788	tys. zł., przeciętnie — 3 630 379 000 zł.	

Ponieważ za ostatnie trzy lata nastąpiła pewna stabilizacja naszego obrotu z zagranicą, przyjmuje się dla następnych potrzebnych obliczeń sumę 1 700 000 000 złotych, jako minimalną dla naszego obrotu (tj. importu wraz z eksportem) rocznie.

Przypuszczalne dochody i rozchody Spółki dla Prowadzenia Handl. Zagr.

Od wszelkich tranzakcyj towarowych z zagranicą (zarówno importowych, jak eksportowych) pobiera Spółka od odnośnej polskiej firmy 5 % prowizji, jako rekompensatę za swe starania o sprzedaż ew. kupno towarów, jak i za uzyskanie możliwie najlepszej ceny (wielkie ilości — lepsze ceny), również za wszelkie koszty handlowe, związane ze sprzedażą i obsługą we wzorowniach w Poznaniu i Lwowie. Żadnych innych opłat z racji tranzakcyj handlowych z zagranicą firmy nie ponoszą.

Przyjmując całkowity obrót towarowy z zagranicą minimalnie na sumę 1 700 000 000 złotych rocznie, jak podaliśmy wyżej, — wpływ z 5 procentowej prowizji wyniósłby — 85 miljonów złotych rocznie.

Sumę powyższą należałoby przeznaczyć:

1 %	dla rządu za koncesję, tj. rocznie . . .	17	milj.	złotych
1/2 %	na budowę ew. kupno statków, tj. rocznie	8,5	,,	,,
2 1/2 %	na utrzymanie placówek zagranicznych, tj.	42,5	,,	,,
1 %	na utrzymanie biur Spółki w kraju, tj.	17	,,	,,
razem 5 %	. . . .	85	milj.	złotych.

Obliczenia niniejsze są zrobione na zasadzie minimalnego naszego towarowego obrotu z zagranicą. Przypuszczać należy, że po zastosowaniu omawianej reorganizacji odnośne pozycje wzrastać będą corocznie w szybkiem tempie.

Podział funduszów powstałych z czystego zysku

Czystym zyskiem mogą być jedynie oszczędności, powstałe z utrzymania placówek zagranicznych oraz utrzymania biur Spółki.

Gdyby oszczędności takie istniały, — ulegają corocznie podziałowi na trzy części. Jedna część idzie na tantjemę dla wszystkich swoich bez wyjątku pracowników w stosunku do ich uposażeń rocznych, druga część na kapitał rezerwowy Spółki, trzecia część na fundusz, z któregoby subwencjonowano poczynania prywatne, związane z rozwojem naszego handlu zagranicznego.

Polskie placówki handlowe zagran.

Dla bezpośredniego prowadzenia handlu importowego i eksportowego z poszczególnemi krajami świata, Spółka dla Prowadzenia Handlu Zagranicznego tworzy 105 placówek samodzielnych, obejmujących jednak około 150 krajów i kolonij.

Uposażenie placówki w wysokości 120 000—960 000 złotych rocznie jest zależne od wielkości i znaczenia danego kraju dla eksportu polskiego oraz od panujących tam lokalnych warunków.

Przy każdej placówce powinien być dom towarowy, jako wzorownia i dla detalicznej sprzedaży, z towarami wyłącznie polskiemi, danemi w komis. W razie możliwości, filje takiego domu towarowego powinny się znajdować w innych miastach tegoż kraju, szczególnie tam, gdzie jest dużo ludności polskiej. Niektóre rynki, głównie afrykańskie, wymagają, aby polskie domy towarowe posiadały pełny asortyment towarów, niezawsze w Polsce wyrabianych lub w gatunku albo w wymiarach u nas jeszcze niestosowanych. Dom towarowy musiałby więc przez pewien czas posiadać na składzie także towary obce, których wzory i próby posyłałby do Polski, gdzie towary te musiałyby stopniowo być produkowane, aby produkcja polska mogła w pełni obsłużyć dany rynek. Nie należy tego stosować do wszystkich bezwzględnie towarów, np. samochodów i innych.

Każda placówka powinna sferom zainteresowanym danego kraju rozsyłać ew. rozdawać bezpłatnie propagandowe miesięczne pismo o Polsce i jej wytwórczości w typie amerykańskich handlowo-propagandowych miesięczników, wydawanych w języku krajowym. Pismo takie powinno być przygotowane w Polsce w kilkunastu językach i dostarczane placówkom co miesiąc.

Personel i uposażenie placówek Stosownie do wielkości i znaczenia danego kraju dla eksportu polskiego i jego lokalnych warunków, placówki dzielą się na: wielkie, duże, średnie, małe i pionierskie.

Przybliżony personel placówki i rodzaj wydatków	Wielka		Duża		Średnia		Mała		Pionerska	
	Osób	Mies. uposaż. zł	Osób	Mies. uposaż. zł	Osób	Mies. uposaż. zł	Osób	Mies. uposaż. zł	Osób	Mies. uposaż. zł
Kierownik .	1	5 000	1	4 000	1	3 000	1	2 000	1	2 000
Jego zastępcy	2	5 000	2	4 000	1	2 000	1	1 500	—	—
Buch., kasjer, korespond.	3	6 000	3	4 500	3	4 500	3	3 600	1	1 200
Fachowi agenci . .	12	18 000	10	12 000	5	6 000	3	3 000	2	2 000
Personel pomocniczy	16	12 000	14	10 000	8	6 000	6	4 000	2	1 000
Lokal . . .		5 000		4 000		3 000		2 000		1 000
Rozmaite *)		29 000		21 500		15 500		3 900		2 800
Razem . . .	34	80 000	30	60 000	18	40 000	14	20 000	6	10 000

Każda placówka, w miarę zwiększania obrotów ponad przeznaczony kontyngent, otrzymywałaby dodatkową tantjemę.

Naturalnie, podane liczby pracowników i uposażeń są przybliżone, w rzeczywistości powinny być w zależności od koniecznej pracy i kosztów utrzymania w danym kraju. Zasadą jednak być powinno wysokie uposażenie pracowników fachowych, by ściągnąć do tej niezmiernie ważnej pracy element jak najlepszy i wyrobić dla siebie wyszkolonych pionierów naszej ekspansji zagranicznej.

Razem przeto byłoby placówek: w Europie — 31, w Azji — 20, w Afryce — 12, w Ameryce Północnej — 7, w Ameryce Środkowej — 14, w Ameryce Południowej — 12, w Oceanji — 9, w tem ogółem 9 wielkich placówek, 13 dużych, 29 średnich, 24 małych, i 30 pionierskich.

Naturalnie, sporo jest placówek w Europie, gdzie nie byłoby narazie wskazane zmieniać obecny status quo, — również jest wiele placówek zamorskich, gdzie jedna placówka obejmuje kilka kolonji położonych w pobliżu, — w takich wypadkach placówka jest wyżej uposażona,

*) Wydatki „rozmaite" obejmują między innemi koszty: biurowe, przejazdów, wywiadów, poczęstunków, prezentów i t. p.

ROZMIESZCZENIE POLSKICH HANDLOWYCH PLACÓWEK ZAGRANICĄ.

Placówka	Europa	Azja	Afryka	Ameryka			Oceanja	Razem
				Północna	Środkowa	Południowa		
Wielka po 960 000 zł rocznie	Anglja Francja Niemcy Włochy Z. S. R. R.	Chiny Japonja	—	St. Zjednoczone	—	Brazylja	—	Placówek 9 Zł 8 640 000
Duża po 720 000 zł rocznie	Austrja Belgja Czechosłowacja Hiszpanja Jugosławja Rumunja Turcja	Indje Bryt. Indje Hol.	—	Kanada	Meksyk	Argentyna	Australja	Placówek 13 Zł 9 360 000
Średnia po 480 000 zł rocznie	Bułgarja Danja Grecja Holandja Łotwa Norwegja Portugalja Szwajcarja Szwecja Węgry	Arabja Cejlon Filipiny Indochiny Malakka Mandżurja Persja	Półn. Francus. Egipt Zw. Poł. Afryk Afryka Półn. ,, Równ. Wsch. ,, Równ. Zach. ,, Południowa	—	Kuba	Chile Kolumbja Peru	Nowa Zelandja	Placówek 29 Zł 13 920 000
Mała po 240 000 zł rocznie	Albanja Estonja Finlandja Irlandja Litwa w. Kreta	Afganistan Syrja Irak Palestyna Sjam Borneo Bryt. Mongolja Transjordanja	Abisynja Kongo i Ruanda Tanger Sudan w. Madagaskar	—	—	Boliwja Ekwador Paragwaj Urugwaj Wenezuela	—	Placówek 24 Zł 5 760 000
Pionierska po 120 000 zł rocznie	Islandja w. Egejskie w. Malta	w. Cypr	—	Alaska Grenlandja Labrador NowaZiemia Wyspy franc.	Costa-Rica Dominik. Rep. Guatemala Honduras Nicaragua Panama Salwador Wyspy bryt. ,, St. Zjedn. ,, francuskie ,, holenderskie Haiti	Gujana: brytyjska, francuska i holenderska — łącznie w. Falkland	Wyspy bryt. ,, St. Zjedn. ,, australijsk. ,, francuskie ,, franc.-bryt. ,, japońskie ,, nowo-zelan.	Placówek 30 Zł 3 600 000
Razem	31	20	12	7	14	12	9	Razem: Placówek 105 Złotych 41280000

by mogła jednocześnie działać na kilku terenach przez swych emisarjuszy pod odpowiedzialnością jednego kierownika. Takiemi placówkami są między innemi np. placówki w Afryce północnej, Afryce południowej, Afryce równikowo-wschodniej i Afryce równikowo-zachodniej, które, poza specjalnie wymienionemi kolonjami z własnemi placówkami, obejmują w swym geograficznym regjonie po kilka większych ew. kilkanaście drobniejszych kolonij.

Dobór pracowników na handlowe placówki zagran.

Na placówki zagraniczne, możliwie na wszystkie stanowiska, winno się dobierać dobrych handlowców, znających dokładnie działy produkcji oraz przynajmniej dwa obce języki (w tem koniecznie język kraju, gdzie ma pracować). Na stanowiska kierowników i ich zastępców muszą być angażowane pierwszorzędne siły handlowe, ekonomicznie i praktycznie wyszkolone w handlu międzynarodowym. Wszyscy pracownicy powinni być doskonale oznajmieni z polskiem towaroznawstwem i polską produkcją. Częściowo możnaby przyjmować Polaków, dotychczasowych reprezentantów polskich ew. obcych firm w rozmaitych krajach, o ile są dokładnie oznajmieni z miejscowemi stosunkami.

Specjalne kursy dla szkolenia pracowników na zagraniczne placówki handlowe

W celu przygotowywania odpowiednich kandydatów na handlowe placówki zagranicą, — powinny być zorganizowane przez Spółkę dla Prowadzenia Handlu Zagranicznego specjalne kursy, prowadzone przez pierwszorzędnych znawców danego przedmiotu. Tylko na rekomendację kolegjum profesorskiego, że dany kandydat odpowiada wymaganym kwalifikacjom i po przebyciu odpowiedniej praktyki w kraju, — może nastąpić włączenie go do czynnej pracy na placówkach zagranicznych, na stanowisko, wskazane przez rzeczoznawców organizacji.

Korzyści dla rządu

1. Stały roczny dochód: 1% od całkowitego obrotu towarowego z zagranicą;
2. skasowanie ogromnych wydatków rządu na t. zw. interwencję dla eksportu;
3. wzrost dochodu z ceł z racji ew. zwiększenia importu;
4. stałe zwiększanie polskiej floty handlowej kosztem produkcji: $^1/_2$% od całkowitego obrotu towarowego z zagranicą, co wpłynęłoby na poprawę naszego bilansu płatniczego przez gromadzenie walut za te transporty, — przyczyniłoby się do większego zatrudnienia naszych ludzi na samych statkach. —

Do zatrudnienia rozlicznych krajowych warsztatów dla celów ich budowy i reperacyj, — pozwalałoby wreszcie na wszechstronne zaopatrywanie tych statków w kraju. Co najważniejsze jednak, że prawidłowa i celowa ekspansja naszego handlu zamorskiego działałaby zupełnie inaczej, gdyby szła na własnych statkach i była kierowana przez rutynowany żywioł polski, a nie obcy, jak dotychczas zawsze wrogo usposobiony do wysiłków gospodarczych innych, a nie swojej narodowości;

5. zwiększanie się ogólnego obrotu towarowego z zagranicą spowoduje wzrost dochodów kolejowych za transporty oraz możliwości większego zatrudnienia;
6. większy import spowoduje większy eksport, a to zwiększy krajową produkcję, temsamem zmniejszy bezrobocie;
7. zakupy oraz sprzedaż wielkiemi partjami i bez pośredników pozwoli na osiągnięcie lepszych cen, temsamem na potanienie towarów wewnątrz kraju oraz większy dochód dla produkcji ze sprzedaży zagranicą naszych wyrobów;
8. skasowanie cen dumpingowych da większy dochód dla produkcji przy jednoczesnem obniżeniu cen wewnętrznych;
9. możliwość zatrudnienia nowych kilku tysięcy pracowników umysłowych i konieczność stałego przygotowywania na koszt krajowej produkcji personelu, który umiałby prowadzić niezmiernie trudną akcję wymiany towarowej z zagranicą;
10. uporządkowanie, zcentralizowanie, usprawnienie i zestandaryzowanie naszego handlu zagranicznego pozwoli na prowadzenie prawidłowej i racjonalnej polskiej polityki handlowej z zagranicą.
11. sharmonizowanie stałego wzrostu naszego eksportu z importem pozwoli na magazynowanie w kraju większej ilości niezbędnych surowców dla celów gospodarczych i obrony państwa, wreszcie:
12. możliwość dla Min. Spraw. Zagr. korzystania z placówek dla obsługi konsularnej, gdzie tego będzie potrzeba.

Korzyści dla polskiej produkcji

1. Dla sprzedaży wytworów polskiej produkcji stale jednocześnie pracuje przeszło sto własnych, świetnie uposażonych placówek, oraz stała wzorownia polskiej produkcji w Poznaniu i Lwowie. W szybkiem tempie stale wzrastająca polska flota handlowa nietylko usprawniać będzie transporty, lecz obniży jego koszty;
2. całkowite obciążenie finansowe produkcji wyniesie **tylko** 5% prowizji, **nie od produkcji**, lecz **jedynie** od ilości

sprzedanych lub zakupionych zagranicą towarów, — wzamian odpadają producentom wszelkie wydatki na reprezentacje, prowizje, wyjazdy, ubezpieczenia, korespondencje itp., kłopoty o uzyskanie prawa przywozu lub wywozu, oraz ewentualne ryzyko lub troski o wypłacenie należności za wysłany towar;

3. możliwość otrzymania lepszych cen za towary, importowe i eksportowe, ze względu na wielkie tranzakcje;
4. inkaso należności i jego ryzyko przyjmuje na siebie Spółka dla Prowadzenia Handlu Zagranicznego, przyczem zasadniczo zapłata za towar, oddany nie w komis, winna następować w ciągu 30 dni po przyjęciu towaru przez zamawiającego.

* * *

Projekt reorganizacji naszego handlu zagranicznego, podany powyżej, nie rości pretensji do doskonałości. Jest to jedynie surowy szkic, którego opracowanie w szczegółach wymagałoby dłuższego czasu i kompetentnych narad sfer gospodarczych z rządem. Jeżeli posunąłem się do przytoczenia takich szczegółów, jak ew. skład personelu na placówkach, ich uposażenie, rozmieszczenie placówek i t. p., — uczyniłem to dlatego, by projekt miał odpowiedź na najbardziej zasadnicze pytania, któremi uzasadnia się stronę finansową projektu.

Naturalnie, projekt powyższy mógłby być realizowany stopniowo, w szybkości np. 3—5 placówek miesięcznie, poczynając od krajów, z któremi mamy ujemne salda, tj. głównie zamorskich. Kraje te powinny nas specjalnie interesować ze względu na ich surowce i możliwości wymienne.

BOLESŁAW POLKOWSKI

HANDEL ZAGRANICZNY POLSKI W R. 1935

Ostatni rok 1935 w wymianie międzynarodowej zarysował się dla Polski niepomyślnie w porównaniu z latami poprzedniemi.

Wywóz Polski zmalał przy jednoczesnym wzroście przywozu, co wpłynęło na obniżenie dodatniego wciąż jednak salda bilansu handlowego.

Załączone poniżej zestawienie obrazuje rozwój naszego handlu zagranicznego za ostatnich lat 14. Widzimy, że wywóz z Polski w swej wartości w roku 1935 jest mniejszy, aniżeli w którymkolwiek z lat poprzednich. Przywóz, aczkolwiek jest większy, niż w roku 1934, również pozostaje na niskim poziomie.

Liczbowe dane, dotyczące obrotów Polski z zagranicą przedstawia poniższa tablica:

Tablica 1.
Handel zagraniczny Polski według lat
(w miljonach złotych)

Lata	Wywóz	Przywóz	Salda
1922	1 127	1 454	— 327
1923	2 056	1 920	+ 136
1924	2 177	2 542	— 365
1925	2 188	2 755	— 567
1926	2 246	1 549	+ 607
1927	2 515	2 892	— 377
1928	2 508	3 362	— 854
1929	2 813	3 111	— 298
1930	2 433	2 246	+ 187
1931	1 879	1 468	+ 411
1932	1 084	862	+ 222
1933	960	827	+ 133
1934	976	799	+ 177
1935	925	860	+ 65
Razem	25 887	26 647	— 760

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

W ogólnym efekcie 14 lat, handel zagraniczny Polski daje saldo ujemne, wynoszące 760 miljonów złotych. Saldo to w okresie ostatnich sześciu lat stale się zmniejsza, jednakowoż ogólnie zaciążyło ono poważnie na naszem życiu gospodarczem.

Po ustaleniu ogólnego stanu handlu zagranicznego Polski, przejdźmy do analizy bardziej szczegółowej, a mianowicie do zbadania struktury obrotu Polski z zagranicą, jako też jego kierunków.

Mimo, że wywóz ogólny Polski uległ zmniejszeniu, nie wszystkie towary, będące składnikami obrotu towarowego, w jednakowym stopniu uległy zahamowaniu w wywozie — przeciwnie, istnieje grupa towarów, których wywóz zagranicę wzrósł, w stosunku do roku poprzedniego.

Tablice 2. i 3. przedstawiają wykaz towarów, których wywóz w relacji wartościowej wzrósł lub zmalał.

Tablica 2.

Towary, których wywóz wzrósł

(klasyfikowano według wzrostu wartości wywozu)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
owies	26	90	3,0	10,6
groch	14	17	4,5	5,9
fasola	8	16	3,0	5,5
mąka pszenna	16	66	2,1	7,4
mąka żytnia	99	97	8,8	9,0
ryż	7	9	1,6	2,3
ziemniaki	25	28	1,7	2,4
bydło rogate (1 000 szt.)	7	15	2,2	4,3
mięso mrożone, świeże, solone	4	7	3,5	7,5
jaja, ptactwa	21	23	23,5	26,8
masło	4	6	8,9	9,2
benzol	12	13	5,4	5,6
szynki w opak. hermet.	2	4	6,1	10,0
soda	7	9	1,9	2,0
siarczan amonu	41	56	5,2	7,0
karbid	4	7	1,3	1,9
biel cynkowa	4	6	2,4	2,7
nawozy	82	123	10,6	12,7

Tablica 2. (dokończenie)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
skóry surowe	3	4	4,8	7,1
przędza wełniana	1	1	11,1	11,5
len i odpadki	7	14	5,0	15,0
bielizna, odzież, konfekcja	2	2	9,5	10,2
szmaty	6	7	2,1	2,7
kopalniaki	45	52	1,6	1,9
fryzy dębowe	20	28	3,4	4,2
klepki nieobrobione . . .	12	12	2,0	2,1
deszczułki, tafle posadzkowe	3	5	1,6	2,0
forniery, dykty	43	56	18,0	22,3
meble gięte i ich części . .	3	5	5,9	7,2
celuloza	4	4	0,6	0,6
tektura, papier	7	10	2,7	4,1
surowiec żelaza	12	9	2,2	2,3
naczynia blaszane emalj. .	1	2	1,9	3,2
blacha cynkowa	5	6	2,4	2,8

oraz szereg towarów w ilości mniejszej.

Tablica 3.

Towary, wywóz których zmalał

(klasyfikowano według wartości wywozu)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
pszenica	79	69	14,5	8,0
żyto	454	414	44,3	43,6
jęczmień	265	285	35,9	33,3
wyka, peluszka	16	10	3,1	2,6
nasiona koniczyny . . .	6	4	8,7	5,3
nasiona buraków cukr. .	7	4	8,5	5,8
nasiona oleiste	8	9	4,5	4,3

Tablica 3. (dokończenie)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
chmiel	2	2	8,0	4,4
wiklina	4	3	1,4	1,0
konie (1 000 sztuk) . . .	15	8	3,0	2,0
trzoda chl. (1000 szt.) . .	155	151	17,5	16,0
gęsi (1000 szt.)	628	338	3,4	1,8
szynki peklowane	2	1	3,3	1,9
ptactwo bite	2	1	3,7	2,4
bekony	24	20	46,7	39,0
pierze i puch	2	1	6,3	4,7
węgiel	9 880	8 906	158,0	131,1
koks	363	306	11,2	9,4
gazolina, benzyna	56	41	7,3	5,4
nafta.	31	30	2,9	2,7
oleje naftowe, pędne i smary	61	47	6,1	4,4
parafina	19	19	10,9	8,5
cukier	101	107	12,7	12,4
otręby, makuchy	37	30	4,2	3,7
skóry futrzane	1	1	7,8	7,8
tkaniny wełniane, półwełniane.	2	2	10,2	9,2
tkaniny bawełniane . . .	1	1	3,3	2,1
papierówka	352	336	11,3	10,8
kłody, dłużyce	371	258	19,8	13,2
bale, deski, łaty	906	775	94,5	77,2
podkłady kolejowe. . . .	157	135	14,5	10,0
żelazo i stal	93	108	20,6	18,9
blacha żelazna, stalowa .	39	31	13,7	10,7
szyny kolejowe	62	49	13,1	10,1
drut żelazny, stalowy . .	12	14	2,7	2,3
rury żelazne, stalowe . .	36	35	22,4	16,7
cynk i pył cynkowy . .	67	59	26,7	23,0
maszyny i aparaty . . .	4	3	9,3	6,1

oraz szereg towarów w ilości mniejszej.

Tak się przedstawia sytuacja wywozu towarów z Polski. Szczegółowe omówienie uważamy za zbędne, gdyż czytelnik z łatwością sam wyciągnie potrzebne wiadomości i porównania z ułożonych tablic.

Zwrócić należy uwagę na to, że zwiększenie lub zmniejszenie wywozu towarów klasyfikowano według wzrostu wartości wywozu, a nie ilości. Należy wziąć pod uwagę fakt możliwości zwyżki lub zniżki cen, co w konsekwencji może wpłynąć na wzrost wartości przy zmniejszeniu ilości towarów lub odwrotnie. Wzrost zaś cen zależy nietylko od konjunktury, lecz również od gatunku towarów, wcielonych w ogólne grupy w tablicach 2 i 3. Wnioski zatem należy wyciągać oględnie.

Sytuację przywozu towarów z zagranicy do Polski obrazują tablice 4 i 5.

Tablica 4.

Towary, których przywóz wzrósł

(klasyfikowano według wartości przywozu)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
ryż	44	47	6,8	8,4
jabłka świeże	3	3	1,6	1,8
śliwki	9	9	5,4	5,6
pomarańcze i cytryny . .	16	46	6,5	20,8
herbata.	2	2	6,0	6,0
mat. rośl. do plecenia . .	6	7	2,7	2,9
śledzie świeże i solone . .	40	46	13,6	16,0
trzewia	1	1	3,0	3,9
rudy żelazne	209	304	6,5	6,9
rudy manganowe	38	63	1,5	1,9
węgiel i koks	144	165	4,2	4,3
tłuszcze rośl. i zwierzęce .	27	24	15,4	15,4
wina	2	2	2,4	2,7
środki farmaceutyczne . .	0,1	0,2	5,4	7,2
garbniki	17	17	5,6	6,1
olejki eteryczne, perfumy	0,1	0,2	3,7	4,6
skóry surowe	26	28	32,7	33,1
skóry wyprawione . . .	1	1	10,0	10,1
skóry futrzane	3	3	25,0	25,0

Tablica 4 (dokończenie)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
odpadki wełniane	1	2	6,1	6,8
bawełna i odpadki. . . .	68	67	112,8	114,5
tkaniny bawełniane . . .	0,5	1	7,0	7,7
juta i odpadki	11	15	4,4	6,8
szmaty	20	20	11,2	13,8
tektura, papier	6	11	6,7	8,8
szkło	5	6	3,0	3,4
surowiec żelaza	3	3	1,8	2,3
żelastwo	308	360	23,0	26,3
żelazo i stal	27	35	7,7	9,7
cyna	1	1	4,7	5,5
miedź	11	13	10,8	11,5
aluminjum	1	1	2,0	3,0
silniki i obrabiarki . . .	1	2	6,9	9,7
elektryczne maszyny, przyrządy	1	1	18,5	21,8
sprzęt elektryczny . . .	2	3	3,7	4,8
samochody	0,3	1	1,3	4,7

oraz szereg towarów o ilości mniejszej.

Tablica 5.

Towary, których przywóz malał

(klasyfikowano według wartości przywozu)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
nasiona oleiste	60	28	13,3	6,7
kopra	41	26	10,6	8,0
winogrona	5	6	3,2	6,7
orzechy	13	2	5,0	2,0
kawa	7	6	10,7	8,1

Tablica 5. (dokończenie)

Towary	Waga w tys. ton		Wartość w miljonach złotych	
	1934	1935	1934	1935
kakao	7	7	5,1	5,0
korzenie	2	2	2,5	2,1
rudy cynkowe.	101	64	6,4	4,7
tytoń	9	8	22,4	19,5
barwniki syntetyczne . .	0,6	0,5	8,8	7,2
nawozy	102	69	4,9	3,1
wełna surowa	15	19	56,1	49,7
wełna czesana	3	2	20,1	16,5
przędza bawełniana . .	1	1	12,2	9,7
kauczuk	5	4	7,9	7,0
opony, dętki	1	1	4,7	4,1
celuloza	8	8	2,8	2,7
książki i wyr. graficzne .	1	1	7,9	7,7
blacha żelazna, stalowa .	2	2	1,2	1,1
maszyny włókiennicze . .	2	1	5,3	4,4

oraz szereg towarów o ilości mniejszej.

Z tablic tych widzimy, że znacznie większa jest lista towarów, których przywóz wzrósł.

Podobnie jak w tablicach, dotyczących wywozu, wzrost wartości niezawsze idzie w parze ze wzrostem ilości przywożonych towarów. Niech za przykład posłuży tu, że przywóz wełny wzrósł z 15 do 19 tys. ton, gdy tymczasem wartość przywozu obniżyła się z 56 do 50 miljonów złotych. W tym wypadku występuje wyraźnie obniżka cen na wełnę surową.

Przejdźmy do następnego zagadnienia, a mianowicie do kierunków wywozu i przywozu towarów, będących przedmiotem obrotu towarowego Polski z zagranicą.

W kierunkach naszego wywozu nastąpiło przestawienie zwrotnicy. Penetracja polskich towarów do krajów, leżących poza kontynentem Europy, staje się coraz bardziej aktywna, do Europy zaś — przeciwnie — wywozimy coraz mniej towarów.

W liczbach bezwzględnych wywóz do Europy i poza Europę przedstawia się następująco (w miljonach złotych):

	1933	1934	1935
do Europy	885	848	783
poza Europę . . .	75	127	142

W relacji zaś %% ten stosunek przedstawia się, jak poniżej:

	1933	1934	1935
do Europy	92	87	85
poza Europę . . .	8	13	15
Razem . .	100	100	100

Z tych kilku liczb, wiele jednak mówiących, widzimy, że nasz wywóz do krajów pozaeuropejskich w okresie dwu lat wzrósł dwukrotnie, a to głównie dzięki zwiększeniu wywozu naszego do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, do Argentyny i do Palestyny. Wywóz nasz jednak do wszystkich krajów pozaeuropejskich niewiele co przewyższa nasz wywóz do Niemiec, a jest daleki od poziomu wywozu do Anglji.

Mimo, że ogólna wartość wywozu z Polski zmalała, wywóz do poszczególnych krajów niezawsze maleje. Do większej części państw wywozimy za mniejszą sumę niż w roku 1934, istnieje jednak szereg krajów, do których wywóz uległ zwiększeniu. Są to: Austrja, Czechosłowacja, Finlandja, Grecja, Hiszpanja, Norwegja, Szwecja, Argentyna, Egipt, Indje Holenderskie, Japonja, Palestyna, Paragwaj, Persja, Peru, Sjam, Stany Zjednoczone, Syrja, Zw. Południowo-Afrykański.

Sytuację wywozu do poszczególnych państw podaje nam tablica 6.

Tablica 6.

Wywóz towarów z Polski według krajów przeznaczenia

Kraje	Miljony zł.			%%		
	1933	1934	1935	1933	1934	1935
Europa ogółem . . .	**885**	**848**	**783**	**92,2**	**86,9**	**84,6**
W tem:						
Anglja	185	192	181	19,2	19,7	19,6
Austrja	56	57	59	5,8	5,8	6,4

Tablica 6 (ciąg dalszy)

Kraje	Miljony zł.			% %		
	1933	1934	1935	1933	1934	1935
Belgja	47	58	57	4,9	6,0	6,2
Bułgarja	1	3	2	0,1	0,3	0,2
Czechosłowacja	48	50	53	5,0	5,2	5,7
Danja	29	31	28	3,0	3,2	3,0
Estonja	2	2	2	0,2	0,2	0,2
Finlandja	14	12	16	1,5	1,3	1,7
Francja	53	41	33	5,5	4,2	3,5
Grecja	4	4	6	0,4	0,4	0,7
Hiszpanja	12	9	16	1,3	0,9	1,7
Holandja	54	40	35	5,7	4,1	3,8
Irlandja	9	15	3	0,9	1,5	0,3
Islandja	1	1	1	0,1	0,0	0,1
Jugosławja	6	9	8	0,6	0,9	0,9
Litwa	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Łotwa	7	7	7	0,7	0,7	0,8
Niemcy	168	162	137	17,5	16,6	14,8
Norwegja	19	13	19	2,0	1,4	2,0
Portugalja	1	2	2	0,1	0,2	0,2
Rumunja	16	14	8	1,7	1,4	0,9
Szwajcarja	14	13	13	1,5	1,3	1,4
Szwecja	48	45	49	5,0	4,6	5,3
Turcja	1	1	1	0,1	0,1	0,1
Węgry	6	5	5	0,6	0,5	0,5
Włochy	25	37	30	2,6	3,8	3,2
Z. S. R. R.	60	25	11	6,2	2,6	1,2
Kraje pozaeuropejskie ogółem	**75**	**127**	**142**	**7,8**	**13,1**	**15,4**
W tem ważniejsze:						
Argentyna	8	9	12	0,8	0,9	1,3
Brazylja	5	8	5	0,5	0,9	0,5
Chiny	5	10	7	0,5	1,0	0,8
Egipt	3	4	5	0,3	0,4	0,6

Tablica 6 (dokończenie)

Kraje	Miljony zł.			%%		
	1933	1934	1935	1933	1934	1935
Indje Brytyjskie . .	5	8	6	0,5	0,9	0,7
Kanada	1	15	5	0,1	1,5	0,5
Palestyna	6	9	14	0,6	0,9	1,6
Stany Zjednoczone .	16	23	43	1,7	2,3	4,7

Przechodząc do przywozu, możemy stwierdzić, że wartość jego wzrosła w stosunku do roku 1934, nie osiągnęła jednak poziomu roku 1933.

Porównując przywóz z krajów Europy z przywozem z krajów pozaeuropejskich, stwierdzić możemy, że te ostatnie biorą znacznie intensywniejszy udział w naszym imporcie niż w eksporcie. W ostatnim roku 1935 przywóz do Polski wzrósł i to z obu zasadniczych kierunków, co przedstawia nam zestawienie (w miljonach złotych):

	1933	1934	1935
z Europy	570	511	563
z poza Europy . .	257	288	295

W procentowym stosunku ten podział przywozu przedstawia się następująco:

	1933	1934	1935
z Europy	69	64	66
z poza Europy . .	31	36	34
Razem . . .	100	100	100

Rozbicie na kierunki przywozu według państw przedstawia tablica 7, z której czytelnik z łatwością ustali, z jakich krajów nastąpił wzrost przywozu oraz w jakim stopniu poszczególne państwa biorą udział w przywozie do Polski.

Tablica 7.

Przywóz towarów do Polski według krajów pochodzenia

Kraje	Miljony zł.			%%		
	1933	1934	1935	1933	1934	1935
Europa ogółem . . .	**570**	**511**	**564**	**69,0**	**63,9**	**65,6**
W tem:						
Anglja	83	86	117	10,1	10,8	13,6
Austrja	35	37	41	4,3	4,6	4,8
Belgja	29	25	26	3,6	3,2	3,0
Bułgarja	3	3	5	0,3	0,4	0,6
Czechosłowacja . . .	36	32	35	4,3	4,1	4,1
Danja	11	9	10	1,4	1,1	1,2
Estonja	2	1	1	0,2	0,1	0,2
Finlandja	1	1	1	0,2	0,1	0,2
Francja	57	46	42	6,8	5,8	4,9
Grecja	2	3	5	0,2	0,3	0,5
Hiszpanja	3	3	11	0,3	0,4	1,3
Holandja	29	29	28	3,5	3,7	3,3
Irlandja	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Islandja	1	1	1	0,2	0,1	0,1
Jugosławja	7	7	8	0,8	0,9	0,9
Litwa	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Łotwa	1	1	1	0,2	0,1	0,1
Niemcy	146	108	124	17,6	13,6	14,4
Norwegja	8	7	9	1,0	0,9	1,1
Portugalja	2	2	3	0,2	0,2	0,3
Rumunja	8	9	5	0,9	1,2	0,6
Szwajcarja	27	22	24	3,3	2,8	2,7
Szwecja	17	20	20	2,0	2,5	2,3
Turcja	1	1	1	0,2	0,1	0,2
Węgry	6	4	5	0,7	0,5	0,5
Włochy	38	34	26	4,6	4,2	3,0
Z. S. R. R.	18	18	15	2,1	2,2	1,7

Tablica 7. (dokończenie)

Kraje	Miljony zł.			%%		
	1933	1934	1935	1933	1934	1935
Kraje pozaeuropejskie ogółem	**257**	**288**	**295**	**31,0**	**36,1**	**34,4**
W tem ważniejsze:						
Argentyna	23	17	16	2,8	2,1	1,8
Australja	24	24	20	2,9	3,0	2,3
Brazylja	12	14	15	1,4	1,8	1,7
Chiny	1	4	3	0,1	0,5	0,4
Egipt	10	17	15	1,2	2,2	1,8
Indje Brytyjskie . .	24	26	32	2,9	3,3	3,7
Kolumbja	3	6	5	0,4	0,7	0,5
Nowa Zelandja . .	2	4	4	0,2	0,6	0,5
Stany Zjedn. A. P. .	110	121	124	13,3	15,2	14,4
Złote Wybrzeże . . .	—	—	7	—	—	0,8
Zw. Poł. Afryki . .	3	6	6	0,3	0,7	0,7

Należy zwrócić uwagę na to, że nie we wszystkich wypadkach zwiększenie naszego wywozu do poszczególnych krajów spowodowało zwiększenie przywozu, względnie naodwrót. Jednoczesny zwrot obrotów w obu kierunkach zaobserwować możemy w krajach europejskich, nie obowiązuje to w stosunku do krajów pozaeuropejskich. Pamiętać należy przytem, że z krajami Europy mamy saldo bilansu handlowego dodatnie, gdy rzecz ma się wprost przeciwnie w obrotach z krajami pozaeuropejskiemi. Widoczna tu jest dążność organizmu gospodarczego Polski do aktywowania salda handlowego, względnie zmniejszenia głębokości salda ujemnego.

Efektem obrotu towarowego między państwami jest saldo bilansu handlowego. Saldo bilansu handlowego Polski w ogólnej swej sumie kształtuje się dodatnio, w odniesieniu do poszczególnych krajów sprawa przedstawia się różnie. Tablica 8 przedstawia właśnie saldo naszego bilansu handlowego z poszczególnemi krajami na odcinku trzech ostatnich lat.

Tablica 8.

Saldo bilansu handlowego Polski z poszczególnemi krajami

Kraje	W miljonach złotych		
	1933	1934	1935
Europa ogółem . . .	**+ 314,6**	**+ 337,3**	**+ 218,7**
Anglja	+ 101,6	+ 105,7	+ 64,7
Austrja	+ 20,5	+ 20,5	+ 18,3
Belgja	+ 17,8	+ 32,9	+ 31,1
Bułgarja	— 1,1	— 0,7	— 3,4
Czechosłowacja . . .	+ 12,5	+ 17,9	+ 17,7
Danja	+ 17,1	+ 22,0	+ 17,4
Estonja	+ 0,3	+ 1,2	+ 0,4
Finlandja	+ 12,9	+ 11,4	+ 14,7
Francja	— 3,4	— 5,4	— 9,2
Grecja	+ 2,0	+ 1,4	+ 1,6
Hiszpanja	+ 9,4	+ 5,4	+ 5,2
Holandja	+ 25,7	+ 10,7	+ 7,1
Irlandja	— 8,6	+ 14,8	+ 2,1
Islandja	— 0,9	— 0,3	— 0,0
Jugosławja	— 1,1	+ 2,7	+ 1,4
Łotwa	+ 5,6	+ 5,9	+ 5,7
Niemcy	+ 22,1	+ 53,1	+ 12,7
Norwegja	+ 11,0	+ 6,0	+ 9,4
Portugalja	— 0,8	— 0,0	— 0,8
Rumunja	+ 8,4	+ 4,1	+ 2,6
Szwajcarja	— 13,0	— 9,3	— 10,7
Szwecja	+ 30,9	+ 25,2	+ 29,7
Turcja	— 0,5	+ 0,2	— 0,1
Węgry	— 0,2	+ 0,4	— 0,0
Włochy	— 13,3	+ 3,3	+ 4,0
Z. S. R. R.	+ 42,2	+ 7,7	— 3,8

Tablica 8 (dokończenie)

Kraje	W miljonach złotych		
	1933	1934	1935
Kraje pozaeuropejskie			
ogółem	**— 187,1**	**— 180,2**	**— 153,2**
W tem ważniejsze:			
Argentyna	— 15,0	— 8,0	— 3,6
Australja	— 23,4	— 23,2	— 19,2
Brazylja	— 6,4	— 6,1	— 10,1
Chiny	+ 4,1	— 6,0	+ 4,2
Egipt	— 7,5	— 13,3	— 10,0
Indje Brytyjskie . .	— 19,1	— 17,8	— 26,0
Indje Holenderskie .	— 9,2	— 17,2	— 14,8
Kolumbja	— 2,8	— 5,0	— 4,2
Palestyna	+ 5,1	+ 8,0	+ 10,4
Stany Zjedn. A. P. .	— 94,0	— 98,2	— 80,6

Zero (o) oznacza, że zjawisko istnieje, jednakże w ilościach mniejszych od tych liczb, które mogły być wyrażone uwidocznionemi w tablicy znakami cyfrowemi. Np. jeżeli handel zagraniczny wyrażony jest w miljonach zł., to znak (o) oznacza, że handel w danym wypadku nie osiąga 0,5 miljona.

Kraje europejskie w dominującej swej części są naszymi dłużnikami z tytułu obrotu towarowego, kraje pozaeuropejskie — wierzycielami. W granicach państw europejskich kierunek salda bilansu handlowego w roku 1935 jest taki sam, jak w roku poprzedzającym (z małemi i nic nieznaczącemi wyjątkami). Wysokość dodatniego salda bilansu z poszczególnemi krajami, stosownie do ogólnej konjunktury dla naszego handlu zagranicznego, zmalała. Wzrost dodatniego salda dotyczy tylko obrotu z Finlandją, Norwegją, Szwecją i Włochami.

Dodatnie saldo bilansu handlowego w krajach pozaeuropejskich wzrosło w obrotach z Palestyną, zmalało w obrotach z Chinami.

Ujemne saldo z krajami pozaeuropejskiemi pogłębiło się tylko w stosunku do Brazylji i Indyj Brytyjskich. W pozostałych wypadkach kształtowało się dla Polski bardziej pomyślnie, szczególnie w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych A. P.

Przy rozpatrywaniu handlu zagranicznego Polski niezmiernie interesujące jest porównanie, w jakim stopniu nasz obrót z zagranicą przechodzi przez porty Gdynię i Gdańsk.

Tablica 9 przedstawia w liczbach bezwzględnych udział obu portów w handlu zagranicznym Polski od roku 1927.

Tablica 9.

Udział Gdyni i Gdańska w handlu zagranicznym Polski

Wyszczególnienie	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
	Wywóz i przywóz razem								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem Polska . . .	**25 259**	**25 589**	**26 125**	**22 493**	**21 634**	**15 291**	**25 342**	**17 114**	**16 008**
w tem przez Gdynię	896	1 708	2 620	3 275	5 080	4 894	5 687	6 724	7 107
,, ,, ,, Gdańsk	7 575	8 358	8 425	8 254	8 101	5 467	4 953	5 635	4 626
Wartość w milj. zł:									
Ogółem Polska . . .	**5 407**	**5 870**	**5 924**	**4 679**	**3 347**	**1 946**	**1 787**	**1 775**	**1 785**
w tem przez Gdynię	—	79	135	231	389	350	536	655	761
,, ,, ,, Gdańsk	1 402	1 476	1 492	1 163	714	471	408	421	357
	Wywóz								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem z Polski . .	**20 356**	**20 424**	**21 037**	**18 922**	**18 703**	**13 504**	**12 986**	**14 565**	**13 436**
w tem przez Gdynię	—	1 593	2 402	2 932	4 573	4 547	4 988	5 948	6 243
,, ,, ,, Gdańsk	6 244	6 748	6 865	7 475	7 653	5 122	4 591	5 258	4 226
Wartość w milj. zł:									
Ogółem z Polski . .	**2 515**	**2 508**	**2 813**	**2 433**	**1 879**	**1 084**	**960**	**976**	**925**
w tem przez Gdynię	—	45	71	147	283	217	239	270	311
,, ,, ,, Gdańsk	677	588	699	651	451	293	284	327	280
	Przywóz								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem do Polski .	**4 903**	**5 165**	**5 088**	**3 571**	**2 931**	**1 787**	**2 356**	**2 555**	**2 572**
w tem przez Gdynię	—	115	218	343	507	347	699	776	864
,, ,, ,, Gdańsk	1 331	1 610	1 560	779	448	345	362	377	400
Wartość w milj. zł:									
Ogółem do Polski .	**2 892**	**3 362**	**3 111**	**2 246**	**1 468**	**862**	**827**	**799**	**860**
w tem przez Gdynię	—	34	63	84	106	133	297	385	450
,, ,, ,, Gdańsk	725	888	793	512	263	178	124	94	77

Znacznie mocniej przemawiają liczby względne, przedstawiające, ile procent towarów przechodzi przez Gdynię, a ile przez Gdańsk. Jeżeli zsumujemy procent, przechodzący przez oba porty i odejmiemy od 100, otrzymamy, ile procent towarów w różnych relacjach przechodzi przez granice lądowe.

W roku 1935 przez granice lądowe zagranicę wyszło zaledwie 23% towarów w relacji wagowej i 36% w relacji wartości. Z zagranicy weszło przez granice lądowe 50% towarów w relacji wagowej i 39% w relacji wartości.

To krótkie zestawienie pozwala wyciągnąć wnioski, że:

1. znaczna większość towarów, stanowiących przedmiot obrotu towarowego Polski z zagranicą przechodzi przez porty polskie Gdynię i Gdańsk;
2. w wywozie przez granice lądowe przechodzą bardziej szlachetne, droższe towary, niż przez porty, a to dzięki masowym ładunkom węgla, drewna;
3. w przywozie przez porty przechodzą towary szlachetniejsze i droższe, niż przez granice lądowe.

Szczegółowe zestawienie handlu przez porty daje nam tablica 10.

Tablica 10.

%% udział Gdyni i Gdańska w handlu zagranicznym Polski

Wyszczególnienie	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
	Wywóz i przywóz razem								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem Polska . . .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	3	7	10	15	23	32	37	39	44
,, ,, ,, Gdańsk	30	33	32	37	37	36	32	33	29
Wartość w milj. zł.:									
Ogółem Polska . . .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	—	1	2	5	12	18	30	37	43
,, ,, ,, Gdańsk	26	25	25	25	21	24	23	24	20

Tablica 10 (dokończenie)

Wyszczególnienie	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
	Wywóz								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem z Polski . .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	—	8	11	16	24	34	38	41	46
,, ,, ,, Gdańsk	31	33	33	40	41	38	35	36	31
Wartość w milj. zł:									
Ogółem z Polski . .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	—	2	3	6	15	20	25	28	34
,, ,, ,, Gdańsk	27	26	25	27	25	27	30	34	30
	Przywóz								
Waga — 1 000 ton:									
Ogółem do Polski .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	—	2	4	10	17	19	30	30	36
,, ,, ,, Gdańsk	27	31	31	22	15	19	15	15	16
Wartość w milj. zł:									
Ogółem do Polski .	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w tem przez Gdynię	—	1	2	4	7	15	36	45	52
,, ,, ,, Gdańsk	25	27	26	23	18	21	15	12	9

Tablica ta daje rewelacyjne porównanie rozwoju handlu zagranicznego Polski przez port w Gdyni.

Zastanówmy się, w następnym etapie naszych rozważań, nad strukturą naszego handlu przez granice lądowe i przez porty. Tablice 11 i 12 przedstawiają strukturę wywozu i przywozu przez porty i przez granice lądowe z uwzględnieniem wagi i wartości towarów.

Tablica 11.

Struktura wywozu przez Gdynię, Gdańsk i przez granice lądowe w roku 1935

Grupy towarów	Waga w 1 000 ton			Wartość w milj. zł		
	Gdynia	Gdańsk	Gran. ląd.	Gdynia	Gdańsk	Gran. ląd.
Ogółem	**6 252,7**	**4 226,5**	**2 962,6**	**310,9**	**278,1**	**336,0**
Wytwory pochodz. roślinnego .	65,1	947,6	280,3	13,3	115,4	45,8
„ „ zwierzęcego	46,5	2,8	21,5	75,2	8,3	54,3
„ „ mineralnego	5 543,0	2 418,3	1 570,9	77,2	43,5	55,4
Woski, tłuszcze, oleje pochodzenia roślinnego i zwierzęcego .	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,1
Przetwory spożywcze, tytoń .	140,8	27,7	23,5	23,5	5,3	7,0
Przetwory chemiczne, farmaceutyczne, farby	54,5	86,1	68,9	10,7	9,3	11,4
Skóry, futra, wyroby skórzane	0,7	0,8	5,2	6,5	1,4	8,9
Surowce włókiennicze i wyroby z nich	8,1	2,0	22,9	24,5	2,5	34,6
Kauczuk, jego preparaty i wyroby z tych materjałów . .	0,1	0,0	0,1	0,4	0,2	0,2
Drzewo, korek, wyroby z nich .	228,5	719,8	784,7	32,3	82,0	43,9
Papier, wyroby z niego . . .	7,7	4,6	1,6	2,9	1,6	2,3
Wyroby kamieniarskie, ceramiczne, szklane	0,4	0,2	12,0	0,5	0,2	1,3
Metale nieszlachetne, wyroby z nich	156,1	16,0	163,7	38,4	7,1	57,2
Maszyny, aparaty, sprzęt elektrotechniczny	0,7	0,6	1,2	1,1	1,2	3,8
Środki transportowe	0,1	0,0	5,5	0,3	0,0	4,0
Wagi, narzędzia precyzyjne . .	0,1	0,0	0,0	0,2	0,0	1,1
Broń i amunicja	0,0	—	0,0	0,0	—	0,0
Kapelusze, parasole, laski . .	0,2	0,0	0,1	3,2	0,1	0,6
Wyroby różne	0,1	0,0	0,0	0,3	0,0	2,2
Towar zbiorowy	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0	1,9

Tablica 11, jak również i 12 pozwalają dostatecznie zorjentować się, jakie towary przechodzą przez nasze porty, a jakie dostają się zagranicę,

Tablica 12.

Struktura przywozu przez Gdynię, Gdańsk i przez granice lądowe w roku 1935

Grupy towarów	Waga w 1 000 ton			Wartość w milj. zł.		
	Gdynia	Gdańsk	Gran. ląd.	Gdynia	Gdańsk	Gran. ląd.
Ogółem	**866,1**	**396,4**	**1 310,3**	**450,6**	**77,4**	**332,6**
Wytwory poch. roślinnego . .	158,3	27,3	31,1	65,2	15,6	16,2
„ „ zwierzęcego . .	19,1	28,3	2,5	8,7	11,9	4,4
„ „ mineralnego . .	131,2	269,0	1 065,6	5,4	6,8	23,2
Woski, tłuszcze, oleje pochodz. roślinnego i zwierzęcego . .	13,7	9,3	0,8	9,6	5,5	0,9
Przetwory spożywcze, tytoń . .	9,7	3,3	5,8	9,1	2,7	17,1
Przetwory chemiczne, farmaceutyczne, farby	64,4	28,3	18,4	12,3	8,9	30,6
Skóry, futra, wyroby skórzane.	26,8	9,1	4,3	46,2	1,4	22,3
Surowce włókiennicze i wyroby z nich	111,9	1,2	16,6	199,8	3,5	50,0
Kauczuk, jego preparaty i wyr. z tych materjałów	3,8	1,2	0,6	7,1	3,2	2,6
Drzewo, korek, wyroby z nich, wyr. koszykarskie	0,8	3,1	12,4	0,5	1,4	3,3
Papier, wyroby z niego . . .	13,9	12,9	14,5	3,9	3,1	14,0
Wyroby kamieniarskie, ceramiczne, szklane	0,7	0,6	12,1	0,7	0,3	8,0
Metale nieszlachetne, wyroby z nich	307,0	10,3	113,2	49,5	7,0	49,1
Maszyny, aparaty, sprzęt elektrotechniczny	2,5	0,6	10,1	15,7	2,8	51,3
Środki transportowe	2,2	0,6	1,5	13,9	2,7	10,7
Wagi, narzędzia precyzyjne . .	0,1	0,0	0,4	2,7	0,3	18,1
Broń i amunicja	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,9
Kapelusze, parasole, laski . .	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Wyroby różne	0,0	0,0	0,3	0,3	0,1	7,4
Towar zbiorowy	—	0,0	0,0	—	0,0	1,5

względnie z zagranicy przez granice lądowe. Oczywiście zależy to od kierunku handlu różnemi towarami.

Kończąc przegląd handlu zagranicznego Polski w roku 1935, stwierdzić należy, że nasz handel zagraniczny pozostaje wciąż na minimalnym poziomie. Pierwsze 6 miesięcy rb. nie przyniosły poprawy.

Do najbliższych zadań gospodarczych Polski zaliczyć należy rozszerzenie całokształtu handlu zagranicznego.

ROMAN PIOTROWICZ

DZIEJOWE ZNACZENIE MORZA

I

W zaraniu swych zbiorowych dziejów, człowiek osiadał w określonych ugrupowaniach na terytorjach, których naturalne warunki ułatwiały komunikację poszczególnych części składowych tych tworzących się politycznych organizacyj. Stąd też pierwsze kultury ludzkie rozwijają się nad dużemi rzekami, oraz na pobrzeżach mórz. Dzieje dominującej dziś powszechnie kultury europejskiej rozpoczęły się w wąskich ramach basenu Śródziemnomorskiego. Żegluga, uprawiana coraz to intensywniej przez Fenicjan, Ateńczyków, Kartagińczyków, a potem przejęta i wzmożona przez światowe imperjum Rzymu, umożliwiała łączność pomiędzy starą już kulturą wschodnio-śródziemnomorską, a nową, rodzącą się — europejską.

Przez kolonizację wybrzeży Afryki i Sycylji, Fenicjanie i Grecy rozszerzali tę misję na całość śródziemnomorskich i czarnomorskich pobrzeży, dzięki czemu, mimo nawet swego despotycznego wyzysku innych, handlowo zależnych od nich ludów, byli zawsze pionierami wyższej i starszej kultury na terytorjach jeszcze dziewiczych. Aczkolwiek monopolizowali przewozy towarów i krwawo spierali się o pierwszeństwo w ciągnieniu z tego zysków, otwierali jednak oczy innym narodom na nieznany dla nich jeszcze świat, budzili w nich chęć jego poznania, osiągnięcia stopnia jego doskonałości, oraz jego materjalnej i politycznej potęgi. Zbliżali tem samem odrębne kultury do jednakowego poziomu i zacieśniali pomiędzy niemi więzy ich wspólnoty.

Fenicjanie na swych prymitywnych statkach potrafili całkowicie opanować handel Śródziemnomorza i, naskutek pośrednictwa pomiędzy jego wschodnią i zachodnią częścią, narzucić swą wolę niejednemu, daleko od siebie potężniejszemu sąsiadowi. Maleńkie państewko, obejmujące wąski pas pobrzeża, gromadząc olbrzymie bogactwa z handlu, oraz budując potężną flotę dla jego rozwoju, swemi wpływami oddziaływało na całość regjonalnych kultur Śródziemnomorza.

Ateny, dzierżąc w swych dłoniach cały handel ówczesny, dzięki swej potężnej flocie nietylko uzależniały od siebie dobrobyt licznych krajów Hellady, lecz decydowały nawet o samem wyżywieniu wysp starożytnej Grecji, pozbawionych własnego rolnictwa, jak również o ich obronie przed licznymi wrogami. Ta zależność materjalna pociągała za sobą podporządkowanie polityczne i kulturalne. W istocie też Ateny stały się ośrodkiem, promieniującym na cały świat heleński, a nawet sięgały i znacznie dalej, poza jego granice etniczne i polityczne.

Rzym nie mógł ani przezwyciężyć morskiej potęgi Kartaginy, ani rozwinąć się w olbrzymie imperjum światowe, dopóki nie opanował sztuki żeglarskiej i nie rozbudował swej floty morskiej. Przestrzenie morza Śródziemnego były temi drogami, utrzymującemi łączność pomiędzy poszczególnemi częściami Imperjum, oraz ułatwiającemi penetrację pierwiastków kultury łacińskiej w najdalsze nawet zakątki wszystkich krajów nabrzeżnych.

Upadek Rzymu oraz powolne zanikanie potęgi Bizancjum, przeniosły ciężar morskich zainteresowań świata na handlowe miasta Italji, rozszerzyły promień ich zasięgu, jednak pozostawiły i nadal Śródziemnomorze ośrodkiem kulturalnej działalności człowieka. Krzyżowe wyprawy, będące pierwszym wyrazem europejskiej jedności, wzbudziły nietylko entuzjazm obrońców krzyża, lecz przyniosły Europie także niezaprzeczone materjalne i duchowe korzyści, wypływające z zetknięcia się z kulturą Wschodu, znacznie wyższą od primitywnej jeszcze, odradzającej się po najściu barbarzyńców, kultury europejskiej. To zainteresowanie się innym światem oraz zetknięcie się z jego kulturalnemi zdobyczami, nietylko wzbogaciły zasoby kulturalne ludów, lecz także przyczyniły się do postępu samego użytkowania mórz. Wynalazek busoli, udoskonalenia w opracowaniu map, techniczne postępy w budowie statków i szeregu przyrządów nawigacyjnych, oraz nabycie większego doświadczenia w manewrowaniu statkiem, pozwoliły człowiekowi wypłynąć na szersze wody.

Wieki średnie jeszcze bardziej podkreśliły znaczenie mórz dla rozwoju ogólnej kultury ludzkiej, oraz dla wzrostu potęgi materjalnej i wpływów kulturalnych narodów, w danej epoce najintensywniej użytkujących przestrzenie morskie. Do XV wieku włącznie, miasta i księstwa Italji utrzymywały w swem posiadaniu cały handel Śródziemnomorza. Rywalizując i staczając stałe walki zbrojne, tak pomiędzy sobą, jak i z przybrzeżnemi miastami Prowansji, Langwedocji oraz Katalonji, gromadziły one olbrzymie zasoby kapitałowe z zysków, płynących z intensywnego handlu.

Olbrzymie te bogactwa, przez sam fakt swego istnienia, nasuwały potrzebę ich użytkowania. Nieustanne natomiast stykanie się z innemi narodami o bogato rozwiniętej kulturze materjalnej i duchowej, wzbudzały chęć wprowadzenia do swego własnego kraju jej zdobyczy. Stąd też wiek największego rozkwitu morskiej działalności Italji oraz stulecie następne, pozwalające na istotne zużytkowanie akumulowanych w tym okresie kapitałów, przyniosły potężny rozwój sztuki włoskiej, która dała wzory przyszłej, artystycznej kulturze Europy i świata. Architektura, rzeźba, malarstwo, literatura — wtedy właśnie wzbogaciły się dziełami, powstałemi w Wenecji, Rzymie, Medjolanie, Florencji i całej masie innych miast Italji.

Podobne kulturalne poczynania średniowiecznej Italji, ówczesnej władczyni mórz, nabierają specjalnej jeszcze wartości, gdy się uwzględni fakt, że one właśnie rozpoczęły nową epokę w dziejach kultury europejskiej. Z ideami Odrodzenia, świtającemi już w dziełach Dante'a, społeczność Europy wyszła z barbarzyńskiego okresu rozwoju, izolującego się w poszczególnych ugrupowaniach, ażeby zdecydowanie wkroczyć na szeroką drogę ogólnoludzkich ideałów. Takie idee zrodzić się mogły natomiast tylko w łonie narodu, który, utrzymując stosunki z innemi poprzez szerokie przestrzenie mórz, potrafił wyrobić w sobie szeroką tolerancję dla ich kultury i zwyczajów, jak i uświadomić sobie materjalną i kulturalną wspólnotę ogólnoludzkich interesów.

Zajęcie Egiptu i Konstantynopola przez Turków, oraz odcięcie tem samem Europy od jej wschodnich dostawców, zmusiły ją do szukania okólnych dróg do „Indyj", a stąd spowodowały też i odkrycie Ameryki oraz pierwsze europejskie okrążenie Przylądka Dobrej Nadziei. Fakty te, z końca XV wieku, przeniosły ośrodek europejskiej działalności morskiej ze Śródziemnomorza na Atlantyk i dały początek nowej atlantyckiej ery kulturalnego rozwoju świata. Od XVI też wieku rola przodownicza w tym rozwoju przypadła narodom, osiadłym nad tym oceanem, natomiast stopniowo w ciągu następnych wieków zanikały wpływy i znaczenie państw i narodów Śródziemnomorza. Hiszpanie, Portugalczycy, Holendrzy, Francuzi i Anglicy w swej nieustannej rywalizacji o prymat na Atlantyku nietylko wzajemnie się mordowali lub gwałcili najelementarniejsze, w dzisiejszem przekonaniu, prawa innych narodów, lecz zdobywali także dla cywilizacji europejskiej nowe olbrzymie kontynenty. Przez niwelację zaś poziomów ich kultur i wzbogacenie ich wyższemi europejskiemi pierwiastkami, łączyły w jedną całość szereg zainteresowań Europy oraz przygotowały bazę dla przyszłego rozwoju wspólnoty narodów świata.

Odkrycie Ameryki przeniosło punkt ciężkości morskich poczynań narodów na Atlantyk i z konieczności dało geograficzną przewagę narodom, nad nim osiedlonym. To też wiek XVI był świadkiem wspaniale zapowiadającego się rozwoju Hiszpanji. Pełnia dynamicznej siły, nadanej walką o zjednoczenie, oraz rozpoczynający się rozwój gospodarczy jej ziem, nakazały jej konieczność poszukiwania ujścia dla nowo wytwarzającej się energji. Coraz bardziej krępowane stosunki Europy ze Wschodem, wskazując kierunek tym poszukiwaniom, spowodowały odkrycie Ameryki i drogi okólnej do Indyj. Odkrycia te, dokonane przez Hiszpanów i Portugalczyków, przesądziły na cały wiek następny o ich przewawadze na morzach i o wyciąganiu korzyści, płynących z opanowania dróg morskich. One również stworzyły podstawy rozwoju ich bogactw i ogólnoświatowych wpływów politycznych i kulturalnych.

Olbrzymie przestrzenie nowoodkrytych lądów i rozwijający się z niemi handel, przyczyniły się do potężnego wzrostu działalności przemysłowej metropolji. W początkach XVI stulecia, Sevilla liczyła od 15 000 do 16 000 warsztatów tkackich, zatrudniających ponad 130 000 pracowników. W połowie tegoż wieku samo Toledo zatrudniało w przemyśle jedwabniczym około 50 000 robotników, a łącznie z prowincją La Mancha liczyło ponadto około 40 000 warsztatów sukienniczych. Również i w innych ośrodkach rozwijała się działalność przemysłowa, podniecana rosnącym wciąż zapotrzebowaniem. Segovia w swych warsztatach tkackich zatrudniała około 35 000 robotników, Saragossa natomiast posiadała w tymże czasie około 16 000 warsztatów, produkujących sukna rozmaitych kategoryj.

Płynące z kolonij bogactwa oraz intensywny rozwój zasobów materjalnych metropolji, spotęgowały jej wpływy polityczne, obejmując swym zasięgiem całą Europę. Potęga Hiszpanji z XVI wieku była imponująca, wszechstronna i niewątpliwa. Madryt stał się ośrodkiem politycznej i kulturalnej działalności Europy.

Najbardziej jednak jaskrawym dowodem kolosalnego znaczenia morza dla narodów, umiejących wykorzystać w pełni możliwości, płynące z ich nabrzeżnego położenia, jest, wzrastająca od XVII wieku, niezwykła potęga Holandji. O ile bowiem władztwo Hiszpanji nad Europą i jej zdobyczami kolonjalnemi, wypływało z faktu posiadania przez nią obszernego terytorjum metropolitalnego z liczną, bądź co bądź, ludnością, potęga Holandji, maleńkiego tworu w środowisku kształtujących się narodowych, dobrze scementowanych, zamożnych i bogatych w ludność państw, zawdzięcza nietylko swemu położeniu geograficznemu, lecz przedewszystkiem pracy i energji własnych obywateli. Ten holenderski fenomen XVII i początków XVIII wieku, umiejący niejednokrotnie

narzucić swą wolę mocarstwom kilkunastokrotnie ludniejszym, zasługuje na baczną uwagę wszystkich tych, którzy interesują się morzem, oraz rozwojem potęgi państw na jego przestrzeniach. Odziedziczywszy po Hanzie jej spadek na morzach północnych, po Hiszpanach i Portugalczykach na Atlantyku i oceanie Indyjskim, oraz opanowawszy prawie całkowicie Śródziemnomorze, Holendrzy dzierżyli w swych rękach ponad $^3/_4$ ówczesnego handlu międzynarodowego. Flotą o przeszło 13 000 wielkich statków morskich wykonywali transporty nietylko pomiędzy Europą i kolonjami, lecz opanowali także wszystkie szlaki handlowe Bałtyku, mórz północnych, Śródziemnomorza, jak również i rybołówstwo na nich.

Tak samo i tutaj, na nieurodzajnych glebach północnego kraju, powtórzyły się wypadki, stwierdzone na słonecznem Południu. Bogactwa, płynące z handlu, przeniosły ośrodek gospodarczej, politycznej i kulturalnej działalności Europy do Holandji. Bank Amsterdamu stał się najważniejszą europejską instytucją, a jego giełda dyktowała ceny i warunki handlu na wszystkie towary we wszystkich krajach Europy. Równolegle do potęgi materjalnej i politycznej, wzrosły tak samo i holenderskie wpływy kulturalne.

Dwa wieki — XVII i XVIII — zaabsorbowały całkowicie morską działalność Europy w basenie Atlantyku. Wędrówkami po jego przestrzeniach i osiadaniem w zwartych masach na jego amerykańskich wybrzeżach, ludy Europy uczyniły z niego morze Śródziemne rasy białej. Energja odkrywcza, rozbudzona amerykańskiemi zdobyczami, nie zadowoliła się jednak tylko tym jednym kierunkiem. Płynęły więc statki europejskie ku oceanowi Indyjskiemu i Pacyfikowi. Brak jednak na pobrzeżach Pacyfiku osiedli europejskich, oraz jego olbrzymie przestrzenie, długo jeszcze utrzymywały go w stanie upośledzonym. Powolne kolonizowanie przez Europejczyków jego zachodnio-amerykańskich wybrzeży, odkrywanie coraz to nowych bogactw na tych terytorjach, stopniowe ich zagospodarowywanie, postępy techniki, budującej coraz to potężniejsze statki, mogące zabierać masę towarów, a dzięki zastosowaniu płynnego paliwa także coraz dłużej przebywać na morzu, — stopniowo wciągnęły całość basenu Pacyfiku w orbitę zainteresowań cywilizowanej ludzkości. Otwarcie kanału Panamskiego, poprzedzone otwarciem Suezu, łącząc ze sobą poszczególne baseny oceaniczne, wytyczały również etapy trzeciej, pacyficznej ery rozwoju ludzkości.

Jeżeli rasa łacińska wykonywała pionierskie prace i zdobywała dla Europy oraz jej handlu i wpływów kraje Antlantyku i oceanu Indyjskiego, — Anglosasi w połowie XIX w. „otworzyli“ dla Europy

dwa kraje Pacyfiku: Chiny i Japonję. Tym też czynem, zdobyli dla swego handlu olbrzymie i gęsto zaludnione przestrzenie i podkreślili fakt, że do początku XX wieku ich materjalna i polityczna przewaga nie nasuwała żadnych wątpliwości. Zmonopolizowanie przez banderę Union Jacka całej morskiej wymiany międzynarodowej, potęga jego siły zbrojnej na oceanach, kwestjonowana ostatnio tylko w epoce napoleońskiej, oddając w brytyjskie posiadanie olbrzymie i bogate we wszelkiego rodzaju zasoby imperjum kolonjalne, zmuszały inne narody do kornego posługiwania się jej pośrednictwem i zwiększania tem samem zysków brytyjskich kompanij handlowych i przemysłowych. Wiek XX przyniósł jednak w tej dziedzinie znaczne zmiany. Brytanja przestała być niepodzielną władczynią mórz, jedni bowiem zaczynają spierać się z nią o to pierwszeństwo, drudzy ubiegają się bodaj tylko o uniezależnienie się od jej dotychczasowej kompletnej przewagi. Wojna światowa usunęła chwilowo z mórz jednego z tych najgroźniejszych rywali brytyjskich, zwiększyła jednak również potęgę dwóch innych — Japonji i Stanów Zjednoczonych A. P. — które obecnie, na dalekich wprawdzie dla Europy, lecz tak ważnych dla Imperjum Brytyjskiego, przestrzeniach Pacyfiku, odważają się domagać kompletnego parytetu z Brytanją. Ta też obecna wielkomocarstwowa rywalizacja pozwala państwom mniejszym na swobodniejszą inicjatywę morską i możliwości pełniejszego rozwoju ich morskiego stanu posiadania.

II

Walka, tocząca się od wieków na przestrzeniach mórz i zmierzająca do opanowania ich użytkowania z wyłączną lub conajmniej największą korzyścią określonych narodów, uwidoczniła w swem dziejowem przebiegu dwa rozmaite etapy. Pierwszy z nich, zrodzony z absolutystycznych i patrymonjalnych poglądów na państwo i jego współżycie z innemi, znamionował się zasadą kompletnej wyłączności użytkowania, oraz władztwa autorytatywnego poszczególnych państw nad określonemi oceanami i morzami. W ówczesnych warunkach, a szczególnie w ich początkowej fazie, było to do pewnego stopnia uzasadnione, gdyż państwa, które kosztem wielkiego nieraz wysiłku i nakładów potrafiły zapewnić bezpieczeństwo przed piratami na określonych morzach, chciały też narzucić swą suwerenną władzę każdemu, zjawiającemu się na nich. Stąd też pochodzi niezliczona ilość zakazów dla obcych, a przywilejów dla swoich, jak również i stąd pochodzą nader częste walki zbrojne, pomiędzy korzystającymi z nich i ich pozbawionymi.

Pomijając dzieje morskie świata starożytnego, a przeszedłszy bezpośrednio do okresu, kiedy zaczynała kształtować się jedność kulturalna i ekonomiczna Europy, widzimy, że średniowieczne miasta Italji, napotykające w swych poczynaniach na Śródziemnomorzu na niebezpieczną często konkurencję nabrzeżnych miast Prowansji, Langwedocji i Katalonji, nie wstrzymały się przed stosowaniem najbardziej nawet gwałtownych środków dla usunięcia swych konkurentów z przestrzeni morskich. Zakazy żeglugi na określonych częściach mórz, uniemożliwiające transporty pomiędzy pewnemi krajami i portami, podsycane ciągłą walką zbrojną pomiędzy miastami, niechętnemi tym zakazom, a ustanawiającemi je, oraz pomiędzy poszczególnymi żeglarzami-kupcami, jak i korsarzami, dają dokładny obraz średniowiecznej morskiej działalności człowieka.

Z chaosu prawie nieustannej wojny na morzu, stopniowo wyłoniła się władza dwóch miast — Genui i Wenecji, — organizujących na własną korzyść użytkowanie mórz, jednak w równej mierze także i chroniących bezpieczeństwo ich użytkowników. Przy końcu wieków średnich, w zmniejszonej już rywalizacji, Wenecja wysunęła się na pierwszy plan. Stała się ona nietylko najpotężniejszą władczynią mórz, lecz także i mocarstwem, dysponującem najlepiej zorganizowanym aparatem wykorzystywania mórz, jak i ochroną ich bezpieczeństwa. Rokrocznie opuszczały jej porty liczne i bogate karawany statków kupieckich, udających się, pod specjalną i pieczołowicie zorganizowaną ochroną, do portów morza Czarnego, Egejskiego, Azji Mniejszej, Syrji, Egiptu, północnej Afryki, Hiszpanji i Portugalji, a także i do dalekich portów Flandrji i Anglji. Każda z tych karawan morskich, cieszyła się specjalnym przywilejem, który pociągał za sobą odbieranie pozwoleń na działalność handlową kupców niezrzeszonych w miejscowościach do których ona przybywała. Ponieważ jednak każdy z kupców-żeglarzy Wenecji mógł swobodnie przyłączać się do takiej karawany, nie był więc ten monopol uciążliwy dla żadnego z obywateli, a przynosił natomiast każdemu z nich bezpieczeństwo w podróży oraz dobrą organizację handlu. Taka też organizacja handlu morskiego, wspierana zyskami, płynącemi z niego, mogłaby zapewnić Wenecji długie jeszcze lata przewagi na morzach, gdyby nie odebrało jej tego prymatu opanowanie bliższego wschodu przez Turków, oraz odkrycie nowych dróg do Azji i Ameryki, zmieniających kierunki handlu morskiego.

Hiszpanie i Portugalczycy, zajmując kraje Ameryki i Indje, usiłowali na własną korzyść zmonopolizować ich handel z Europą, w tym też celu ustawodawstwa tych państw powtarzały tylko zakazy, wydawane w wiekach wcześniejszych przez handlowe miasta Śródziemno-

morza. W myśl tych przepisów tylko własni obywatele mogli uprawiać żeglugę pomiędzy Europą a kolonjami. O zgodności takich poglądów państw, — traktujących każdy nowoodkryty przez siebie kraj, jak i drogi morskie doń wiodące, jako swą wyłączną własność, — z powszechnością opinji oraz z normami praw obowiązujących, świadczą decyzje arbitrażowe papieży, dzielące całość pozaeuropejskich krajów pomiędzy Portugalczyków i Hiszpanów. Przez podział ten, oba narody nabywały prawa własności nietylko na ziemie i morza już przez ich żeglarzy odkryte, lecz także i na wszystko to, co może być jeszcze odkryte w sferze ich szerokości geograficznych. Opierając się też na tem, oba mocarstwa traktowały każdy obcy statek, zawijający na ich oceaniczną dziedzinę, jako statek piracki. Przez zmonopolizowanie przestrzeni dalekich oceanów i ich użytkowanie w swych wyłącznie rękach, pozostawili Iberyjczycy reszcie Europy jedyną możność żeglugi na najbliższych własnych jej morzach. Jednak i w tem była ona znacznie ograniczoną, albowiem z portów Hiszpanji i Portugalji, władających całym handlem z krajami egzotycznemi, statki obcych narodów mogły zabierać ładunki tylko w wypadkach, gdy nie było tam ani jednego niezafrachtowanego statku krajowego.

Służebności, narzucone w ten sposób całej Europie przez półwysep Pirenejski, nie mogły nie wywołać jej reakcji. Była ona natomiast tem szybsza i tem gwałtowniejsza, że ani gospodarka Hiszpanji w kolonjach, ani hiszpańska organizacja wewnętrzna, nie pozwalały jej na całkowite obsłużenie wciąż wzrastających potrzeb ekonomiki europejskiej. Przyczyniły się do tego również monopol handlu morskiego, oddany Sevilli, oraz wprowadzane coraz to nowe i coraz bardziej anty-gospodarcze zarządzenia, wydawane przez zazdrośnie strzegące swych przywilejów miasta. Na zasadzie tych uprawnień, przysługujących pierwotnie Sevilli, a potem Kadyksowi, domagały się one, żeby każdy z transportów kolonjalnych przechodził przez ich porty i opłacał płynące z tego tytułu wszelkiego rodzaju zobowiązania. Stosunki handlowe poszczególnych kolonij między sobą były całkowicie wzbronione. Oddzielne kolonje nie mogły także wysyłać swych towarów bezpośrednio do metropolji, lecz musiały je najpierw koncentrować w określonych punktach, odległych niekiedy od miejsca ich pochodzenia o całe tysiące mil, poczem stamtąd kierowały je dopiero bądź do Sevilli, bądź do Kadyksu. Brak własnych dużych kapitałów i doświadczenia, oraz dostatecznej organizacji, uniemożliwiały Hiszpanji posiadanie tak licznej floty, któraby mogła całkowicie obsłużyć coraz bardziej wzrastające zapotrzebowania Europy. Interesy samych kolonij, domagających się zniesienia niegospodarczych wydatków, powo-

dowanych monopolem Sevilli, oraz potrzeby Europy, słabo obsługiwane niedostateczną flotą, spowodowały, że ta przewaga hiszpańsko-portugalska napotykała nieustannie na ataki mocarstw, upośledzonych stanem morskiego posiadania.

Tenże monopol morsko-kolonjalny Hiszpanji nietylko rujnował jej kolonje i wywoływał gwałtowne sprzeciwy pozostałej Europy, lecz, w miarę swego rozwijania się, stawał się tak samo szkodliwy i dla samej Hiszpanji. W chwili bowiem rozpoczęcia eksploatacji olbrzymich przestrzeni kolonjalnych wobec braku własnych, dostatecznych kapitałów, musiała zwrócić się ona o pomoc do ówczesnych kapitalistów — Włochów i na samym wstępie swych kolonjalno-morskich poczynań wprowadzić obcych na swe terytorja. W rezultacie tego, statki, żeglujące pod hiszpańską banderą, należały w istocie do obcych, przeważnie genueńskich kapitałów. Wzmożona wymiana z kolonjami niewątpliwie wpłynęła na rozwój przemysłu metropolitalnego, lecz tak samo i on uzależnił się w swym rozwoju od kapitałów obcych, a często bardzo i od obcych techników i rzemieślników. Tak samo więc i tutaj, zyski, płynące z jego prosperowania, dostawały się nie Hiszpanom, lecz przybyszom, których w końcu XVI wieku, podług opinji ówczesnych autorów, było w Hiszpanji ponad 150.000. Zbyt rycersko-stanowe, prawie feodalne, a mało-gospodarcze, nastawienie rządów hiszpańskich nie pozwalało na całkowite asymilowanie tej masy cudzoziemców i ich zupełne wciągnięcie w orbitę gospodarstwa narodowego. To też doprowadziło do tego, że wywozili oni rocznie poza granice kraju ponad 20 miljonów dukatów, co na owe czasy stanowiło sumę olbrzymią.

Również i system zagospodarowania kolonjalnego Hiszpanji nietylko że nie pomagał rozwojowi morskiego znaczenia metropolji, lecz nawet nie ułatwiał utrzymania osiągniętej przewagi. Wszelkie przemysłowe poczynania kolonij, niemające na celu wydobycia szlachetnych metali, były wyraźnie zakazywane, gdyż mogły one, w myśl ówczesnych pojęć, narazić na straty analogiczne działania metropolji. Jedyny wywóz kolonjalny, o który dbano przedewszystkiem, składał się wyłącznie ze srebra i złota, gdyż uważano powszechnie, że tylko one istotnie zwiększają bogactwo kraju. Takie właśnie przewozy wpłynęły specjalnie na pauperyzację szerokich warstw metropolji. Powodując bowiem obniżkę wartości zwiększających się zasobów kruszcowych, wpływały na podniesienie cen, przedewszystkiem na artykuły pierwszej potrzeby, konsumowane w przeważnej masie przez szerokie warstwy obywateli. Upadek rolnictwa, opłacającego w pierwszym rzędzie te morsko-kolonjalne przedsięwzięcia Hiszpanji, spowodował ucieczkę do miast i do kolonij, a upadek przemysłu, wywołany rozmaitemi przyczynami,

pociągnął za sobą rozszerzanie się nędzy i włóczęgostwa. Przyczyniała się również do tego w niemniejszym stopniu wrodzona Hiszpanom niechęć do pracy, oraz pogardliwe traktowanie pracy. To wszystko, łącznie z wzrastającą konkurencją innych państw na wszystkich polach działalności, wywołało kompletne wyludnienie kraju. Z ówczesnych dokumentów wynika, że w początkach XVII wieku, w porównaniu do wieku ubiegłego, ludność w miastach zmniejszyła się o połowę, lub nawet o $^2/_3$. Madryt, liczący w XVI wieku około 400.000 ludności, w początkach XVII posiadał już niecałe 150.000. Ten chaos w gospodarczem zorganizowaniu morsko-kolonjalnej eksploatacji, dostatecznie boleśnie odbijający się na dobrobycie metropolji, potęgowały jeszcze bardziej szerokie zamierzenia międzynarodowej i imperjalnej polityki Hiszpanji, oraz jej kosztowne przedsięwzięcia wojenne. Wywołało to nietylko coraz potężniejszy nacisk śruby podatkowej, lecz także i coraz to większe zadłużanie się skarbu państwa u obcych kapitalistów.

Ta przeszło wiekowa morsko-kolonjalna polityka hiszpańsko-portugalska musiała doprowadzić do gruntownej rewizji ideowych i prawnych poglądów na zagadnienia użytkowania mórz. Coraz większe gospodarcze potrzeby Europy, coraz to w mniejszym stopniu zaspokajane przez dezorganizującą się morską gospodarkę hiszpańsko-portugalską, nietylko pociągały za sobą morskie zatargi zbrojne z nowo organizującemi się na morzach narodami jak Holendrzy, Francuzi i Anglicy, lecz także utwierdzały w przekonaniu o konieczności bardziej społecznego zorganizowania użytkowania mórz. Stąd też początek wieku XVII formułuje zasadę wolności mórz, opartej na równem i swobodnem użytkowaniu ich przestrzeni przez wszystkie narody. Dwa wieki następne wypełnione były walką nowej zasady z przeżytkami starych poglądów. Były one widownią niejednego nadużycia i niejednej krwawej na tem tle rozprawy, powoli jednak zasada wolności mórz zaczęła wchodzić w świadomość nowej społeczności międzynarodowej, jak i też coraz bardziej odpowiadać jej wzrastającym potrzebom gospodarczym i kulturalnym.

Podczas jednej z licznych wojen, Hiszpanja zamknęła dla statków holenderskich dostęp do portów swoich i portugalskich. W ten sposób Holandja była zmuszona do poszukiwań towarów, zabieranych dotychczas z tych portów, w miejscach ich właściwego pochodzenia. Dało to początek z rozmachem prowadzonej budowie Holenderskiego Imperjum morsko-kolonjalnego. Założona w 1603 roku Kompanja Indyj Wschodnich, doskonale zorganizowała wymianę z kolonjami, jak również i ich racjonalną eksploatację, oraz oddała na całe stulecie berło władztwa morskiego w ręce Holendrów. Używając często tych samych metod, co i ich włoscy i hiszpańscy poprzednicy, Holendrzy, obdarzeni większym zmysłem

gospodarczym, lepszemi zdolnościami organizacyjnemi, oraz potężniejszemi, w ubiegłych wiekach zgromadzonemi kapitałami, potrafili lepiej od bezpośrednich swych poprzedników wykorzystać dostarczone im, dzięki opanowaniu mórz, możliwości. Tem samem zaś potrafili pełniej zaspokajać potrzeby Europy, oczywiście z własną korzyścią.

Jeżeli jednak dysproporcje gospodarcze spowodowały ruinę Hiszpanji i odebrały trzymany przez prawie całe stulecie prymat na morzach, dysproporcje polityczne przyczyniły się do upadku morskiego władztwa Holandji. Rozszerzające się kontynentalno-europejskie zamierzenia terytorjalnie i ludnościowo maleńkiego zespołu prowincyj holenderskich, dumnych ze swej przewagi nad sąsiadami, spowodowały ich ostateczną zależność od nowej kandydatki na potęgę morską, Brytanji. Stopniową utratę swego prymatu na morzach zawdzięcza jednak Holandja w równym stopniu także i zużywaniu się jej kolonjalnego aparatu administracyjno-handlowego, służącego ongiś i przez szereg dziesięcioleci za wzór dla innych. Uparta chęć pozostawania jedynym morskim i kolonjalnym dostawcą Europy, pociągnęła za sobą cały szereg związanych z tem nadużyć, jak i niegospodarczych dyspozycyj, które wywołały sprzeciwy innych państw i wzmogły ich wysiłki, zmierzające do uniezależnienia się od zbyt despotycznego dostawcy.

Koniec wieku XVI, wraz z zarządzeniami Elżbiety, dał początek powolnemu wyzwalaniu się Anglji z jej morskiej zależności od Hanzeatów i Holendrów. Akt nawigacyjny Kromwela z 1651, skierowany wyraźnie przeciwko Holendrom, powtarzając właściwie tylko analogiczne zarządzenia, wydawane już poprzednio w Italji i Hiszpanji, przyniósł Anglikom ich pierwsze nad Holendrami zwycięstwo w artykułach pokojowych z 1654, lecz nie przeszkodził jeszcze, aby przez całe prawie stulecie zachowała się pomiędzy zwaśnionymi rywalami pewna równowaga sił, a więc i korzyści materjalnych. Postanowienia jego, zabraniające dokonywania przewozów pomiędzy kolonjami a metropolją na statkach innych niż angielskie, walnie przyczyniły się do wzrostu i tężenia przyszłego brytyjskiego władztwa morskiego.

Wiek XVIII przyniósł, jako ostatnie echa dawnych patrymonjalnych poglądów, szerokie pretensje Brytanji do wyłącznego panowania na określonych morzach. Skupiał on jednak również siły mocarstw mniejszych w Lidze Neutralności Zbrojnej, która przeciwstawiała się tym pretensjom i broniła zasady wolności mórz. Był więc to okres przełomowy pomiędzy poglądami dawnemi, a ideami najnowszemi, których celem było w wyraźnym, formalnym i kolektywnym akcie międzynarodowym nadać tej zasadzie konkretne oblicze prawne. W drugiej też połowie wieku XIX, przyjmując pojęcie wolności mórz jako zasadę, usiłowano

stworzyć dla niej konkretne ramy prawne oraz zorganizować międzynarodową eksploatację mórz. Walka o prymat na morzach nie zanikła jednak całkowicie. Zastąpiła barbarzyńskie metody krwawych rozpraw orężnych — metodami walki ekonomicznej, wprawdzie mniej krwawemi, lecz często nie mniej szkodliwemi, które, jeżeli już nie prymat, to przynajmniej szerokie możliwości rozwojowe, dały narodom, umiejącym stosować w tej walce środki najbardziej właściwe.

III

Położenie państwa nad tym lub owym oceanem, przez same swe warunki naturalne predestynowało go do określonej roli. Ilość i gęstość jego ludności, jak i jej uzdolnienia, odpowiednia organizacja oraz ustosunkowanie się do pozostałych narodów i terytorjów, określały stopień, w jakim to państwo potrafiło wykorzystać swe warunki naturalne, bądź przez swą wzmożoną działalność, zapobiegając ich brakom, bądź przez swe zaniedbania, zaprzepaszczając ich walory. Wyliczeniem szeregu faktów, dotyczących wpływów cywilizacyjnych i politycznych, wywieranych na całość społeczności międzynarodowej, przez narody osiadłe, nad morzami, — faktów, przytoczonych w poprzednich rozdziałach, bynajmniej nie zamierzam udowadniać, że jedynym warunkiem znaczenia tych narodów było ich nadmorskie położenie. Bezsprzecznie i szereg innych czynników złożył się na to, że w określonych epokach dziejów pewne państwa zdobywały stanowisko przodujące. Poważne jednak zgłębienie tego zagadnienia doprowadzi do nieuniknionego stwierdzenia, iż dominującym czynnikiem w tym kształtowaniu się potęgi duchowej i politycznej określonego narodu była właśnie umiejętność wykorzystania swego nadmorskiego położenia, dla zorganizowania ścisłej wymiany wszelkiego rodzaju pomiędzy rozmaitemi krajami, oraz wykorzystywania tej wymiany tak dla wzbogacania swych materjalnych i intelektualnych zasobów, jak i dla rozszerzania swych wpływów wśród innych narodów. Miarą bowiem wielkości każdego narodu jest promień zasięgu tych wpływów.

Z porównań poczynań morsko-kolonjalnych dwóch imperjów światowych: hiszpańsko-portugalskiego z wieków XVI i XVII, oraz brytyjsko-holenderskiego z trzech wieków ostatnich, wypływa cała masa wskazówek dla przyszłych poczynań morskich i kolonjalnych innych narodów. Madariaga[1]), charakteryzując w swej pracy działalność kolonjalną poszczególnych narodów, z całą słusznością zaznacza, że gdy w budowie Imperjum Hiszpańskiego przesłanki religijne były ostoją całej działalności, a wiara

[1]) Madariaga: „Ingleses, franceses, españoles". 1928.

w ideał równości ludzi wobec Boga, — doprowadziła do krwawych nawracań oraz pomieszania ras, — to budowa Imperjum Brytyjskiego była konsekwencją „impulso vital de crecimiento", pozwalająca często na jeszcze większe okrucieństwa. Tem niemniej jednak widziała ona cel ludzkiego bytowania także i na padole ziemskim, a nietylko w przestworzach niebiańskiej nirwany. Te idealne religijne cele morsko-kolonjalnych poczynań hiszpańsko-portugalskich, będąc dalekim echem walki, prowadzonej z niewiernymi na półwyspie Pirenejskim o jego narodowe zjednoczenie, bywały też wciąż podkreślane w szeregu wspominanych już arbitraży papieskich.

Uduchowione idee hiszpańskich zdobywców, odwracając ich uwagę od strony gospodarczej zagadnienia, wzmagane błędnemi ekonomicznemi teorjami ówczesnemi, które widziały jedyne bogactwa w szlachetnych metalach, jeszcze bardziej pogarszały sytuację. Szeroka fala kruszca, płynąca do metropolji, ożywiła w pierwszych dziesięcioleciach jej działalność gospodarczą, podniosła wspaniałość szaty zewnętrznej, a otaczając ją aureolą świetności i bogactwa, przyczyniła się do zwiększenia jej wpływów politycznych i kulturalnych. Jednak zbyt nierównomierny podział zysków eksploatacji kolonij, przeważnie zgarnianych nawet i nie przez Hiszpanów, doprowadził szerokie warstwy ludności do nędzy, wyczerpawszy uprzednio całkowicie zasoby kolonjalne. Błędy społeczno-ustrojowe Hiszpanji, naskutek których liczna warstwa szlachecka nie miała możliwości brania czynnego udziału w gospodarczem życiu imperjum, oczywiście też nie przyczyniały się do nadania właściwego kierunku jego morsko-kolonjalnym działaniom. Ustawy z XVIII stulecia zezwalały już wprawdzie także i szlachcicowi na zatrudnianie się handlem i rzemiosłem, o ile nie wymagało to posiadania przedsiębiorstwa we własnem mieszkaniu lub własnej pracy ręcznej. Postanowienia takie niewiele mogły temu zaradzić, bowiem zakazy szeregu ubiegłych dziesięcioleci, oraz wytwarzająca się stąd tradycja, nie pozwalały nawet i potem, aby szlachcic uważał za godne swego dostojeństwa przedsiębranie takich czynności. Możliwości zdobyczy łatwo osiągalnych w olbrzymiem imperjum kolonjalnem — przyczyna spotęgowanej emigracji i wyludniania metropolji, oraz ułatwione zdobywanie bogactw kruszcowych w kolonjach, kompletnie demoralizowały i dezorganizowały mechanizm społeczno-polityczny zaczynającego się unifikować państwa. Wszystko to wpłynęło niewątpliwie na morsko-kolonjalną działalność Hiszpanji i aczkolwiek nadała ona swe piętno cywilizacyjne olbrzymiemu kontynentowi amerykańskiemu, to jednak nietylko wyczerpała całkowicie jej pierwotny, pełen żywiołowej siły i energji, rozmach, lecz także w dużej mierze przeszkodziła w scementowaniu jedności narodo-

wej państwa. Tu właśnie trzeba szukać źródła braków, które odczuwa się jeszcze i dzisiaj, — tak w stałych odśrodkowych dążnościach Katalonji, jak także i w szeregu innych przejawów.

Podobne stałe, już nietylko zaniedbania, lecz kompletne urągania elementarnym nawet zasadom gospodarczej działalności morskiej i kolonjalnej, których nieustannie dopuszczały się władze i obywatele Hiszpanji, postawiły ją w sytuacji ogromnie upośledzonej w momencie, gdy inne narody, zwracające baczniejszą uwagę na stronę gospodarczą, rozpoczęły z Hiszpanją poważną rywalizację na morzach. U jednego z poważniejszych nowszych historyków Hiszpanji, prof. Rafael Altamiry, znajdujemy wyraźne potwierdzenie tego w słowach: ,,asi los holandeses, que se anticiparon a todos los otros en este camino, y que, para lograr exito en el, contaban con excelentes condiciones de todo genero, desde su espiritu, mercantil y habitos de trabajo manuel, a su tolerancia y condescendencia con las costumres, barbaras o no, de los indigenas, las cuales, a veces, eran base para la venta de productos. Esas condiciones de espiritu mercantil, contrastadas con las de los espanoles, ofrecian, en el puro terreno de los intereses materiales, ventajas a favor de la preferencia por los holandeses“ [1]). Wada zbyt jednostronnego nastawienia odebrała Hiszpanji olbrzymie ongiś imperjum kolonjalne, pozbawiając metropolję bezowocnie ogromu pracy, włożonej w jego zdobycie i ucywilizowanie.

Z szeregu rywali i spadkobierców hiszpańskich, w cywilizacyjnej pracy na morzach, nie wszyscy też zachowali swój dawny stan kolonjalnego posiadania, a z nim tak samo i możności intensywnej i w ramach własnej organizacji — politycznej działalności morskiej. Francuskie Imperjum Kolonjalne z wieków ubiegłych, budowane również w przeważnych założeniach intelektualnych, i znajdujące swój najszlachetniejszy wyraz i kontrast w porównaniu do postępowań anglo-saskich w stosunku do Indjan Ameryki Północnej, rozsypało się w gruzy, pozostawiając tylko drobne szczątki w postaci paru wysp Indyj Zachodnich i paru stacyj handlowych w Indjach Wschodnich. Tylko połączenie pierwiastka duchowego z czynnikami natury gospodarczej pozwoliły III Republice już w XIX wieku rozbudować potężne Imperjum Kolonjalne, a w niektórych ośrodkach, jak w Marokku, dać klasyczny wzór metod kolonizacyjnych. Kolonjalne też poczynania, stwarzające materjalne parcele ojczyzny

[1]) W ten sposób Holendrzy, poprzedzający inne narody na tej drodze, posiadali, dla osiągnięcia rezultatów dla niej, szereg wspaniałych warunków, poczynając od swego zmysłu handlowego i zdolności do pracy, a kończąc na swej tolerancji dla wszelkich zwyczajów tubylczych, stwarzających podstawy dla handlu. Te właśnie gospodarcze uzdolnienia Holendrów, tak kontrastujące z hiszpańskiemi, dawały im na terenie materjalnym niewątpliwie pierwszeństwo przed Hiszpanami.

poza morzami, lub tylko zakładające tam ośrodki jej intelektualnych i gospodarczych wpływów, pozwoliły banderze francuskiej rozwinąć intensywną działalność na drogach morskich doń, wiodących.

Morska działalność holenderska, warunkowana, w porównaniu do wieków ubiegłych, znacznie wprawdzie zmniejszonem, lecz tem niemniej olbrzymim jeszcze stanem posiadania kolonjalnego, aczkolwiek straciła dużo ze swego pierwotnego rozmachu i energji, wykazuje w bieżącem stuleciu pewne ożywienie. Sytuacja geograficzna posiadłości holenderskich, źródło istotne tego ożywienia ich gospodarczej morsko-kolonjalnej działalności, uniemożliwia jednak im samo tylko ekonomiczne rozwiązywanie tego zagadnienia, lecz wymaga potężnej interwencji także i innego czynnika, na który nie mogą się już zdobyć spadkobiercy Ruytera, Trompów, oraz Wilhelma Orańskiego. Stąd też coraz większa ich militarna zależność od Wielkiej Brytanji, dająca nowy przykład, jak zbyt jednostronne ocenianie zagadnień morskich wystawia narody, zaniedbujące czuwanie nad ich wszechstronnością, na ryzyko utraty owoców długiej i żmudnej pracy kilku stuleci.

Spośród narodów, posiadających w morskich dziejach ludzkości swe pełne chwały i zwycięstw karty historji, oraz niosących w dalekie kraje zamorskie pierwiastki europejskiej cywilizacji, tylko bandera Union Jacka lśni w dalszym ciągu w promieniach dawnej i niezmiennej wielkości. Przesłanki, służące za podstawę do rozbudowy Imperjum Brytyjskiego, a z tem więc i wykorzystywania dróg morskich, łączących jego poszczególne części, pozbawione były całkowicie jakichkolwiek bądź pierwiastków duchowych. Tylko naturalne potrzeby życia fizycznego i jego rozwoju, dawały impuls brytyjskim poczynaniom. J. Stoye[1]) tak określa brytyjskie pobudki, umożliwiające Anglikom sformowanie ich światowego Imperjum: „Das Britische Weltreich entwickelte sich hingegen (w przeciwieństwie do Imperjów Hiszpanji i Francji) auf Grund eines starkes Dranges nach Reichtum und wirtschaftlichen Erfolgen. Jedes einzelne gebiet sollte gemäss seinen wirtschafts geographischen und klimatischen Möglichkeiten ausgenutzt werden, jede Rasse sollte je nach Anglane und Kulturstufe bestimmte Funktionen übernehmen. Jede Idee jeder Gleichheitsgedanke hätte störend gewirkt und die ohnehin vorhandenen Schwierigkeiten nur noch erhöht. Die englische Rasse galt selbstverständlich als die überlegene, der damit für immer die Führerrolle zukam. Man sprach von „the white man's burden"[2]).

[1]) J. Stoye: „Das britische Weltreich". 1935.

[2]) Brytyjskie imperjum światowe rozwija się przeciwnie na podstawie potężnego dążenia do zdobycia bogactw i osiągnięć gospodarczych. Użytkując

Te gospodarcze nastawienia całego narodu angielskiego nie uchroniło go wprawdzie całkowicie przed popełnieniem szeregu błędów, które wywołały oderwanie się Stanów Zjednoczonych, lecz które jednak nigdy mu nie pozwoliły na zbyt jaskrawą przesadę w dziedzinie zarządzeń antygospodarczych, jak również i ułatwiły zrozumienie nauki, płynącej z rewolucji amerykańskiej. Jeżeli więc w dzisiejszej konstrukcji British Commonwealth of Nations stronę gospodarczą zagadnienia usiłuje się, przynajmniej w stosunku do dominjów, rozwiązać w płaszczyźnie maksymalnego zadośćuczynienia zasadom ekonomiki tych składowych części, nie można powiedzieć, aby identycznie te same przesłanki stosowano do właściwych kolonij, lub do organizmów politycznych, nie osiągających — jak Indje — całkowitych walorów dominjalnych. Wadą jednak zasadniczą całej struktury imperjalnej brytyjskiej, narażającej Imperjum na ryzyko rozmaitych perturbacyj, jest kompletne zaniedbanie zagadnień społecznych i intelektualnych tubylczej ludności kolonjalnej, która w prawie czterysta i pół miljonowej masie ludów Imperjum, stanowi około 90%. Biorąc pod uwagę, że ponad 40% dzisiejszej zagranicznej wymiany brytyjskiej odbywa się w ramach własnego Imperjum, stanie się zrozumiałe, że każde zamieszanie w strukturze tego Imperjum, zmniejszające natężenie tej wymiany, ujemnie się odbije na morskiej działalności brytyjskiej. Oddziaływanie tych zmian będzie tem potężniejsze, że dotychczasowa przewaga brytyjska, tak wyraźnie i niewątpliwie dająca się odczuwać we wszelkich morskich działaniach innych państw, od początków bieżącego stulecia w miarę usamodzielniania się tych ostatnich, przechodzi coraz bardziej w dziedzinę dziejów minionych.

Poczynania morskie Polski przedrozbiorowej na samym już wstępie obciążone były poważnemi serwitutami. Samo objęcie wybrzeża nastąpiło dzięki wybitnej pomocy, a nawet i inicjatywie miast pruskich, których to usługi należało opłacić ich monopolem handlowo-morskim. Narodowościowo obcy mieszczański skład tych miast, którego polska społeczność szlachecka, podwójnie mu obca, bo ściśle ze wsią związana, nigdy nie mogła dostatecznie zaasymilować, nadał też wyraźne obce piętno całej, dość w swoim czasie nawet bogatej, morskiej wymianie polskiej. Początkowe wchłonięcie Gdańska w orbitę wpływów i przewagi hanzeatyckiej, a potem upadek ich pod ciosami holenderskiej konku-

---

każdy kraj, zgodnie z jego gospodarczemi, geograficznemi i klimatycznemi możliwościami, przeznacza się każdej rasie określone zadanie, zgodne z jej skłonnościami i szczeblem jej kulturalnego rozwoju. Każda idea równości może przyczynić się tylko do zagmatwania i zwiększenia trudności, istniejących i bez tego. Oczywiście, że rasie angielskiej, jako niewątpliwie wyższej, przypada w tem rola kierownicza. Stąd również płynie pojęcie „brzemienia białego człowieka".

rencji, przyczyniły się też w pewnym stopniu do zmniejszenia znaczenia samodzielności i autonomiczności morskiej działalności Polski. Najważniejsze jednak, jak sądzimy, przeszkody do wszczęcia pracy morskiej przez Polskę, tkwiły w jej wadach ustrojowych, zakazujących stanowi, o wszystkiem w niej decydującym, trudnienia się „łokciem i gwichtą". Każda więc czynność handlowa, tak szanowana i honorowana w Italji, Holandji i Brytanji, budująca u tych narodów ich potęgę morską i handlową, w Polsce, w jeszcze większym stopniu niż w Hiszpanji, była całkowicie pogardzana.

Szczęśliwsze geograficzne położenie Hiszpanji, pozwoliło jej na spełnienie dłuższej, rycerskiej roli na morzach, przysparzając w karcie jej dziejów parę świetnych zwycięstw morskich, lecz ostatecznie zrujnowało, tak cały kraj, jak i zespół błędnych rycerzy. Polska husarskim i kawaleryjskim zapałem odniosła zwycięstwo pod Oliwą, lecz nie wyciągnęła, ani też nie mogła z tego wyciągnąć jakichkolwiek korzyści. Zadaniem bowiem marynarki wojennej jest ochrona gospodarczej działalności człowieka na morzach. Tem samem więc i jej środki, jak i jej możliwości rozwojowe, winny być współmierne z tym gospodarczym stanem morskiego posiadania. Bez tej podstawowej bazy najbardziej nawet bohaterskie wyczyny pozostaną działaniami błędnych rycerzy. Otóż tej solidnej morskiej bazy gospodarczej Rzeczpospolita nie posiadała nigdy, nietylko bowiem cały handel morski należał do Hanzeatów, a potem do Holendrów, lecz także na podstawowej wodnej arterji komunikacyjnej Polski krążyły tylko prawie gdańskie i elbląskie krypy, przewożące polskie zboże i przysparzające Holendrom i Niemcom zyski. Słuszne więc było powiedzenie, że „Polak może nie wiedzieć, co to morze, gdy pilnie orze". Po te też ziemie dla orki i obsiewu kierowano się na wschód i południe, ich bowiem zdobywanie, poza odrobiną fantazji i umiejętnością wywijania szablą i brząkania ostrogami, nie wymagało wielkiego i ciągłego wysiłku, ani też ubliżało potrzebą pracy osobistej, czego w działaniach morskich nie zawsze dałoby się uniknąć.

Jeżeli właściwe ujęcie sprawy morskiej działalności człowieka oraz jej zorganizowanie przez państwo wpływa niezawodnie na stopień, w którym ono ciągnie z tego korzyści, oraz na trwałość tego, nieustanna walka człowieka ze wszelkiemi spotykającemi go na morzu przeciwieństwami, wpływa dodatnio na kształcenie jego charakteru, jego woli, oraz wyrobienia w nim poczucia potrzeby określonej dyscypliny i hierarchji w jego ustroju społecznym. Istotnie, mnogość grożących żeglarzowi niebezpieczeństw wyrabia w nim zaciętość, poczucie konieczności wytrwania w walce, niezrażania się jej chwilowemi niepowodzeniami, wytwarza w nim samodzielność i inicjatywę. Z drugiej znów

strony, przebywanie człowieka i umiejscowienie jego działania morskiego w ramach okrętu lub statku, grupującego szereg żyć ludzkich i przewożącego masę dóbr gospodarczych, na których zdobycie poświęcono wiele trudów, wytwarza w nim poczucie konieczności zharmonizowania swych czynów z czynami innych, społecznej odpowiedzialności za te czyny, oraz konieczność ich podporządkowania czyjejś kierowniczej i koordynującej woli. W ten więc sposób świadomość stałego znajdywania się w obliczu niebezpieczeństwa, grożącego ze strony potężnego a wrogiego żywiołu, wpływa na kształtowanie indywidualnych i zbiorowych cech charakteru człowieka. Kształtowanie tych indywidualnych cech, wykonywane w szerokiej skali możliwości narodowych, dopuszczających najszersze warstwy do próbowania swych sił na przestrzeniach mórz, oraz materjalna pewność zagwarantowania im możliwości i ciągłości wykonywania tego jako ich zawodu, wpływa także dodatnio i na kształtowanie charakteru całego narodu. Z całą słusznością szereg pisarzy rozmaitych narodów zwraca uwagę na wybitnie personalny charakter brytyjskiego systemu rządów w Indjach, gdzie garstka administracji brytyjskiej prestiżem właściwości indywidualnych każdego z tych urzędników, czy wojskowych, trzyma w zależności i względnej pokorze rzesze tubylców, liczące wiele setek miljonów.

Morska działalność człowieka, przynosząca mu tyle korzyści państwowych i indywidualnych, przyczyniła się też do wytworzenia pierwszych więzów międzynarodowej wspólnoty. Rzeczywiście, czy to w środowisku starożytnem, traktującem każdego cudzoziemca jako wroga, czy też wśród chaosu feodalnego Europy średniowiecznej, nieustannie zwaśnionej w niezliczonej masie senjorów rozmaitego kalibru, tylko miasta morskie, uprawiające handel i z tego żyjące, potrafiły zagwarantować człowiekowi jakie takie bezpieczeństwo. Stąd też, czy to w starożytności, uznającej wojnę za stan normalny, a pokój za chwilową jej przerwę, czy w wiekach późniejszych, gdy międzynarodowe stosunki lądowe z powodu masy rozmaitych przeszkód ograniczały się do minimalnego stopnia, jedynie przestrzenie mórz, umożliwiając tę łączność między narodami, wytwarzały i przestrzegały międzynarodowe prawidła postępowania. Nowoczesne normy prawa międzynarodowego nietylko daleko poprzedzone były przepisami morskiemi, przestrzeganemi skrupulatniej niż każde inne, lecz także i w niejednej dziedzinie ożywione zostały temi morskiemi pierwowzorami. Tak samo i w dobie dzisiejszej, międzynarodowe stosunki morskie, ze swem przeważnie gospodarczem nastawieniem, bardziej się nadają do koordynujących działań nowoczesnych idej, zrodzonych z nowej organizacji międzynarodowej, niż stosunki lądowe o wybitnej przewadze cech politycznych nad gospodarczemi.

Wysiłki człowieka w celu oddania żywiołu morskiego na usługi ludzkości nagromadziły masę doświadczeń i prób, wytwarzając bogaty kompleks wiedzy o morzu, których poznanie niezbędne jest młodemu narodowi morskiemu. Jeżeli więc przyszłość niejednego narodu istotnie leży na morzach, to też jest niewątpliwe, że ten poetycki zwrot, tak często dziś używany i nadużywany, może przyoblec realne kształty tylko u tego narodu, który w całym swym społecznym składzie uświadomi sobie doskonale i we właściwym czasie, jakie korzyści będzie mógł wyciągnąć z wszechstronnego użytkowania mórz. Dla zrozumienia tego nie wystarczy tylko poezja pięknie dobieranych wyrazów zachwytu i superlatywów nad przyszłą wielkością, lub przelewanie zbyt już wytartych ogólników o morzach, lecz koniecznem jest dokładne poznanie metod i sposobów, któremi w przeszłości budowały narody swą potęgę morską, ich szczegółowa i krytyczna analiza, w oświetleniu dzisiejszych potrzeb państwa, w związku z jego geograficzną i międzynarodową sytuacją, i wreszcie — przyswojenie przez cały naród własnych środków działania. Bez tej głębokiej, wszechstronnej a szczególnie gospodarczej analizy sposobów użytkowania mórz — grozi każdemu narodowi, posiadającemu nawet najidealniejsze naturalne położenie morskie, los Turcji, która, usadowiona między wschodem i zachodem, a więc w najbardziej sprzyjających wszelkim morskim poczynaniom warunkach, sama nigdy nic nie mogła uczynić na morzach. Ale też jej znawstwo spraw morskich doprowadziło do tego, że po przegranej w 1768 r. bitwie z Rosjanami, rząd jej wystąpił z pretensjami do Wenecji, dlaczego przepuściła ona flotę rosyjską przez Adrjatyk. Sądzono bowiem w Istanbule, że z Bałtyku na morze Śródziemne flota rosyjska przepłynąć mogła tylko przez Adrjatyk, o którem wiedziano tyle, że znajduje się on pod mocarną władzą Wenecji.

JAN REYCHMAN

BANDERA POLSKA NA MORZU CZARNEM W XVIII W.

I

Aczkolwiek Polska władała przez pewien czas wybrzeżami morza Czarnego, żegluga i handel Polski nie były tu nigdy zbytnio rozwinięte. Kupcy polscy, którzy posiadali w XV w. nieco okrętów handlowych na morzu Czarnem, handlowali z kolonjami republik włoskich na wybrzeżach tego morza. Portem polskim był Białygród. Zboże polskie spławiano Dniestrem do Carogrodu.

Po odcięciu przez Turków wybrzeży morza Czarnego, żegluga upadła i handel morski zanikł prawie zupełnie. Coprawda wolna żegluga na Dniestrze i swobodne używanie bandery polskiej było zagwarantowane w rozlicznych traktatach między Polską a Turcją [1]), jednak nie miało to żadnego praktycznego znaczenia. Wojny i niepewne stosunki graniczne uniemożliwiały zupełnie wykorzystanie spławu do morza Czarnego, artykuły traktatów szły w niepamięć, a bandera polska znikła z tego morza.

II

Zagadnienie żeglugi polskiej na morzu Czarnem znów się stało aktualne w czasach Stanisława Augusta. Po I rozbiorze zaznaczył się ogólny pęd do aktywizacji gospodarczej kraju. Rodzi się inicjatywa handlowa, zakłada się kompanje, kopie się kanały. Narzuca się potrzeba znalezienia zbytu dla surowców z ziem wschodnich Rzeczypospolitej, których naturalnemi drogami handlowemi były rzeki, wpadające do morza Czarnego, a więc przedewszystkiem Dniepr i Dniestr. Równo-

---

[1]) Wszystkie przywileje handlowe, wolność dla żeglugi bandery polskiej, z powołaniem się na odpowiednie punkty traktatów w memorjale Czackiego, przedstawionym Komisji Skarbowej „*O handlu Polski z Portą Ottomańską*", wyd. przez Raczyńskiego w „*Pismach*" Czackiego, t. III, Poznań 1845, 327 i sq.

cześnie i w Europie zachodniej pojawia się zainteresowanie handlem i żeglugą czarnomorską, otwartemi od r. 1779 dla Rosji, a od 1783 dla Austrji [1]).

Dniepr, przystosowany ongiś do żeglugi, później zaniedbany, powrócił do swego znaczenia, gdy jego ujście przyłączone zostało do Rosji, która uzyskała swobodę żeglugi na Czarnem morzu, ustanowiła wolność żeglugi na Dnieprze i przy jego ujściu wybudowała port Chersoń (1775), starając się skierować doń wywóz z ziem wschodnich Rzeczypospolitej. Ukaz z 27. IX 1782 ustanawiał wpuszczanie towarów polskich bez cła, ukaz z 22. XII 1784 ogłaszał Chersoń portem wolnym. W Krasnosielach ustanowiono komorę dla towarów polskich, spławianych Dnieprem do Chersonia [2]).

Ze strony polskiej zainteresowano się szybko możliwościami eksportu surowców polskich do Chersonia. Z inicjatywy prymasa Poniatowskiego i kanclerza wielkiego koronnego Okęckiego powstała w r. 1782 „Kompanja dla Handlu Wschodniego", towarzystwo akcyjne, na czele którego stanął, jako jej dyrektor, człowiek bardzo rzutki i przedsiębiorczy, starosta guzowski, Prot Potocki [3]). Konstytucja sejmu 1784 r. ustanowiła dla handlu czarnomorskiego cło maksymalne 4% w przywozach i 1% w wywozach [4]). Dla uzyskania pozwolenia na działania kompanji na terenie Rosji i ustanowienia własnych magazynów w Chersoniu wysłany został w czerwcu 1783 r. do Potemkina urzędnik departamentu Spraw Zagranicznych, Chrzanowski, którego misja uwieńczona została zupełnem powodzeniem [5]). W Chersoniu ustanowiono kantor

---

[1]) Prawo do bandery na morzu Czarnem starała się uzyskać i Francja, której wysłannicy badali morze Czarne (Peysonnel, Tott, Leclerc, Anthoine). Literatura współczesna u Konopczyńskiego, *„Polska a Turcja"* (1936), Feldmana, *„Vergennes wobec Polski"* (1934), Pingaud, *„Choiseul-Gouffier"* (1887). Ze współczesnej literatury polskiej wymienić należy artyk. *„Handel nowy na Czarnem morzu i jego korzyści dla przyległych krajów"*, w Pamiętniku Histor. Polit., 1784, II—III, przypisywany przez Grodka (*„Ks. Piotr Świtkowski, statysta polski końca XVIII w."* w Rocznikach Historji Społ. Gospod., III) znanemu ekonomiście księdzu Świtkowskiemu.

[2]) Baranowski I. T., *„Rzut oka na znaczenie Dniepru w dziejach gospodarczych Polski"*, Przegl. Hist., t. XX (1916), Korzon, *„Wewn. Dzieje Polski za Stanisława Augusta"* (1897), II, 118—120, Kraszewski, *„Pierwsze prace Tadeusza Czackiego"*, Athenaeum II, 1846.

[3]) O Kompanji Czarnomorskiej, Antoni J., *„Początek handlu polskiego na Czarnem morzu i żegluga po Dniestrze"*, Opowiadania histor., ser. IV (1884), Gołębiowski, *„O marynarce polskiej"*, Przegląd Nauk. (Warszawa) 1843, III, Baranowski, *„Rzut oka..."*, j. w., Korzon, *„Wewn. Dzieje"*, j. w., II, 152.

[4]) Volumina Legum, IX, 24.

[5]) Por. Kiciński do Mniszcha, 12, VI, 1783, Pułaski, *„Szkice i poszukiwania histor."*, ser. II, Petersburg, 1898, 109.

kompanji, na czele którego stał niejaki Schodowski, potem Van Schooten oraz konsulat Polski. Konsulem został Antoni Zabłocki [1]). W r. 1785 tenże Chrzanowski, wraz z ekonomistą ks. Ossowskim, wyprawiony został na Krym, do Chersonia, dla zlustrowania tam naszego przedstawicielstwa handlowego, poczem Chrzanowski osadzony został w Konstantynopolu dla pieczy nad handlem czarnomorskim [2]). Oprócz pozwolenia na ustanowienie magazynów portowych udzielili też Rosjanie pozwolenia kompanji na nabycie okrętu ,,Św. Michał", pod flagą rosyjską [3]). Tylko bowiem flagi rosyjska i austrjacka mogły być używane na Czarnem morzu. Korzystając z pozwolenia Rosji, kompanja nabyła pięć okrętów; ich nazwy, nazwy jedynych polskich okrętów na morzu Czarnem w XVIII w., warto wymienić: były to ,,Polska", ,,Ukraina", ,,Podole", ,,Jampol" i ,,Św. Prot". Tak powstała, choć w skromnych jeszcze rozmiarach, handlowa flota polska na morzu Czarnem.

W r. 1784 załadowane płodami z Polski, głównie pszenicą, okręty te wyruszyły z Chersonia do portów Europy zachodniej: Aleksandrji, Marsylji, Barcelony. Na pełnem morzu wywiesiły flagę polską, tylko przy przejeździe przez Bosfor musiano ją chować i wywieszać banderę rosyjską z dwugłowym orłem, ale już na morzu Śródziemnem polska flaga wracała na szczyt masztu [4]).

Poza własnemi okrętami, Prot Potocki sporo towarów wywoził Czarnem morzem na okrętach obcych, najmowanych. Obok Prota Potockiego swój kantor w Chersoniu posiadała i warszawska firma Teppera. Część towarów szła morzem, na okrętach zagranicznych; główne zainteresowanie okazywał tu kupiec marsylski, Anthoine, oddawna osiadły na Wschodzie. Po aneksji wybrzeży morza Czarnego przez Rosję, zwiedził je, bawił i w Polsce (1782), gdzie jego mężem zaufania był francuski konsul w Warszawie, Bonneau, i gdzie jego projekty eksportu surowców (głównie drzewa) morzem Czarnem do Francji wzamian za bezpośredni import tą samą drogą towarów francuskich do Polski, spotkały się z dużem zainteresowaniem w Polsce, między innymi, marszałka Moszyńskiego. Anthoine zakupił od księcia Stanisława Poniatowskiego z okolic Bobrujska całą partję przeznaczonych dla arsenału

---

[1]) O konsulacie w Chersoniu, Korzon, ,,*Wewn. Dzieje*", j. w. II, 152, Reychman, ,,*Konsulaty zagraniczne dawnej Rzeczypospolitej*", Sprawy Morskie i Kolonjalne, II, 1935.

[2]) Poseł rosyjski Bułhakow donosi w liście do Potemkina z Pery 1 (12), IV, 1786 (Russkij Archiw, 1905, II, 360), że Chrzanowski podał mu notę z prośbą o ułatwienia dla handlu polskiego.

[3]) Kiciński do Mniszcha 13 VI 1783, Pułaski, ,,*Szkice*", j. w. 110.

[4]) Antoni J., ,,*Początek żeglugi*", j. w. 264.

w Tulonie pni na maszty, które spławił Berezyną i Dnieprem do Chersonia, skąd wojennym transportowcem „Syrène" przewiózł je do Francji. Anthoine założył w Chersoniu dom handlowy, który uzyskał od Rosji prawo do posiadania 4 okrętów, utrzymujących komunikację między Chersoniem, a Marsylją i Tulonem. Z Polski eksportowano głównie pnie na maszty, drzewo do budowy okrętów, tarcice i t.d.[1]). Eksportem towarów polskich zajmowała się też w Chersoniu firma francuska „Chassaignon".

Przedstawienie całokształtu handlu polskiego w Chersoniu i na morzu Czarnem, rodzaju i ilości przozowożonych towarów, wykracza już poza zakres niniejszego artykułu[2]). Jest to przedmiot bardzo obszerny i wymagający dłuższych, pogłębionych studjów na podstawie materjałów rękopiśmiennych w kraju i zagranicą. Zadaniem niniejszego szkicu było tylko przypomnienie tych zapomnianych kart tradycji żeglugi polskiej na morzu Czarnem.

III

Druga droga do morza Czarnego wiodła Dniestrem. I ta droga była zupełnie zaniedbana. Bieg Dniestru i jego ujście znajdowały się już w granicach Turcji. Przy ujściu nie było porządnego portu. O porohach pod Jampolem krążyły wieści, iż wogóle uniemożliwiają one wszelką żeglugę.

Zarzuconą od XVI wieku myśl żeglugi na Dniestrze podjął biskup kamieniecki, Krasiński, w memorjale dla francuskiego ministra Vergenneg w r. 1769. Francja interesowała się możliwościami spławności Dniestru; z jej ramienia badał jeszcze jego bieg w r. 1779 były agent mołdawski w Warszawie, La Roche, a w r. 1780, z ramienia Stanisława Augusta, Francuz Hugon, poprzednio już interesujący się handlem czarnomorskim, i późniejszy generał Sierakowski[3]). Pojawiły się też pierwsze próby spławiania towarów Dniestrem: podjęli je: Koziebrodzki, starosta olchowiecki, który na spławach drzewa załadował mąkę i inne towary do Akermanu, następnie w r. 1783 i 1784 brygadjer Dzierżek, który spuścił cztery „baty"[4]) z pszenicą do Akermanu. Ominął on

---

[1]) Anthoine, „*Essai historique sur le commerce et la navigation de la Mer Noire*", Paryż, 1805, 73—84, 127—132, 138—158, Pingaud, „*Le commerce de Levant sous Louis XVI*", w Révue des questions histor., 1887, Baranowski, „*Rzut oka*", j. w.; korespondencja Bułhakowa z Potemkinem w Russkim Archiwie, 1905, II, 353—355.

[2]) Wyliczenie surowców eksportowanych z Polski drogą morską przez Chersoń w Dzienniku Handlowym, czerwiec 1786.

[3]) Rawita-Gawroński, „*Dniestr i Polska*", Rzeczpospolita, 11 VI 1921, Konopczyński, „*Polska a Turcja*" (1936), 271.

[4]) Nazwa małych łodzi żaglowych na rzekach polskich w XVII i XVIII w.

wszakże progi jampolskie lądem i poniżej ich znowu załadował zboże na statki. Wreszcie w maju i czerwcu 1784 r. słynny książe Nassau, mickiewiczowski „Denasów", starając się czemś krajowi przysłużyć celem uzyskania polskiego indygienatu, spłynął bez żadnego towaru i ładunku ze Żwańca do Benderów, skąd lądem udał się do Stambułu; zbadał bieg rzeki, wykazał jej spławność i wykonał mapę Dniestru. Na sejmiku podolskim spławność tę objaśnił [1]). Wywołało to znaczne zainteresowanie nawigacją dniestrową i możliwościami połączenia jej z żeglugą na morzu Czarnem. Szlachta domagała się uzyskania od Turcji prawa do utrzymywania 2 okrętów kupieckich i prawa do składu w Akermanie [2]). Żegluga Dniestrem posiadała wobec dnieprowej dwojakie znaczenie: z jednej strony umożliwiała ziemiom wschodnim, niestanowiącym zlewiska Dniepru (Podole, Wołyń) komunikację do Chersonia, z drugiej zaś ułatwiała samodzielną komunikację na morze Czarne bez potrzeby uciekania się pod opiekę rosyjską.

Ks. Nassau wykazał możliwość żeglugi na Dniestrze mimo porohów, ale, dopłynąwszy tylko do Benderów, nie połączył jeszcze nawigacji dniestrowej z czarnomorską. Zadania tego podjął się dopiero młody i przedsiębiorczy szlachcic, Walerjan Dzieduszycki. Zbadał on wszystkie przyczyny, utrudniające dotychczas nawigację dniestrową, wyuczył się nieco tureckiego języka, zbudował statki odmiennej od wiślanych konstrukcji, przystosowane do dniestrowych porohów, załadował je płodami ziem polskich (głównie pszenicą) i *pod polską banderą* wypłynął 16 czerwca 1785 r. z Ladawy na Podolu. Miał ze sobą dwa statki, szkutę wiślaną i 5 galerów, należących do Prota Potockiego. Była to więc cała flotylla. Zamierzał on spłynąć do Akermanu, gdzie miał na niego czekać okręt Polskiej Kompanji Prota Potockiego, którym to statkiem miał towary przewieźć przez morze Czarne.

Dzieduszycki ufny był w moc dawnych traktatowych poręczeń wolności dniestrowego handlu. Okazało się jednak, że sprawa bynajmniej nie jest taka prosta. Na granicy tureckiej w Dubassarach przepuszczono całą flotyllę, ale w Benderach basza zatrzymał polski konwój

---

[1]) Doniesienie Mierzejewskiego, posła podolsk. w Dzienn. Handl. VII—VIII, 1786. O mapie *Olszewicz*, „*Kartografja Polska XVIII w.*" (1932), 69—70.

[2]) Uwagi Darowskiego posła podolskiego, Dziennik Handl. VII—VIII, 1786; mowa posła Mierzejewskiego na sesji sejmu w Grodnie 6. XI. 1784, w „*Djarjuszu*" tegoż sejmu (druk. Warszawa u Dufoura), str. 155. Por. też memorjał Hugona z r. 1782 w Arch. Król. Pols. (Arch. Gł.). Poprzednio, w r. 1780, myślano o upewnieniu sobie dawnego polskiego portu Koczubeja, por. *Konopczyński*, „*Polska a Turcja*", j. w. 172.

[3]) Nazwy ówczesnych łodzi, odpowiadających mniej więcej dzisiejszym berlinkom.

pod pozorem, że Dzieduszycki nie posiada wymaganego „fermanu". Dzieduszycki tłumaczył, że ferman jest zbyteczny, skoro traktaty poręczyły swobodę dla polskiej bandery. Ostatecznie, na perswazje Dzieduszyckiego, basza ustąpił, ale nie był to jeszcze koniec perypetyj pana Walerjana. W porcie akermańskim okazało się, że okręt kompanji polskiej, bojąc się panującej tu zarazy, odpłynął z powrotem do Chersonia, a Turcy chcieli zmusić Dzieduszyckiego do sprzedania im w Akermanie wiezionej pszenicy, czynili więc wszelkie możliwe szykany, utrudniali najęcie okrętów do przewozu morskiego polskich towarów, nie chcieli się zgodzić na przesypanie zboża do spichrzy w porcie. Śród tłumu w porcie rozeszła się pogłoska, że wiezione przez Polaków zboże przeznaczone jest dla armji rosyjskiej, stąd też wrogi stosunek do Dzieduszyckiego i jego towarzyszy. Dzieduszycki mógł sprzedać w Akermanie zboże po stosunkowo nawet dobrej cenie, pragnął wszakże dopiąć swego i wskazać na możliwości bezpośredniego wywozu towarów polskich, drogą morską do Turcji i zachodniej Europy. Ostatecznie wysłał on swego towarzysza Wilamowskiego do Stambułu, aby tam interwenjował w sprawie„zamrożonego" w Akermanie zboża, sam zaś wracał lądem do kraju. Po drodze jednak sam został zaaresztowany przez Turków, a Wilamowskiego zatrzymano na drodze do Stambułu. Poruszono wówczas wszystkie sprężyny i, dzięki interwencji komendanta kamienieckiego i wicekonsula rosyjskiego w Izmaiłowie, zostali oni wypuszczeni, poczem Wilamowski dotarł szczęśliwie do Stambułu, gdzie przy pomocy agenta polskiego, Pichelsteina, i internuncjusza astrjackiego (Dzieduszycki jako posiadający dobra w Galicji był poddanym cesarza) zezwoliła Turcja na przewóz zboża do Stambułu. Zrobiła się wszakże już jesień i komunikacja morska ustała, tak, że dopiero wiosną wysłał Dzieduszycki z Polski swego zaufanego Kończyckiego, który najął trzy okręty tureckie i wysłał zboże do Stambułu (17. IV. 1786). I tak, po wielu jeszcze przygodach, okręty ze zbożem polskiem dotarły do Konstantynopola. Tu jednak wyłoniła się nowa przeszkoda: okazało się, że dalej nie można zboża przewieźć ze względu na osobliwe prawa tureckie i przymus sprzedaży, tak, że musiano wszystko na miejscu sprzedać, i to, z powodu monopolu cechu piekarskiego, po wyjątkowo niekorzystnej cenie. Tylko bowiem okręty pod banderami rosyjską i austrjacką miały prawo przewozić towary przez Bosfor [1]).

---

[1]) Sprawozdanie Dzieduszyckiego (przeznaczone dla króla) w rkps. Arch. Czart. 921 druk. p. t. „*Podróż dla doświadczenia spławu dniestrowego w r. 1785*", Przyjaciel Ludu (Leszno) 1843. Korespondencja w Dzienn. Handl., XI—XII, 1786. Por. też Janowski, „*Żegluga na Dniestrze*", Ziemia, nr. 32—43 (1914—1919).

Interesu więc Dzieduszycki nie zrobił, tembardziej, że sporo pszenicy zgniło po drodze, ale też nie o interes mu chodziło, lecz o wskazanie Polakom nowych dróg handlu i żeglugi morskiej. Była to wyprawa pionierska, nie kupiecka. Sam jej inicjator był typem nie człowieka interesów, ale obywatela, „statysty"; — z jego nazwiskiem łączy się wszak później, już po trzecim rozbiorze, pierwsza próba porozbiorowego sprzysiężenia niepodległościowego przeciw zaborcom, które odpokutował sądem i więzieniem.

Doświadczenia swego żeglarskiego nie wykorzystał, ale go przekazał innym: jego szyper, Bocianowski, który — po wyładowaniu towaru w Akermanie, dzielnie, o żaglach — wrócił mimo porohów wgórę Dniestrem, nabył sporo doświadczenia, i, gdy ks. Nassau, znęcony przykładem Dzieduszyckiego, w rok po nim zapragnął ponownie żeglugi dniestrowej, wziął tegoż już doświadczonego szypra, jego flisaków i na tych samych, od Dzieduszyckiego odkupionych statkach (2 szkutach i 2 galarach), załadowanych krochmalem skórami, klepkami, pszenicą, łojem, woskiem, lnem, konopiami, puścił się z Okopów Św. Trójcy 2. VII. 1786, już jednak pod banderą austrjacką, a nie polską, do Akermanu, skąd na najętych okrętach dalej do Stambułu i do Marsylji, gdzie towary sprzedał [1]). Widzimy więc, że doświadczenie żeglarskie w Polsce rosło i nie brakło chętnych do poświęcenia się żegludze czarnomorskiej. Na Dniestr zwracano też coraz to więcej uwagi. Prot Potocki wybudował w Jampolu port ze składami i kwarantanną. W r. 1787 Czacki badał handel Dniestrowy z polecenia Komisji Skarbowej [2]). Stał on na stanowisku, że żegluga na morzu Czarnem musi się odbywać p o d b a n d e r ą p o l s k ą: „handlowanie zaś pod banderą obcą, nie tylko że uniżałoby powagę narodu, ale przeciwnem byłoby interesom Polskim..." [3]).

Wszystko to wypłynęło podczas rokowań o traktat handlowy z Turcją w czasie Sejmu Czteroletniego. Poseł polski, Piotr Potocki, zawiózł do Stambułu memorjał Czackiego, motywujący, na podstawie wyciągów z dawnych traktatów, konieczność uzyskania od Porty swobody nawigacji na morzu Czarnem. Turcja do tych żądań odnosiła się

---

[1]) Dziennik Handlowy, 1786, IX—X; D z i e d u s z y c k i, „*Podróż*", j. w.

[2]) G o ł ę b i o w s k i, j. w. Wykonano wówczas nową mapę Dniestru, O l s z e w i c z, j. w. 78.

[3]) K o r z o n, j. w. II. 156. Traktat w Żurawnie (1677) w art. 16 wyraźnie otwierał morze Czarne i Białe dla okrętów polskich: „Okręty gdańskie (t. j. polskie, bo Gdańsk był wówczas jedynym portem polskim) mogą żeglować po morzu Śródziemnem i Białem ze wszelkiem bezpieczeństwem i bez żadnej od nikogo napaści..." (P u ł a s k i F r., „*Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego*", 1907), co potwierdzono w traktacie karłowickim.

dość niechętnie [1]). W projekcie traktatu były wymienione tak wolność żeglugi, jak i swobodne używanie bandery polskiej; deputacja spraw zagranicznych dodała jeszcze prawo budowy okrętów na Dniestrze i bardzo przy tem obstawała, mimo oporu Turków [2]).

IV

Ostatecznie traktat handlowy nie doszedł do skutku. Już wojna rosyjsko-turecka, a potem drugi i trzeci rozbiór Polski przerwały wszelkie możliwości żeglugi czarnomorskiej. Prot Potocki dostarczał zboża flocie rosyjskiej, ale jego kompanja wkrótce zbankrutowała. Anthoine przerwał żeglugę na morzu Czarnem. Po przyłączeniu ujścia Dniestra do Rosji, założony tam został nowy port Odessa, co umożliwiło znów eksport drogą morską płodów polskich — ale te, podjęte przez Polaków, próby żeglugi na morzu Czarnem, jako odnoszące się już do czasów porozbiorowych, nie należą do tematu niniejszej pracy. W każdym razie czarnomorskie próby z końca XVIII wieku, acz w skromnych rozmiarach i krótkotrwałe, stanowią ciekawy, a ciągle jeszcze niedość zbadany przyczynek do dziejów polskiej inicjatywy morskiej w dawnych czasach i jako takie w morskich dziejach Polski winny należne zająć miejsce.

---

[1]) Waliszewski, „*Ostatni poseł polski do Porty Ottomańskiej*“ (1894), I, 291; Dutkiewicz, „*Polska a Turcja w czasie Sejmu Czteroletniego*“ (1934), 58, 64—67, 69, 79—80.

[2]) Dutkiewicz, j. w. 67.

R. T. P.

NOWY PORZĄDEK NA CIEŚNINACH

Konferencja montreańska, rewidująca lozański statut cieśninowy, dokonała tego z całą precyzją, pozostawiając same tylko szczątki z międzynarodowych uprawnień, ustanowionych przez ten statut. Ograniczając cieśninowe uprawnienia społeczności narodów, nowy statut montreański jeszcze bardziej podkreślił, wprowadzone już przez statut lozański, różnice w traktowaniu państw przybrzeżnych morza Czarnego i samych cieśnin, oraz mocarstw pozostałych.

Pierwszy powojenny cieśninowy statut z Sèvres, znacznie uszczuplony w Lozannie, tak zmienił oblicze w Montreux, że trudno jest znaleźć pomiędzy niemi jakieś podobieństwo. Mocarstwem, którego prawa uległy największym ograniczeniom w Sèvres, była Turcja, zmuszona do zaakceptowania demilitaryzacji strefy cieśninowej i faktycznego umiędzynarodowienia cieśnin. W Lozannie, pomimo zachowania demilitaryzacji, istotna międzynarodowość cieśnin uległa znacznemu ograniczeniu. Mocarstwa Zachodu, ograniczając do możliwego minimum swe uprawnienia cieśninowe, pozwoliły Turcji na wyniesienie z obrad w Montreux największych korzyści.

Największą zdobyczą turecką, osiągniętą na konferencji montreańskiej, było przywrócenie tureckich praw do militaryzacji cieśnin. Remilitaryzując cieśniny i ustanawiając tem samem faktyczną przewagę Turcji na nich, nowy statut nie zakończył na tym szeregu przyznanych Turcji przywilejów. Ograniczając bowiem w swych artykułach uprawnienia mocarstw Zachodu do przepływu przez cieśniny, Turcji pozostawia on prawo suwerennej decyzji co do możliwości jeszcze dalszego zwiększenia tych ograniczeń, lub ich całkowitego zniesienia: „Au cas où la Turquie s'estimerait menacée d'un danger de guerre imminent"[1]). Dyspozycja bowiem artykułu 20 przewiduje, że w takich wypadkach: „Le passage des bâtiments de guerre sera entièrement laissé à la discrétion du gouvernement turc"[2]). Z art. 17 statutu płyną dla niej jeszcze dalsze przywileje, ponieważ, nie zważając na szereg zastrzeżeń co do praw przepływu przez cieśniny, stawianych okrętom Zachodu: „Ne sauraient en aucune manière empêcher une force navale d'un tonnage et d'une composition quelconques de rendre, dans un port des Détroits, sur l'invitation du gouvernement turc, une visite de courtoisie"[3]). Uzbrojona w zespół uprawnień, płynących z szeregu artykułów nowej konwencji, na przyszłość będzie mogła Turcja całkowicie według swego uznania regulować i przeciwstawiać grę sił i wpływów mocarstw Wschodu i Zachodu na cieśninach.

Nieograniczone prawa obcych okrętów wojennych do żeglugi przez cieśniny, ustanowione przez traktat w Sèvres, nieco zmniejszone w traktacie lozańskim, nowy statut z Montreux sprowadził do bardzo skromnych rozmiarów. Pomimo zachowania zasady traktatu lozańskiego, uznającego w myśl brytyjskich żądań: „That the strength of naval forces entering the

---

[1]) W wypadku, gdy Turcja będzie się uważała za zagrożoną bliską wojną.

[2]) Możność przepływu okrętów wojennych całkowicie pozostawia się uznaniu Turcji.

[3]) W żadnym wypadku nie będzie się przeszkadzało eskadrze wojennej, o dowolnym tonażu i składzie, do złożenia na zaproszenie Turcji wizyty kurtuazyjnej w portach cieśninowych.

sea should not be thus rigidly limited but should depend on the strengths of the fleets within it"[1]), — nowe jej sformułowanie całkowicie zniekształciło jej pierwotny sens. O ile bowiem wzrostowi flot wojennych państw czarnomorskich nie postawiono (w tej konwencji) żadnych przeszkód, obce floty, mogące równocześnie przebywać na tych wodach, zostały ograniczone do łącznej siły 30.000 ton. Ta kwota może być podniesiona najwyżej do 45.000, w wypadku gdy siły największej z flot czarnomorskich wzrosną conajmniej o 10.000 ton. Jeżeli całości mocarstw Zachodu przysługują w okresie pokoju tak ograniczone uprawnienia na wodach czarnomorskich, każde z nich rozporządzać może indywidualnie tylko $^{2}/_{3}$ tych łącznych kwot.

Ograniczając siły mocarstw Zachodu, uprawnione do przebywania na wodach Czarnego morza, nowa konwencja zakreśla im także granice jakościowe. W myśl bowiem postanowień jej art. 10, tylko: „Les bâtiments légers de surface, les petits navires de combat et les auxiliaires"[2]), — mają prawo przepływu przez cieśniny. Postanowienie to, odbierając zachodnim siłom podwodnym i linjowym możność dostania się na czarnomorskie wody, zmierza jednak głównie do: „Exclude from the Black Sea the German pocket batlships, which in tonnage, but not in armement, come within this category"[3]). Ponadto łączna siła takich okrętów, upoważniona do równoczesnego przebywania na cieśninach, nie może przekraczać 9 jednostek, równych conajwyżej 15.000 ton.

Jedyny przywilej, zdobyty przez Zachód, odnosi się do okrętów pomocniczych marynarki wojennej, skonstruowanych specjalnie dla transportów tak stałego, jak i płynnego paliwa. Na zasadzie art. 9, tonaż tych statków nie powinien być wliczany do kwot, określonych wyżej omówionemi ograniczeczeniami. Jednak warunek zachowania tego przywileju wymaga od okrętów takich przepływania cieśnin pojedyńczo, oraz ogranicza ich uzbrojenie do ściśle określonych kategoryj.

Do wszystkiego powyższego dodając obowiązek mocarstw Zachodu nieprzetrzymywania na wodach czarnomorskich jednostek ich flot wojennych dłużej niż 21 dni, będziemy mieli całość praw i obowiązków, przysługujących mocarstwom nieczarnomorskim, jak i je obciążających, w okresie pokojowym.

Będąc tak mało przychylną dla flot Zachodu, pragnących udania się na Czarne morze lub przebywania na niem, nowa konwencja bardziej łaskawie ustosunkowała się do flot mocarstw przybrzeżnych tego morza. Na zasadzie bowiem jej artykułu 11, przysługuje tym ostatnim prawo: „A faire passer par les Détroits leurs bâtiments de ligne d'un tonnage supérieur au tonnage prévu"[4]). To samo odnosi się też i do ich łodzi podwodnych, ponieważ mają one prawo: „De faire passer par les Détroits en vue rallier leur base, leurs sous-marins construits ou achetés en dehors de cette mer"[5]). Również: „Les sous-ma-

---

[1]) Że siła eskadr wojennych, wpływających na morze (Czarne) nie powinna być ściśle ograniczona, lecz uzależniona od sił flotowych na wodach tego morza.

[2]) Lekkie jednostki nawodne, małe okręty bojowe oraz statki pomocnicze.

[3]) Niedopuszczenia na morze Czarne niemieckich pancerników „kieszonkowych", które, ze względu na tonaż, lecz nie na swe uzbrojenie, wchodzą do tej kategorji lekkich jednostek bojowych.

[4]) Przepływu przez cieśniny dla ich jednostek linjowych o tonażu większym niż przewidziano.

[5]) Przepływu przez cieśniny łodzi podwodnych, zakupionych lub zbudowanych poza obrębem tego morza i udających się do swych baz.

rins appartenant aux dites puissances pourront également traverser les Détroits pour être reparés dans des chantiers situés hors de cette mer“ [1]). Wprawdzie jednostki linjowe mocarstw czarnomorskich mogą przepływać przez cieśniny tylko pojedyńczo, co najwyżej z eskortą dwóch torpedowców, a ich łodzie podwodne dokonywać tego mogą tylko w stanie wynurzonym, tem niemniej i mimo te zastrzeżenia, postanowienia nowej konwencji stwarzają dla mocarstw Wschodu wyraźne przywileje.

Także i w innych dziedzinach mocarstwa czarnomorskie są bardziej uprzywilejowane niż państwa pozostałe. Gdy bowiem dla pierwszych termin uprzedzania o zamierzanym przepływie przez cieśniny wynosi 8 dni, dla drugich taki termin może być podniesionym nawet do dni 15.

Wyżej omówione postanowienia nowej konwencji cieśninowej, obowiązujące w czasie pokoju i tak znacznie ograniczające prawa państw Zachodu, wprowadzają jeszcze dalsze zmiany i dalsze ograniczenia na okres wojenny.

W wojnie, w której Turcja pozostaje neutralną, tylko mocarstwom, nie biorącym w niej udziału, przysługują i nadal prawa, obowiązujące w okresie pokojowym. Dla okrętów państw walczących, bez względu na to, czy są one przybrzeżnemi morza Czarnego, czy niemi nie są, — w myśl statutu cieśniny winny być jak najszczelniej zamknięte. Gdyby jednak, dzięki takiemu ich zamknięciu, jakiś okręt wojenny, któregoś z mocarstw walczących, został odcięty od swej bazy, przysługuje mu prawo swobodnego powrotu do niej.

Zamykając cieśniny przed okrętami wojennemi państw walczących, dozwala jednak konwencja na pewne uchylenie tego prawidła. W myśl bowiem klauzuli art. 19, okrętom wojennym państw walczących, pragnącym wykonać ciążące na nich zobowiązania paktu Ligi Narodów, przysługiwać będzie na przyszłość cała pełnia praw zupełnie nieskrępowanego przepływu przez cieśniny. Z tychże samych uprawnień będą mogły korzystać także i okręty mocarstw, niosących pomoc państwu napadniętemu, o ile taka pomoc będzie je obowiązywała: „En vertu d'un traité d'assistance mutuelle, engageant la Turquie, conclu dans le cadre du pacte de la Société des Nations“ [2]). We wszystkich takich wypadkach upadają automatycznie w stosunku do państw, wykonujących swe zobowiązania, wszystkie ograniczenia ustanowione przez konwencję.

Jeżeli artykuły nowego statutu wprowadziły tak znaczne ograniczenia w stosunku do cieśninowych uprawnień obcych okrętów wojennych, ustanowionych przez statuty poprzednie, prawa statków handlowych do swobodnej żeglugi przez cieśniny uległy w nich względnie daleko mniejszym zmianom. Prawa te przysługiwać będą nadal wszystkim statkom handlowym, bez względu na banderę, pod którą żeglują, jak i bez względu na ładunek, który przewożą, oraz kierunek, dokąd się udają. Jeżeli jednak w okresie pokojowym przepływy cieśninowe takich statków w niczem nie mogą być krępowane, to w okresie wojny lub w momencie, gdy Turcji będzie groziła wojna, może ona ustanowić pewne prawidła, ograniczające warunki ich przepływów. Mianowicie, może ona zakazać nocnych przepływów, oraz wytyczyć dokładnie określone drogi cieśninowej żeglugi. W wojnie, w której jest ona stroną walczącą, statki handlowe państw neutralnych: „Jouiront de la liberté de passage et navigation dans les Détroits

---

[1]) Łodzie podwodne, należące do tych mocarstw, mogą również przepływać przez cieśniny dla dokonania reperacyj w stoczniach poza obrębem tego morza.

[2]) W myśl traktatu pomocy wzajemnej, obowiązującego Turcję i zawartego w ramach paktu Ligi Narodów.

à condition de n'assister en aucune façon l'ennemi" [1]).

W świetle całego zespołu postanowień nowej konwencji cieśninowej, stają się całkowicie zrozumiałemi słowa, wypowiedziane przez Titulescu na uroczystościach, zamykających przeszło miesięczne obrady konferencji i mówiące, że: „Le principal motif de l'adhésion de la Roumanie à la convention des Détroits a été la confiance illimitée de la Roumanie dans la loyauté de la Turquie" [2]). Ujmują one, naszem zdaniem, najdokładniej całą istotną wartość nowego statutu cieśninowego, w swem wykonaniu uzależnionego tak dzięki stworzonemu stanowi faktycznemu na cieśninach, jak i ze względu na bogaty arsenał formalnych uprawnień tureckich, — jedynie tylko od dobrej woli Turcji, no i oczywiście mocarstwa, które w określonych momentach dziejów będzie jej działania inspirowało.

Poszukując europejskich ech montreańskich osiągnięć oraz ich oceny przez strony zainteresowane, możemy przytoczyć opinję „Times'a", sceptycznie wprawdzie zapatrującego się na możliwości francusko-rosyjsko-rumuńskiej współpracy cieśninowej, uważającego jednak: „What is possibly more important is that France thus keeps the pipeline open to the abundant oilfields of Rumania" [3]), oraz, że: „Russia gains her point that the few ships she has or any she may built must be free in peace time, or war time if authorized by the League or by treaties appended to the League Covenant to which Turkey is also a party, to come out through the Straits and seek the open sea" [4]).

„Völkischer Beobachter", mając oczywiście daleko więcej powodów do niezadowolenia, jak również dając swobodę swym rasowym właściwościom braku wszelkiego umiarkowania, wyraża opinję, że: „Tatsache ist, dass Moskau künftig in Kriegszeiten die Möglichkeit hat, mit einer Flotte und Luftflotte in den Dardanellen zu erscheinen und überall in Erscheinung zu treten, wo es ihm und seinen Pariser Bundesgenossen gefällt, sei es ins Mittelmeer selbst oder an Nord- und Ostsee. Geht eine solche bolschewistische Unternehmung aber schief, dann können sich die roten Streitkräfte hinter die von der Türkei gegen jeden „Angreiferstaat" geschützten Meerengen zurückziehen und sich in dem neuen russischen Binnensee, der bisher Schwarzes Meer heiss, zu neuen Unternehmungen rüsten" [5]). Ta ostra i zbyt przesadna niewątpliwie ocena, wypowiedziana pod pierwszym wraże-

[1]) Będą korzystać z wolności przepływu i nawigacji w cieśninach, pod warunkiem niewspomagania nieprzyjaciela.

[2]) Najważniejszym powodem przystąpienia Rumunji do konwencji cieśninowej było jej nieograniczone zaufanie do lojalności Turcji.

[3]) Co jest możliwie najważniejsze, to fakt, że przed Francją zostały otwarte obfite pola naftowe Rumunji.

[4]) Rosja zdobyła możność, że jej okręty, które już posiada lub które zbuduje, będą mogły w czasie pokoju lub w czasie wojny, za upoważnieniem Ligi Narodów lub zgodnie z traktatem, którego Turcja jest stroną, przepływać cieśniny i oglądać wolne morze.

[5]) Faktem jest, że Moskwa w przyszłej wojnie będzie mogła zjawić się w Dardanelach lub wogóle tam, gdzie jej, lub jej paryskiemu sprzymierzeńcowi, będzie to bardziej odpowiadało, tak dobrze na Śródziemnomorzu, jak i na morzu Północnem lub Bałtyku. Gdyby takie bolszewickie przedsięwzięcie nie udało się, siły czerwone będą mogły ukryć się za cieśninami — chronionemi przez Turcję przed każdym „napastnikiem" — aby na tych nowych wewnętrznych wodach rosyjskich, dotychczas zwanych morzem Czarnem, zbroić się do nowych przedsięwzięć.

niem osiągniętych na konferencji rezultatów, a być może także i zawiedzionych nadziej, w zimnej rozwadze jednego z następnych numerów zmienia swe nastawienie, ponieważ: „Sollte eines Tages die noch vorhandene türkisch-sovietische Freundschaft erkalten, dann wäre die Lage der U. S. S. R. unendlich als vor Montreux, namentlich wenn sie inzwischen das Schwarze Meer von Verteidigungskräften entblössen sollte“ [1]).

[1]) Jednak gdyby kiedyś w przyszłości oziębła dzisiejsza przyjaźń rosyjsko-turecka, bezsprzecznie sytuacja rosyjska byłaby znacznie gorsza niż przed Montreux.

Chcąc przytoczyć opinje stron zainteresowanych, skrzętnie poszukiwaliśmy również i poglądów italskich, pragnąc zorjentować się tak w zapatrywaniach opinji włoskiej na samą procedurę rewizyjną, jak i na jej rezultaty. Niestety, pisma Italji zachowują w tym względzie jaknajdalej idącą dyskrecję. Autorytatywne wypowiedzenie się w tej sprawie nietylko niewątpliwie odsłoniłoby przed Europą splątany kompleks rywalizacyj cieśninowych, lecz również przyczyniłoby się w pewnym stopniu także i do doktrynalnego oświetlenia sytuacji prawnej traktatu, zrewidowanego bez udziału jednego ze swych głównych sygnarjuszy.

ZENON MARYNKIEWICZ

KRONIKA USTAWODAWCZA

Konsulaty

Minister Spraw Zagranicznych zarządzeniem z 1 kwietnia 1936 r. i z 15 czerwca 1936 r. (Dz. Urz. nr. 5, poz. 39 i nr. 7, poz. 66) ustanowił konsulaty honorowe Rzeczypospolitej Polskiej w następujących miastach portowych: Ponta Delgada (wyspy Azorskie) i Vancouver (Kanada).

Konwencja konsularna między Polską a Włochami, podpisana w Rzymie 10 lipca 1935 r., została ogłoszona w nr. 43 Dziennika Ustaw z 1936 r. pod poz. 317.

Uwzględnia ona w dużym stopniu sprawę uprawnień konsulów w dziedzinie żeglugi morskiej. Konsulowie i agenci konsularni uprawnieni są do udzielania wszelkiej pomocy i opieki statkom, płynącym pod banderą ich państwa, w czasie pobytu tych statków w porcie ich okręgu konsularnego. W tym celu mogą oni udawać się osobiście na pokład tych statków z chwilą, gdy statki te zostaną dopuszczone do swobodnego komunikowania się z lądem. Konsulowie i agenci konsularni korzystają w granicach, przewidzianych ustawodawstwem Państwa, które ich mianowało, z wyłącznego prawa nadzoru nad utrzymaniem porządku wewnętrznego na pokładzie statków handlowych, i z prawa powierzania w razie potrzeby funkcyj kapitana osobom wedle własnego wyboru oraz zmieniania obsady oficerów i załogi. W granicach przepisów państwa wysyłającego, załatwiają oni samodzielnie wszelkie spory, mogące powstać między kapitanami, oficerami i marynarzami tych statków, w szczególności takie, które dotyczą płac i wypełnienia zobowiązań, wzajemnie zaciągniętych. Władze miejscowe mogą interwenjować jedynie wówczas, gdyby zaburzenia na pokładzie statku handlowego groziły naruszeniem spokoju publicznego na lądzie lub w porcie, lub gdyby była w nie wmieszana osoba, nienależąca do załogi. Konsulowie mogą żądać aresztowania oraz odstawienia bądź na statek, bądź odesłania do kraju ojczystego oficerów, marynarzy i innych osób, należących w jakimkolwiek charakterze do załogi statków, płynących pod banderą ich państwa, a które zbiegły na terytorjum drugiego państwa.

Ponadto konsulowie polscy we Włoszech i włoscy w Polsce będą mogli wykonywać w dziedzinie żeglugi inne czynności natury czysto administracyjnej, rachunkowej lub technicznej, które będą im zlecone przez ustawy ich kraju.

Opłaty konsularne za czynności, dotyczące żeglugi

Minister Spraw Zagranicznych, instrukcją wykonawczą z 1 lipca 1936 r. do rozporządzenia z 18 kwietnia 1934 r. w sprawie taryfy opłat konsularnych (Dz. Urz. nr. 7, poz. 70) zarządził, że polskie przedsiębiorstwa żeglugi morskiej korzystają w ciągu 15 lat od daty wpisania do rejestru handlowego — ze zwolnień od opłat konsularnych za czynności, dotyczące żeglugi.

Granica morska

Ustawa z 9 lipca 1936 r. (Dz. U. nr. 55, poz. 397) wprowadziła szereg zmian w rozporządzeniu Prezydenta R.P. z 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa (Dz. U. nr. 117, poz. 996).

Ustęp ostatni art. 1 w nowem wydaniu brzmi: „Granicę morską określają osobne przepisy". W art. 5 dodano

nowy ustęp o brzmieniu następującem: „Szerokość strefy nadgranicznej na granicy morskiej oblicza się na lądzie od brzegu wód terytorjalnych i wód wewnętrznych zatoki Puckiej".

Marynarka Wojenna

Dekret Prezydenta R. P. z 26 czerwca 1936 r. (Dz. U. nr. 55, poz. 400) wprowadził szereg zmian w art. 7, 18, 38, 52 i 87 rozporządzenia Prezydenta R. P. z 7 marca 1928 r. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców Marynarki Wojennej (Dz. U. 1933, nr. 12, poz. 85).

Minister Spraw Wojskowych rozkazem z 2 lipca 1936 r. (Dz. Rozkazów nr. 10, poz. 119) nadał okrętowi pomocniczemu Marynarki Wojennej, będącemu w budowie, nazwę: „Nurek".

Okręty szpitalne

Konwencja w sprawie okrętów szpitalnych, podpisana w Hadze 21 grudnia 1904 r., została ogłoszona w nr. 60 Dziennika Ustaw z 1936 r. pod poz. 439.

Konwencja ta ma na celu ułatwienie zadania okrętom szpitalnym Czerwonego Krzyża w wojnie morskiej. Postanawia ona zwolnienie w czasie wojny okrętów szpitalnych od wszelkich opłat portowych w portach państw umownych.

Stosuje się ona jedynie do okrętów państw, które do niej przystąpiły.

Opłaty portowe

Minister Przemysłu i Handlu obwieszczeniem z 15 maja 1936 r. (Monitor Polski nr. 122, poz. 222) wprowadził nową taryfę opłat portowych, obowiązującą od 26 maja 1936 r.

Opłaty portowe są następujące: opłaty za wejście i wyjście (tonażowe), opłaty za postój statku (postojowe), opłaty za przystanie i nabrzeża (przystaniowe), opłaty za wyładowanie lub przyjęcie pasażera (pasażerskie), opłaty za wyładowanie lub naładowanie towaru (ładunkowe) oraz opłaty za służbę pilotową (pilotowe).

Ponieważ tonażowe zmniejsza się o 40% dla statków, kursujących na linjach żeglugi regularnej, obwieszczenie więc stwierdza, iż za linję żeglugi regularnej uważa się komunikację okrętową między Gdynią a zgłoszonemi portami, która jest utrzymywana przez przedsiębiorcę okrętowego, lub grupę przedsiębiorców okrętowych, ze stałym przedstawicielem w Gdyni, i która odbywa się według planu i rozkładu jazdy, zgóry ułożonego przynajmniej na okres czterech miesięcy i zgłoszonego Urzędowi Morskiemu, przyczem statki są obowiązane do przyjmowania ładunków drobnicowych z Gdyni do wszystkich portów, wymienionych w rozkładzie i odwrotnie, oraz do zawijania do portu końcowego. Jako drobnicę uważa się towary, opakowane w skrzyniach, workach, beczkach, belach, wiązkach, koszach i t. p. lub też nieopakowane, liczone na sztuki, np. maszyny, samochody, rury, części konstrukcyjne, zwierzęta i t. p.

Przewidziana jest możność uiszczania opłat ryczałtowych (rocznych lub jednorazowych). Od ustalonych powyższą taryfą opłat wolne są: a) okręty wojenne i statki szkolne, b) wszelkie statki, będące własnością Rzeczypospolitej i W.M. Gdańska, o ile nie są używane dla celów zarobkowych, c) statki sportowe, d) statki, zatrudnione przy budowie i konserwacji portu i jego urządzeń i e) wszelkie statki nie dłuższe niż 6 metrów. Ponadto od niektórych opłat są wolne statki i ładunki, odpowiadające warunkom, wyszczególnionym w obwieszczeniu.

Dyrektor Urzędu Morskiego obwieszczeniem z 15 maja 1936 r. (Monitor Polski nr. 122, poz. 223) wprowadził nową taryfę opłat za korzystanie z magazynów portowych w Gdyni, obowiązującą od 26 maja 1936 r.

Obwieszczenie rozróżnia: a) magazyny krótkoterminowe, b) magazyny długoterminowe i c) otwarte place składowe. Do pierwszych zalicza się magazyny, położone zasadniczo w pierwszej linji nabrzeży, przeznaczone przez Urząd Morski do przejściowego składania towarów; do drugich zalicza się magazyny, położone zasadniczo w drugiej i dalszych linjach nabrzeży portowych i przeznaczone przez Urząd Morski do składania towarów na okresy dłuższe.

Obwieszczenie ustala okresy wolnego złożenia w magazynach krótkoterminowych, w ciągu których nie liczy się żadnej opłaty za korzystanie.

Stawki opłat są uzależnione od rodzaju magazynu, od okresu korzystania i od rodzaju towaru.

Gdynia

Minister Przemysłu i Handlu rozporządzeniem z 24 lipca 1936 r. ustalił szczegółowo granicę terytorjalną morskiego portu handlowego w Gdyni (Dz. U. nr. 65, poz. 480).

Port w Gdańsku

Rada Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku zarządzeniem z 8 czerwca 1936 r. wprowadziła IV Dodatek do taryfy opłat portowych z 20 czerwca 1934 r. i odnośnych przepisów wykonawczych (Orędownik Rady nr. 6, poz. 1).

Zarządzenie to, obowiązujące od 11 czerwca 1936 r., między innemi postanawia, iż opłaty, ustalone w taryfach portu gdańskiego w guldenach gdańskich, można uiszczać również w złotych polskich oraz w walutach obcych. Dla złotych polskich obowiązuje obecnie kurs 1 zł = 1 gulden gdański, dla innych walut — kursy kupna, notowane na giełdzie, wzgl. ustalone przez Wydział Finansowy Rady Portu.

Rada Portu ogłoszeniem z 10 czerwca 1936 r. obwieściła, iż dla oznaczenia wjazdu ujścia Wisły koło Neufähr wyłożone zostały na zachodniej krawędzi rynny wjazdowej 2 czerwone pławy z drzewa z napisem „Neufähr 1“ wzgl. „Neufähr 2“ (Orędownik Rady nr. 6, poz. 2).

Ograniczenia dewizowe

Komisja Dewizowa wydała wyjaśnienie w sprawie stosowania ułatwień walutowych dla polskiej komunikacji morskiej.

Wprowadzone na bieżący sezon letni t. zw. kwity depozytowe, na podstawie których można wywozić pieniądze poza granice Polski, pod warunkiem, iż będą one wydatkowane tylko na polskich statkach, mogą być nabywane przez wyjeżdżających zagranicę drogą morską bez ograniczenia wysokości kwoty.

Komisja Dewizowa zezwoliła na wystawianie kwitów depozytowych, opiewających na okaziciela, w odcinkach 25, 50 i 100 złotowych.

Minister Poczt i Telegrafów wydał zarządzenie z 20 lipca 1936 r. w sprawie wpłat i wypłat w ruchu oszczędnościowym i czekowym w związku z ograniczeniami dewizowemi (Dz. Urz. nr. 16, poz. 36).

Według tego zarządzenia, agencje pocztowe na polskich okrętach pasażerskich mogą przyjmować od pasażerów jedynie wpłaty na książeczki oszczędnościowe; wypłaty z książeczek pasażerów nie są dozwolone. Natomiast dozwolone jest bez ograniczenia przyjmowanie przez te agencje wpłat i dokonywanie wypłat z książeczek oszczędnościowych Pocztowej Kasy Oszczędności, posiadanych przez załogę okrętu. Wpłaty na konta czekowe na tych okrętach mogą być przyjmowane przez agencje pocztowe bez ograniczenia kwoty.

Paszporty dla uczestników wycieczek morskich

Art. 6 ustawy z 14 lipca 1936 r. o paszportach (Dz. U. nr. 56, poz. 404)

przewiduje, iż uczestnicy wycieczek morskich, organizowanych na podstawie zezwolenia Ministra Spraw Wewnętrznych, mogą otrzymywać paszporty ulgowe. Na podstawie § 12 rozporządzenia z 12 sierpnia 1936 r. w sprawie wykonania ustawy o paszportach (Dz. U. nr. 63, poz. 461), paszporty zbiorowe będą wydawane w kraju przez władze, wskazane w zezwoleniu Ministra Spraw Wewnętrznych, a zagranicą przez urzędy konsularne (dyplomatyczne), na obszarze zaś W. M. Gdańska przez Komisarza Generalnego R. P. w Gdańsku. Osoby, które będą wpisane do paszportu zbiorowego, powinny władzom, właściwym na danym terenie, dostarczyć zaświadczenia o braku przeszkód do wpisania ich do paszportu zbiorowego.

Telegramy morskie i telegramy morskie listowe

Minister Poczt i Telegrafów rozporządzeniem z 6 lipca 1936 r. zarządził uzupełnienie taryfy telegraficznej w sprawie opłat za telegramy morskie i telegramy morskie listowe. (Dz. Taryf pocztowych, teletech. i radjokom. nr. 9, poz. 21).

Istnieją zasadniczo dwie taksy: nadbrzeżna radjostacji Gdynia-Radjo i pokładowa statków. Stawki taksy nadbrzeżnej są trojakie: 1) dla korespondencji ze statkami, znajdującemi się na Bałtyku i morzu Północnem; 2) dla korespondencji ze statkami, znajdującemi się poza Bałtykiem lub morzem Północnem i 3) w korespondencji ze statkami polskiemi żeglugi przybrzeżnej.

Stawki taksy pokładowej, których zarządzenie wymienia w liczbie 17, zależą od statku.

Taksa nadbrzeżna ma zastosowanie w tej samej wysokości, niezależnie od przynależności państwowej statku. Taksę za przesłanie radjotelegramu między urzędem telegraficznym a nadbrzeżną stacją radjokomunikacyjną Gdynia-Radjo, oblicza się według taryfy wewnętrznej zamiejscowej telegraficznej.

Opłata od wyrazu radjotelegramu stanowi sumę taksy pokładowej dla danego statku, taksy nadbrzeżnej i taksy za przesłanie radjotelegramu między urzędem nadawczym lub odbiorczym i stacją nadbrzeżną.

Za telegramy morskie listowe także ustalone są dwie taksy: nadbrzeżna radjostacji Gdynia-Radjo i ogólna taksa pokładowa statków, pływających pod banderą polską.

Marynarze

Ministerstwo Opieki Społecznej pismem okólnem z 14 kwietnia 1936 r. (Dz. Urz. nr. 8, str. 247) wyjaśniło organom, upoważnionym do wystawiania zaświadczeń na bilety kredytowane, że marynarze nie są emigrantami w rozumieniu przepisów rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 października 1927 r. o emigracji (Dz. U. R. P. nr. 89, poz. 799). Jak bowiem wynika z art. 1 ust. 3 wspomnianego rozporządzenia, zasadniczym elementem pojęcia emigrowania jest zamiar opuszczenia Polski na stałe; elementu tego brak w odniesieniu do zagranicznych wyjazdów marynarzy.

Skoro zaś marynarze nie są emigrantami, nie mogą być tem samem uznani za reemigrantów i nie przysługuje im prawo do uzyskiwania zaświadczeń na kredytowane bilety kolejowe.

Sprawy celne

Ministerstwo Skarbu wydało okólnik z 24 kwietnia 1936 r. w sprawie przekazywania kolejami żelaznemi z morskich urzędów celnych — przesyłek nieoclonych łącznie z przesyłkami oclonemi (Dz. Urz. Nr. 11, poz. 362).

Celem tego okólnika jest ułatwienie formowania w portach polskiego obszaru celnego zbiorowych wagonów z przesyłkami drobnemi.

Ministerstwo Skarbu wydało okólnik z 30 kwietnia 1936 r. w sprawie sposobu odróżniania łodzi od statków przy odprawie celnej oraz w sprawie obliczenia wagi wymiarowej łodzi (Dz. Urz. nr. 12, poz. 398).

Żegluga przybrzeżna

Dyrektor Urzędu Morskiego w Gdyni wydał rozporządzenie porządkowe z 13 maja 1936 r. o zarobkowym przewozie osób statkami pasażerskiemi w żegludze portowej, na wodach wewnętrznych Państwa i w żegludze przybrzeżnej (Pom. Dz. Wojew. nr. 15, poz. 200).

Uważa się za żeglugę portową: żeglugę w granicach portów Gdynia, Hel, Wielka Wieś, Jastarnia i Puck; za żeglugę na wodach wewnętrznych Państwa: żeglugę w zatoce puckiej, zamkniętej linją, łączącą cypel helski z cyplem redłowskim; za żeglugę przybrzeżną: żeglugę w granicach nie dalszych, niż 20 mil morskich od linji wybrzeża i granicy wód terytorjalnych Państwa.

Za statek pasażerski uważa powyższe rozporządzenie każdy statek, przewożący więcej niż trzech pasażerów. Rozkłady ruchu i taryfy opłat winny być ściśle przestrzegane. Na statek wolno przyjmować tylko taką ilość pasażerów, jaka jest dopuszczalna dla danego statku. Każdy pasażer obowiązany jest bez sprzeciwu podporządkować się natychmiast wszelkim zarządzeniom kierownika statku i załogi.

Zabrania się statkom z pasażerami urządzania wyścigów, oraz używania mniejszych statków z pasażerami do holowania jakichkolwiek jednostek.

Rozporządzenie powyższe obowiązuje na całym obszarze wybrzeża morskiego oraz wód terytorjalnych Państwa.

Łodzie

Dyrektor Urzędu Morskiego w Gdyni wydał rozporządzenie porządkowe z 14 maja 1936 r. o wynajmowaniu łodzi wiosłowych, żaglowych i motorowych oraz podobnych jednostek dla celów sportowych i spacerowych na wodach zatoki i otwartego morza (Pom. Dz. Wojew. nr. 15, poz. 201).

Zawodowe wynajmowanie łodzi wiosłowych, żaglowych i motorowych dla celów sportowych i spacerowych dozwolone jest jedynie osobom, posiadającym pisemne zezwolenie Urzędu Morskiego. Łódź, przeznaczona do wynajmowania, winna być zgłoszona każdego roku przed rozpoczęciem żeglugi do inspekcji w Urzędzie Morskim. Miejsce postoju łodzi wyznacza Urząd Morski.

Wynajmowanie łodzi żaglowych i motorowych dozwolone jest jedynie wraz z obsługą, posiadającą zezwolenie Urzędu Morskiego na ich prowadzenie. Oddawanie przez obsługę prowadzenia łodzi jest wzbronione. Wynajmowanie innych łodzi bez obsługi dozwolone jest jedynie osobom, które wykażą się umiejętnością pływania.

Zabronione jest między innemi wynajmowanie łodzi podczas większych fal lub silnego wiatru oraz od zmroku do świtu.

Zabronione jest: a) uprawianie żeglugi w obrębie wejść do portów i wewnątrz portów; b) podchodzenie na bliską odległość do większych statków, falochronów oraz znaków nawigacyjnych i sygnalizacyjnych; c) krzyżowanie kursu z kursami większych statków.

Zabronione jest oddalenie się od brzegu: łodziom wiosłowym dalej niż o 1 kilometr, łodziom żaglowym bezpokładowym dalej niż o 2 kilometry.

W razie nastania większej fali lub silniejszego wiatru, wszystkie łodzie muszą powrócić do brzegu.

Żegluga śródlądowa

Wojewoda Pomorski wydał obwieszczenie z 23 czerwca 1936 r. w sprawie rejestracji statków żeglugi śródlądowej, sprowadzanych z zagranicy (Pom. Dz. Wojew. nr. 15, poz. 198).

Obywatele polscy, którzy zamierzają nabyć zagranicą statki żeglugi śródlądowej i wprowadzić je do kraju, celem zarejestrowania w jednym z Państwowych Zarządów Wodnych i nadania im w ten sposób charakteru statków polskich, mogą uzyskać zezwolenie na wjazd w granice Polski tylko w tym razie, o ile udowodnią, że nabyte objekty mają warunki uzyskania patentu statkowego.

W tym celu do prośby o zezwolenie na wjazd należy dołączyć kontrakt kupna oraz podanie, wraz z odpowiedniemi dokumentami, o dokonanie oględzin pierwotnych. Na tej podstawie nabywca statku bądź otrzyma zezwolenie na jednorazowy wjazd, celem doprowadzenia statku do miejsca oględzin pierwotnych, bądź musi spowodować oględziny w punkcie granicznym. O ile w protokóle oględzin postawi komisja techniczno-sanitarna wniosek o niedopuszczenie wprowadzonego statku do żeglugi na polskich wodach śródlądowych, musi on bezzwłocznie opuścić granicę Państwa.

Aby nie narażać obywateli polskich, kupujących statki zagranicą, na nieprzyjęcie ich do kraju i na straty, mogące stąd wyniknąć, zaleca się, przed zawarciem kontraktu kupna, uzyskać zgodę właściwego Urzędu Wojewódzkiego.

W tym celu należy przedłożyć świadectwa pomiarowe i klasyfikacyjne nabywanego statku.

L. C.

PRZEGLĄD PRASY ZAGRANICZNEJ

Angielski miesięcznik kolonjalny „The Crown Colonist“ pisze, iż obecnie, naskutek wzrastającej roli Afryki w stosunkach międzynarodowych, dobrze byłoby się zapoznać z terytorjalnym i ludnościowym stanem posiadania państw europejskich i niezależnych krajów Afrykańskich na tym kontynencie.

Miesięcznik ten podaje następujące fakty:

„Jeśli chodzi o obszar, to pierwsze miejsce zajmuje Francja. Ogólna powierzchnia jej kolonij afrykańskich wynosi 4.200.000 mil kw., lecz należy pamiętać, że na obszar ten, oprócz Madagaskaru, przypada również pustynna powierzchnia piasczystej Sahary. Następne miejsce z kolei zajmuje Imperjum Brytyjskie, rozporządzające obszarem 3.984.000 mil kw., z czego na Związek Południowej Afryki z jego terytorjum mandatowem Afryki Południowo-Zachodniej, przypada 800.000 mil kw., a na Sudan Anglo-Egipski — 1.000.000 mil kw. Oba te państwa znajdują się w posiadaniu $^2/_3$ całego kontynentu afrykańskiego.

Jeżeli Abisynję będziemy uważać za posiadłość włoską, to wówczas Italja zajmie prawdopodobnie trzecie miejsce, lecz jeżeli przyjmiemy, że Abisynja jest państwem niezależnem, miejsce to będziemy musieli ustąpić Belgji, której kolonje afrykańskie, łącznie z byłem terytorjum niemieckim Ruanda-Urundi, zajmują obszar 930.000 mil kwadratowych. Następnie idą kolejno: Portugalja (780.000 mil kw.) i Italja (680.000 mil kw.), a na Egipt, Abisynję, Hiszpanję i Liberję przypada reszta obszarów. Niemcy przed wojną znajdowały się w posiadaniu Afryki Wschodniej (obecnej Tanganiki), Południowo-Zachodniej Afryki, Togolandu i Kamerunu, lecz kolonje te zostały przekazane w Wersalu państwom sprzymierzonym.

Jeśli chodzi o liczbę mieszkańców, to Imperjum Brytyjskie zajmuje w Afryce pierwsze miejsce, gdyż w jego posiadłościach afrykańskich mieszka 58.000.000 ludzi wszystkich ras, z czego na Związek i Południową Rodezję przypada 11.000.000. Liczba ludności w Afryce francuskiej wynosi 34.000.000 mieszkańców; w belgijskiem Kongo mieszka około 10.000.000; na portugalskich terytorjach — 6.610.000, a w kolonjach italskich — 2.310.000. Większa część handlu na tym kontynencie znajduje się w rękach brytyjskich, a ogólny obrót handlowy (eksport i import) brytyjskich posiadłości afrykańskich sięga sumy 250.000.000 funtów sterlingów rocznie“.

Dalej, tenże miesięcznik pisze o zmianach, jakie zaszły w psychice i światopoglądzie narodów afrykańskich od czasów wojny.

„Afryka coraz bardziej zaczyna podlegać wpływom zachodnio-europejskim i światowym. Wojna europejska, która częściowo rozgrywała się na kontynencie afrykańskim, pozostawiła dużo głębokich śladów w umysłach mieszkańców tego lądu, a reperkusje konfliktu włosko-abisyńskiego będą miały prawdopodobnie jeszcze poważniejsze skutki. Poza tem ludy afrykańskie zaczynają coraz bardziej zbliżać się do siebie, naskutek rozwoju komunikacji powietrznej, oraz innych połączeń. Nowe drogi, obsługa samochodowa i powietrzna, oraz radjo, jak również wpływ, wywierany na te ludy przez państwa europejskie, rządzące w Afryce, czy to drogą oświaty, czy też w inny sposób, zwiększyły krąg ich zainteresowań. Ludy te coraz bardziej stają się świadome spraw i wydarzeń na arenie ogólno-światowej.

„Otóż ta Afryka“ — czytamy dalej w tym piśmie — „staje się dziś zagadnieniem polityki międzynarodowej. Naskutek akcji włoskiej, oraz wzmożenia propagandy kolonjalnej w Niemczech, kwestja interwencji europejskiej, oraz odpowiedzialności za ludy tubylcze w Afryce nabiera dziś poważnego znaczenia“.

Tu autor artykułu wysuwa dobrze już znany i często używany argument, że terytorja afrykańskie nie mogą być ani własnością państw cywilizowanych, ani źródłem materjałów surowcowych, ani też rynkami zbytu, lecz, że są one przedewszystkiem terenami, powierzonemi pieczy obecnych administratorów, na których spoczywa odpowiedzialność za dobrobyt narodów tubylczych. Powołując się następnie na odczyt Mr. A. G. Frasera p. t. „Afryka i pokój“, autor pisze:

„Palącą potrzebą Afryki jest pokojowy jej rozwój przy współudziale wszystkich większych państw europejskich. Szczególnie na nas (Anglikach) ciąży olbrzymia odpowiedzialność za ten rozwój i jest rzeczą jasną, iż niezależnie od tego, jak będzie się przedstawiać przyszła kooperacja innych państw w zakresie rozwoju bogactw naturalnych i polepszenia warunków bytu narodów afrykańskich, znajdujących się pod naszemi rządami — my, Anglicy, nie możemy usunąć się od tej odpowiedzialności, przekazując którekolwiek z terytorjów afrykańskich innemu państwu europejskiemu bez uprzedniej zgody mieszkańców tych posiadłości. Polityczna mapa Afryki może więc ulec zmianie jedynie wtedy, o ile wymagać tego będą interesy ludów afrykańskich; jeżeli zaś chodzi o zmiany w dziedzinie ekonomicznej i społecznej, to należy się spodziewać, iż te nastąpią już w niedalekiej przyszłości“.

Tymczasem opinja Europy śledzi uważnie konsolidowanie się Niemiec dookoła żądania zwrotu kolonij. Po scaleniu akcji kolonjalnej przez Niemieckie Towarzystwo Kolonjalne, na którego czele stanął generał von Epp, a patronatu udzielił Hitler, agitacja w Niemczech stała się tak silna, że do prasy włoskiej i szwajcarskiej przedostały się nawet pogłoski o utworzeniu w Rzeszy oddzielnego Ministerstwa Kolonij. Wiadomość ta jest przez prasę niemiecką narazie dementowana.

Bardzo silnem echem w prasie zagranicznej odbiło się również oświadczenie ministra Przemysłu Rzeszy oraz dyrektora Reichsbanku — Schachta, który z okazji spuszczenia na wodę nowego statku linji Północno-Afrykańskiej wygłosił przemówienie, dotyczące byłych posiadłości niemieckich w Afryce Południowej. Według „Daily Mail“ temat przemówienia Schachta był następujący: „Pomiędzy Niemcami a Afryką Południową istnieją nierozerwalne więzy krwi. Postępowanie zatem, które usprawiedliwiała wojna, nie może mieć miejsca w czasie pokoju. Pokój nie może odebrać państwu pokonanemu prawa do posiadania kolonij, o ile dla ich posiadania Niemcy poniosły olbrzymie ofiary z krwi. Mam nadzieję, że kraj, którego nazwę nosi ten statek (a więc Unja Południowo-Afrykańska), zrozumie moje słowa. Praca i inteligencja niemiecka grały decydującą rolę w ciągu dziesiątków lat w rozwoju Unji Południowo-Afrykańskiej. Nasi afrykańscy przyjaciele zrozumieją zapewne, dlaczego chcemy podtrzymać więzy ekonomiczne i kulturalne, dlaczego również pragniemy dobrych stosunków ekonomicznych z W. Brytanją. W bilansie handlowym Unji Południowo-Afrykańskiej jesteśmy na drugiem miejscu“.

Jeszcze większe poruszenie w prasie światowej wywołały enuncjacje kanclerza Hitlera na temat kolonij, na zjeździe partji nazistowskiej w Norymberdze. Londyński tygodnik ekonomiczny „The Economist“, omawiając to przemówienie, pisze:

„W przemówieniu swojem Hitler nakreślił czteroletni plan stworzenia samo-

wystarczalności w zakresie produktów żywnościowych i surowców, motywując konieczność tego posunięcia obecną zależnością od źródeł zagranicznych, oraz od eksportu. Hitler ubolewał przytem, iż rządy obcych państw nie chcą zrozumieć, jak żywotną kwestją jest eksport dla Niemiec; pominął jednak milczeniem, iż kurczenie się eksportu niemieckiego, należy przypisać niemieckiemu programowi samowystarczalności w zakresie rolnictwa, oraz wyraźnemu wyróżnianiu niektórych państw w dziedzinie importu, na co pominięte państwa ościenne odpowiedziały represjami, tamując dopływ towarów niemieckich. Hitler przyrównał oświadczenia ,,angielskich dyplomatów", którzy twierdzą, iż Niemcy nie potrzebują kolonij, ponieważ mogą nabywać surowce przez eksport swoich towarów, do słynnego powiedzenia Marji Antoniny, która doradzała głodnym, aby jedli ciastka. Hitler oświadczył pozatem, iż ,,krew Niemiec toczono przez piętnaście lat", zapominając wygodnie o olbrzymich pożyczkach powojennych, jakie Niemcy zaciągnęły zagranicą, o pożyczkach, które częściowo tylko wyrównane zostały przez spłaty kontrybucyjne. Hitler powiedział również, że Niemcy nie odstąpią ani na cal od swoich żądań kolonjalnych, lecz dał wyraźnie do zrozumienia, iż kolonje te będą eksploatowane jedynie w celu podniesienia samowystarczalności Niemiec, że dopomogą one Niemcom rozszerzyć ich strefę walutową na nowe rynki i na nowe tereny eksploatacji. Hitler ani słowem jednak nie wspomniał o tem, że Niemcy mają dostateczne kapitały, aby przystąpić do eksploatacji dziewiczych terenów kolonjalnych, ewentualnie zapłacić za nie ich dawnym właścicielom".

Prasa angielska wobec deklaracji Hitlera zajmuje dosyć jednolite stanowisko. ,,Morning Post" pisze w artykule wstępnym, że chociaż sprawa pretensji Niemiec do kolonij była wysuwana niejednokrotnie, po raz pierwszy została ona postawiona tak jasno w imieniu rządu niemieckiego. Stanowisko Hitlera jest zaprzeczeniem jego dawnych poglądów. Opierając się na frazeologji manifestu, można przypuszczać, iż zaakceptował on argumenty ekonomiczne, głoszone przez Schachta. Dziennik zauważa jednak, że ekonomiczny argument zwrotu kolonij nie jest przekonywujący nawet dla tych, którzy go wysuwają. Prawdziwa podstawa żądań jest psychologiczna i polityczna. Niemcy żądają kolonij ze względów prestiżowych. Nie należy także zapominać, iż kolonje afrykańskie, zwrócone Niemcom, stałyby się pożytecznemi punktami oparcia dla dalszej ekspansji. Dziennik podkreśla, iż Hitler musiał pośrednio uzyskać poparcie rządu brytyjskiego, gdyż jeśliby istniało kategoryczne oświadczenie Anglji, iż w żadnym wypadku nie zgodzi się na zwrot kolonij Niemcom, to tego rodzaju manifest nie zostałby wygłoszony w Norymberdze.

,,Gwałtowne wystąpienie Hitlera w sprawie kolonij — pisze ,,The Economist" — i niezdecydowane stanowisko rządu brytyjskiego po zniesieniu sankcji przeciw dyktatorskim Włochom, wywołały bardzo energiczny protest ze strony rządu Południowo-Afrykańskiego, który w ostrej formie występuje przeciw wszelkim propozycjom oddania terytorjów afrykańskich w ręce europejskich dyktatorów. Należałoby tu przypomnieć, iż generałowie Smuts i Hertzog ostro potępili rząd W. Brytanji za to, iż tak łatwo przeszedł do porządku dziennego nad sprawą Abisynji i że oświadczyli swego czasu, iż Afryka Południowa poprze sankcje antywłoskie, nawet jeśliby to wywołało w skutkach wojnę z Włochami. Widząc to niepewne stanowisko Baldwina i Neville Chamberlaina, inni posiadacze kolonij afrykańskich są skłonni przypuszczać, iż rząd brytyjski pozwolił Hitlerowi na uzyskanie kolonij w Afryce — o ile sprawa ta nie będzie wymagała żadnych ofiar i ustępstw ze

strony W. Brytanji. Co zaś do naszych kuzynów południowo-afrykańskich, to należy wnioskować, iż nie wierzą oni, aby obecny rząd angielski sprzeciwił się zwrotowi Niemcom Afryki Południowo-Zachodniej, znajdującej się obecnie pod mandatem rządu Południowo-Afrykańskiego. Bo jakże inaczej można tłumaczyć przemówienia, wygłoszone kilka tygodni temu w Afryce Południowej? Oto Mr. Pirow, minister kolei i obrony, oświadczył delegatom na Południowo-Afrykańską Konferencję Transportową (na której byli obecni angielscy, francuscy, belgijscy i portugalscy gubernatorowie), iż wyobraża sobie „okoliczności, w których niebezpieczeństwo wojenne, zagrażające któremuś z nas, może stać się niebezpieczeństwem, zagrażającem nam wszystkim". Ta zapowiedź kształtowania się zjednoczonego ruchu pan-afrykańskiego, który wykracza poza ramy ściśle brytyjskiej polityki, została jeszcze bardziej wzmocniona oświadczeniem generała Smutsa. Smuts opowiedział się za „wzmocnieniem odwiecznych więzów" między rządami afrykańskiemi i ostrzegł, że ci, którzy „próbują przenieść na kontynent afrykański swoje spory i zatrute doktryny rasistowskie, paraliżujące obecnie życie Europy", spotkają się tutaj w Afryce z „solidarną postawą Małej Ententy".

Przyczyny obecnych tarć na forum międzynarodowem wyłuszczył w dłuższym referacie na temat stosunków międzynarodowych, wygłoszonym na dorocznem zebraniu University Virginia Institute of Public Affairs — generał armji amerykańskiej, John Ross Delafield. Mówca podzielił państwa na te, które, będąc nasycone, są wyznawcami „status quo", oraz na te, którym dotychczasowy stan posiadania nie wystarcza. Do pierwszego obozu mówca zaliczył Anglję, Francję i Rosję Sowiecką — do drugiego Niemcy, Japonję i Włochy. Te ostatnie są zmuszone do popełnienia „międzynarodowego rabunku" przez konieczność ekonomiczną, przez nieszczęsny system wysokich taryf celnych i kontyngentów. Ofiarą wymienionego rabunku padną jednak nie wymienione państwa nasycone, ale narody mniejsze i słabsze. Ofiarą Japonji są Chiny, a Włoch — Abisynja, przyszłość zaś pokaże, kto padnie ofiarą Niemiec. Niemcy, Włochy i Japonja nie zawarły jeszcze sojuszu, ale niewątpliwie się sprzymierzą, jeśli pojedyńczo celu nie osiągną, albowiem żaden wielki naród nie może się dać ogłodzić. Zdaniem mówcy, świat uniknąć może eksplozji jedynie wtedy, jeśli państwa posiadające zgodzą się na daleko idące koncesje: na ustąpienie części swoich kolonij i na danie państwom nieposiadającym dostępu do surowców.

* * *

Stały rozwój lotnictwa wojskowego, ulepszenia w zakresie samolotów bombowych i torpedowych, oraz zwiększenie liczby tych powietrznych środków ataku, przyczyni się, zdaniem Lorda Strabolgi, do kompletnej zagłady dużych okrętów wojennych, które, naskutek rozwoju sił powietrznych, zaczynają stopniowo zatracać swoją wartość bojową i znaczenie.

W artykule, zamieszczonym w miesięczniku „Current History", Lord Strabolgi przyrównuje obecną sytuację, spowodowaną rozwojem lotnictwa, z przełomem, jaki w wiekach średnich wywołało pierwsze zastosowanie prochu w zmaganiach wojennych. Proch strzelniczy, wynaleziony w Chinach na wiele wieków przed jego zastosowaniem w Europie, spowodował kompletną reorganizację sił bojowych: usunął rycerzy konnych, uzbrojonych w tarcze i pancerze, i zastąpił ich „tańszymi" muszkieterami, których uzbrojenie i wyekwipowanie było o wiele mniej kosztowne. Zmierzch zakonów rycerskich pociągnął za sobą upadek systemu feudalnego, spowodował olbrzymie zmia-

ny socjalne i przyczynił się do powstania nacjonalizmu.

„W czasach obecnych“ — pisze Lord Strabolgi — „jesteśmy świadkami podobnej rewolucji, naskutek wynalezienia samolotu. Siła zbrojna na morzu miała olbrzymi wpływ na rozwój potężnych imperjów. Państwa, które potrafiły wyzyskać szlaki morskie, zwiększyły swoje posiadłości, stały się bogate i potężne. Grecja, Rzym, Wenecja, Genua, Hiszpanja, Portugalja, Holandja Francja i W. Brytanja są najlepszym tego przykładem. Przed rozwiązaniem problemu lotu, — państwa, posiadające silne floty wojenne, panowały nad morzami. Od czasu galer wojennych Rzymu i Kartageny, aż do bitwy morskiej pod Jutlandem, duże i silnie uzbrojone okręty wojenne były panami sytuacji. Galery ustąpiły z czasem miejsca okrętom żaglowym, uzbrojonym w baterje armat; te zaś z kolei opancerzonym okrętom wojennym. W miarę zwiększania się siły i zasięgu dział pokładowych zaczęto budować coraz większe jednostki morskie, ażeby mogły udźwignąć gruby pancerz ochronny, przeciw pociskom artyleryjskim. Doszło w końcu do tego, że tylko bogate państwa mogły pozwolić sobie na utrzymanie floty dużych okrętów wojennych“.

„Wynalazcom torpedy zdawało się, iż broń ta zdemokratyzuje wojnę na morzu. Sądzili oni, że podwodny sposób ataku usunie duże jednostki morskie z powierzchni wód. Rząd francuski przypuszczał nawet, iż przez powiększenie liczby łodzi torpedowych będzie mógł wychwycić broń z rąk swego odwiecznego przeciwnika na morzu t. j. W. Brytanji. Lecz na łodzie torpedowe znaleziono bardzo skuteczny środek, a mianowicie: większe, szybsze i mocniejsze „destroyery“. Poza tem budowniczy okrętów wojennych odpowiedzieli na to wyzwanie budową większych jednostek, żeby móc je uzbroić w grubszy podwodny pancerz ochronny.

„Torpeda nie znalazła więc szerszego zastosowania. W ostatniej, decydującej bitwie morskiej pod Cuszimą, torpeda nie odegrała żadnej roli. O wyniku bitwy zadecydowały działa i pancerze ochronne. Mimo to torpeda miała pewien wpływ na działania morskie w ostatnich czasach, szczególnie zaś po wynalezieniu łodzi podwodnej. W siedemnastym, osiemnastym i dziewiętnastym stuleciu floty dużych okrętów szukały starć u brzegów nieprzyjaciela. Podczas wielkiej wojny dowódcy z obu stron starali się trzymać duże jednostki morskie jak najdalej od stref operacyjnych statków torpedowych. Łodzie podwodne zostały bowiem znacznie ulepszone i chociaż były one dość powolne, tem — niemniej stanowiły duże niebezpieczeństwo dla okrętów“.

„Nierozstrzygnięta bitwa pod Jutlandem była właściwie strategicznym incydentem. Żadna ze stron nie wiedziała, że duża flota wojenna przeciwnika znajduje się na morzu. Anglikom zdawało się, iż odpierają atak krążowników; Niemcy pozostawali pod tymże wrażeniem. Gdy doszło wreszcie do decydującej rozgrywki, Anglicy, chcąc zachować swe pancerniki, zadowolili się akcją, która nie mogła przynieść rozstrzygających rezultatów, gdyż bitwa odbywała się na dużym dystansie. Dowództwo brytyjskie chciało bowiem zachować swe pancerniki dla blokady Niemiec, co w razie ich zniszczenia uniemożliwiłoby to zadanie. Duże okręty wojenne miałyby oczywiście rację bytu pomimo argumentów, opartych na „niebezpieczeństwie torpedowem“, gdyby nie wprowadzenie nowego czynnika do operacji wojennych na morzu.

„Dziś warunki, w jakich prowadzi się akcję bojową na morzu, uległy znacznej zmianie. Samoloty, naskutek ich taniości, łatwości przenoszenia się z miejsca na miejsce, a przeto i liczebności, przedstawiają niezmiernie ważny problem dla budowniczych okrętów wo-

jennych. Nowoczesny typ „super-dreadnoughtów“, będących obecnie w budowie w Ameryce, Anglji i Japonji, przedstawia się niezmiernie okazale pod każdym względem, lecz koszta jego budowy są olbrzymie. Pancernik taki musi posiadać nietylko potężne działa o dalekim zasięgu dla walki z jednostkami nieprzyjaciela tegoż typu, oraz gruby pancerz ochronny przeciw pociskom, lecz również musi mieć specjalne zabezpieczenie przeciw atakom lotniczym oraz baterje dział zenitowych. Ażeby sprostać tym wymaganiom, okręt taki musi liczyć od 30.000 — 40.000 ton, a koszta jego budowy wynoszą od 27.000.000 do 30.0000.000 dolarów. Japonja projektuje budowę pancernika o pojemności 50.000 ton, który ma kosztować 45.000.000 dolarów. Zbrojenia morskie zależą od stanu finansów; jest więc rzeczą jasną, że liczba tych „mastodontów“ musi być bardzo ograniczona. Poza tem koszta ich utrzymania są bardzo wysokie; okręty te wymagają dużych i kosztownych doków do reperacji; wreszcie muszą być chronione przez liczne trawlery i „destroyery“ oraz przez samoloty, transportowane lotniskowcami.

„Za tę sumę można wybudować i utrzymać olbrzymią armadę samolotów, operujących z baz lądowych. Koszta budowy samolotu, uzbrojonego w torpedy i rozwijającego szybkość 250 mil na godzinę, wynoszą 25.000 dolarów. Załoga takiego samolotu składa się z jednego lub dwóch ludzi. Samolot, wyposażony w aparat bombowy, kosztuje 40.000 dolarów, a duża „łódź powietrzna“ o olbrzymim zasięgu — od 100.000 do 150.000 dolarów. „Żywot“ samolotów jest wprawdzie krótki, trwa bowiem 5 lat, podczas gdy pancernik jest obliczony na 20 do 25 lat. Mimo to jest sprawą jasną, iż tym samym nakładem kosztów można wybudować całą armję samolotów, która starłaby w powierzchni wód całą eskadrę pancerników i okrętów pomocniczych, gdyby te znalazły się w promieniu dosięgu bazy lotniczej. Można stąd wnioskować, iż w przyszłej wojnie europejskiej morze Bałtyckie, Północne i Śródziemne oraz duża strefa na zachodnim Atlantyku będą bardzo niebezpieczne dla dużych okrętów wojennych. Szczególnie w porcie lub w doku, znajdującym się w promieniu zasięgu samolotów nieprzyjacielskich, pancerniki będą narażone na stałe niebezpieczeństwo.

„Zasięg artylerji nadbrzeżnej do roku 1830 wynosił trzy mile; stąd też pochodzi przyjęta granica wód terytorjalnych. W czasach żaglowych okrętów przyjmowano za zasadę, że liczebnie słaba eskadra powinna zawsze trzymać się poza zasięgiem artylerji nadbrzeżnej. W miarę zwiększenia nośności dział i ich siły destrukcyjnej, okręty wojenne coraz to niechętniej atakowały baterje brzegowe. W wojnie rosyjsko-japońskiej okręty admirała Togo trzymały się poza zasięgiem dział z fortów Portu Artura. W wojnie 1914-1918 najsilniejsze monitory brytyjskie, skonstruowane specjalnie dla akcji brzegowej starały się trzymać opodal brzegów Flandrji, ufortyfikowanych przez Niemców w baterje o ciężkich i dalekonośnych działach.

„Samolot, uzbrojony w aparat bombowy, jest właściwie działem o zasięgu kilkuset mil. Ilość tych samolotów, operujących z baz lądowych, wzrosła niepomiernie. Jest rzeczą wiadomą, iż program zbrojeń Rosji Sowieckiej przewiduje budowę 15.000 samolotów bombowych i że obecnie flota powietrzna Rosji składa się z 5.000 jednostek. Marynarka japońska panuje nad wodami wschodniego Pacyfiku, lecz rząd japoński unika zbyt drastycznych posunięć w stosunku do rządu sowieckiego, obawiając się, iż Sowiety wyszlą w odpowiedzi setki samolotów z bazy, położonej w jednej z nadmorskich prowincji Syberji i zbombardują miasta japońskie. O ile więc okręty wojenne, nawet duże

i dobrze uzbrojone, nie będą mogły prowadzić operacyj wojennych w granicach dosięgu samolotów nieprzyjacielskich, to temsamem promień ich działania znacznie się zmniejszy.

„Siły powietrzne podczas wielkiej wojny odegrały dużą rolę. Brytanja i jej sojusznicy znacznie przewyższały Niemcy pod względem siły na morzu. Mimo to ataki powietrzne samolotów niemieckich poczyniły duże szkody na wyspach Brytyjskich. W przyszłym konflikcie europejskim samoloty, a nie duże okręty wojenne, zadecydują prawdopodobnie o wyniku walki.

„Doświadczenia ostatniej wojny potwierdzają przypuszczenia, iż samolot spowodował taką samą rewolucję w działaniach wojennych, jak proch strzelniczy w wiekach średnich. W dawnych czasach jedynie duże i bogate państwa mogły pozwolić sobie na utrzymanie silnych flot. Dzisiaj stosunkowo biedny kraj może wybudować flotę powietrzną. Budowa samolotu wymaga niewiele czasu, a kształcenie pilotów również jest szybsze, niż kształcenie specjalistów morskich.

„Budowa marynarki, złożonej z dużych jednostek, wymaga wiele czasu, oraz dużego nakładu kosztów. Dlatego też duże „arystokratyczne" floty, będące własnością wielkich i potężnych mocarstw, są zagrożone dziś przez „demokratyczne" siły powietrzne stosunkowo biednych i słabych państw. Świadectwem tego jest sytuacja, jaka niedawno wynikła na morzu Śródziemnem w związku z inwazją Włoch w Abisynji. W. Brytanja chciała zapobiec agresji Włoch, używając do tego celu aparatu Ligi Narodów. Włochy natychmiast ogłosiły W. Brytanję swoim przeciwnikiem. W odpowiedzi na gwałtowną propagandę antybrytyjską we Włoszech, W. Brytanja skoncentrowała kwiat swoich sił morskich na morzu Śródziemnem. Piętnaście olbrzymich pancerników z całą armadą krążowników „destroyerów" i trawlerów znalazło się w tych wodach. Statki pancerne były stosunkowo nowoczesne, a dwa pancerniki należały do kategorji najsilniejszych jednostek pływających w świecie. Włosi nie mogli oczywiście wystawić podobnej floty. Mieli oni zaledwie cztery pancerniki przedwojenne, stosunkowo małe i słabo uzbrojone, z których dwa wycofano przed laty ze służby czynnej. Flota brytyjska nie była więc narażona na żadne niebezpieczeństwo ze strony sił morskich Italji. Nie będziemy tu brali pod uwagę sensacyjnych opowiadań o włoskich łodziach motorowych, uzbrojonych w torpedy. Zarówno na nie, jak i na łodzie podwodne — marynarka brytyjska ma bardzo skuteczne środki obrony. Lecz baza morska W. Brytanji i arsenał na Malcie znajduje się w odległości zaledwie 60 mil od lotnisk italskich na Sycylji. Dlatego też główną flotę angielską skierowano do Aleksandrji. Malta była przygotowana na oblężenie, lecz jako morska baza wypadowa nie mogła już odegrać żadnej roli. Nawet w Aleksandrji obawiano się ataku samolotów włoskich z Libji, odległej o trzysta mil od tego miasta. W tym czasie brytyjskie siły powietrzne, oraz baterje dział zenitowych były stosunkowo nieliczne. W stolicach Europy zaczęto omawiać niebezpieczeństwo, zagrażające flocie brytyjskiej ze strony powietrza.

„Jeżeli więc" pisze autor w dalszym ciągu artykułu „rzecz taka mogła się wydarzyć w jesieni 1935 r. naskutek groźby ze strony stosunkowo słabych sił powietrznych Italji, których większa część była zaangażowana w wojnie abisyńskiej, to jak będzie się przedstawiać sytuacja w roku 1938, gdy zamiast 1600 samolotów, siły powietrzne Włoch wzrosną do 4000 jednostek? I jeżeli duże i kosztowne pancerniki angielskie nie mogą opanować sytuacji na morzu Śródziemnem naskutek niebezpieczeństwa ze strony powietrza, to jakaż jest ich wartość bojowa?

„Admiralicje i ministerstwa marynarek głównych państw" — konkluduje autor — „są konserwatywne. Trudno im wyrzec się symboli dawnej potęgi morskiej. Dlatego też Amerykanie, Anglicy, Francuzi, Japończycy i Niemcy w dalszym ciągu budują duże okręty pancerne. Nawet Rosjanie rozważają możliwości budowy olbrzymich pancerników. Podobnie i władcy feudalni w wiekach średnich jeszcze przez długi czas utrzymywali zbrojne zastępy rycerzy konnych, pomimo iż muszkieterzy stali się decydującym czynnikiem na placu boju. Konna Gwardja Królewska jeszcze po dziś dzień występuje na uroczystościach w stalowej zbroi i bronzowych hełmach.

„Lecz z chwilą, gdy zainteresowane rządy przekonają się iż sumy, jakie łożą na budowę tych „mastodontów" morskich, dadzą się o wiele skuteczniej obrócić na broń powietrzną, wówczas duże i potężnie uzbrojone pancerniki zginą na zawsze z powierzchni mórz i oceanów.

* * *

Niepokój wywołany niepewnością, jak będzie się przedstawiać siła bojowa marynarki amerykańskiej po wykonaniu planu Vinsona zmusił admiralicję japońską do przeprowadzenia donośnych zmian w planie rozbudowy floty japońskiej na rok przyszły.

Według „Daily Telegraph", plan japoński przewiduje zastąpienie silnych pancerników nowemi jednostkami tejże kategorji, dozbrojenie okrętów pomocniczych, oraz znaczną rozbudowę morskich sił powietrznych w jak najszybszym czasie.

Plan unowocześnienia okrętów pancernych zostanie przeprowadzony jeszcze w tym roku. Modernizacja okrętów lotniczych oraz jednostek, pełniących służbę pomocniczą, będzie dokonana w roku następnym.

Program powiększenia morskich sił powietrznych wkroczy w stadjum realizacji, jak tylko dwa pierwsze programy zostaną ukończone. Szczególny nacisk dowództwo japońskie kładzie na wyćwiczenie pilotów i ulepszenie modeli aparatów lotniczych.

Dwie nowe bazy lotnicze zostaną otwarte jeszcze w tym miesiącu przyczem jedna z nich zostanie zainstalowana w południowej Korei, najwidoczniej jako „przeciwwaga" sowieckim siłom powietrznym we Władywostoku. Budowa innych baz lotniczych jest przewidziana w najbliższej przyszłości.

* * *

Szeroko zakrojony plan wydobycia z dna mórz, rzek i jezior zatopionych statków, w celu uzyskania starego żelaza na przetop, zostanie podjęty jeszcze w tym roku przez Morski Trust Ratowniczy Sowietów (Epron).

Prace nad wydobyciem starych okrętów, jak podaje „New York Herald", zostaną przeprowadzone na morzu Czarnem w odległości 12 mil od Odesy, gdzie na początku wojny światowej został zatopiony statek „Patagonia". Statek „Elbrus", który zatonął w tymże czasie koło portu Nikołajew przy ujściu Bugu, również zostanie wydobyty na powierzchnię. Poza tem operacje ratownicze na morzu Czarnem obejmują wydobycie ziarnowca „Griyon", który zatonął niedaleko „Elbrusu"; okrętu „Brosi", zatopionego podczas rewolucji, oraz kilku drag w Dniestrze koło granicy rumuńskiej.

Podobne prace zostały podjęte na morzu Białem oraz na Dalekim Wschodzie w zatoce Władimira.

* * *

Według „Marine-Journal", morski tonaż światowy w styczniu 1936 r. wyrażał się cyfrą 35 924 000 ton brutto. Z liczby tej na osiem czołowych państw morskich przypadało 29 508 000 ton

brutto, z czego: na W. Brytanję — 13 007 000 ton brutto; Stany Zjednoczone — 3 037 000; Japonję — 2 971 000; Niemcy — 2 687 000; Italję — 2 318 000; Francję — 2 225 000; Holandję — 1 688 000 i Norwegję — 1 515 000.

* * *

Według wykazów „Lloyd Register“ za rok 1936—37 dla statków o pojemności 100 ton i wyżej, Stany Zjednoczone, W. Brytanja i Irlandja wykazują największy spadek tonażu za okres pomiędzy 1 czerwca 1935 r., a tymże miesiącem r. 1936.

Według tego wykazu spadek w Stanach Zjednoczonych wynosi 293 862 ton, a w W. Brytanji i Irlandji 114 950 ton, Panama i Italja mogą się poszczycić największym wzrostem tonażu. Na pierwsze państwo przypada — 292 498 ton; na drugie — 218 753 ton.

WANDA KARCZEWSKA

ECHA MANIFESTACYJ GDAŃSKICH

I

Po zeszłorocznych próbach samowolnych zarządzeń senatu gdańskiego w dziedzinie stosunków gospodarczo-finansowych z Rzeczypospolitą, próbach, zakończonych skasowaniem tych zarządzeń — przyszła teraz kolej na politykę, zmierzającą do zmiany konstytucji Wolnego Miasta. Dzisiejsza większość nie wystarcza do zmiany konstytucji, zatwierdzonej zresztą i gwarantowanej przez Ligę Narodów. Na drodze faktów dokonanych: niszczenia opozycji oraz manifestacyjnych wystąpień przeciw Lidze i jej Komisarzowi w Gdańsku, rządząca partja hitlerowców gdańskich zmierza konsekwentnie do zamierzonego celu.

Polska nie wtrącała się i nie wtrąca do stosunków wewnętrznych Wolnego Miasta, z wyjątkiem, oczywiście, strzeżenia praw Polaków w Gdańsku. Ale Polsce nie są obojętne sprawy statutu gdańskiego. Nie może być mowy o zmianie tego statutu, gdyby równocześnie nie nastąpiło rozszerzenie naszych uprawnień w Gdańsku.

Jak jednomyślna w tej sprawie jest opinja publiczna w Polsce, ujawniły to gromadne wystąpienia w całym kraju, które się odbyły w dniach lipcowych 1936 r.

II

Z inicjatywą wystąpiła tu Liga Morska i Kolonjalna. Dzięki jej akcji natychmiast nawiązana została silna wspólna więź, łącząca niemal wszystkie organizacje w całej Rzeczypospolitej, więź, spajająca nietylko ogromne skupienia społeczne wielkich miast, ale i najmniejsze nawet środowiska wiejskie. Rezolucja Ligi Morskiej i Kolonjalnej brzmiała następująco:

„Stwierdzając,

że rozwój Rzeczypospolitej Polskiej wymaga rozszerzenia w Gdańsku naszych uprawnień w zakresie potrzeb gospodarczych i obrony Państwa,

że rozwój Gdańska, z racji jego położenia geopolitycznego, warunkowany był zawsze związkiem z Polską,

że, dzięki połowicznemu zadośćuczynieniu odwiecznym, życiowym koniecznościom i przyrodzonym prawom Państwa Polskiego, Gdańsk nie osiągnął dotychczas wszystkich korzyści, wynikających z położenia przy ujściu Wisły,

żądamy:

ostatecznego utrwalenia odwiecznych, historycznych praw Rzeczypospolitej w Gdańsku i porcie gdańskim,

utrwalenia gwarancyj bezpieczeństwa i ugruntowania handlu, niczem nieskrępowanego przez port gdański.

W związku z tem

oświadczamy:

wszelka rewizja obecnego statutu gdańskiego może pójść tylko w kierunku rozszerzenia w Gdańsku uprawnień Rzeczypospolitej, która jedynie może zabezpieczyć całej ludności gdańskiej wa-

runki swobodnego, kulturalnego, politycznego i gospodarczego rozwoju, a ludności polskiej — jako współgospodarzom terenu — zagwarantować rozwój równorzędny".

Odzew nie dał czekać na siebie długo. W ciągu zaledwie kilku godzin, w samej Warszawie pod rezolucją podpisało się narazie około 200 organizacyj; wiele nazw związków, których, z powodu opóźnionego w tym dniu zgłoszenia, zabrakło na afiszu z rezolucją, trzeba było dodrukować na specjalnej doklejce, a trzecią ich partję — ogłosić nazajutrz w specjalnym „Dodatku nadzwyczajnym Expressu Porannego". Wiele innych organizacyj i instytucyj, jeszcze nie objętych powyższemi trzema drukami — nieustannie zgłaszało swój akces, deklarując całkowitą solidarność z wystąpieniem Ligi Morskiej i Kolonjalnej. Ostatecznie, ogólna liczba organizacyj społecznych zawarła się w cyfrze 335.

Manifestacja gdańska, aczkolwiek była wystąpieniem zorganizowanem, miała jednakże prężność i siłę reakcji odruchowej. Liga Morska i Kolonjalna rzuciła tylko wezwanie — społeczeństwo zaś podjęło je tak spontanicznie, z mocą tak potężną, tak żywiołową, że jeszcze raz dowiodło tem niezłomnie o swem najgłębszem przejęciu się sprawami gdańskiemi.

Wiec manifestacyjny, jakiego świadkiem była Warszawa w dniu 19 lipca 1936 r., zgromadził obywateli, których liczebność określano do 50.000. Wystarczy wspomnieć, że cały Rynek Starego Miasta, przyległe ulice i plac Zamkowy — zatłoczone były zbitym tłumem, najeżonym drzewcami bander, sztandarów i emblematów organizacyjnych. W lesie tych znaków widniały wszelkie barwy, reprezentujące wszelkie ugrupowania społeczne: polityczne, gospodarcze, narodowościowe, wyznaniowe, kulturalno-oświatowe, sportowe, przysposobienia wojskowego i t. p. Obok godeł organizacyjnych rzucały się w oczy dziesiątki transparentów o mocnych, zdecydowanych zawołaniach. Głos na wiecu zabierali zarówno przedstawiciele instytucyj ogólno-narodowych, jak i klasowych związków robotniczych. Wszyscy obywatele, bez względu na różnice poglądów w stosunku do innych zagadnień — tu, zrzeszeni wspólnym odruchem narodowym, przemawiali wspólnym językiem.

Po wiecu, zebrane tłumy uformowały się w pochód, który w zgodnym ordynku, w niezwykle ożywionym nastroju, ruszył poprzez całą Warszawę aż do siedziby Naczelnego Wodza. W wyniku tego dnia — uchwaloną rezolucję delegacja złożyła na Zamku, w Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych oraz w Prezydjum Rady Ministrów.

III

Tak działo się w Warszawie, i tak samo działo się na terenie całej Rzeczypospolitej. Za przykładem stolicy poszły inne miasta, za temi znów większe osiedla prowincjonalne, aż w potężnym, wspólnym kręgu manifestacyj znalazły się — w ciągu dni zaledwie paru — najbardziej zapomniane wioszczyny z najgłuchszej prowincji. Tysiące rezolucyj — poprzez wójtostwa, zarządy gminne i starostwa, poprzez Koła, Oddziały, Obwody i Okręgi Ligi Morskiej i Kolonjalnej — dochodziły godzina po godzinie do Zarządu Głównego Ligi, aż zebrały się w ogromny materjał o znaczeniu historycznych dokumentów.

Godzien podkreślenia jest fakt, że i prowincja, wypowiadając się w doniosłej dla Polski sprawie Gdańska — stanęła solidarnie na tem samem, nieustępliwem stanowisku. Trzeba przytem zaznaczyć, że rezolucja w redakcji Ligi Morskiej i Kolonjalnej nie wszędzie została uznana za wystarczającą: wiele ugrupowań uważało ją znać za zbyt łagodną, to też liczne nadesłane rezo-

lucje były albo zupełnie inne, albo też uzupełnione postulatami dodatkowemi, zredagowanemi w formie znacznie ostrzejszej. Treść jednak zasadnicza wszystkich rezolucyj jest najzupełniej zgodna z zasadniczą treścią rezolucji Ligi Morskiej i Kolonjalnej.

Wraz z rezolucjami napłynął do Zarządu Głównego Ligi bogaty materjał fotograficzny, ilustrujący przebieg manifestacyj w poszczególnych miejscowościach Rzeczypospolitej. Cały ten materjał również stanowi dla nas plik dokumentów historycznych.

Aby twierdzenia nasze o licznych tysiącach rezolucyj w sprawie gdańskiej nie były uważane za gołosłowne, — fakt ten pieczętujemy szczegółowym wykazem (zawartym na końcu niniejszego artykułu, str. 151) tych wszystkich zbiorowisk na terenie całej Rzeczypospolitej, które akces swój zgłosiły na piśmie. Zanim jednak bliżej poznamy się z tym wykazem, przyjrzyjmy się poniższej tabeli.:

Województwo	Ilość	
	miejscowości	zbiorowisk
1. M. st. Warszawa	1	335
2. Białostockie	56	191
3. Kieleckie	112	497
4. Krakowskie	60	318
5. Lubelskie	215	796
6. Lwowskie	63	178
7. Łódzkie	136	814
8. Nowogródzkie	50	185
9. Poleskie	23	108
10. Pomorskie	39	126
11. Poznańskie	85	594
12. Stanisławowskie	20	119
13. Śląskie	94	716
14. Tarnopolskie	39	198
15. Warszawskie	149	817
16. Wileńskie	24	125
17. Wołyńskie	47	186
Razem	1213	6303

Jak wynika z powyższej tabeli, ułożonej na podstawie wymienionego wykazu, nasilenie ruchu manifestacyjnego było dla różnych województw różne. Na pierwsze miejsce wysunęła się tu Warszawa z województwem (łącznie 1152 zrzeszeń w 150 miejscowościach) — dalej województwa: Łódzkie, Lubelskie, Śląskie — dalej: Poznańskie, Kieleckie, Krakowskie, i t. d., przyczem Lubelskie zyskało trzecie miejsce głównie dzięki doskonale na tym terenie zorganizowanej sieci placówek Ligi Morskiej i Kolonjalnej. Najżywszy udział w manifestacjach wzięły okręgi uprzemysłowione, fabryczne, kopalniane, a więc przeważnie zorganizowane w klasowe i zawodowe związki robotnicze — co dowodziłoby, że właśnie ta część naszego społeczeństwa, w tych właśnie okręgach — najlepiej jest uświadomiona o tem, iż sprawa polskiego morza, to sprawa nietylko sentymentu, ale przedewszystkiem — narodowego gospodarstwa.

Na podstawie powyższej tabeli możnaby sądzić, że w akcji gdańskiej wzięło udział tylko 6.303 poszczególnych zbiorowisk społecznych, zawartych w 1.213 miejscowościach. Tak jednak nie jest. Zarówno ilość poszczególnych zbiorowisk jak i miejscowości — jest znacznie większa. Tabela natomiast wykazuje właśnie tylko te cyfry, gdyż ogromny, nadesłany materjał należało przegrupować i ująć w ramy ogólniejsze.

I tak — co do organizacyj: zamiast wynotowywać wszystkie komórki organizacyjne tej samej instytucji, które osobno zgłosiły swój akces, jak np. na terenie miasta Katowice:

LMK, Obwód Miejski
LMK, Oddział Kolejowy
LMK, Koło przy „Giesche — Fabr. Porcelany S. A."
LMK, Pracownicy Poczt i Telegrafów
LMK, przy Firmie „Ferrum"
LMK, przy Firmie „Progress"
LMK, przy Kopalni „Ferdynand"
LMK, przy Pszczyńskiem Bractwie Górniczem

LMK, przy Śląskich Zakładach Elektrotechnicznych
LMK, przy „Wspólnocie Interesów"

i t. p. — wszystkie te komórki zastąpione zostały tylko jedną pozycją:

Liga Morska i Kolonjalna

podobnie jak i placówki szeregu innych instytucyj.

To samo — co do miejscowości: ze szczegółowych sprawozdań, dołączanych do przesyłanych rezolucyj, wynika, że najczęściej rezolucje te nadesłane zostały nietylko w imieniu danej gminy, lecz także i w imieniu okolicznej ludności, zamieszkałej osiedla, mieszczące się w zasięgu bądź administracyjnym, bądź też kulturalno-społecznym tej gminy.

Tu należałoby wyjaśnić jeszcze, że ze względu na ograniczenie czasu i miejsca — nie dało się przytoczyć w wykazie liczebności zgromadzonej na wiecach ludności, to też pod pozycjami „O b y w a t e l e" — należy rozumieć ogół ludności danego osiedla, w sprawozdaniach wyrażany najczęściej w tysiącach. Podobnie — wymieniana niejednokrotnie ilość podpisów na danej deklaracji (obok pozycyj „O b y w a t e l e") — reprezentuje, poza kilkoma wyjątkami, tylko kierowników wiecu jako przedstawicieli stowarzyszeń lub ogółu zgromadzonej ludności. Podobnie — wiele takich pozycyj, jak np. „G r o m a d a", „R a d a G r o m a d z k a", „S o ł t y s" i t. p. — wszystkie nadesłane zostały jako podpisy w imieniu całego zgromadzenia, a nie tylko np. samego sołtysa czy wójta.

Tak więc zarówno liczba wykazanych zbiorowisk społecznych, jak i miejscowości — okazuje się ogromnie większa. Jeśli zaś dodamy, że poza tem Liga Morska i Kolonjalna, jako inicjatorka, otrzymała z punktów rejestracyjnych liczne meldunki o wiecach i zebraniach tych zbiorowisk, które jednak akcesu swego nie zgłosiły na piśmie, i które dlatego w wykazie zostały pominięte — to żadnej nie będzie przesady w twierdzeniu, iż w żywiołowych manifestacjach gdańskich wzięła udział ludność dosłownie całej Polski.

IV

Wieści o demonstracjach ludności Polski nie przeszły bez echa poza granicami kraju. Jak doniosła w swym czasie agencja Press, wywołały one duże wrażenie w Gdańsku. Pierwszy zabrał głos prezydent senatu, Greiser, zakładając przeciw manifestacjom protest wobec Komisarjatu Generalnego Rzeczypospolitej; głównie chodziło mu o pewne hasła, wygłaszane przez wiecujących i wypisane na transparentach, niesionych w pochodach. W odpowiedzi Greiserowi, Komisarz Generalny R. P., dr. Papée, oświadczył, iż wobec niektórych wypowiedzeń ze strony senatu gdańskiego — zrozumiała być musi taka reakcja polskiego społeczeństwa.

O stanie niezwykłego podenerwowania w Gdańsku świadczyły przedewszystkiem nieopanowane komentarze tamtejszej prasy:

„Danziger Vorposten", oficjalny organ hitleryzmu, zamieścił sprawozdanie z wieców, nazywając je „polską bezczelnością", stwierdzając jednak, że „manifestacje te są nietyle bezsensowne, ile niebezpieczne". Dalej pisze: „Gdańsk nie może odstąpić żadnych praw, których oddanie wykluczone jest dziś i na zawsze. Gdańsk nie pozwoli się nigdy pozbawić pełnej samodzielności, jako państwo („Staat") suwerenne. Faktu, że w Gdańsku istnieją słuszne i uznane interesy polskie, nie będzie Gdańsk uważał za przeszkodę do ukształtowania wewnętrznego życia państwowego według własnej woli".

Inny dziennik gdański, „Danziger Neueste Nachrichten", oględnie ograniczył się do nazwania naszych wystąpień — „demonstracjami nie na czasie".

Charakterystyczne i bardzo wymowne było zachowanie się prasy Niemiec. Czołowy berliński organ narodowo-

socjalistyczny, „Völkischer Beobachter", przedrukował enuncjacje gdańskie, między innemi i ze wspomnianego już „Danziger Vorposten", protestującego przeciw manifestacjom polskim:

„Frankfurter Zeitung" zaś donosi w korespondencji z Gdańska, że wśród obozu narodowego oraz w łonie Ligi Morskiej i Kolonjalnej krystalizują się tendencje nierezygnowania z gwarancyj Polski w Gdańsku. W jakim punkcie stykają się wystąpienia i rezolucje z zamierzeniami rządu polskiego, politykom niemieckim trudno jest przewidzieć. W każdym razie „Frankfurter Zeitung" snuje domysły, że jednak wspólny punkt zaczepienia istnieje".

Manifestacje polskie bacznie obserwowała również i prasa francuska. Między innemi, „Le Figaro" pisał: „Wydaje się, że społeczeństwo polskie zaczyna się niecierpliwić, i ma rację, bo sprawa Gdańska dla Polski przedstawia się jako sprawa Wisły." — Podobnie „Le Petit Parisien" osądził wiece za „demonstracje bardzo znaczące dla zachowania praw i interesówPolski w Gdańsku." — „L'Ordre" potraktował oświadczenia gdańskie jako poglądową lekcję na trwałość zobowiązań Niemiec, które 10 lat, oznaczonych w zaproponowanym przez siebie układzie, skróciły do 28 miesięcy. — „L'Ère Nouvelle" stawiał pytanie, co uczyni Polska, a „Paris Soir" dał sensacyjne wyjaśnienie, że milcząca zgoda Polski na rozliczanie się régime'u hitlerowskiego z opozycją Wolnego Miasta ma być zrekompensowana pewnem odszkodowaniem, w które wlicza się wzmocnienie kontroli Polski nad portem gdańskim, wprowadzenie kontroli nad bankami gdańskiemi, a nawet — unję monetarną. „L'Action Française" natomiast wysnuł taki wniosek: „To, co się stało w Gdańsku, daje rządowi francuskiemu okazję, aby wyjaśnić ostatecznie wszystkie kwestje polskie, i, kto wie? może zupełnie zmienić stosunki z naszą sojuszniczką na wschodzie Europy".

Również prasa angielska, omawiając ujemnie zarządzenia senatu Wolnego Miasta, podkreśliła stanowczą postawę społeczeństwa polskiego, zwłaszcza na wiecu w Warszawie. Między innemi, „Manchester Guardian" stwierdził, że w Gdańsku, położonym w końcu Europy, w nagłym wypadku jedynie Polska mogłaby interwenjować.

Pisma szwajcarskie zajęły postawę raczej uspakajającą, wierząc, iż Rzesza nie zechce przyczyniać się do zerwania dobrych stosunków polsko-niemieckich. „Neue Baseler Zeitung" ogłosiła wywiad z Greiserem, który oświadczył, jakoby w postępowaniu senatu gdańskiego nie było żadnych podstaw do zaniepokojenia zarówno mniejszości polskiej, jak i innych narodowości na terenie Wolnego Miasta.

Opinja zatem różnych państw wypowiedziała się w sprawie gdańskiej różnorodnie. Był jednak w komentarzach tej opinji ton wspólny, orzekający, że na manifestacjach i złamaniu statutu sprawa się nie kończy. Istotnie, wypadki nie dały długo na siebie czekać.

V

Na terenie Genewy sprawa Gdańska znalazła swój epilog na sesji wrześniowej Ligi Narodów, która powierzyła Polsce sprawę znormalizowania stosunków.

Po raz pierwszy w dziejach stosunków Gdańska z Ligą Narodów, ta ostatnia powierza Polsce obronę uprawnień Ligi.

Polska mandat przyjęła i — zgodnie z interesami Rzeczypospolitej — wykonać go musi.

WYKAZ ZRZESZEŃ, KTÓRE PISEMNIE POTWIERDZIŁY UDZIAŁ W AKCJI GDAŃSKIEJ

M. ST. WARSZAWA

Aeroklub R. P.
Akademicki Zw. Morski R. P. — Zarząd Główny
Akademicki Związek Sportowy
Bezpartyjny Zw. Zawod. Maszyn. Kol. w Polsce
Cech Cukierników
Cech Krawców Chrześcjańskich m. st. W-wy
Cech Krawiecki m. st. W-wy
Cech Rzeźników Warszawskich
Cech Zrzeszonych Piekarzy m. st. W-wy
Centrala Związku Kupców
Centralna Komisja Klasowych Zw. Zawodowych
Centralna Organizacja Szkół Rel. „Talmud Tora Ogólna"
Centralne Stow. Restauratorów i Pokr. Zaw. R. P.
Centr. Zrzesz. Cukierników m. st. W-wy
Centralny Komitet Pomocy Żydom m. st. W-wy
Centr. Zw. Detalicznych Kupiectwa Chrześc. R. P.
Centr. Związek Felczerów
Centr. Związek Młodej Wsi
Centr. Związek Przemysłu Mydlarskiego w Polsce
Centr. Związek Przemysłu Polskiego
Centr. Związek Rzemieślników Żydów w Polsce
Centralny Związek Średniego i Drobnego Przemysłu w Polsce
Centr. Zw. Średniego Przemysłu Cukierniczego
Centr. Związek Właścicieli Nieruchomości
Centr. Zw. Zawodowy Pracowników Kol. R. P.
Czytelnia Słowian im. Edwarda Jelinki
„Domy Aleja Szucha Nr. 2 i Nr. 4" Spółdzielnia Mieszkaniowa w Warszawie
„Domy Spółdzielcze" Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowl. Z. O. U.
Druga Spółdzielnia Mieszk.-Budowl. Urzędn. Najwyższej Izby Kontroli Państwowej
Federacja Kolejarzy P. K. P.
Federacja Zrzeszeń Przedst. Handl. i Komisantów R. P.
Federacja Kolejowców Polskich
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Federacja Zrzeszeń Przedstawicieli Handl. R. P.
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Kredytowa „Kooperatyści"
Kasa Pożyczk.-Oszczędn. Pracowników Państw. Zakładów Inżynierji „Mocarz"
Kasa Samopomocy Pracown. Polskich Linij Lotniczych „Lot"
Kasa Spółdzielcza Pracowników Min. Roln. i Dóbr Państwowych
Klub Kult.-Sportowy „Okęcie" przy P. Z. Lotn.
Klub Sportowy Głuchoniemych
Klub Sportowy J. U. R.
Klub Sportowy „Rodzina Urzędnicza"
Klub Sportowy „Slavia"
Klub Sportowy „Wichura"
Klub Sportowy „Z. U. A. W."
Klub Sportowy „Żagiew" przy Zbrojowni Nr. 2
Klub Szaradzistów
Klub Wioślarski „Wisła"
Krajowa Spółdzielnia Spożywców Kolejarzy
Kresowy Związek Ziemian w W-wie
Liga Krzewienia Kultury Fizycznej „Światowid"
Liga Morska i Kolonialna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Liga Odrodzenia Gospodarczego Polski
Liga Szkolna Przeciwgruźlicza
Mieszkaniowo-Budowlane Stow. Spółdz. Oficerów
„Nawa" Spółdzielnia Przedstawicieli Pracy
Oficerska Spółdzielnia Mieszk. „Proporzec"
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy, Koło Warszawa-Śródmieście
„Organizacja Pracy" Pracowników Umysłowych Spółdzielnia z o. o.
Osiedle Skarbowców — Spółdzielnia Mieszk.
II Osiedle Wojskowe-Filtrowa, Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowlane
Polska Macierz Szkolna
Polska YMCA Związku Młodzieży Chrześc.
Polskie Towarzystwo Eugeniczne
Polskie Towarzystwo Wydawców Książek
Polski Związek Buchalterów Rzeczoznawców
Polski Związek Buchalterów-Rzeczoznawców i Buchalterów-Bilansistów
Polski Związek Przedsiębiorstw Elektrotechn.
Polski Związek Towarzystw Kolarskich
Polski Związek Towarzystw Wioślarskich
Polski Związek Zachodni, Zarząd Główny
Polski Związek Zrzeszeń Własności Nieruchomej Miejskiej
Przedsiębiorstwo Inżynieryjno-Budowl. „Zjednoczeni Inżynierowie"
Rabinat Gminy Wyznaniowej Żyd. w W-wie
Rada Naczelna Kupiectwa Żyd. w Polsce
Redakcja „Frontu Robotniczego"
Redakcja i Administr. mies. „Legja Pracy"
Redakcja kwartalnika „Sprawy Morskie i Kolonjalne"
Redakcja miesięcznika „Morze"
Redakcja miesięcznika „Polska na Morzu"
Redakcja miesięcznika „Szkwał"
Redakcja pisma „Młody Słowianin"
Robotniczy Instytut Oświatowy i Kulturalny im. Stefana Żeromskiego
Robotniczy Klub Sportowy „Skra"
Robotniczy Klub Sportowy „Tramwajarz"
Robotniczy Klub Sportowy „Ursus"
R. K. S. „Zorza" przy Belg. S. A. Warsz. Fabryce Drutu
Spółdzielcza Kasa Pożyczkowo - Oszczędn. Urzędn. Skarbowych Okręgu Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie
Spółdzielcze Stow. Mieszkaniowe „Nasz Kąt"
Spółdzielcze Stow. Mieszkaniowe „Chata"
Spółdzielcze Stowarzyszenie Mieszkaniowe Robotników i Rzemieślników „Osiedle"

Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. „Concordia"
Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. „Naroże"
Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. „Nasze ognisko"
Spółdzielnia Budowl -Mieszk.„Ognisko domowe"
Spółdzielnia Budowlano-Mieszkaniowa Pracowników Instytutu Przemysłu Cukrowniczego
Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. „Spójnia"
Spółdzielnia Budowlano-Mieszkaniowa Urzędników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Spółdzielnia Budowlano-Mieszk. „Własność"
Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. „Związkowiec"
Spółdzielnia Budowy Własnych Mieszkań Urzędników Poczty, Telegr. i Telef. m. W-wy
Spółdzielnia Kredytowa Zjedn. Bankowców
Spółdzielnia Mieszk. Inżynierów Komunikacji
Spółdzielnia Mieszkaniowa „Nowe Domostwo"
Spółdzielnia Mieszk. „Osiedle Słoneczne"
Spółdzielnia Mieszkan. Pracowników P. K. O. „Ognisko V"
Spółdzielnia Mieszkaniowa „Skarb"
Spółdzielnia Mieszk. Urzędn. Min. W. R i O. P.
Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowlana „Dom przy ul. Mokotowskiej Nr. 51/53"
Spółdzielnia Mieszk.-Budowl. „Fundament"
Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowl. „Powiśle"
Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowlana „Strzecha Urzędnicza"
Spółdzielnia Mieszk.-Budowl. „Własna Siedziba"
Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowl. „Vistula"
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracown. Banku Polskiego w W-wie
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracown. Banku Gospodarstwa Krajowego
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Członków Zw. Zaw. Inst. Ubezp. Społ. w R. P.
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracown. Firmy Przemysł Tłuszczowy Schicht-Lever, S. A.
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracowników Min. W. R. i O. P.
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracowników Państwowego Banku Rolnego w W-wie
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Pracowników Polskiego Monopolu Tytoniowego
Spółdzielnia Oszczędn.-Kredyt. Robotn. P. M. S. i W. T.
Stołeczne Towarzystwo Handlu Samochodami
Stowarzyszenie Architektów R. P.
Stowarzyszenie Byłych Więźniów Politycznych
Stow. Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych
Stow. Dowborczyków „Ku Chwale Ojczyzny"
Stowarzyszenie Dzieci Marji
Stowarzyszenie Elektryków Polskich
Stowarzyszenie Inżynierów-Mechaników Polsk.
Stowarzyszenie Jubilersko-Zegarmistrzowskie
Stow. Kupców Win i Towarów Kolonjalnych R. P. „Stowinkol"
Stowarzyszenie Lekarzy Polskich
Stowarzyszenie Mierniczych Przysięgłych R. P. Warszawa. Oddział Wojewódzki
Stowarzyszenie Młodych Słowian
Stow. Nauczycieli Szkół Zawodowych
Stow. Przemysł. i Kupców Drzewnych R. P.
Stow. Spółdzielcze Oszczędn.-Kredyt. Rzemieślników i Robotników P. F. W. T.
Stow. Techników Polskich
Stow. Trzech Byłych Organizacyj Niepodleg. „Kuźnica"
Stow. Uczestników Ruchu Niepodległościowego „Zarzewie"
Stow. Uczestników Walki o Szkołę Polską
Stow. Urzędników Państw. Mon. Spirytus.
Stow. Urzędników Państw. R. P.
Stow. Weteranów b. Armji Polskiej we Francji
Stow. Właścicieli Nieruchomości m. st. W-wy
Stow. Wychowańców Szk. Gł. Handlowej w Warszawie
Stow. Wytw. i Kupców Branży Obuwianej m. st. Warszawy
Stow. Wzajemnej Pomocy Komiwojażerów m. st. Warszawy
Stow. Żoliborzan
Studjum Słowianoznawcze
Tow. Eksploatacji Nieruchomości
Tow. Gniazd Sierocych
Tow. Hodowli Konia Arabskiego
Tow. Kolonij Letnich
Tow. Krzewienia Kultury Fizycznej Kobiet
Tow. „Liga Pracy"
Tow. Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych
Tow. Ociemniałych Muzyków
Tow. Ochrony Sztuki Ludowej i Popierania Przemysłu Ludowego
Tow. Oddłużeniowo-Rolne
Tow. „Opieka"
Tow. Opieki Kulturalnej nad Polakami, Zam Zagranicą
Tow. Opieki nad Dzieckiem w Warszawie
Tow. Opieki nad Dziećmi Biednych Żydów i Sierotami
Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości
Tow. Ostatnia Posługa
Tow. Oświaty Dorosłych Powiatu Warsz.
Tow. Pomocy dla Sierotek
Tow. Pomocy Dzieciom i Młodz. z Polskich Kresów
Tow. Popierania Kooperacji Pracy
Tow. Przyjaciół Huculszczyzny
Tow. Przyjaciół Młodzieży Akademickiej
Tow. Rozwoju Ziem Wschodnich
Tow. Sportowo-Oświatowe „Orkan"
Tow. Teatrów Stołecznych
Tow. Ubezp. Wzaj. Wł. Dorożek Samochodowych Oddz. w Warszawie
Tow. Wydawnicze Muzyki Polskiej
Tow. Wzajem. Pom. Nieruchom. m. st. W-wy
Unja Zw. Zaw. Pracowników Umysłowych
Urząd Pocztowy W-wa 15, Pracownicy
Urzędnicza Spółdzielnia Mieszkaniowa „Własne Mieszkanie"
Warszawska Spółdzielnia Mieszk.-Budowl. Pracowników Umysłowych
Warszawskie Tow. Wioślarskie
Warszawski Giełdowy Związek Roboczy

Warszawski Okr. Związek Kolarski
Wydz. Centr. Związku Związków Zaw. w Polsce
Wydział Wykonawczy Zjednoczenia Polskiej Młodzieży Pracującej ,,Orlę"
Zarząd Chrześc. Zw. Zaw. Okręgu Warsz.
Zarząd Główny Centr. Zw. Zaw. Rob. i Robotnic Przemysłu Włókienniczego
Zarząd Gł. Kolejowego P. W.
Zarząd Gł. Ligi Obrony Pow. i Przeciwgaz.
Zarząd Gł. ,,Rodziny Kolejowej"
Zarząd Gł. Stow. Mierniczych Przysięgłych R. P.
Zarząd Gł. Zjednoczenia Kolejowców Polskich
Zarząd Gł. Zjednoczenia Zawodowego Polskiego
Zarząd Gł. Zrzeszenia Pracowników Polskiego Monopolu Tytoniowego
Zarząd Gł. Zw. Kolejowych Prac. Drogowych
Zarząd Gł. Zw. Ociemniałych Żołnierzy R. P.
Zarząd Gł. Związku Leśników R. P.
Zarząd Gł. Zw. Polskich Inżynierów Kolejowych
Zarząd Gł. Zw. Prac. Telegr. i Telefon. R. P.
Zarząd Gł. Zw. Urzędników Kolejowych
Zarząd Gł. Związku Ziemian
Zarząd Gminy Wyznan. Żydowsk. w W-wie
Zarząd Koła Przyjaciół Dzielnicy Mokotów
Zarząd Oficerskiej Spółdzielni Budowl.-Mieszk. ,,Dom"
Zarząd Pow. Zw. Strzeleckiego W-wa Południe
Zjednoczenie Chrześcijańsko-Społeczne
Zjedn. Gorzeln. Przem. w Polsce ,,Przemgor"
Zjedn. Polskich Stow. Hod. Gołębi Pocztowych
Zjedn. Pracowników Niewidomych
Zjedn. Stow. Opieki nad Zwierzętami
Zjedn. Zawodów Polskich-Ekspozytura
Zjedn. Komitet dla Spraw Żyd. Rzemiosła
Zjedn. Zw. Zaw. Prac. Ubezp. Społecznych
Zjedn. Związku Zawodowych Pracowników Ubezpieczalni Społecznych Oddz. I w W-wie
Zrzesz. Fabrykant. Cukrów i Czekolady w Polsce
Zrzeszenie Kupców Polskich Handlujących Trzodą Chlewną
Zrzeszenie Lekarzy Weterynaryjnych R. P.
Zrzeszenie Litografów
Zrzesz. Ofic. Rez. ,,Dostawy" Spółdz. z odp. udz.
Zrzesz. Posadzkarzy Drzewnych ,,Praca"
Zrzesz. Pracowników P. K. O.
Zrzesz. Producentów Spirytusu
Zrzesz. Przedstaw. Handlowych i Komisantów w W-wie
Zrzesz. Stow. Inżynierskich i Techn. R. P.
Zrzesz. Techników Kolejowych R. P.
Zrzeszone Chrześc. Drobne Kup. ,,W jedności siła"
Zw. Artystów Scen Polskich
Zw. Browarów i Słodowni R. P.
Zw. b. Ochotników Armji Polskiej
Zw. Chemików Żydów w Polsce
Zw. Drużyn Konduktorskich
Zw. Fabryk Farb i Lakierów w Polsce
Zw. Fabryk Wyrob. Ogniotrwałych Kam. i Ceramiki Szlachetnej
Zw. Gmin Wiejskich
Zw. Gosp. Gazowni i Zakł. Wodociąg. w Państwie Polskiem
Zw. Handlujących Drobiem
Zw. Harcerstwa Polskiego
Zw. Importerów i Eksporterów Owoców
Zw. Inwalidów Wojennych R. P.
Zw. Izb i Organizacyj Rolniczych
Zw. Kaniowczyków i Żeligowczyków
Zw. Kobiet Żydowskich ,,Ifo"
Zw. Księgowych w Polsce
Zw. Kupców Chrześc. Przemysłu Mięsnego
Zw. Legjonistów Puł. Zarz. Gł. Okręg Stołeczny
Zw. Lekarzy Dentystów w Państwie Polskiem
Zw. Lekarzy Państwa Polskiego
Zw. Metalowców, Hutników i Pokr. Zawodów
Zw. Młynarzy Polskich
Zw. Nauczycielstwa Polskiego
Zw. Niższych Funkcj. Państwowych R. P.
Zw. Niższych Funkcj. Państw. Okręg. Warsz.
Zw. Niższych Prac. Poczt. Telegr. i Telefon.
Zw. Oficerów Rezerwy R. P., Zarząd Główny
Zw. Oficerów W. P. w Stanie Spoczynku
Zw. Org. Przem. Graficzn. i Wydawn. w Polsce
Zw. Osadników
Zw. Papierni Polskich
Zw. Peowiaków — Okręg Warszawski
Zw. Piekarzy, Młynarzy i Pokr. Zaw. Z. Z. P.
Zw. Polskich Inżynierów Elektryków
Zw. Polskich Inżynierów Kolejowych
Zw. Polskich Producentów i Raf. Olejów Mineralnych w W-wie
Zw. Polskich Zrzeszeń Ogrodniczych
Zw. Pracowników Kelnerskich Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Prac. Miejsk. Zjedn. Zawod. Polsk.
Zw. Pracowników Odzieżow. Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Pracowników Skarbowych R. P.
Zw. Pracowników Teletechnicznych R. P.
Zw. Pracowników Transp. Rzecznego w Polsce
Zw. Pracowników Ubezpieczeń Społecznych Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Pracowników Umysł. Adm. Wojsk. R. P.
Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet ,,Okęcie"
Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet — Zarząd Główny
Zw. Prywatnych Zakładów Ubezpieczeń
Zw. Przemysłu Konfekcyjnego w Polsce
Zw. Rabinów R. P.
Zw. Rezerwistów
Zw. Rezerwistów, Ogniwo Nr. 2, Koło 40 Szpital Św. Łazarza
Zw. Rzemieślników Chrześcijan
Zw. Robotników Przem. Skórzanego Z. Z. P.
Zw. Rządców i Adm. Domów Chrześc. m. st. Warszawy
Zw. Senjorów Org. Młodzieży Nar. i Z. P. M. D.
Zw. Spółdzielni i Zrzeszeń Pracowniczych R. P.
Zw. Stowarzyszeń Przyjaciół Wielkiej W-wy
Zw. Stow. Urzędników Państw. z Wykształceniem Akademickiem
Zw. Stow. Zaw. w Polsce (Komisja Centr. Zw. Zawodowych)
Zw. Strzelecki
Zw. Strzelecki, Kom. Powiatu Warszawa-Praga
Zw. Sybiraków

Zw. Towarzystw Gimn. „Sokół"
Zw. Tow. Opieki nad Żydowskiemi Sierotami i Dziećmi „Centos"
Zw. Urzędników Gospodarczych R. P.
Zw. Urzędników Kolejowych
Zw. Właścicieli Dorożek Samochodowych w Warszawie
Zw. Właścicieli Drożdżowni w Polsce
Zw. Właścicieli Przeds. Urządzeń Zdrow. R. P.
Zw. Zawodowy Administr. i Rządców Domów Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Artystów Estradowych
Zw. Zaw. Drukarzy Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Farmaceutów-Pracowników R. P.
Zw. Zaw. Kelnerów i Pokrewnych Zawodów w Polsce
Zw. Zaw. Metalowców Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Muzyk. Chrześc. „Praca Polska" R.P.
Zw. Zaw. Muzyków R. P.
Zw. Zaw. Pracowników Bank. i Kas Oszczędn. R. P.
Zw. Zaw. Prac. Kinowych i Teatralnych
Zw. Zaw. Prac. Kolei Dojazdowych R. P.
Zw. Zaw. Prac. Kolejowych R. P.
Zw. Zaw. Prac. Księgarskich
Zw. Zaw. Prac. Lotnictwa w Polsce
Zw. Zaw. Prac. Przemysłu Chemicznego Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Prac. Przemysłu Tytoniowego i Spirytusowego
Zw. Zaw. Prac. Samorz. i Użyteczności Publicznej Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Prac. Ubezpieczalni Społ. w Polsce
Zw. Zaw. Prac. Umysł. Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Budowlanego Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Drzewnego w Polsce
Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Garbarskiego Z. Z. Z. w Polsce
Zw. Zaw. Robotników Spożywców
Zw. Zaw. Właścicieli Dorożek Samochodowych R. P.
Zw. Związków Zawodowych w Polsce
Zw. Żołnierzy I-go Polskiego Korpusu Wschodniego
Zw. Żydowskich Kupieckich Stowarzyszeń Spółdzielczych w Polsce
Zw. Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski Okręg Stołeczny
Związkowa Centrala Inkasowa w Warszawie
Żydowskie Akademickie Stowarz. Sportowe
Żyd. T-wo Gimnast.-Sportowe „Makabi"
Żyd. T-wo Gimnast.-Sportowe „Nordyja"

WOJEWÓDZTWO BIAŁOSTOCKIE

POWIAT AUGUSTOWSKI

Augustów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

BIAŁYSTOK

Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa Pracowników Skarbowych Okręgowej Białostockiej Izby Skarbowej
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Związek Zachodni

POWIAT BIAŁOSTOCKI

Goniądz

Osowiec

Liga Morska i Kolonjalna

Gródek

Liga Morska i Kolonjalna

Supraśl

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT BIELSKI

Białowieża

Białowieski Klub Sportowy
Kasa Samopomocy Pracowników D. L.
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Przysposobienie Wojskowe Pocztowców
Rodzina Leśnika
Stowarzyszenie Kupców Chrześcijańskich
Stow. Kupców Żydów
Związek Leśników Polskich R. P.
Zw. Strzelecki

Grudki

Koło Pracy

Hajnówka

Liga Morska i Kolonjalna

Bielsk Podlaski

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele
Ogólnowo Użyteczna Spółdz. Budowl.-Mieszk. Urzędn. dla Bielska-Białej i Okolicy Bielska

Brańsk

Liga Morska i Kolonjalna

Ciechanowiec

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Kleszczele

Czeremcha

Federacja Kolejarzy Polskich
Kolejowa Straż Pożarna
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Związek Kolejarzy Polskich
Zw. Rezerwistów

Zw. Urzędników Kolejowych
Zw. Zawodowy Kolejarzy
Zw. Zawodowy Maszynistów

Siemiatycze

Chrześcijański Związek Kupców Detalistów
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja ,,Hechaluc Pioner"
Siemiatycki Związek Kupców
Spółdzielcza Kasa z o. o.
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych.
Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Zarząd Miejski
Związek Peowiaków
Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet
Zw. Rezerwistów
Zw. Strzelecki

POWIAT GRODZIEŃSKI

Brzostowica Wielka

Liga Morska i Kolonjalna

Druskieniki

Akcja Katolicka
Bank Drobnych Kupców
Dozór Szkolny
Komunalna Kasa Oszczędnościowa
Komisja Zdrojowa
Kuracjusze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Młodzieży Pracującej
Ogranizacja Syjonistyczna
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie ,,Rodzina Leśnika"
Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"
Towarzystwo Dobroczynności
Towarzystwo Lekarskie
Tow. Pop. Bud. Publ. Szkół Powszechnych
Towarzystwo Przyjaciół Druskienik
Związek b. Ochotników Wojsk Polskich
Związek Kupców
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Kobiet
Związek Właścicieli Nieruchomości

Grodno

Liga Morska i Kolonjalna

Indura

Liga Morska i Kolonjalna

Krynki

Liga Morska i Kolonjalna

Porzecze

Liga Morska Kolonjalna

Skidel

Białostockie Tow. Opieki nad Sierotami Żydowskiemi
Dozór Szkolny
Gmina Wyznaniowa Żydowska
7-klasowa Publiczna Szkoła Powszechna
Koło Hodowców Konia Remontowego
Koło Pszczelniczo-Ogrodnicze
Komitet Budowy Rzymsko-Katolickiego Kościoła
Komitet Budowy Sądu Grodzkiego
Komitet P. W. i W. F.
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Posterunek Policji Państwowej
Prawosławny Okręg Skidelski
Spółdzielnia Spożywców ,,Łączność"
Szkoła Hebrajska ,,Tora Wadaat"
Szkoła Hebrajska ,,Tarbut"
Towarzystwo ,,Gmiłus Chesed"
Tow. Kulturalno-Oświatowe ,,Jabne"
Tow. Opieki Społecznej "Przystań"
Tow. Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych
Tow. ,,T. O. Z."
Ubezpieczalnia Społeczna
Urząd Stanu Cywilnego Parafji Prawosławnej
Zarząd Gminny
Zarząd Miejski
Związek Drobnych Kupców
Związek Muzułmanów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki
Żydowski Bank Ludowy

Wiercieliszki

Kasa Stefczyka
Koło Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Pracownicy Administracji Gminnej
Tow. Pop. Bud. Publ. Szkół Powszechnych
Związek Gospodyń Wiejskich
Związek Rezerwistów

Ejsymonty

Ochotnicza Straż Pożarna

Kaplica Mała

Związek Harcerstwa Polskiego

Kazimierówka

Ochotnicza Straż Pożarna

Kozłowicze

Koło Młodzieży Katolickiej

Kulbaki

Oddział „Krakusa“

Rokitno

Związek Osadników Wojskowych

POWIAT ŁOMŻYŃSKI

Czerwone

Obywatele

Jedwabne

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Okręgowy Zw. Nauczycielstwa Polskiego
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Rada Gminna
Rada Miejska
Zarząd Miejski
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kolno

Zarząd Miejski

Łomża

Liga Morska i Kolonjalna

Mały Płock

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Rogienice

Dobrzyjałów

Obywatele — 142 podpisy
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT OSTROŁĘCKI

Goworowo

Obywatele — 138 podpisów

Myszyniec

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Tow. Pop. Bud. Publicznych Szkół Powszech.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Ostrołęka

Kasa Poż.-Oszczędn. Pracowników Kolejowych
Liga Morska i Kolonialna
Obywatele

POWIAT OSTROWSKI

Ostrów Mazowiecka

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT SOKÓLSKI

Janów k. Sokółki

Liga Morska i Kolonjalna

Kuźnica

Związek Rezerwistów

Gładowszczyzna

Związek Osadników

Sokółka

Liga Morska i Kolonjalna

Suchowola

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SUWAŁSKI

Suwałki

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SZCZUCZYŃSKI

Szczuczyn

Liga Morska i Kolonjalna

Grajewo

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WOŁKOWYSKI

Piaski

Zabłocie

Obywatele
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Raczki

Podorosk

Liga Morska i Kolonjalna

Swisłocz

Liga Morska i Kolonjalna

Wołkowysk

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WYSOKO-MAZOWIECKI

Dmochy Gliny

Obywatele
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Tykocin

Zarząd Miejski

WOJEWÓDZTWO KIELECKIE

POWIAT BĘDZIŃSKI

Dąbrowa Górnicza

Zarząd Miejski

Myszków

Mijaczów

Liga Morska i Kolonjalna

Olkusko

Ząbkowice

Liga Morska i Kolonjalna

Wojkowice Kościelne

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna

Antoniów

Świetlica

Brzękowice

Koło Gospodyń Wiejskich

Gołąsza

Koło Gospodyń Wiejskich
Stowarzyszenie Straży Pożarnych

Malinowice

Stowarzyszenie Straży Pożarnych
Świetlica

Trzebiesławice

Koło Gospodyń Wiejskich
Stowarzyszenie Straży Pożarnych

Tuliszów

Stowarzyszenie Straży Pożarnych

Ujejsce

Ochotnicza Straż Pożarna
Świetlica

Warężyna

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Stowarzyszenie Straży Pożarnych

Wygiezłów

Koło Gospodyń Wiejskich
Świetlica

CZĘSTOCHOWA

Bank Spółdzielczy Majstrów Fabr. z o. o.
Kasa Samopomocy Członków Związku Nauczycielstwa Polskiego Sp. z o. o.
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Klub Ogólno-Sportowy „Victoria"
Koło Aptekarzy
Koło Przyjaciół ZHP
Koło Sióstr Pogotowia PCK
Koło Sportowe „Brygada"
Liga Morska i Kolonjalna
Miejski Komitet P. W. i W. F.
Ogólny Zw. Podoficerów Rezerwy R. P.
Okręg. Tow. Organiz. i Kółek Rolniczych
Okręgowe Tow. Przemysłowców
Okręgowy Zw. Tow. Gimnast. „Sokół"
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polski Zw. Zawodowy „Praca"
Pracownicy Zakładów Sprzedaży Polsk. Monop. Tyton. w Częstochowie
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Przemysłowców i Kupców
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Stowarzyszenie Weter. byłej Armji Polsk. we Francji
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Cyklistów
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Polskiej Młodzieży Ewangielickiej
Towarzystwo Rzemieślnicze
Zawodowy Zw. Prac. Ubezp. Społecznych
Zrzeszenie Pracown. Banku Polskiego
Zrzesz. Sodalicyj Marjańskich Męskich i Żeńskich na Jasnej Górze
Zw. b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Harcerstwa Polskiego
Zw. Inwalidów Wojennych
Zw. Młodej Wsi
Zw. Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Peowiaków
Związek Powstańców Śląskich
Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Związek Techników Polskich
Związek Właścicieli Nieruchomości
Związek Związków Zawodowych
Zw. Żołn. I Polsk. Korp. Wschodniego
Zw. Żyd. Uczestn. Walk o Niepodl. Polski
ZZZ. Pracowników Kolejowych
ZZZ. Pracown. Przemysł. i Handlow.
Żyd. Stow. Gimn.-Sport. „Makabi"

POWIAT IŁŻECKI

Błaziny

Liga Morska i Kolonjalna

Marcule

Liga Morska i Kolonjalna

Ciepielów

Obywatele

Chotcza

Liga Morska i Kolonjalna

Dziurków

Liga Morska i Kolonjalna

Krępa Kościelna

Liga Morska i Kolonjalna

Lipsko

Liga Morska i Kolonjalna

Łaziska

Bąkowo

Liga Morska i Kolonjalna

Miechów

Kazanów

Liga Morska i Kolonjalna

Pawłowice

Liga Morska i Kolonjalna

Pętkowice

Skarbka

Liga Morska i Kolonjalna

Rzepin

Pawłów

Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Ogniowa
Zarząd Gminy Rzepin

Sienna

Liga Morska i Kolonjalna

Skarżysko Kościelne

Liga Morska i Kolonjalna

Solec nad Wisłą

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 38 podpisów

Tarczek

Świętomarz

Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
I Świętomorska Drużyna Harcerska
Związek Rezerwistów

Tarłów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Wąchock

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT JĘDRZEJOWSKI

Jędrzejów

Obywatele

POWIAT KIELECKI

Bodzentyn

Wójt Gminy w imieniu wiecu

Daleszyce

Obywatele

Kielce

Była Liga Kobiet
Centralny Związek Górników w Polsce
Centralny Związek Robotników Przemysłu Budowlanego, Drzewnego, Ceramicznego i Pokrewnych Zawodów
Centr. Zw. Robotników Przemysłu Chemiczn.
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Frakcja Rewolucyjna Stowrzyszenia byłych Więźniów Politycznych
Katolickie Stow. Kobiet Arch. Kieleckiej
Katolickie Stow. Mężów Arch. Kieleckiej
Katolickie Stow. Młodzieży Męskiej
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej
Kielecki Klub Narciarski
Kobiecy Klub Sportowy
Kobiecy Klub Strzelecki
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło b. Żołnierzy I Pułku Ułanów Beliny
Koło Krechowiaków
Koło Łowieckie św. Huberta
Koło przy Nadleśnictwie Państwowem
Komitet Społeczny
Liga Drogowa
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowa Organizacja Kobiet
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Okręgowy Komitet Robotniczy P. P. S.
Organizacja Młodzieży Pracującej
Organizacja P. W. Kobiet do Obrony Kraju
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Policyjny Klub Sportowy
Polska Macierz Szkolna
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Historyczne
Polskie Tow. Pow. Farmaceutyczne
Polskie Towarzystwo Tatrzańskie
Polski Związek Zachodni
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury im St. Żeromskiego
Rodzina Pocztowa
Samopomoc Społeczna Kobiet
Stow. byłych Więźniów Politycznych
Stowarzyszenie Chrześc.-Narod. Naucz. Szkół Powszechnych
Stowarzyszenie Filatelistów
Stowarzyszenie Kilińczyków i Enzeterowców
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"
Stowarzyszenie Rzemieślników Chrześc.
Stowarzyszenie Techników
Stowarzyszenie Urzędników Państwowych
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchom. Chrześc.
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchom. Żydów
Towarzystwo Cyklistów
Toarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Legjonistów Polskich
Towarzystwo Miłośników Sztuki
Tow. Naucz. Szkół Średnich i Wyższych
Towarzystwo Opieki nad Więźniami
Tow. Popierania Bud. Publ. Szkół Powszechn.
Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich

Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
Unja Zw. Zawodowych Pracowników Umysłow.
Wojew. Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Wojskowy Klub Sportowy
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Zrzesz. Pracowników Banku Rolnego i Polskiego
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Drobnych i Detalicznych Kupców Żydowskich
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojskowych R. P.
Związek Kaniowczyków i Żeligowczyków
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekarzy Dentystów
Związek Lekarzy Państwa Polskiego
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Peowiaków
Związek Pracowników Poczt. i Telefonów R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Robotników, Dozorców Domowych, Służby i Pokrewnych Zawodów
Zw. Robotników Przem. Metalowego w Polsce
Zw. Robotników Przem. Skórzanego w Polsce
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Żeński
Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych
Żydowski Klub Sportowy ,,Makabi"

Samsonów

Zagnańsk

Liga Morska i Kolonjalna

Suchedniów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT KONECKI

Bliżyn

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Borkowice

Liga Morska i Kolonjalna

Duraczów

Stąporków

Liga Morska i Kolonjalna

Końskie

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Przedburz

Taras

Liga Morska i Kolonjalna

Skarżysko

Klub Sportowy ,,Granat"
Koło Wioślarzy
Legjon Młodych
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Pirotechnika Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Spółdz. Mieszk.-Budowl. ,,Praca" Pracown. Fabryki Amun. w Skarżysku
Kasa Pożyczk.-Oszczędn. ,,Praca" Sp. z o. o.
Stowarzyszenie ,,Ognisko"
Stowarzyszenie ,,Promień"
Towarzystwo Rybackie
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Zw. Zaw. Metalowców

Skarżysko-Kamienna

Bezpart. Stowarzysz. byłych Więźniów Polit.
Bezpart. Związek Zaw. Maszynistów Kolejow.
Cech Fryzjerów
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Rodzina Kolejowa
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Urzędników Kolejowych R. P.
Zw. Zaw. Maszynistów Kolejowych w Polsce
Zw. Zawodowy Pracowników Kolejowych R. P.
Zrzeszenie Pracowników Adm. Techn. Warszt. i Parow. P. K. P.

Sworzyce

Koło Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gminna
Rady Gromadzkie
Zarząd Gminy
Związek Strzelecki

Szydłowiec

Obywatele — 120 podpisów

POWIAT KOZIENICKI

Marjampol

Obywatele

Głowaczów

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polska Organizacja Wojskowa
Straż Pożarna
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Pionki

Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa ,,Proch"
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Klub Sportowy ,,Proch"

Koło Opieki Rodzicielskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Tur.-Krajoznawcze
Przysp. Wojskowe Kobiet do Obrony Kraju
Spółdzielnia Spożywców „Proch"
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inżynierów Chemików
Związek Legjonistów Polskich
Związek Oficerów Rozerwy
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Techników

Ryczywół

Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Weter. Powst. Narod. R. P. 1914—1919

Tczów

Obywatele

POWIAT MIECHOWSKI

Iwanowice

Liga Morska i Kolonjalna

Klimontów

Liga Morska i Kolonjalna

Kozłów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 78 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Peowiaków

Luborzyca

Liga Morska i Kolonjalna

Miechów Charsznica

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — około 200 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie Pracy Społecznej „Zarzewie"
Stowarzyszenie Spółdzielcze
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Pałecznica

Liga Morska i Kolonjalna

Proszowice

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Racławice Kościuszkowskie

Liga Morska i Kolonjalna

Słomniki

Liga Morska i Kolonjalna

Tczyca

Liga Morska i Kolonjalna

Wielko Zagórze

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT OLKUSKI

Olkusz

Liga Morska i Kolonjalna

Pilica

Związek Podoficerów Rezerwy

Wola Libertowska

Ochotnicza Straż Pożarna

Żarnowiec

Koło Gospodyń Wiejskich
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Strzelecki

POWIAT OPATOWSKI

Iwaniska

Liga Morska i Kolonjalna

Opatów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Ostrowiec

Cech Kombinowany Stolarzy, Blacharzy, Ślusarzy, Kowali, Kołodziejów, Mosiężników, Kotlarzy i Cieśli Żydowskich
Cech Zrzeszonych Fryzjerów, Fotografów ,Perukarzy, Zegarmistrzów i Złotników Żyd.
Cech Zrzesz. Krawców, Czapników i Kuśnierzy Żydowskich
Cech Zrzeszonych Szewców, Kamaszników, Rymarzy Żydowskich
Centralny Związek Rzemieślników Żydów
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Inspektorat Szkolny
Klub Sportowy przy Zakładach Ostrowieckich
Komitet Grodzki Kolonij dla Dzieci Polskich z Niemiec
Komitet Lokalny P. P. S.
Przysposobienie Wojskowe Kolejowe
Koło Kobiet Polskich
Koło Techników
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna

Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Krajoznawcze
Resursa Polsk. Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu i Handlu Rz. P.
„Społem", Związek Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej
Stowarzyszenie byłych Więźniów Politycznych
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stow. Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Śpiewacze „Dzwon"
Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych
Unja Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych
Związek Legjonistów Polskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy Rzeczp. Polskiej
Związek Peowiaków
Związek Rezerwistów
Zw. Robotników Przem. Metalowego w Polsce
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Metalowców
Zw. Zawodowy Metalowców „Praca Polska"
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich Rzeczyposp. Polskiej
Związek Zawodowy Pracowników Poczty, Telegrafów i Telefonów Rzeczyposp. Polskiej
Z. Z. Z. Związek Pracowników Ubezpieczalni Społecznych

Częstocice

Związek Rezerwistów

Ożarów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT OPOCZYŃSKI

Drzewica

Liga Morska i Kolonjalna

Klwów

Liga Morska i Kolonjalna

Kuniczki

Szadkowice

Liga Morska i Kolonjalna

Machory

Marcinków

Liga Morska i Kolonjalna

Niewierszyn

Aleksandrów

Liga Morska i Kolonjalna

Opoczno

Cech Rzeźników-Wędliniarzy
Cech Szewski
Cech Ślusarsko-Kowalski
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe Stacji Kolejowej w Opocznie
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Przysposobienie Wojskowe
Zw. Inwalidów Wojennych Rzeczyposp. Polskiej
Związek Legjonistów
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Pracowników Samorządu Teryt.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Ossa

Odrzywół

Liga Morska i Kolonjalna

Przysucha

Związek Rzemieślników Chrześcijańskich

Rusinów

Ochotnicza Straż Pożarna

Nieznamierowice

Akcja Katolicka
Katolickie Stow. Młodzieży Męskiej
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej
Koło Rolnicze
Kółko Rolnicze „Zgoda"
Obywatele — 436 podpisów
Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej
Urząd Stanu Cywilnego Rz.-Kat. Parafji

Sady

Katolickie Stow. Młodzieży Męskiej
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej
Obywatele — 30 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna

Skrzyńsk

Liga Morska i Kolonjalna

Zajączków

Bukowiec

Liga Morska i Kolonjalna

Żarnów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT PIŃCZOWSKI

Działoszyce

Akcja Katolicka
Dozór Szkolny
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Polek
Klub Pracowników Umysłowych
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Międzyszkolny Komitet Rodzicielski
Polska Macierz Szkolna
Straż Ogniowa
Stowarzyszenie „Mizrachi"

Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Peowiaków
Związek Strzelecki
Związek Syonistów Rewizjonistów

Skalbmierz

Związek Rezerwistów

POWIAT RADOMSKI

Gębarzew

Bardzice
Liga Morska i Kolonjalna

Jedlińsk

Liga Morska i Kolonjalna

Orońsko

Liga Morska i Kolonjalna

Potworów

Liga Morska i Kolonjalna

Radom

Liga Morska i Kolonjalna

Radzanów

Liga Morska i Kolonjalna

Bukowna
Obywatele

Wierzbica

Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Parafja Rzym.-Katolicka
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Zakrzów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT SANDOMIERSKI

Połanice

Obywatele

Sandomierz

Liga Morska i Kolonjalna

SOSNOWIEC

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT STOPNICKI

Busko-Zdrój

Obywatele
Państwowy Zakład Zdrojowy
Polska Organizacja Wojskowa
Straż Ogniowa
Związek Legjonistów Polskich
Związek Strzelecki

POWIAT WŁOSZCZOWSKI

Chrząstów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Secemin

Obywatele Marchocina, Międzylesia i Żelisławia — 100 podpisów

Szczekociny

Bank Ludowy Spółdzielczy
Bibljoteka Izraelicka
Cech Garncarsko-Murarski
Cech Kowalsko-Stolarski
Cech Krawiecki
Cech Rzeźnicko-Masarski
Cech Rymarski
Cech Stolarsko-Bednarski
Cech Szewcki
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Organizacja „Agudas Izrael"
Organizacja „Betherowce"
Organizacja „Ceire Mizrachi"
Organizacja „Gordonia"
Organizacja „Noer Sjonistów"
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Spółdzielnia Spoż.-Roln. „Postęp"
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Straż Pożarna
Związek Inwalidów
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Strzelecki Męski
Związek Strzelecki Żeński

POWIAT ZAWIERCIAŃSKI

Myszków

Mijaczów
Liga Morska i Kolonjalna

Poręba

Klub Sportowy „Przemsza"
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze „Wiedza"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Naucz. Szkoły Powszechnej
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Organizacja Młodzieży Pracującej
Polska Partja Socjalistyczna
Polski Zw. Zawod. Prac. Przem. i Handl. R. P.
Tow. Ochotniczej Straży Pożarnej
Związek byłych Ochotników Armji Polskiej
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Metalowców

Rokitno Szlacheckie

Łazy

Akcja Katolicka
Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Kolejowa Straż Pożarna
Komitet Budowy Szkół Powszechnych
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Rodzina Kolejowa
Stow. Rezerwistów i byłych Wojskowych
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Zawiercie

Liga Morska i Kolonjalna

Żarki

Obywatele

WOJEWÓDZTWO KRAKOWSKIE

POWIAT BIALSKI

Jawiszowice

Chór Kościelny im. Św. Jana Kantego
Kasa Stefczyka
Komitet Miejscowy
Koło Młodzieży
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Mleczarska
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Kolejowych Pracowników Drogowych
Związek Strzelecki

Kęty

3 firmy
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Komunalna Kasa Oszczędności
Ochotnicza Straż Pożarna
Pierwsze Kęckie Fabr. Wyrobów Wełnianych
PKP. DOKP. Kraków, Stacja Kęty
Sąd Grodzki
Seminarjum Nauczycielskie im. Król. Jadwigi
Szkoła Powszechna 7 klasowa
Stow. b. Wojsk p. protekt. Gen. A. Palicy
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Towarzystwo Sportowe ,,Hejnał"
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Towarz. Czytelni i Resursy Mieszcz. w Kętach
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Zarząd Miejski
Związek Inwalidów Wojennych RP.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Oświęcim

Akademickie Koło Oświęcimian
Biały Krzyż
Cech Budowlano-Drzewny
Ekspozytura Urzędu Skarbowego
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Kierown. Szkoły Powsz. im. Hoffmanowej
Kierown. Szk. Powsz. im. Król. Jadwigi
Kierown. Szk. Powsz. im. Łukasza Górnickiego
Kierown. Szk. Powsz. im. Wyspiańskiego
Koło Przyj. Związku Harcerstwa Polskiego
Komenda PW. i WF.
Liga Morska i Kolonjalna
Małopolski Związek Pszczelarski
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Młodzieży Pracującej
Ognisko w Oświęcimiu im. Jana Kilińskiego
Państwowy Zarząd Wodny
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Monopol Tyton., Magazyn w Oświęcimiu
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Rodzina Kolejowa
Stowarzyszenie Kupców
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Towarzystwo Sportowe ,,Kadimach"
Towarzystwo Sportowe ,,Czarni"
Towarzystwo Sportowe ,,Soła"
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Towarzystwo Szkoły Średniej
Urząd Katastralny
Urząd Parafjalny
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Urząd Pocztowo-Telegraficzny Oświęcim 2
Zakład Sióstr Serafitek
Zakład XX Salezjanów
Zarząd Gminy
Zarząd Miejski
Zarząd Stacji PKP.
Związek Legjonistów
Związek Kombatantów
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT BOCHEŃSKI

Bochnia

Liga Morska i Kolonjalna

Kłaj

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 50 podpisów

Niepołomice

Obywatele

POWIAT BRZESKI

Czchów

Gmina

Zakliczyn

7-klasowa Szkoła Powszechna
Obywatele — 90 podpisów

POWIAT CHRZANOWSKI

Chrzanów

Liga Morska i Kolonjalna

Szczakowa

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Trzebinia

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT DĄBROWSKI

Bolesław

Liga Morska i Kolonjalna
Radni i Obywatele Gminy — 84 podpisy

Dąbrowa koło Tarnowa

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT GORLICKI

Biecz

Liga Morska i Kolonjalna

Bobowa

Obywatele

Glinik Marjampolski

Liga Morska i Kolonjalna

Gładyszów

Obywatele

Gorlice

Łemkowskij Sojuz

Libusza

Liga Morska i Kolonjalna

Lipinki

Kasa Stefczyka Spółdz. z n. o.
Komitet Parafjalny
Kopalnia Nafty ,,Lipa'' H. Dorreger
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Szkolna
Szkółka Drzew Owocowych
Urząd Parafjalny

Ropa

Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT JASIELSKI

Jasło

Liga Morska i Kolonjalna

KRAKÓW

Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa Członków Zjednoczenia Kolejowców Polskich Przy Okręgu w Krakowie, Spółdz. z odp. udz.
Kasa Oszcz.-Poż. ,,Samopomoc'' Spółdz. z o. o.
Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa Związku Pracowników Państwowego Banku Rolnego Spółdz.
Krakowskie Towarzystwo Zaliczkowe Urzędn. Spółdz. zarejestr. z o. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Ofic. Spółdzielnia Mieszkaniowa z o. o.
Powsz. Tow. Budowy Tanich Domów Mieszk. i Domów Rob., Spółdz. z o. o.
Spółdzielnia Mieszkaniowa z o. o.
Sp. Oszcz.-Kredyt. Prac. Państw. Monop. Spiryt.
Tow. Kredytu i Oszczędn. Urzędn. Pocztowych w Krakowie, Spółdz. zarejestr. z o. poręką
Tow. Osiedli Urzędniczych Spółdz z o. o.

POWIAT KRAKOWSKI

Borek Fałęcki

Liga Morska i Kolonjalna

Liszki

Komitet Obywatelski
Liga Morska i Kolonjalna

Prądnik Czerwony

Obywatele

Prokocim

Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Sportowy Piłki Nożnej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Powiatowa Organizacja Wojskowa
Rada Gminna
Stow. Kolejarzy dla Budowy Własn. Domów, Spółdz. z o. o.
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zarząd Gminny
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Maszynistów

Skawina

Liga Morska i Kolonjalna

Świątniki Górne

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT LIMANOWSKI

Laskowa

Akcja Katolicka
Koło Gospodyń Wiejskich
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Hodowców Koni
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów

Skrzydlna

Obywatele

POWIAT MIELECKI

Radomyśl Wielki

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Zarząd Miejski
Związek Rezerwistów

POWIAT MYŚLENICKI

Jordanów

Liga Morska i Kolonjalna

Osielec

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Obywatele — 85 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
P. K. P. D. O. K. P. Kraków Stacja Osielec
Związek Strzelecki

Osielec II (Kojszówka)

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej

Osielec III (Wieprzec)

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej

POWIAT NOWOSĄDECKI

Biegonice

Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Sigilium Ecclesiae Parochialis Biegonicensis
Urząd Parafjalny

Chomranice, Klęczany, Krasne Potockie i Marcinkowice

Rezolucja łączna, podpisana przez 392 obywateli

Grybów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Krynica

Cech Rzemieślniczy
Centr. Zw. Robotn. Przemysłu Budowl. Drzewn., Ceram. i pokr. zawodów w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Krynickie Towarzystwo Hokejowe
Ochotnicza Straż Pożarna
Okręgowy Cech Piekarzy
Operetka Wileńska
Państwowy Zakład Zdrojowy
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Tatrzańskie
Stowarzyszenie Lekarzy
Towarzystwo Przyjaciół Krynicy
Tow. Właśc. Realności oraz Lekarzy i Przemysł.
Związek Legjonistów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
ZZZ. — Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Budowlanego w Polsce
Zw. Żydów Uczestn. Walk o Niepodległość

Łącko

Kolonja YMCA
Koło Młodzieży Ludowej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Straż Graniczna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Nowy Sącz

Liga Morska i Kolonjalna
ZZZ. — Zw. Zaw. Robotn. Przemysłu Budowl. w Polsce

Piwniczna

Liga Morska i Kolonjalna

Stary Sącz

Obywatele — 19 podpisów

Tylicz

Ajencja Pocztowa
Czytelnia im. Kaczkowskiego
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kółko Kobiet
Koło Młodzieży Wiejskiej
Kółko Rolnicze
Leśnictwo Państwowe
Nauczycielstwo
Ochotnicza Straż Pożarna
Parafja Grecko-Katolicka
Parafja Rzymsko-Katolicka
Policja Państwowa

Rada Gminna
Rada Gromadzka
Straż Graniczna
Tow. Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

POWIAT NOWOTARSKI

Krościenko

Liga Morska i Kolonjalna

Poronin

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ognisko Związku Podhalan
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Skalne Podhale

Komitet Obywatelski

Zakopane

Obywatele

POWIAT ROPCZYCKI

Brzeziny

Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. odp.
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Obywatele — 50 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Zarząd Kółka Rolniczego
Związek Strzelecki

Sędziszów

Liga Morska i Kolonjalna

Wielopole Skrzyńskie

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 88 podpisów
Związek Rezerwistów

POWIAT TARNOWSKI

Mościce

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 536 podpisów
Spółdz. Oszczędn.-Kredyt. Pracownik. P. F. Z. A. w Mościcach

Tarnów

Bank Spółdzielczy Pracowników Kolejowych w Tarnowie z o. poręką
Liga Morska i Kolonjalna

Tuchów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WADOWICKI

Kalwarja Zebrzydowska

Liga Morska i Kolonjalna

Wadowice

Dyrekcja Komunalnej Kasy Oszczędnościowej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Sportowy „Skawa“
Koło Młodzieży Ludowej
Komenda Obwod. P. W. i W. F.
Komenda Powiat. P. W. i F. W.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ognisko Naucz. Szkół Powszechnych
Okręgowe Towarzystwo Rolnicze
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Rodzina Legjonistów
Rodzina Rezerwistów
Rodzina Urzędnicza
Rodzina Wojskowa
Spółdzielnia „Spółka Rolnicza“
Stowarzyszenie Naucz. Szkół Średnich
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół“
Towarzystwo Ogrodnicze
Towarzystwo Przeciwgruźlicze
Towarzystwo Przyjaciół Z. H. P.
Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Towarzystwo Św. Wincentego à Paulo
Towarzystwo Upiększania Miasta Wadowice i Okolicy
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów
Związek Niewiast Katolickich
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Rezerwistów
Związek Pań z Wyższem Wykształceniem
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Zator

Bank Ludowy
Cech Rzemieślniczy
Czytelnia Zatorska
Koło Przyjaciół Z. H. P.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ochronka im. Andrzeja hr. Potockiego
Publiczna 7-klasowa Szkoła Powszechna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Strzelecki

POWIAT ŻYWIECKI

Milówka

Liga Morska i Kolonjalna

Zwardoń

Ochotnicza Straż Pożarna
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Strzelecki

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

POWIAT BIALSKI

Biała Podlaska

Cech Ślusarzy, Blacharzy i Kowali
„Głos Społeczny"
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Klub Obywatelski
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Organizacje Katolickie
Podlaska Wytwórnia Samolotów
Polski Biały Krzyż
Stowarzyszenie Dobroczynności „Hesed"
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Towarzystwo Dobroczynności
Tow. Popierania Budowy Publ. Szkół Powszechnych
Towarzystwo Żydowskie „T. O. Z."
Wydział Pracy Kobiet Zw. Strzeleckiego
Związek Kupców Żydowskich
Związek Legjonistów i P. O. W.
Związek Lekarzy
Związek Młodzieży Wiejskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Strzelecki
Zjednoczenie Zawodowe Pracowników Miejsk.

Dubów

Liga Morska i Kolonjalna

Huszcza

Liga Morska i Kolonjalna

Janów Podlaski

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Miejski Komitet Oświaty Pozaszkolnej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie Młodzieży Wiejskiej „Siew"
Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Żeńskiej
Tow. Popierania Budowy Publ. Szkół Powsz.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Żydowska Kasa Dobroczynności
Żydowskie Koło LOPP.

Kobylany

Liga Morska i Kolonjalna

Kostomłoty

Liga Morska i Kolonjalna

Kościeniewicze

Liga Morska i Kolonjalna

Łomazy

Liga Morska i Kolonjalna

Pawłów

Pawłów Nowy

Ochotnicza Straż Pożarna

Pawłów Stary

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Mleczarska „Jedność"

Piszczac

Liga Morska i Kolonjalna

Rokitno

Liga Morska i Kolonjalna

Rossosz

Koło Młodzieży Wiejskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Kółko Rolnicze „Promień"
Spółdzielnia Spożywców „Społem"
Straż Ogniowa
Związek Strzelecki

Sidorki

Liga Morska i Kolonjalna

Terespol n. Bugiem

Liga Morska i Kolonjalna

Tuczna

Liga Morska i Kolonjalna

Witulin

Liga Morska i Kolonjalna

Leśna Podlaska

Liga Morska i Kolonjalna

Zakanale

Obywatele

Konstantynów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT BIŁGORAJSKI

Biłgoraj

Liga Morska i Kolonjalna

Chmielka

Ochotnicza Straż Pożarna

Frampol

Cech Kowalski
Cech Piekarzy
Cech Tkaczy

Cech Wędliniarzy
Kasa Stefczyka
Katolicka Akcja Kobiet
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Spółdzielnia Spożywców
Zakłady Wyrobów Lnianych
Związek Drobnych Przemysłowców
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Kupców Kolonjalnych
Związek Nauczycielstwa Szkól Powszechnych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Łukowa

Akcja Katolicka
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Spożywców
Związek Strzelecki

Tarnogród

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 60 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT CHEŁMSKI

Chełm

Bezpart. Zw. Zaw. Maszynistów Kol. w Polsce
Centralny Związek Pracowników Kolejowych
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Zrzeszenie Techników Kolejowych R. P.
Związek Obrony Kresów Zachodnich
Związek Urzędników Kolejowych
Związek Zaw. Drużyn Konduktorskich
Związek Zaw. Maszynistów Kolejowych w Polsce
Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych

Cyców

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 125 podpisów
Związek Strzelecki

Janowica

Liga Morska i Kolonjalna

Rejowiec

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele
Pracownicy Cukrowni i Cementowni

Turka

D o r o h u s k

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Związek Osadników
Związek Pszczelarzy
Związek Rezerwistów
Związek Syjonistów-Rewizjonistów
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki — Oddział Żeński

Wojsławice

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT GARWOLIŃSKI

Garwolin

Liga Morska i Kolonjalna

Górzno

Liga Morska i Kolonjalna

Kłoczew

Rada Gminna

Łaskarzew

Liga Morska i Kolonjalna

Ułęż

U ł ę ż G ó r n y

Liga Morska i Kolonjalna

Wola Rębkowska

Liga Morska i Kolonjalna

Żelechów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT HRUBIESZOWSKI

Białopole

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 180 podpisów

Dołhobyczów

Agencja Pocztowo-Telekomunikacyjna
Dozór Szkolny
Gminna Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa
Koło Młodzieży Wiejskiej
Koop. Spółka Spożywcza „Dobrobyt"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

H o n i a t y n

Koło Młodzieży Wiejskiej
Publiczna Szkoła Powszechna

Horoszczyce

Koło Młodzieży Wiejskiej
Związek Rezerwistów

Oszczów

3 klasy Publicznej Szkoły Powszechnej
Koło Młodzieży Wiejskiej
Ochotnicza Straż Pożarna

Dubienka

Bank Kredytowy Spółdzielczy
Centrala Detal. i Drobnych Kupców w Polsce
Centr. Związek Rzemieśln. Żydowskich w Polsce
Dozór Szkolny
Elektrownia
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Żydów Ortodoks. ,,Agudas Izrael"
Związek Strzelecki
Związek Syonistów-Rewizjonistów
Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe ,,Jabne" w Polsce

Hrubieszów

Spółdzielnia Mieszkaniowa

POWIAT JANOWSKI

Janów Lubelski

Bank Spółdzielczy Polski
Cech Wędliniarzy i Rzeźników
Klub Inteligencji
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Powiatowe Koło Hodowców Koni
Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców
Stowarzyszenie ,,Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie ,,Rodzina Urzędnicza"
Szpital Powiatowy Zw. Samorządów
Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Tow. Pomocy Dzieciom i Młodzieży Polskiej
Towarzystwo Szkoły Średniej
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rzemieślników R. P.
Związek Straży Pożarnych R. P.

Kosin

Borów

Obywatele — 230 podpisów

Kraśnik

Cech Krawców i Czapników
Cech Szewski
Centrala Detal. i Drobn. Kupców w Polsce
Centrala Rzemieślników Żydów
3 Drużyna Harcerska im. Małkowskiego
,,Hechaluc Hamerkazi"
Kasa Spółdzielcza im. Stefczyka
Kinoteatr ,,Zabawa"
7-klasowa Szkoła Powszechna
Komitet Opieki nad Biednem Dzieckiem
Liga Morska i Kolonjalna
Magistrat
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Żydowsk. Ortodoks. ,,Agude Izroel"
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Powiatowa Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa
Sąd Grodzki
,,Społem", Związek Spółdz. Spożywców R. P.
Spółdzielnia Kredytowa
Spółdzielnia Mleczarska im. Stefczyka
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie ,,Linas Hacedek"
Spółdzielcze Stowarzyszenie ,,Przyszłość"
Towarzystwo Przyjaciół Harcerstwa
Zarząd Gminy Wyznaniowej Żydowskiej
Zgromadzenie Wędliniarzy i Rzeźników
Związek Legjonistów
Związek Peowiaków
Związek Rezerwistów
Żydowska Partja Socjalistyczno-Robotnicza

Modliborzyce

Obywatele — 97 podpisów

Potok Wielki

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 14 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa

Urzędów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 157 podpisów

Zaklików

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 95 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż

POWIAT KRASNOSTAWSKI

Krasnystaw

Liga Morska i Kolonjalna

Łopiennik

Dozór Szkolny
Gminna Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Czerwony Krzyż
Przedstawiciele Drobnego Rolnictwa
Przedstawiciele Kupiectwa
Przedstawiciele Ludności Wyzn. Mojżeszowego
Przedstawiciele Przemysłu

Przedstawiciele Wolnych Zawodów
Przedstawiciele Ziemiaństwa
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Rada Gminna
„Rodzina Urzędnicza“ Związku Leśników
Stowarzyszenie Młodzieży Akcji Katolickiej
Stow. Spożywców III Zakonu Św. Franciszka
Tow. Popierania Budowy Publ. Szkół Powszechnych
Urząd Parafjalny
Zarząd Gminny
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Leśników

Dobryniów
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Spożywców
Związek Osadników

Krzywe
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Spożywców

Łopiennik Dolny
Koło Młodzieży ,,Siew“
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Mleczarska
Związek Osadników

Łopiennik Górny
Koło Młodzieży ,,Wici“
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Spożywców

Majdan Krzywski
Koło Młodzieży ,,Wici“

Nowiny
Ochotnicza Straż Pożarna

Stężyca
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Osadników

Rudnik
Liga Morska i Kolonjalna

Bzowiec
Liga Morska i Kolonjalna

Majdan Kobylański
Liga Morska i Kolonjalna

Maszów
Liga Morska i Kolonjalna

Mościska
Liga Morska i Kolonjalna

Płonka
Liga Morska i Kolonjalna

Potażnia
Liga Morska i Kolonjalna

Rybcewicze
Liga Morska i Kolonjalna

Turobin
Koło Młodzieży ,,Wici“

Olszanka
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

POWIAT LUBARTOWSKI

Czemierniki
Liga Morska i Kolonjalna

Firlej
Liga Morska i Kolonjalna

Kamionka
Liga Morska i Kolonjalna

Lubartów
Liga Morska i Kolonjalna

Ludwin
Liga Morska i Kolonjalna

Luszawa
Leszkowice
Liga Morska i Kolonjalna

Łęczna
Bank Kredytowy
Centralny Zw. Rzem. Żyd. w Polsce
3 firmy
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Grono Nauczycielskie
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Magistrat
Ochotnicza Straż Pożarna
,,Ogniwo“ — Spółdzielnia Spożywców
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polska Organizacja Wojskowa
Stowarzyszenie ,,Hehaluc Hamerkazi“
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Michów Lubartowski
Liga Morska i Kolonjalna

Niemce
Liga Morska i Kolonjalna

Rudno

Liga Morska i Kolonjalna

Samoklęski

Liga Morska i Kolonjalna

Serniki

Wola Sernicka

Liga Morska i Kolonjalna

Spiczyn

Liga Morska i Kolonjalna

Tarło

Liga Morska i Kolonjalna

LUBLIN

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Budowl.-Mieszk. Urzędn. Państw.
Spółdzielcza Kasa Skarbowców

POWIAT LUBELSKI

Jastków

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Mleczarska
Spółdzielnia Spożywców
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Sąsiedzki ,,Młoda Wieś"
Związek Strzelecki

Niedrzwica

Obywatele

Wólka

Nowogród

Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

POWIAT ŁUKOWSKI

Gułów

Adamów

Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Koło Gminne LOPP.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kock

Centr. Związek Kupców Chrześcijańskich RP.
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdz. Stow. Spożywców ,,Społem"
Związek Rezerwistów
Związek Żołn. I Korpusu Wschodn. w W-wie, oddz. w Kocku

Łuków

Akcja Katolicka
Cech Murarzy
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Rodzicielskie Gimnazjum Żeńskiego
Koło Urzędników Skarbowych
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Rada Miejska
Stowarzyszenie Rzemieślników Polskich
Towarzystwo Dobroczynności
Związek Inwalidów Wojennych RP.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Meljoratorów
Związek Niższych Funkcjonarjuszy Państw. RP.
Zw. Niższ. Prac. Państw. Przedsięb. Poczt i Telegr.
Związek Peowiaków
Związek Podoficerów Rezerwy RP.
Związek Pracowników Kół Drogowych
Związek Prac. Państw. Przedsięb. Poczt i Telegr.
Związek Pracowników Samorząd. Terytorj.
Związek Rezerwistów
Związek Zawodowy Kolejarzy
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich

Łysobyki

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Prawda

Liga Morska i Kolonjalna
Koła Młodzieży
Obywatele
Polska Organizacja Wojskowa
Pracownicy Gminni
Rada Gminna
Sołtysi
Straże Pożarne
Zarząd Gminy
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Rudnik

Liga Morska i Kolonjalna

Stoczek

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Szkoła Powszechna
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Kupców
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Strzelecki

Trzebieszów

Liga Morska i Kolonjalna

Tuchowicz

Jedlonka

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT PUŁAWSKI

Garbów

Liga Morska i Kolonjalna

Gołąb

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Koło Kooperatystek
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego
Rada Gminna
Rada Gromadzka
Stowarzyszenie Spożywców
Tow. Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych
Zarząd Gminny
Związek Strzelecki

Bonów

Rada Gromadzka

Borowa

Rada Gromadzka

Gołąbska Wólka

Rada Gromadzka

Niebrzegów

Rada Gromadzka

Skoki

Rada Gromadzka

Irena

Liga Morska i Kolonjalna

Dęblin

Abstynencka Liga Kolejowców
Dyrekcja Prywatnego Gimnazjum
Federacja Kolejarzy Polskich
31 firm
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Rodzina Kolejowa
Straż Pożarna Kolejowa
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek byłych Ochotników Armji Polskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Urzędników Kolejowych na R. P.
Związek Zawodowy Kolejarzy
Związek Zawodowy Maszynistów
Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych

Kazimierz Dolny

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Miejska
Rada Pedagogiczna Szkół Powszechnych
Tow. Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych
Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza
Zarząd Miejski
Związek Nauczycielstwa Polskiego

Końskowola

Liga Morska i Kolonjalna

Kurów

Cech Szewców
Cech Kuśnierzy
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Koła Młodzieży Wiejskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Stowarzyszenie Spółdzielcze „Snop“
Towarzystwo Przyjaciół Strzelca
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Robotników Kuśnierskich
Związek Strzelecki

Opole

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Puławy

Liga Morska i Kolonjalna

Rybitwy

Wandalin

Kasa Stefczyka, Sp. z o. u.
Spółdzielnia Mleczarska „Wandalinianka“

POWIAT RADZYŃSKI

Jabłoń

Liga Morska i Kolonjalna

Komarówka Podlaska

Obywatele — 52 podpisy

Siemień

Koła Młodzieży Wiejskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

POWIAT SIEDLECKI

Czuryły

Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna

Spółdzielnia Mleczarska „Promień"
Spółdzielnia Spożywców „Jedność"
Straż Ogniowa Ochotnicza

B z ó w

Liga Morska i Kolonjalna

C h o j a

Liga Morska i Kolonjalna

C i e l e m e n c

Liga Morska i Kolonjalna

K r z y m o n y

Liga Morska i Kolonjalna

O l ę d y

Liga Morska i Kolonjalna

R e n t k i

Liga Morska i Kolonjalna

R z a ż e w

Liga Morska i Kolonjalna

S t o p k i

Liga Morska i Kolonjalna

W i e l g o r z

Liga Morska i Kolonjalna

Czuryły Tarcze

Liga Morska i Kolonjalna

Domanice

Obywatele 11 gromad gminy Domanice

Górki

Liga Morska i Kolonjalna
Związek Strzelecki

C h ł o p k ó w

Sołtys

C z e b e r a k i

Sołtys

C z u c h l e b y

Sołtys

F a l a t y c z e

Sołtys

H r u s z n i e w

Sołtys

O s t r o m ę c z y n

Sołtys

P a s i e k a

Sołtys

P u c z y c e

Sołtys

S z p a k i

Sołtys

Kotuń

Komitet Organizacyjny Wiecu
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 172 podpisy

Łosice

Prezydjum Wiecu

Łysów

Koła Młodzieży gminy Łysów
Liga Morska i Kolonjalna
Nauczycielstwo
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Przysposobienie Wojskowe Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Mordy

Straż Ogniowa
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Mordy i gmina Stok Ruski

Rezolucja łączna, podpisana przez 61 obywateli

Paprotnia

Liga Morska i Kolonjalna

Przesmyki

Komitet Wiecu
Liga Morska i Kolonjalna

Siedlce

Centrala Drobnych Kupców
Centralne Stow. Opieki nad Dziećmi i Sierotami Żydowskiemi w Warszawie
„Czuwanie przy Chorych"
Federacja Kolejowców Polskich
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Koleżeńska Pracowników Elektrowni Miejskiej
Koło Młodzieży Wiejskiej „Siew"
Koło „Rodziny Leśnika"
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 3 360 podpisów
Okręgowe Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Okręgowy Związek Młodej Wsi
Organizacja „Britn.-Trumpeldor" w Polsce
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
„Polmin" Państw. Fabr. Olejów Mineralnych
Polskie Tow. Kultury i Oświaty Robotniczej
Polski Związek Zachodni
Powiatowa Sekcja Kół Gospodyń Wiejskich
Powiatowe Koło Związków Inwalidów Wojennych R. P.
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Redakcja i Administracja „Siedlcer Wochenblat"
Siedlecki Cech Fryzjerów, Golarzy i Perukarzy
Spółdzielczy Bank Dyskontowy
Stow. b. Więźniów Politycznych dawnej Frakcji Rewolucyjnej
Stow. Kilińczyków i Enzeterowców
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami
Tow. Wspierania Ubogich p. n. „Beis-łechem"

Związek Leśników R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Nauczycielstwa Polskiego, Sekcja Szkolnictwa Średniego
Zw. Niższych Funkcjonarjuszy Państw. R. P.
Związek Niższych Pracowników Poczt, Telegrafów i Telefonów
Zw. Oficerów Wojsk Polsk. w Stanie Spoczynku
Zw. Pracown. Poczt, Telefonów i Telegrafów
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracowników Teletechnicznych R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Techników R. P.
ZZZ. — Miejscowa Rada Zawodowa

Skupie

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Skórzec

Obywatele — 22 podpisy

Starawieś

Pruszyna

Liga Morska i Kolonjalna
Przewodniczący zebrania z upoważnienia Organizacyj i Obywateli

Wiśniew

Obywatele — 44 podpisy

Zbuczyn

Obywatele — 163 podpisy

Żeliszew

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 59 podpisów

POWIAT SOKOŁOWSKI

Grochów

Brzozów

Bibljoteka Żydowska im. J. Pereca

Chruszczówka

Obywatele

Korczew

Obywatele — 75 podpisów

Kosów Lacki

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Olsza

Obywatele

Sterdyń

Drużyna Harcerska Męska im. St. Czarnieckiego
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Koło Młodzieży Wiejskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Mleczarska
Spółdzielnia Spożywców
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Szwejki

Koło Młodzieży Wiejskiej

Zembrów

Koło Młodzieży Wiejskiej

POWIAT TOMASZOWSKI

Jarczów

Liga Morska i Kolonjalna

Kotlice

Liga Morska i Kolonjalna

Majdan Górno

Liga Morska i Kolonjalna

Pasieki

Liga Morska i Kolonjalna

Potyrzyn

Liga Morska i Kolonjalna

Rachanie

Liga Morska i Kolonjalna

Telatyn

Liga Morska i Kolonjalna

Tomaszów Lubelski

Liga Morska i Kolonjalna

Wożuczyn

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WĘGROWSKI

Łochów

Drużyny Harcerskie
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koła Młodzieży Wiejskiej
Kółka Rolnicze
Nauczycielstwo
Obywatele
Straże Pożarne
Zarząd Gminy
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kamionna

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Urząd Stanu Cywilnego Rzym.-Kat. Parafji Kamionna

Węgrów

Katolickie Stow. Młodzieży Męskiej
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Magistrat Miasta
Ochotnicza Straż Pożarna
Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej
Polski Związek Zachodni
Powiat. Org. Kół Gospodyń Wiejskich
Rada Szkolna Powiatowa
Stowarzyszenie Prac. Skarbowych R. P.
Stow. „Rodzina Urzędnicza"
Towarzystwo Przeciwgruźlicze
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki
Związek Ziemian

POWIAT WŁODAWSKI

Krzywowierzba

Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodej Wsi
Związek Osadników

Opole

Podedwórze

Liga Morska i Kolonjalna

Sobibór

Bytyń

Związek Strzelecki

Nadbużanka

Robotnicza Huta Szklana
Związek Strzelecki

Uhrusk

Ochotnicza Straż Pożarna

Wola Uhruska

Koło Młodzieży Katolickiej Wiejskiej
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

Zbereże

Ognisko Osadników

Sosnowica

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Spółdzielnia Spożywców „Zgoda"

Wiszniewice

Zarząd Gminny

Włodawa

Cech Kowali i Ślusarzy
Cech Murarzy, Cieśli i Stolarzy
Dom Sierot Żydowskich
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Klub Sportowy Związku Strzeleckiego
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Komenda Garnizonu
Liga Morska i Kolonjalna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Okręgowe Towarzystwo Organizacyj i Kółek Rolniczych
Powiatowy Związek Młodej Wsi
Spółdzielnie
Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kupców Żydowskich
Związek Lekarzy
Związek Leśników
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Peowiaków
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Przemysłowców Chrześcijan
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki
Związek Szoferów

Uścimów

Dozór Szkolny
Gminna Kasa Pożyczk.-Oszczędnościowa
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 34 podpisy
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gminna
Rada Gromadzka
Tow. Popier. Budowy Publ. Szkół Powszechn.
Związek Młodej Wsi „Siew"
Związek Osadników
Związek Strzelecki

Orzechów Nowy

Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Młodzieży Wiejskiej „Siew"
Kółko Rolnicze
Obywatele — 47 podpisów
Rada Gromadzka

POWIAT ZAMOJSKI

Łabunie

Liga Morska i Kolonjalna

Mokre

Lipsko

Liga Morska i Kolonjalna

Radecznica

Klasztor O. O. Bernardynów
Liga Morska i Kolonjalna

Obywatele — 147 podpisów
Zarząd Gminy
Związek Strzelecki

Stary Zamość

Obywatele

Chomęciska Małe

Obywatele

Dębowiec

Obywatele

Huszczko Duże

Obywatele

Huszczko Małe

Obywatele

Krasne

Obywatele

Majdan Sitaniecki

Obywatele

Udrycze

Obywatele

Wisłowiec

Obywatele

Zabytów

Obywatele

Zrąb

Obywatele

Suchowola

Bondyż

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 70 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Szczebrzeszyn

Biuro Ewidencji Ruchu Ludności
Centralny Związek Robotn. Przem. Budowlan., Drzewn., Ceram. i Pokr. Zawodów
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Młyn Motorowy
Obywatele — 235 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Zarząd Miejski
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Peowiaków
Związek Straży Pożarnych

Tereszpol

Liga Morska i Kolonjalna

Wysokie

Sitaniec

Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej i Męskiej
Towarzystwo Miłosierdzia Chrześcijańskiego

Zamość

Liga Morska i Kolonjalna

Zwierzyniec

Kasa Spółdzielcza z o. o.
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Śpiewacze „Pieśń Ojczysta"
Liga Morska i Kolonjalna
Narodowa Organizacja Kobiet
Obywatele — 67 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Ordynacja Zamojska
Polska Macierz Szkolna
Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Leśników
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

WOJEWÓDZTWO LWOWSKIE

POWIAT BOBRECKI

Bóbrka

Liga Morska i Kolonjalna

Chlebowice Wielkie

Kasa Stefczyka Spółdzielnia z o. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Chodorów

Akcja Katolicka
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Rzemieślników
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo „Gimilat Chesed"
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek b. Uczestn. Wojsk. Straży Kolej.
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Zaw. Prac. Kolej. R. P.

Stare Sioło

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT BRZOZOWSKI

Dynów

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Żydowskie „Makabi"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

POWIAT DOBROMILSKI

Bircza

Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

Dobromil

Obywatele

Wojtkowa

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT DROHOBYCKI

Borysław

Akcja Katolicka
Dom Sieroty i Opuszczonego Dziecka Żyd.
Federacja Polskich Związków Obrońców Ojcz.
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Sportowy W. F. i P. W. „Biali"
Klub Sportowy Związku Strzeleckiego „Strzelec"
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Legjon Młodych
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Miejski Komitet P. W. i W. F.
Narodowa Organizacja Kobiet „Bóg i Ojczyzna"
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Polski Czerwony Krzyż
Robotnicza Spółdzielnia Mieszkaniowa im. Andrzeja Moraczewskiego z o. udziałami
Powsz. Spółdz. Spoż. Prac. Naft. z odp. udz.
Stow. Pań Miłosierdzia Św. Winc. à Paulo
Stow. Polskich Eksporterów Przem. Naftowego
Stow. Rękodzielników Żydowskich „Jad-Charuzim"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Tow. Polsk. Pryw. Gimn. Human.-Koedukac. dla Zagłębia Naftowego Borysławskiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Chrześć. Kupców, Rzem. i Przem. „Gwiazda"
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kobiet Żydowskich
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekarzy Kas Chorych
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pań Domu
Związek Polskich Techn. Wiertn. i Naftow.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich
Związek Zaw. Robotn. i Pracown. Przemysłu Naftowego
Zw. Zawodowy Wiertaczy
Związek Żyd. Inwalid., Wdów i Sierot Wojen.
Związek Żydów Uczestn. Walk o Niepodległość Polski
Żyd. Klub Sport. „Kadimah"
Żyd. Stowarzyszenie Kupców

Mraźnica

Towarzystwo Szkoły Ludowej

Drohobycz

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Medenice

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
T. O. M.
T. O. Z.
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Urząd Parafjalny
Zarząd Gminny
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Schodnica

Związek Strzelecki
Z. Z. Z. — Zw. Zaw. Robotn. i Pracown. Przem. Naft. w Polsce

POWIAT GRÓDECKI

Gródek Jagielloński

Liga Morska i Kolonjalna

Suchowola

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT JAROSŁAWSKI

Jarosław

Polska Drukarnia Spółdzielcza

Laszki

Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

Majdan Sieniawski

Akcja Katolicka

Miękisz Nowy

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze

Oficium Parochiale rit. lat.
Obywatele — 34 podpisy
Związek Strzelecki

Radymno

Liga Morska i Kolonjalna

Pruchnik

Liga Morska i Kolonjalna

Sieniawa

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 212 podpisów

POWIAT JAWOROWSKI

Jaworów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT KOLBUSZOWSKI

Kolbuszowa

Liga Morska i Kolonjalna

Sokołów

Cech Stolarski
Cech Szewski
Cech Zbiorowy Rękodzielników
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Sigilium Mayestratu Ale Opidi
Towarzystwo Gimastyczne ,,Sokół"
Urząd Parafjalny
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Związek Strzelecki

POWIAT KROŚNIEŃSKI

Kobylany

Liga Morska i Kolonjalna

Krosno

Komitet Wiecu

Miejsce Piastowe

R o g i

Obywatele

POWIAT LESKI

Baligród

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Komenda Hufców Harcerskich
Liga Morska i Kolonjalna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Ustrzyki Dolne

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT LUBACZOWSKI

Brusno Nowe

Stowarzyszenie Katolickie
Związek Strzelecki

LWÓW

Chrześcijańska Kasa Pożyczkowa
Dom Wypoczynkowy Pracown. Umysłowych Koncernu Naft. ,,Małopolska", Spółdzielnia
Kolejowa Kasa Oszczędności, Spółdzielnia
Liga Morska i Kolonjalna
Ofic. Spółka Mieszkaniowa O. K. VI
Polska Spółdzielnia Kredytowa z o. o.
,,Przyszłość", Spółdzielna
Spółdz. Kredytowa Małop. Straży Obyw. z o. o.
Spółdz. Oszczędn.-Kredyt. Prac. Jen. Repr. Tow. Ubezp. ,,Przezorność" S. A. z o. o.
Spółdz. Oszczędnościowa i Kredytowa Umysł. Pracown. Kolej., Spółdz. zarejstr. z o. o.
Zw. Kredyt. Prac. Sądowych, Spółdzielnia

L w ó w - L e w a n d ó w k a

Obywatele — 359 podpisów

POWIAT LWOWSKI

Czerkasy

Liga Morska i Kolonjalna

Jaryczów Nowy

Liga Morska i Kolonjalna

Szczerzec

Liga Morska i Kolonjalna

Winniki

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ŁAŃCUCKI

Leżajsk

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 229 podpisów

Łańcut

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT PRZEMYSKI

Mościska

Liga Morska i Kolonjalna

Przemyśl

Kasa Spółdz. Zaw. Zw. Drużyn Kondukt.P.K.P.
Liga Morska i Kolonjalna
Rob. Spółka Oszczędn. i Pożyczek

POWIAT RAWSKI

Bełżec

Liga Morska i Kolonjalna

Rawa Ruska

Liga Morska i Kolonjalna

Uhnów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT RUDECKI

Komarno

Obywatele

POWIAT RZESZOWSKI

Rzeszów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Tyczyn

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SAMBORSKI

Sambor

Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych

POWIAT SANOCKI

Rymanów

Liga Morska i Kolonjalna

Sanok

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SOKALSKI

Sokal

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT TARNOBRZESKI

Rozwadów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT ŻÓŁKIEWSKI

Mokrotyn

Rada Gminna

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

POWIAT KALISKI

Błaszki

Akcja Katolicka
Cech Piekarzy
Cech Szewców
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Gospodyń Ziemianek
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
„Sokół"
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Zarząd Gminy
Zarząd Miejski
Związek Nauczycielstwa
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kalisz

Liga Morska i Kolonjalna
Prezydjum Wiecu — 14 podpisów

Koźminek

Cech Szewców
Cech Kowali
Cech Młynarzy
Cech Rzeźników
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Strzałków

Lisków

Komitet Wiecu

POWIAT KOLSKI

Izbica Kujawska

Obywatele

Kłodawa

Cech Rzemieślniczy
Chrześcijańska Kasa Spółdzielcza z n. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Magistrat Miasta
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Peowiaków

POWIAT KONIŃSKI

Brzeźno

Spółdzielnia Mleczarska

Krzymów

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Związek Rezerwistów

Ciążeń

Obywatele

Kazimierz Biskupi

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Polska Organizacja Wojskowa
Straż Ogniowa
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kleczew

Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Straż Pożarna
Zarząd Miejski
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki

Konin

Akcja Katolicka
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Przysp. Kobiet do Obrony Kraju
OZPR
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Stowarzyszenie Kupców Katolickich
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Towarzystwo Wioślarskie
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Strzelecki
Związek Zaw. Prac. Samorz. Terytorj. w Koninie

Kramsk

Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Legjon Młodych
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Stronnictwo Narodowe
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Oleśnica

Goździkowo

Liga Morska i Kolonjalna

Pyzdry

Liga Morska i Kolonjalna

Rychwał

Obywatele

Skulska Wieś

Skulsk

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 110 podpisów
Ognisko Nauczycielskie
Organizacja „Britn-Trumpeldor" w Polsce
Polska Organizacja Wojskowa
Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Ślesin

Zarząd Miejski w imieniu 800 zebranych

Władysławów

Obywatele

Małoszyna

Obywatele — 34 podpisy

Wysokie

Kółko Rolnicze

Zagórów

Cech Krawiecki
Cech Rzeźniczo-Masarski
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Koło Absolwentów przy Szkole Powszechnej
Koło Rodzicielskie przy Szkole Powszechnej
Kółko Rolnicze
Przysposobienie Wojskowe i Wychowanie Fizyczne
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Straż Pożarna
Stronnictwo Narodowe
Szkoła Powszechna
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Kupców Żydów
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki

POWIAT ŁASKI

Bałucz

Wrzeszczewice

Obywatele

Pabjanice

Chrześcijański Zw. Zaw. Przemysłu Włóknistego
Federacja Polskich Związk. Obrońców Ojczyzny
Katolickie Koło Kobiet
Katolickie Koło Mężów
Kat. Stow. Młodz. Męsk. przy kośc. Św. Mateusza
Kat. Stow. Młodz. Żeńsk. przy kośc. Św. Mateusza
Legjon Młodych
Legjon Śląski
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Młodzieży Pracującej
Pabjanickie Towarzystwo Cyklistów
Pabjanickie Towarzystwo Gimnastyczne
Parafjalny Zarząd Akcji Katolickiej N. M. P.
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związ. Ośw. i Kult. Robotn. „Pochodnia"
Rodzina Radjowa
Stowarzyszenie b. Więźniów Politycznych
Stowarzyszenie Młodzieży Pracującej „Orlę"
Stow. Pań Miłosierdzia Św. Wincentego à Paulo przy parafji N. M. P.
Stow. Pań Miłosierdzia Św. Wincentego à Paulo przy parafji Św. Mateusza
Stowarzyszenie Spożywców „Społem"
Stowarzyszenie Urzędników Kolejowych
Stowarzyszenie Urzędników Pocztowych
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych

Stowarzyszenie Właśc. Nieruch. „Jedność"
I-sze Stowarzyszenie Właśc. Nieruchomości
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Krajoznawcze
Towarzystwo Sportowe „Krusche i Ender"
Towarzystwo Sportowe „Makkabi"
Towarzystwo Śpiewacze „Dzwon"
Towarzystwo Śpiewacze „Kościuszko"
Towarzystwo Śpiewacze „Leo-Cecylja"
Towarzystwo Śpiewacze „Lira"
Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia"
Towarzystwo Śpiewacze „Moniuszki"
Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
Zjednoczony Zw. Zawod. Prac. Ubezp. Społeczn.
Związek Hallerczyków
Związek Handlowców Polskich
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kresów Zachodnich
Związek Kupców i Przemysłowców Chrześcijan
Związek Kupców i Przemysłowców Żydów
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekarzy R. P.
Związek Majstrów Fabrycznych
Związek Młodzieży Chrześcijańskiej
Związek Nauczyc. Polsk., Ognisko w Pabjanicach
Związek Niepodległościowców
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracowników Miejskich I
Związek Pracowników Miejskich II
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Spółdzielczy
Związek Strzelecki, Oddz. I
Związek Strzelecki, Oddz. II
Związek Zawodowy Praca Polska
Zw. Zaw. Rob. i Rob. Przem. Włók. w Polsce
Zw. Zaw. Rob. i Rob. Przem. Włók. „Praca"
Związek Związków Zawodowych

POWIAT ŁĘCZYCKI

Łęczyca

Akcja Katolicka
Bank Spółdzielczy
Cech Kowali
Cech Krawiecki
Cech Murarzy
Cech Piekarzy
Cech Rzeźnicko-Wędliniarski
Cech Siodlarzy i Rymarzy
Cech Stolarzy
Cech Szewcki
Centr. Stow. Drobnych Kupców. Wojew. Łódzk.
Chrześcijańskie Tow Dobroczynności
Dozór Szkolny
Dzielnicowy Komitet Robotniczy P. P. S.
Federacja Polskich Związk. Obrońców Ojczyzny
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Klub Obywatelski
Koło b. Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
„Księgarnia Nauczycielska"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
„Mazur", Okr. Spółdzielcze Stow. Spożywców
Miejskie Koło Związku Rezerwistów R. P.
Ochotnicza Straż Pożarna
Og. Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Okr. Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Okręgowy Związek Straży Pożarnych
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Rada Szkolna Powiatowa
Stow. Kupców i Przemysłowców Chrześcijan
Stowarzyszenie Kupców Żydów
Stowarzyszenie Oświaty Rolniczej
Stowarzyszenie „Rodzina Pocztowa"
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie „Rodzina Urzędnicza"
Stowarzyszenie Rzemieślników Żydów
Stowarzyszenie Spółdzielcze „Obrona"
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Gimnastyczne „Hakoah"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Myśliwskie
Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami
Towarzystwo Oświatowe
Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
Urząd Starszych Ślusarzy
Zjednoczenie Pracy Społeczno-Gospodarczej
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kresów Zachodnich
Związek Młodej Wsi
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pań Domu
Związek Peowiaków
Związek Pracowników Miejskich
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Zw. Robotn., Dozorców Dom., Służby Dom., i Pokrewnych Zawodów w Polsce
Związek Robotników Sezonowych
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Strzelecki
Zw. Zaw. Dozorców Dom., Chrześc. Zjedn. Zaw.

Ozorków

Akcja Katolicka
Asysta przy Parafji Rzymsko-Katolickiej
Cech Stolarzy
Chór Sumowy „Lira"
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Przyjaciół Harcerstwa

Legja Inw. Wojennych Wojsk Polsk. Im. Gen. J. Sowińskiego
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Syonistyczna w Polsce
Org. Żyd. Ortodoks. w Polsce „Agudas Izrael"
Polska Partja Socjalistyczna
Polski Czerwony Krzyż
P. P. S. d. Frakcja Rewol., Dzieln. Kom. Robot.
Spółdzielnia Spożywców „Zorza"
Stowarzyszenie b. Więźniów Politycznych
Stow. b. Więźniów Polit. d. Frakcji Rewolucyjnej
Stow. Kilińczyków i Enzeterowców
Stowarzyszenie Kupców i Rzemieślników Polsk.
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Ognisk Fabrycznych
Stowarzyszenie Pracowników Sukienniczych
Stow. Rzemieślników i Kupców Chrześcijan
Stowarzyszenie Śpiewu „Lutnia"
Stow. Weteranów b. Armji Polskiej we Francji
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Straż Ogniowa Fabryczna
Zjednoczenie Polskiej Młodzieży Prac. „Orlę"
Zrzeszenie Właścicieli Nieruchomości
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Majstrów Fabrycznych R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Peowiaków
Związek „Praca"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Zw. Robotn. i Robotnic Przem. Włók. „Praca" Zjednoczenia Zawod. Polskiego.
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strażacki
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich
Żydowski Klub Sportowy „Makabi"

Piaskowice

Rada Gminna

Poddębice

Bank Ludowy
Cech Szewców, Rymarzy i Krawców
Chrześcijańska Spółdzielnia Pieniężna
17 firm w Poddębicach
Gmina Wyznaniowa Żydowska
7-klasowa Szkoła Powszechna
Kółko Myśliwskie
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Org. Żydów Ortodoksów „Agudas Izrael"
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Chóru „Lira"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Urząd Starszych Zgromadzenia Stolarzy
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Kolejowych R. P.

Sędów

Straż Ogniowa

Tkaczew

Rada Gminna
Ochotnicza Straż Pożarna
Stow. Pracy Gospodarczo-Społecznej
Związek Młodej Wsi
Związek Nauczycielstwa Szkół Powszechnych
Związek Prac. Samorządów Terytorjalnych
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki

Witonia

Gmina
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 156 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Strzegocin

Kółko Rolnicze

ŁÓDŹ

Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Djecezjalny Instytut Akcji Katolickiej
Centralne Stow. Kupców Wojew. Łódzkiego
Centralny Związek Rzem. Żydów w Polsce
Kasa Nauczycielska Spółdz. z o. o.
Legjon Śląski
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Krajoznawcze
Polski Związek Zachodni
Rada Adwokacka
Rada Okręg. Chrześc. Związków Zawodowych
Rada Okręgowa Zw. Zawodowych „Praca"
Rada Okręgowa ZZZ.
Spółdz. Budowlana Prac. Miejsk. z o. udz.
Spółdz. Mieszk. Urzędn. Wojew. Łódzkiego
Spółdz. Oszczędn.-Kredyt. Pracown. B. G. K.
Spółdz. Oszczędn.-Kredyt. Prac. Banku Polsk.
Stow. b. Więźniów Politycznych
Stow. Kupców i Przemysł. Chrześcijan
Stow. Kupców m. Łodzi
Stowarzyszenie Techników
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Syndykat Dziennikarzy
Tow. „Lokator", Spółdz. Mieszkan.
Unja Pracowników Umysłowych
Zjednoczenie Pracowników Rzemieśln. R. P.
Zrzeszenie Teatrów Świetlnych
Związek Handlowców Polskich

Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistek
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekarzy
Związek Majstrów Fabrycznych
Związek Młodej Wsi
Związek Młodzieży Rzemieślniczej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Ochotników Armji Polskiej
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Pracowników Miejskich
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieśln. Chrześcijan
Związek Spółdzielni Spożywców ,,Społem"
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Sądowych
Zw. Zawod. Robotn. i Robotnic Przem. Włók.
Zw. Zaw. Wykończalń i Farbiarń Przem. Włók.

POWIAT ŁÓDZKI

Aleksandrów

Akcja Katolicka
Cech Mistrzów Szewckich
Cech Stolarzy
Cech Tkaczy
Cech Wędliniarzy
Centralne Stowarzyszenie Czeladników Sukienniczych w Aleksandrowie
Centralny Zw. Rzem. Żydów
Chór Kościelny Św. Stanisława Kostki
Bractwo Kurkowe
Ewang. Stow. Śpiewacze ,,Polhymnia"
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stow. Młodzieży Żeńskiej
Kościelne Stow. Śpiewacze ,,Immanuel"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Parochialis Aleksandroviensis
Polska Macierz Szkolna
Polska Organizacja Wojskowa
Spółdzielczy Bank Dyskontowy
Stowarzyszenie Gimnastyczne
Stow. Kobiet Ew.-Augsburskiej Parafji
Stow. Młodzieży Ew.-Augsburskiej Parafji
Stow. Właśc. Nieruchomości Chrześcijan
Stow. Polskich Kupców i Przemysł. Chrześc.
Stow. ,,Szlojmej Emunej Izrael"
Towarzystwo Śpiewu im. ,,Moniuszki"
Towarzystwo Śpiewu ,,Lutnia"
Zgromadzenie Sukienników
Związek Kupców
Związek Peowiaków
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Sokolstwa Polskiego
Związek Strzelecki

Czarnocin

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Koło Łowieckie
Koło Młodzieży ,,Wici"
Koło Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Straży Pożarnych
Stow. Spożywców ,,Zgoda"
Szkoła Rolnicza
Związek Strzelecki

Bieżywody

Koło Młodzieży ,,Wici"
Obywatele

Biskupia Wola

Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Rolnicze
Obywatele
Straż Pożarna

Budy Szynczyckie

Obywatele

Kalska Wola

Obywatele

Krzyżówka

Obywatele

Remiszewice

Obywatele

Rzepki

Straż Pożarna

Szynczyce

Obywatele

Tychów

Obywatele
Straż Pożarna

Zawodzie

Obywatele

Nowosolna

Rada Gromadzka

Sikawa

Obywatele

Stoków

Obywatele

Zgierz

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT PIOTRKOWSKI

Piotrków

Liga Morska i Kolonjalna
Odpis rezolucji, podpisanej przez 67 piotrkowskich organizacyj społecznych, w odpisie niewyszczególnionych

Sulejów

Centr. Zw. Robotn. Przem. Ceram. w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Komunalna Kasa Oszczędności
Kopalnie i Zakłady Przem. ,,Pereświt"
Liga Morska i Kolonjalna
Nauczycielski Wakacyjny Kurs W. F.
Obozy P. W. i W. F. Kobiet

Obywatele — 50 podpisów
Przemysł Drzewny „Rozwój"
Rada Miejska
Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych
YMCA
Zarząd Miejski
Zw. Detal. i Drobn. Kupców w Polsce
Związek Strzelecki

Wadlew

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółka Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Sąsiedzki Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT RADOMSKI

Dobryszyce

Obywatele

Kobiele

Kobiele Wielkie

Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Komitet Wiecu
Parafja

Kruszyna

Obywatele

Kłomnice

Komitet Wiecu

Pławno

Obywatele — 569 podpisów

Radomsko

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Rzeki

Obywatele

POWIAT SIERADZKI

Zduńska Wola

Karsznice

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT TURECKI

Biernacice

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Kobylniki

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej
Ochotnicza Straż Pożarna

Konopnica

Kółko Rolnicze

Dobra

Cech Kowali
Cech Krawców
Cech Piekarzy
Cech Rymarzy
Cech Rzeźnicko-Wędliniarski
Cech Stolarzy
Cech Szewców
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Goszczanów

Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna

Poniatów

Ochotnicza Straż Pożarna

Poradzew

Obywatele — 31 podpisów

Sokołów

Obywatele — 18 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna

Wola Tłomakowa

Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna

Grzybki

Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gminna
Związek Młodej Wsi
Związek Strzelecki

Głaniszewy

Sołtys

Mikołajewice

Sołtys

Proboszczowice

Sołtys

Socha

Sołtys

Tomisławice

Sołtys

Trądów Górny

Sołtys

Wola Zadąbrowska

Sołtys

Kościelnica

Orzeszków

Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodzieży Wiejskiej

Ostrosko

Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna

Wielenin

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Kowale Pańskie

Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Towarzystwo Pop. Bud. Publ. Szkół Powsz.
Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Lubola

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Ogniowa
Związek Peowiaków
Związek Rezerwistów

Brodnia

Ochotnicza Straż Ogniowa

Brzeg

Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Ogniowa
Związek Młodzieży Ludowej

Jadwichna Nowa

Kółko Rolnicze

Malanów

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna

Grąbków

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze

Kotwasice

Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna

Niemysłów

Rada Gminna

Pęczniew

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie Młodzieży Ludowej
Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Związek Strzelecki

Popów

Szkoła Rolnicza
Związek Koleżeński Szkoły Rolniczej
Związek Strzelecki

Siedlątków

Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodzieży Wiejskiej

Niewiesz

Pracownicy gminy
Rada Gminna
Sołtysi Gromad Gminy Niewiesz
Straż Ogniowa
Zarząd Gminy
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Balin

Kółko Rolnicze
Związek Gospodyń Wiejskich
Związek Młodej Wsi

Dzierzązna

Kółko Rolnicze
Związek Gospodyń Wiejskich
Związek Młodej Wsi

Lipnica

Straż Ogniowa

Ostrów Wartski

Jeziorsko

Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Miłkowice

Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodzieży Wiejskiej

Strachanów

Koło Gospodyń Wiejskich

Pęcherzew

Szadów Pański

Ochotnicza Straż Pożarna

Żuki

Związek Strzelecki

Piekary

Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodzieży Katolickiej
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Skęczniew

Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. o.
Kółko Rolnicze

Piętno

Bibianna

Koło Młodzieży Wiejskiej
Kółko Rolnicze

Budy Słodkowskie

Kółko Rolnicze
Związek Strzelecki

Dziadowice

Kółko Rolnicze

Grabieniec

Kółko Rolnicze

Słodków

Ochotnicza Straż Pożarna

Skarżyn

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gminna
Zarząd Gminy
Związek Sąsiedzki

Marcjanów

Kółko Rolnicze
Związek Młodzieży Wiejskiej

Miłaczew

Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Młodzieży Wiejskiej
Kółko Rolnicze

Młyny Miłaczewskie

Kółko Rolnicze

Skotniki

Czepów Dolny

Ochotnicza Straż Pożarna

Kaczki

Ochotnicza Straż Pożarna

Rożniatów

Koło Młodzieży Wiejskiej
Ochotnicza Straż Pożarna

Wilamów

Kółko Rolnicze „Jedność"
Ochotnicza Straż Pożarna

Tokary

Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej
Stronnictwo Narodowe
Tow. Pop. Bud. Publ. Szkół Powszechnych
Związek Młodzieży Ludowej
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Chocim

Ochotnicza Straż Pożarna

Kaszew

Tow. Popierania Budowy Publ. Szkół Powsz.
Związek Młodzieży Ludowej

Lipicze

Ochotnicza Straż Pożarna
Tow. Popierania Budowy Szkół Powszechnych

Milejów

Ochotnicza Straż Pożarna
Kółko Rolnicze

Ziemięcin

Tow. Popierania Budowy Publ. Szkół Powsz.

Żdżary

Kółko Rolnicze
Tow. Popierania Bud. Publ. Szkół Powszechn.
Związek Młodzieży Ludowej

Turek

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Dobroczynności
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Okręg. Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Czerwony Krzyż
Redakcja „Echo Tureckie"
Spółdz. Bank Handl.-Przem. w Turku z o. o.
Stowarzyszenie Kupców Chrześcijan
Stowarzyszenie św. Wincentego à Paulo
Stow. Urzędników Państw. i Samorządowych
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Drobnych Kupców Żydów
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Młodej Wsi
Zw. Niższych Funkcj. Państw. i Samorząd.
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Żeński
Związek Zawodowy Pracowników Samorząd.
Związek Zawodowy Tkaczy
Związek Ziemian

Uniejów

Bank Ludowy Spółdz. z o. o.
Bank Spółdzielczy
Cech Garncarski
Cech Młynarzy
Cech Szewców
Cech Zgromadzeń Rzemieślniczych
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Herb Piekarzy
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej
Koło Przyjaciół Zw. Harcerstwa Polskiego
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polska Organizacja Wojskowa
Posterunek Policji Państwowej
Pracownicy Zarządu Miejskiego
Publiczna Szkoła Powszechna
Rada Miejska
Tow. Gimnastyczne „Sokół"
Urząd Pocztowy
Zarząd Miejski
Zgromadzenie Kowali i Ślusarzy
Zgromadzenie Stolarzy
Związek Rezerwistów
Związek Robotników Przemysłu Budowlanego
Związek Strzelecki

Wichertów

Kółka Rolnicze
Rada Gminna
Stowarzyszenie Akcji Katolickiej
Straże Pożarne

Szkoły Powszechne
Zarząd gminny
Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów

Wola Świnecka

Gminne Kółko Rolnicze
Obywatele — 55 podpisów
Pracownicy Gminy
Rada Gminna
Zarząd Gminny

Drozdów

Ochotnicza Straż Pożarna

Grodzisko

Polska Organizacja Wojskowa
Związek Strzelecki

Kossewo

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Myśliwskie
Związek Młodzieży Wiejskich

Zelgoszcz

Rada Gminna
Zarząd Gminny
Związek Strzelecki

Chorzepin

Ochotnicza Straż Pożarna

Chwalborzyce

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rzymsko-Katolicka Parafja

Świnice

Akcja Katolicka
Dom Ludowy „Gromadzin"
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa
Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. o.
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Rzymsko-Katolicka Parafja
Związek Młodzieży Wiejskiej

Zaborów-Kozanki

Ochotnicza Straż Pożarna

Żdżenice

Koło Gospodyń
Kółko Rolnicze

WOJEWÓDZTWO NOWOGRÓDZKIE

POWIAT BARANOWICKI

Baranowicze

Centralny Związek Rzem. Żyd. w Polsce
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Instytut im. St. Żeromskiego
Kasa Spółdzielcza
Legjon Młodych
Liga Morska i Kolonjalna
Okr. Stowarzyszenie Rzemieślników Żydów
Powiatowy Związek Rezerwistów
Red. „Baranowiczer Woch"
Rodzina Urzędnicza
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Związek Osadników
Związek Rrzemieślników Chrześcijańskich
Związek Straży Pożarnych
Związek Zawodowych Związków

Nowa Mysz

Katolicka Parafja
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Posterunek Policji Państwowej
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Stołowicze

Obywatele

POWIAT LIDZKI

Bieniakonie

Liga Morska i Kolonjalna

Lida

Liga Morska i Kolonjalna

Werenów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT NIEŚWIESKI

Hrycewice

Rada Gromadzka

Aczrymowicze

Rada Gromadzka

Bałwań Wielka

Rada Gromadzka

Bartosze

Rada Gromadzka

Buraczki

Rada Gromadzka

Ciasnówki

Rada Gromadzka

Cepry

Rada Gromadzka

Hłaskowszczyzna

Rada Gromadzka

Hołomacze

Rada Gromadzka

Hołynczów

Rada Gromadzka

Janowiec

Rada Gromadzka

Jodczyca

Rada Gromadzka

Kapłanowicze
Rada Gromadzka

Korzeniowszczyzna
Rada Gromadzka

Matusze
Rada Gromadzka

Małe Mierwińskie
Rada Gromadzka

Nogorna
Rada Gromadzka

Sokołatycze
Rada Gromadzka

Wielkie Mierwińskie
Rada Gromadzka

Woronin
Rada Gromadzka

Zajelnia
Rada Gromadzka

Kleck
Gmina Wyznaniowa Mahometańska
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Pracownicy Zarządu Gminy Wiejskiej
Rabinat Gminy Wyznaniowej Żydowskiej
Pracownicy Gminy Wyznaniowej Żydowskiej
Straż Pożarna
Związek Kupców Chrześcijańskich
Związek Lekarzy
Związek Młodzieży Tatarskiej
Związek Młodzieży Wiejskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Niższych Funkcjon. Pocztowych
Związek Pracowników Miejskich
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Robotników Odzieżowych
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Pocztowych

Babajewicze
Kółko Rolnicze

Cyckowicze
Koło Młodzieży Wiejskiej

Domatkanowicze
Koło Samarytanek
Kółko Rolnicze
Straż Pożarna
Związek Młodzieży Wiejskiej

Jakszyce
Koło Młodzieży Wiejskiej
Kółko Rolnicze
Straż Pożarna
Związek Rezerwistów

Kuchczyce
Związek Osadników

Orda
Kółko Rolnicze
Związek Strzelecki

Siewkowo
Koło Gospodyń Wiejskich
Ognisko Osadników

Suchlicze
Straż Pożarna

Szczepicze
Kółko Rolnicze
Straż Pożarna

Zubki
Kółko Rolnicze

Nieśwież
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT NOWOGRÓDZKI

Dworzec
Liga Morska i Kolonjalna

Nowogródek
Liga Morska i Kolonjalna
Zw. Żołnierzy I-go Polsk. Korpusu Okr. Nowogr.

Wsielub
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 228 podpisów

Zdzięcioł
Bank Spółdzielczy
Centralny Związek Drobnych Kupców i Handlowców w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
7-klasowa Publiczna Szkoła Powszechna
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Organizacja Syjonistyczna w Polsce
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Ochrony Zdrowia
Towarzystwo Opieki nad Sierotami
Tow. Popier. Bud. Publ. Szkół Powszechnych
Zarząd Miejski
Zjednoczenie Szkół Żydowskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT SŁONIMSKI

Słonim
Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT STOŁPECKI

Derewno

Kasa Stefczyka, Spółdz. z o. n.
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ognisko Osadników Wojskowych
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Rodzina Leśnika
Spółdzielnia Spożywców „Nasz Sklep"
Związek Leśników
Związek Młodej Wsi
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Stołpce

Białoruskie Towarzystwo Dobroczynności
Instytut Robotniczy im. St. Żeromskiego
Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. o.
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Syonistyczna w Polsce
Organizacja „Tarbutt"
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Policyjny Klub Sportowy „Niemen"
Prawosławne Towarzystwo Dobroczynności
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie „Rodzina Urzędnicza"
Towarzystwo Łowieckie
Towarzystwo Przeciwgruźlicze
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Niższych Pracowników Poczt, Telegrafów i Telefonów
Związek Pracown. Poczt., Telegr. i Telefon.
Związek Pracowników Skarbowych R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Żydowskie Tow. Gimn.-Sport. „Makabi"

POWIAT WOŁOŻYŃSKI

Juraciszki

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Wiszniew

Centralny Związek Rzemieślników Żydów w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielcze Stowarz. Spożywców „Praca"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Żydowski Bank Ludowy

Rymowicze

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej

Wołożyn

Kasa Stefczyka
Liga Morska i Kolonjalna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Rolnik Kresowy, Spółdz. Rolniczo-Handlowa
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

WOJEWÓDZTWO POLESKIE

POWIAT BRZESKI

Brześć nad Bugiem

Liga Morska i Kolonjalna

Domaczewo

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 132 podpisy
Związek Strzelecki

Kamieniec Litewski

Zarząd Miejski

Wysokie Litewskie

Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Kupców
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki

Tokary

Ochotnicza Straż Pożarna

Wyczółki

Ochotnicza Straż Pożarna

POWIAT DROHICKI

Drohiczyn

Liga Morska i Kolonjalna

Chomsk

Gmina
Mleczarnia Spółdzielcza
Parafja
Stowarzyszenie Syjonistów Rewizjonistów
Stowarzyszenie Spożywców
Związek Młodzieży Wiejskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki
Żydowski Klub Myśli Państwowej

Janów

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Kolejowa Straż Pożarna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Macierz Szkolna
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Wolawel

Gmina
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Spółdzielnia Handlowa
Spółdzielnia Mleczarska
Straż Pożarna
Związek Miejscowej Ludności
Związek Osadników Wojskowych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT IWACEWICKI

Iwacewicze

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Syjonistyczna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Przysposobienie Wojskowe Leśników
U. C. K.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki
Związek Związków Zawodowych

Kosów Poleski

Gmina

Telechany

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT KOBRYŃSKI

Kobryń

Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Klub Sportowy Kobryń
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Patronat
Polska Macierz Szkolna
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Powiatowy Związek Osadników
Zarząd Miejski
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Straży Pożarnych R. P.
Związek Strzelecki
Z. Z. Z. — Zw. Zaw. Robotn. Spożyw. w Polsce

POWIAT ŁUNINIECKI

Dawidgródek

Liga Morska i Kolonjalna

Lenin

Mikaszewice

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Organizacja Syonistów
Organizacja Syonistów-Rewizjonistów
Polski Czerwony Krzyż
Straż Ogniowa
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Łuniniec

Komenda Związku Harcerstwa Polskiego
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Macierz Szkolna
Związek Legjonistów Polskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT PIŃSKI

Pińsk

Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa Zrzeszenia Pracowników Banku Rolnego
Liga Morska i Kolonjalna

Żabczyce

Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Młodzieży Wiejskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów

POWIAT PRUŻAŃSKI

Bereza Kartuska

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT STOLIŃSKI

Płotnica

Liga Morska i Kolonjalna

Stolin

Liga Morska i Kolonjalna

Wysock

Liga Morska i Kolonjalna

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

POWIAT BRODNICKI

Brodnica

Spółdz. Mieszk. Urzędn. z odp. udz. w Brodnicy

POWIAT CHOJNICKI

Chojnice

Liga Morska i Kolonjalna

Czersk

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT DZIAŁDOWSKI

Działdowo

Liga Morska i Kolonjalna

Lidzbark

Liga Morska i Kolonjalna

GDYNIA

Liga Morska i Kolonjalna
Mieszk. Spółdz. Maszynistów Kolejowych
Spółdz. Mieszk.-Budowl. Przy Tow. Robotn. Katol. w Gdyni z o. o.
Spółdz. Stow. Osad. Własnych Ofic. Mar. Woj.
Urzędnicza Spółdz. Mieszk.-Budowlana

GRUDZIĄDZ

Kasa Oszczędn.-Pożyczk. Zrzesz. Prac. P. B. R., Spółdzielnia
Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT GRUDZIĄDZKI

Bukowiec

Liga Morska i Kolonjalna

Bursztynowo

Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Powstańców i Wojaków
Związek Strzelecki

Łasin

Liga Morska i Kolonjalna

Niewałd

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polski Czerwony Krzyż
Związek Strzelecki

Rychnowo

Kółko Rolnicze

Skarszewy

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT KARTUSKI

Kartuzy

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT LUBAWSKI

Lubawa

Burmistrz

Mikołajki

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gromadzka
Stronnictwo Narodowe

Nowe Miasto nad Drwęcą

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT MORSKI

Hel

Liga Morska i Kolonjalna — obóz nadmorski
Obywatele

Jastarnia

Akademicki Zw. Morski — Ośrodek Żeglarski

Puck

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT STAROGARDZKI

Kaliska

Liga Morska i Kolonjalna

Kocborowo

Liga Morska i Kolonjalna

Lubichowo

Liga Morska i Kolonjalna

Piece

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Klub Gospodarczo-Społeczny
Ochotnicza Straż Pożarna
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Zjednoczenie Zawodowe Polskie
Związek Strzelecki

Skórcz

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Starogard

Tow. Budowy Domów Urzędn. w Starogardzie Zarej. Spółdz. z o. udz.

Żabno

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ŚWIECKI

Lniano

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Koło Śpiewacze św. Cecylji
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Pszczelarski
Związek Rezerwistów

Lnianek

Kółko Rolnicze

Lniania

Kółko Rolnicze

Świecie

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Wętfie

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna

POWIAT TCZEWSKI

Pelplin

Liga Morska i Kolonjalna

Tczew

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdz. Mieszk. Pracown. Państw. i Samorz. Sp. z o. o.

Zajączkowo

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT TORUŃSKI

Chełmża

Cech Kowali i Kołodziei
Cech Krawiecko-Kuśnierski
Cech Metalowców
Cech Piekarski
Cech Rzeźnicki
Cech Stolarski
Cech Szewcki
Grono Pracowników Poczt i Telegrafów
Hufiec Harcerski
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kolejowe P. W. i W. F.
Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Kółko Rolnicze
Klub Kręglarzy „Bęc"
Klub Kręglarzy „Wiwat"
Klub Narciarzy
Klub Sportowy „Pogoń"
Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Opieka Rodzicielska przy Gimnazjum
Pocztowe P. W. i W. F.
Stow. „Rodzina Urzędnicza"
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo im. Piotra Skargi
Towarzystwo Kolejarzy
Towarzystwo Krajoznawcze
Towarzystwo Kupców Samodzielnych
Towarzystwo Ludowe
Towarzystwo Ogródków Działkowych
Towarzystwo Robotników Katolickich
Towarzystwo Śpiewu „Cecylja"
Towarzystwo Śpiewu „Echo"
Towarzystwo św. Wincentego à Paulo
Towarzystwo Wioślarzy
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek Czeladników Ciesielskich
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kolejowych Pracowników Drogowych
Związek Niższych Prac. Poczt i Telegrafów
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Prac. Poczt i Telegrafów
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Weteranów Powstań Narodowych
Związek Zaw. Prac. Miejskich R. P.
Związek Zaw. Prac. Przem. Cukrowniczego

Toruń

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Związek Zachodni

POWIAT TUCHOLSKI

Białowieża

Kasa Samop. Prac. Dyr. Lasów Państwowych

Tuchola

Liga Morska i Kolonjalna

WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE

BYDGOSZCZ

Liga Morska i Kolonjalna
„Nowe Miasto", Spółdzielnia Mieszkan.-Budowl.

POWIAT BYDGOSKI

Koronowo

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT CHODZIESKI

Budzyń

Kółko Rolnicze
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Obywatele — 136 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Powstańców i Wojaków
Towarzystwo Śpiewu „Lutnia"
W. T. K. K.
Związek Strzelecki

Sokołowo Budzyńskie

Obywatele

Stróżewo

Obywatele

Wyszyny

Kółko Rolnicze
Obywatele — 30 podpisów

POWIAT CZARNKOWSKI

Rosko

Liga Morska i Kolonjalna

Wieleń nad Notecią

Liga Morska i Kolonjalna

GNIEZNO

Akademickie Koło Gnieźnian
Cech Rzeźnicko-Wędliniarski
Cech Stolarski
Cech Szewcki
Chór Kościelny Św. Wawrzyńca
Chór Seraficki
Dowództwo 69 Pułku Piechoty
Katolickie Koło Abstynentów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kierownictwo i Pracown. Państw. Stad. Ogierów
Koło Włościanek przy Parafji Św. Wawrzyńca
Koło Ziemianek
Kółko Włościanek
„Kurjer Wielkopolski"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowa Organizacja Kobiet
Narodowe Chrześc. Zjednoczenie Rzemiosła
Okręg. Zw. Robotników i Rzemieślników ZZP.
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Powiatowa Komenda Przysposobienia Wojsk.
Sąd Okręgowy
Spółdzielnia Mieszkaniowa
Spółdzielnia Mieszkaniowa Urzędników P.K.P.
Stowarzyszenie Dzieci Marji
Stow. Urzędn. Państw., Samorząd. i Komunaln.
Stronnictwo Ludowe
Stronnictwo Narodowe
Tow. Gimn. „Sokół", Oddz. Męski i Żeński
Towarzystwo Kupców
Towarzystwo Przemysłowców
Towarzystwo Restauratorów
Towarzystwo Śpiewu „Chór Farny"
Towarzystwo Uczestników Powstania Wlkp.
Towarzystwo Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Zawodowych Ogrodników
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Zrzeszenie Pracowników Banku Polskiego
Zrzeszenie Pracown. Skarbowych Koło Akcyzy
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekarzy
Związek Niższych Funkcjon. Państw. R. P.
Związek Niższych Prac. Poczt, Telegr., Telef.
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej
Związek Pracowników Poczt i Telegrafów
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Miejskich
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19
Związek Zawodowy Maszynistów Kolejowych
ZZK. — Związek Zawodowy Kolejarzy

POWIAT GNIEŹNIEŃSKI

Czerniejewo

Liga Morska i Kolonjalna

Dziekanka

Liga Morska i Kolonjalna

Powidz

Liga Morska i Kolonjalna

Sławno

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT GOSTYŃSKI

Borek

Bractwo Strzeleckie
Cech Kowalskich i Ślusarskich Mistrzów
Cech Szewcki
Chór Męski im. K. T. Barwickiego
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Śpiewackie
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Mleczarnia w Borku, Sp. z o. o.
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Publiczna Szkoła Zawodowa
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Powstańców i Wojaków
Towarzystwo Przemysłowców
Zarząd i Rada Miejska
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

Bolesławów

Obywatele

Bruczków

Obywatele

Jeżewo

Obywatele

Siedmiorogów

Obywatele

Skoków

Obywatele

Zalesie
Obywatele

Gostyń

Bractwo Strzeleckie
I Drużyna Harcerska im. „Królowej Jadwigi"
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich
Klub Sportowy „Kania"
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Śpiewackie im. Św. Cecylji
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Og. Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo „Czytelnia dla Kobiet"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Kolejarzy
Towarzystwo Kupców Samodzielnych
Towarzystwo Obywatelskie
Towarzystwo Przemysłowców i Rzemieślników
Towarzystwo Zaw. Ogrodników
Wlkp. Towarzystwo Kółek Rolniczych Pow.
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek Inwalidów Cywilnych
Związek Inwalidów Wojskowych R. P.
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Nauczycielstwa Polskiego „Ognisko"
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pracodawców
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Robotn. i Rzemieśln. Zj. Zaw. Polsk.
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Żeński
Związek Urzędników Kolejowych R. P.
Związek Weter. Powstań Narod. R. P. 1914—19
Zw. Zaw. Pracown. Kupieck., Przemysł., Bank. i Biurowych
Żeńskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"

Krobia

Bractwo Strzeleckie
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polski Czerwony Krzyż
Sigill. Ecclesiae Parochialis Crobensis
Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Przyjaciół Harcerstwa
Towarzystwo Śpiewu „Harmonja"
Zarząd Miejski
Towarzystwo Kolejarzy
Związek Rezerwistów
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

Piaski

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich pod Opieką św. Marcina
Koło Śpiewackie „Chopin"
Komitet Obywatelski
Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Narodowa Partja Robotnicza
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Stow. Obrony Praw b. g. Nadren. Westf.
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Przemysłowców
Związek Inwalidów Wojennych
Związek Robotników i Rzemieślników
Związek Robotników Roln. i Leśn. Z. Z. P.
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Żeński
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

Poniec

Bractwo Strzeleckie
Cech Kowalski
Cech Obuwniczy
Cech Piekarski
Cech Rzeźnicki
Cech Stolarski
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Katolickie Towarzystwo Robotników
Klub Sportowy
Kółko Rolnicze
Koło Śpiewu „Moniuszko"
Kółko Włościanek
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Kolejarzy
Towarzystwo Pań Miłosierdzia
Towarzystwo Przemysłowców
Wójt
Związek Inwalidów Wojennych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Weteranów

Strzelce Wielkie

Katolickie Stowarzyszenie Mężów

INOWROCŁAW

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT INOWROCŁAWSKI

Gniewkowo

Liga Morska i Kolonjalna

Janikowo

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT JAROCIŃSKI

Ciświca

Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzszenie Młodz. Żeńskiej

Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Cyklistów

Golina

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Katolickie Tow. Robotników Polskich „Komitet Oświatowy"
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele
Stacja Kolejowa
Towarzystwo Budowy Szkół Powszechnych
Zjednoczenie Zawod. Robotników Rolnych
Związek Strzelecki

Jarocin

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Budowlana z o. o.
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"

Mieszków

Obywatele

Pleszew

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Zw. Podoficerów Rezerwy R. P.
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Biały Krzyż
Publiczna Szkoła Powszechna Męska
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Zw. Niższych Urz. Poczt Telegr. i Telefonów
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów R. P.
Związek Weter. Powstań Narodow. 1914—19

Witaszyce

Funkcjonarjusze Kolejki Powiatowej
Funkcjonarjusze Poczt i Telegrafów
Funkcjonarjusze Policji Państwowej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Sportowy
Koło Śpiewu
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przecigazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gromadzka
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Włościanki
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Cukrowni

POWIAT KĘPIŃSKI

Grabów

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Kupców
Towarzystwo Śpiewu „Lutnia"
Towarzystwo Rzemieślnicze
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Powstańców i Wojaków
Związek Strzelecki
Związek Weteran. Powstań Narodow. 1914—19

Kępno

Bractwo Strzeleckie
Cech Fryzjerów i Perukarzy
Cech Kołodziejski
Cech Kowalski
Cech Krawiecki
Cech Malarzy
Cech Piekarski
Cech Rzeźnicki
Cech Stolarski
Cech Szewcki
Cech Ślusarski
Chór Męski „Echo"
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przecigazowej
Narod.-Chrześc. Zjedn. Rzemiosła Woj. Poznańsk.
Ochotnicza Straż Pożarna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Stow. Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Kupców
Towarzystwo Ogródków Działkowych
Towarzystwo Powstańców i Wojaków
Towarzystwo Przemysłowców Polskich
Towarzystwo Restauratorów
Towarzystwo Śpiewacze
Tow. Właścicieli Domów i Nieruchomości
Wydział Pracy Kobiet
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pracowników Pocztowych
Związek Pracown. Samorząd. Terytor. R. P.
Związek Rezerwistów
Związku Strzeleckiego
Związek Strzelecki, Oddział Żeński
Związek Urzędników Kolejowych
Żeńskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"

Ostrzeszów

Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni

Stowarzyszenie Ochotniczej Straży Pożarnej
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Śpiewu Chór Męski „Dzwon"
Zarząd Miejski
Związek Inwalidów Wojskowych R. P.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

POWIAT KOŚCIAŃSKI

Kościan

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Budowlana Mieszkań Urzędniczych

POWIAT KROTOSZYŃSKI

Dobrzyca

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"

Kobylin

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"

Koźmin

Cech Kołodziejski
Cech Kowalski
Cech Krawiecki
Cech Piekarski
Cech Rzeźnicko-Wędliniarski
Cech Szewcki
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kolejowa Ochotnicza Straż Pożarna
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Muzyczne im. Moniuszki
Koło Przyjaciół Harcerzy
Koło Śpiewackie
Koło Związku Inwalidów Wojennych R. P.
Komenda Hufca Harcerskiego
Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Narod.-Chrześc. Zjedn. Rzemiosła Woj. Poznańsk.
Ochotnicza Straż Pożarna
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Czerwony Krzyż
Towarzystwo Cyklistów i Motocyklistów
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół" Żeński
Towarzystwo Powstańców i Wojaków
Towarzystwo Przemysłowców
Towarzystwo Uczestników Powstania
Związek Hallerczyków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Strzelecki, Oddział Żeński

Krotoszyn

Liga Morska i Kolonjalna

Pogorzela

Koło Śpiewackie
Liga Morska i Kolonjalna

Liga Obrony Powietrznej i Przecigazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Pszczelarzy
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Rezerwistów

POWIAT LESZCZYŃSKI

Leszno

Liga Morska i Kolonjalna
Polski Związek Zachodni
Spółdz. Mieszkaniowa Urzędników Polskich

Włokaszowice

Zarząd Gminny

POWIAT MIĘDZYCHODZKI

Międzychód

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT MOGILEŃSKI

Gębice

Cech Stolarski
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Powstańców i P. P. W.
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Rezerwy
Związek Weteran. Powstań Narodow. 1914—19

Kruszwica

Liga Morska i Kolonjalna

Pakość

Liga Morska i Kolonjalna

Strzelno

Cech Kołodziejski
Cech Kowalski
Cech Obuwniczy
Cech Piekarski
Cech Rzeźnicki
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narod.-Chrześc. Zjedn. Rzemiosła woj. Pozn.
Ogólny Zw. Podoficerów Rezerwy R. P.
Opieka Rodzic. przy Publ. Szk. Powsz. nr. 2
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Spółka Łowiecka
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Katolickich Robotników
Towarzystwo Przemysłowców
Tow. Samodz. Polsko-Chrześc. Kupców
Towarzystwo Śpiewu „Harmonja"
Tow. Właścic. Domów i Nieruchomości
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Rezerwistów
Zw. Weter. Powstań Narod. R. P. 1914—19

POWIAT NOWOTOMYSKI

Grodzisk Wlkp.

Liga Morska i Kolonjalna

Kuślin

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT OBORNICKI

Oborniki

Liga Morska i Kolonjalna

Rogoźno

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT OSTROWSKI

Ociąż

Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Parafja
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Rezerwistów

Ostrów Wielkopolski

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Osadnicza z o. o.
Urzędnicza Spółdz. Mieszk. i Budowlana

Przygodzice

Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Śpiewu
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Strzelecki

Skalmierzyce

Związek Nauczycielstwa Polskiego

POZNAŃ

Kasa Pożyczk.-Oszczędn. Urzędn. Skarbowych
Liga Morska i Kolonjalna
Mieszkaniowe Stowarzyszenie Spółdzielcze
Spółdz. Budowl. Ogólnej Użyteczn. z o. o.
Spółdz. Kredyt. Prac. Banku Polskiego
Spółdz. Mieszk. Budowl. Urzędn. Skarbowych
Spółdzielnia „Strzecha"

Dzielnica Jeżyce

Liga Morska i Kolonjalna

Dzielnica Św. Łazarz

Liga Morska i Kolonjalna

Dzielnica Starołęka

I Harc. Drużyna Łączności im. K. Pułaskiego
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Katolickie Towarzystwo Robotn. Polskich
Klub Sportowy „Blask"
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Przyj. Kat. Stow. Młodz. Męskiej
Koło Śpiewacze
Komitet Rodzicielski przy 20 Szkole Powszechnej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele
Rodzina Rezerwistów
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Powstańców i Wojaków
Towarzystwo Przemysłowców „Jedność"
Towarzystwo Właśc. Ogrodów Przydomowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT POZNAŃSKI

Biskupice

Katolicka Federacja Robotników Polskich
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia"
Związek Powstańców i Wojaków

Owińska

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT RAWICKI

Jutrosin

Liga Morska i Kolonjalna

Miejska Górka

Liga Morska i Kolonjalna

Rawicz

Spółdzielnia Mieszkan. Urzędników z o. o.

POWIAT SZAMOTULSKI

Szamotuły

„Gazeta Szamotulska"
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Robotnicze
Klub Tenisowy
Koło Przyjaciół Związku Harcerstwa Polskiego
Koło Śpiewu „Dzwon"
Kurkowe Bractwo Strzeleckie
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Nauczycielski Rejon Straży Pożarnej
Ochotnicza Straż Pożarna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Polskie Towarzystwo Krajoznawcze
Stowarzyszenie Mężów Katolickich
Towarzystwo Ogródków Działkowych
Wolny Cech Krawców Polskich
Zarejestrowane Stowarzyszenie Restauratorów

Zespół Muzyczny
Zjednoczenie Inwalidów Wojny Światowej
Zrzeszenie Kupców
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Cywilnych R. P.
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Marynarzy Rezerwy R. P.
Związek Lekarzy
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Tow. Weter. Powst. Narod. R. P. 1914—19
Zw. Zawod. Pracown. Samorządu Terytorjaln.
Z.Z.Z.–Związek Zawod. Robotn. Przem. Chem. i Pokr. Zawodów w R. P.

Wronki

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SZUBIŃSKI

Barcin

Akcja Katolicka
Chór Kościelny Św. Cecylji
Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Koło Rodzicielskie przy Szkole Powszechnej
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Koło Zw. Inwalidów Wojennych R. P.
Liga Morska i Kolonjalna
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Wlkp. Związek Śpiewaczy ,,Halka"
Związek Rezerwistów
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

Łabiszyn

Zarząd Gminny
Zarząd Miejski

Szubin

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ŚREMSKI

Śrem

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WĄGRÓWIECKI

Wągrówiec

Liga Morska i Kolonjalna
Starosta Powiatowy

POWIAT WOLSZTYŃSKI

Rakoniewice

Liga Morska i Kolonjalna

Wolsztyn

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WRZESIŃSKI

Orzechowo

Chór Św. Cecylji
Komenda Obozu Harcerskiego
Kółko Rolnicze
Polski Czerwony Krzyż
Stacja Kolejowa P. K. P.
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Września

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT WYRZYSKI

Białośliwie

Liga Morska i Kolonjalna

Lubasz

Liga Morska i Kolonjalna

Mrocza

Liga Morska i Kolonjalna

Osiek nad Notecią

Liga Morska i Kolonjalna

Sadki

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ŻNIŃSKI

Gąsawa

Koło Śpiewacze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Parafja
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Związek Strzelecki
Związek Weteranów Powstań Narod. 1914—19

Żnin

Bractwo Kurkowe
Cech Fryzjerów, Golarzy i Perukarzy
Cech Kowalsko-Ślusarski
Cech Piekarzy
Cech Stelmasko-Kołodziejski
Cech Rymarsko-Siodlarski
Cech Rzeźnicko-Wędliniarski
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodz. Żeńskiej
Katolickie Towarzystwo Robotn. Polskich
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Koło Rodzicielskie przy Gimnazjum Miejskiem
Koło Towarzyskie
Koło Śpiewackie
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narod.-Chrześc. Związek Rzemiosła
Ochotnicza Straż Pożarna
Opieka Szkolna
P. K. P. — Stacja Żnin

Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Związek Zachodni
Polskie Towarzystwo Turyst.-Krajoznawcze
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół“
Towarzystwo Kupców Samodzielnych
Towarzystwo Młodych Przemysłowców
Tow.Pom.Dzieciom i Młodz. Polsk. w Niemczech
Towarzystwo Powstańców Wlkp.
Towarzystwo Restauratorów
Towarzystwo Śpiewu Kościelnego
Towarzystwo Właśc. Domów i Nieruchomości
Wlkp. Towarzystwo Ogrodnicze
Zakłady Wydawnicze
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pracown. Przemysłu Cukrowniczego
Związek Pracowników Samorządowych
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Zw. Weteranów Powstań Narodowych 1914—19

WOJEWÓDZTWO STANISŁAWOWSKIE

POWIAT DOLIŃSKI

Bolechów

Zarząd Miejski

POWIAT HORODEŃSKI

Dżurków

Obywatele — 137 podpisów
Sigilium Ecclesiae Parochialis rit. lat.
Związek Strzelecki

Obertyn

Liga Morska i Kolonjalna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.

POWIAT KOŁOMYJSKI

Jabłonów

Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

Kołomyja

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

Tłumaczyk

Rada Gminna

POWIAT KOSOWSKI

Kuty

Zarząd Miejski

Rożnów

Obywatele

POWIAT NADWÓRNIAŃSKI

Delatyn

Obywatele

Łanczyn

Obywatele

Tatarów

Nadleśnictwo

POWIAT ROHATYŃSKI

Bołszowce

Zarząd Miejski

POWIAT STANISŁAWOWSKI

Stanisławów

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Poż.-Oszcz. „Samopomoc“ Ogniska Z.P.N.
Kasa Poż. Rzemieśln. Kolej. Spódz. zarej. z o. p.
Kasa Spółdz. Konduktorów Kolejowych
Kasyno Polskie
Koło Aptekarzy
Komitet Oświaty Pozaszkolnej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Małopolska Straż Obywatelska
Okręgowe Towarzystwo Rolnicze
Organizacja Pracy Państwowej
Polski Czerwony Krzyż
Polska Organizacja Wojskowa
Polskie Stowarzyszenie Weteranów b. Armji Polskiej we Francji
Polskie Towarzystwo Turystyczne
Rodzina Urzędnicza
Stanisławowskie Stowarzyszenie Kupców
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna“
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół“
Towarzystwo Młodzieży Polskiej
Towarzystwo Walki z Gruźlicą
Związek Kresów Zachodnich
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT STRYJSKI

Kozlowa

Obywatele
Zarząd Gminy

Stryj

Robotnicza Spółdzielnia Kredytowa
„Samopomoc“ Spółdzielnia Oszczędności i Kredytu Pracowników P. K. P. w Stryju

POWIAT ŚNIATYŃSKI

Śniatyń

Cech Krawców
Cech Kuśnierzy
Cech Rzeźników, Masarzy i Piekarzy
Cech Szewców
Dom Ludowy im. Marsz. J. Piłsudskiego
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe

Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Pokucki Związek Emerytów
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie „Rodzina Urzędnicza"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Kasynowe
Towarzystwo Łowieckie
Towarzystwo Rybackie
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Ukraińska Czytelnia Mieszczańska
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Polsk. Naucz. Szkół Powszechnych
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Zw. Żydów Uczestników Walk o Niepodl. Polski

POWIAT TŁUMACKI

Tłumacz

Akcja Katolicka
Cech Rzemieślniczy
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Przyjaciół Akademika
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Polski Czerwony Krzyż
Pow. Związek Tow. Szkoły Ludowej
Stowarzyszenie Emerytów i Emerytek Państwowych i Samorządowych, Wdów i Sierot
Tow. Czytelni Zjedn. Mieszczan Polskich
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Tow. Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Urząd Miejski
Zarząd Gminy
Zespół Sceniczny im. Rydla
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Straży Pożarnych R. P.

Otynja

Zarząd Miejski

POWIAT ŻYDACZOWSKI

Żurawno

Gmina
Koło Żydów Radnych
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Parafja Katolicka
Posterunek Policji Państwowej
Rada Adwokacka
Towarzystwo Młodzieży Polskiej
Towarzystwo Prawnicze
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zarząd Dóbr XX Czartoryskich
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Strzelecki

Żydaczów

Obywatele

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

POWIAT BIELSKI

Bielsko

Liga Morska i Kolonjalna

Czechowice

Liga Morska i Kolonjalna

Dziedzice

Kasa Oszczędności i Pożyczek Pracown. P. K. P. Spółdz. z o. o.
Liga Morska i Kolonjalna

Strumień

Bank Ludowy, Sp. zarejestr. z o. n.
Izraelickie Stow. Domu Modlitwy
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
6-cio klas. Szkoła Powszechna
Komunalna Kasa Oszczędności
Kongregacja Marjańska Panien
Liga Morska i Kolonjalna
Miejski Urząd Gminny
Narodowo-Chrześc. Zjednoczenie Pracy (B. B. W. R. na Śląsku)
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Officium Parochiale Strumienii
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Posterunek Policji Państwowej
Publ. Szkoła Dokształcająca Zawodowa
Stow. Gospodzkich
Stow. Mieszane Przemysłowców
Stowarzyszenie Przemysłowców Handl.
Stowarzyszenie Rzeźników i Piekarzy
Stow. Weteranów Wojsk. Woj. Śląsk.
Szkoła Ogrodnicza w Strumieniu
Śląska Izba Rolnicza
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Muzyk.-Wok. „Lutnia"
Tow. Polek „Bóg, Rodzina, Ojczyzna'
Urząd Pocztowo Telegraficzny
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Żyd. Org. Skautów „Akiba"

POWIAT CIESZYŃSKI

Cieszyn

Liga Morska i Kolonjalna

Istebna

Liga Morska i Kolonjalna

Ustroń

Liga Morska i Kolonjalna

KATOWICE

Federacja Polskich Zw. Obrony Ojczyzny
Kasa Oszczędn. i Pożyczk. Koła Zrz. Prac. PBR.
Kasa Urzędn. Skarb., Spółdz. z odp. udz.
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Przyjaciół Związku Harc. Polskiego
K. P. P.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narod.-Chrześc. Zjednoczenie Pracy
Obóz Wszechpolski
Ochotnicza Straż Pożarna
Okręgowy Związek Piłki Nożnej
Organizacja Młodzieży Pracującej
O. Z. P. R.
Partja Narod. Socjalistów
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
P. Z. P. Koło „Wspólnota Interesów"
Spółdz. Oszczędn.-Kredyt. Prac. P. K. O.
Spółka Oszczędn.-Pożyczk. Prac. B. G. K.
Stow. Polskich Inżynierów Górn. i Hutn.
Stowarzyszenie Pracowników Komunalnych
Stowarzyszenie „Rodzina Rezerwistów"
Stow. Śląskich Pracown. Plebiscytowych
Stow. Weteranów b. Armji Polskiej we Francji
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Młodych Polek
Towarzystwo Śpiewu „Halka"
Związek b. Marynarzy
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Legjonistów Polskich
Związek Lekkoatletyczny
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Peowiaków
Związek Powstańców Śląskich, Grupa Uchodźców Ziemi Cieszyńskiej
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracowników Umysłowych Z. Z. Z.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Sybiraków
Związek Weteranów Powstań Narodowych
Zw. Zrzesz. Pracown. Komunaln. woj. Śląskiego
Z. Z. Z. Rzemieślń. Tyton i Spiryt.

Katowice Centrum

Liga Morska i Kolonjalna

Katowice-Dąb

Liga Morska i Kolonjalna

Katowice-Ligota

Klub Sportowy „Ligocianka"
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjedn. Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Zw. Powst. Śląskich
Og. Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Związek Zachodni
Stow. Śpiew. Śląsk. „Lutnia"
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Młodych Polek „Naprzód"
T-wo Polek „Bóg, Rodzina, Ojczyzna"
Związek Hallerczyków
Związek Peowiaków
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Zw. Rodzic. przy Publ. Szkole Powsz. nr. 31
Związek Strzelecki

Katowice-Załęże

Liga Morska i Kolonjalna

Katowice-Zawodzie

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT KATOWICKI

Bielszowice

Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskeij
Katolickie Towarzystwo Polek
Koło Przyjaciół Związku Harc. Polskiego
Komitet Towarzystw
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Powstańczej
Polski Chór Kościelny
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Stow. b. Urzędn. Policji Górnego Śląska
Stow. Miłośników Muzyki „Halka"
Stow. Miłośn. Muzyki oddz. „Jaskółka"
Stow. Śpiewaków Śląskich „Echo"
Stow. Śpiew. Śląsk. „Jutrzenka"
Stow. Śpiewaków Śląsk. „Wanda"
Stow. Weteranów Armji Polsk. we Francji
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Tow. Gimn.-Sport. w Polskich Kopaln. Skarbowych na Górnym Śląsku „Zgoda"
Tow. Młodych Polek „Naprzód"
Tow. Ogródk. Działkowych i Przydomowych
Tow. Polek
Tow. Przyj. Młodzieży Powstańczej
Zjedn. Zaw. Polskie, Oddz. Górników
Zjedn. Zaw. Polskie, Oddz. Metal. i Pokr. Zawod.
Związek Inwalidów Wojennych R. P.

Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Polskich Samodzielnych Rzemieślników
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Właścicieli Nieruchomości
Związek Zawod. Robotn. Przem. Górn. w Polsce Z. Z. Z.

Chorzów

Liga Morska i Kolonjalna

Chorzów-Centrum

Liga Morska i Kolonjalna

Chorzów-Klimzowice

Liga Morska i Kolonjalna

Chorzów-Nowe Hajduki

Liga Morska i Kolonjalna

Chorzów Stary

Liga Morska i Kolonjalna

Dąbrówka Mała

Liga Morska i Kolonjalna
Związek Powstańców Śląskich

Pniaki

Związek Powstańców Śląskich

Janów

Liga Morska i Kolonjalna

Kochłowice

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Koło Przyjaciół Związku Harcerstwa Polskiego
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Zw. Powstańców Śląskich
Polski Czerwony Krzyż
Polski Zw. Stow. Kupieckich Woj. Śląsk.
Polski Związek Zachodni
Stow. Weter. b. Armji Polskiej we Francji
Towarzystwo Chóru Kościelnego „Cecylja"
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Tow. Polek „Bóg, Rodzina, Ojczyzna"
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Oddz. Górników
Związek Peowiaków
Zw. Polsk. Sam. Rzem. i Przemysł. na Śląsku
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Makoszowy

Liga Morska i Kolonjalna

Michałkowice

Liga Morska i Kolonjalna

Mysłowice

Liga Morska i Kolonjalna

Szopienice

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele
Związek Powstańców Śląskich

Nowawieś

Liga Morska i Kolonjalna

Siemianowice

Liga Morska i Kolonjalna

Wełnowiec

Klub Harmonistów „Echo"
Klub Sportowy „25"
Klub Sportowy „Orzeł"
Kółko Krajozn. im. Kap. Żwirki i Wigury „Poznaj Kraj"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Okręgowy Komitet Szybowcowy
Polski Czerwony Krzyż
Polski Zw. Pracown. Przem., Biur. i Handl.
Polski Związek Zachodni
Rada Załogowa Cynkowni „Hohenlohe"
Rada Załogowa Wełnowiec, Walcownia Cynku
Stow. Ogrodników Działk. i Przydomowych „Zacisze"
Stow. Urzędn. Polskich Zakł. Hohenlohego S.A.
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Tow. Hodowców Gołębi Poczt. „Promień" V.084
Towarzystwo Młodych Polek „Naprzód"
Tow. Ogródków Działk. „Św. Florjan"
Tow. Polek „Bóg, Rodzina, Ojczyzna"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Metalowców
Związek Peowiaków
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Rodzic. przy Szk. Powsz. im. K. Miarki
Związek Urzędn. Państw., Samorz. i Komun.
Związek Strzelecki
Zw. Weter. Powstań Narod. R. P. 1914—19
Zw. Zaw. Metalowców - Z. Z. Z.
Zw. Zaw. Robotn. Przem.-Górn. w Polsce - Z.Z.Z.
Związek Zawodowy Strażaków - Z. Z. Z,

Józefowiec

Oddział Młodzieży Zw. Powstańców Śląskich
Tow. Śpiewu „Harmonja"
Zjednoczenie Zawodowe Polskie, Oddział Metalowców i Pokrewnych Zawodów
Związek Powstańców Śląskich

POWIAT LUBLINIECKI

Hadra

Liga Morska i Kolonjalna

Lubliniec

Liga Morska i Kolonjalna

Lisów koło Lublińca

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT PSZCZYŃSKI

Cielmice

Gmina
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Młodych Polek
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Dziećkowice

Gmina
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Katolickie Mężów
Stowarzyszenie Matek Polskich
Stowarzyszenie Młodych Polek
Straż Pożarna
Towarzystwo Gimnastyczne
Związek Powstańców Śląskich
Związek Pszczelarzy
Związek Rezerwistów
Związek Rolników
Związek Strzelecki
Związek Związków Zawodowych

Lędziny

Liga Morska i Kolonjalna

Łaziska Górne

Liga Morska i Kolonjalna

Łaziska Średnie

Liga Morska i Kolonjalna

Mikołów

Bractwo Strzeleckie
D-wo III Baonu Związku Powstańców Śląskich
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Klub Sportowy ,,Stadjon"
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Młodych Polek
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Miejski Komitet P. W. i W. F.
Młodzież Powstańcza
Narodowe Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicze Straże Pożarne
Ogólno-Miejscowa Kasa Chorych
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
P. K. P. Stacja Mikołów
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Chór Kościelny
Polski Czerwony Krzyż
Polski Zw. Prac. Przemysł., Biur. i Handlowych
Polski Związek Stowarzyszeń Kupieckich
Polski Związek Zachodni
Sąd Grodzki
Stow. Miłośników Muzyki, Oddz. Mandolinowy
Stowarzyszenie ,,Rodzina Policyjna"
Stow. Śpiewaków Śląskich ,,Harmonja"
Stow. Śpiewaków Śląskich ,,Lutnia"
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Towarzystwo Ogródków Działkowych i Przydomowych ,,Krokus"
Tow. Pań Miłosierdzia Św. Wincentego à Paulo
Towarzystwo Polaków Ewangelików
Towarzystwo Polek ,,Bóg, Rodzina i Ojczyzna"
Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Upiększania Miasta
Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny
Związek b. Powstańców i Żołnierzy
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Peowiaków
Związek Powstańców Śląskich
Związek Powstańców Wielkopolskich
Związek Pracowników Komunalnych
Związek Restauratorów, Właścicieli Kawiarń, Hoteli na wojew. Śląskie
Związek Rezerwistów
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki

Murcki

Centralny Związek Górników w Polsce
Filja Górników Zjednoczenia Zawodow. Polsk.
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
I Męska Drużyna Harcerska im. Tad. Kościuszki
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Stow. Miłośn. Muzyki, Oddz. Mandolinistów
Straż Ogniowa Kopalniana
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Towarzystwo Polek
Towarzystwo Sportowe
Towarzystwo Śpiewu ,,Paderewski"
Zw. Górników, Filja Maszynistów i Rzemieśl.
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Polski Zawod. Ogrodników na Śląsku
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Zw. Zawod. Robotn. Przem.-Górn. w Polsce — Z. Z. Z.

Ornontowice

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej

Kółko Rolnicze
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Związek Peowiaków
Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Orzesze

Liga Morska i Kolonjalna

Panewnik

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich ,,Wanda"
Związek Górników Zjedn. Zaw. Polskiego
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Powstańców Śląskich
Związek Strzelecki

Piotrowice

Kostuchna

Liga Morska i Kolonjalna

Piotrowice-Ochojec

Liga Morska i Kolonjalna

Pszczyna

Liga Morska i Kolonjalna

Tychy

Liga Morska i Kolonjalna

Wesoła Śląska

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Towarzystwo Polek
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Zarząd Gminy
Zawodowy Związek Górników Polskich
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Zw. Zawod. Robotn. Przem.-Górn. w Polsce — ZZZ.

Wyry

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT RYBNICKI

Bujaków

Gmina
Kasa Oszczędności i Pożyczek Spółdz. z n. o.
Koło Muzyczne ,,Jedność
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich
Związek Powstańców Śląskich
Związek Strzelecki

Chwałowice

Klub Sportowy ,,Pierwszy"
Nar. Chrześc. Zj. Pracy B. B. W. R. na Śląsku
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Towarzystwo Polek
Zjednoczenie Zawodowe Polskie, Filja Górników
Związek Powstańców Śląskich
Związek Strzelecki

Czerwionka

Liga Morska i Kolonjalna

Czuchów

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich im. Kochanowskiego
Towarzystwo Młodych Polek
Towarzystwo Polek
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce

Gierałtowice

Kolonja Letnia Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowa Partja Robotnicza
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy
Organizacja Górniczo-Hutnicza Inwalidów, Wdów i Sierot wojew. Śląskiego
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Związek Zachodni
Stowarz. Śpiewaków Śląskich ,,Skowronek"
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół"
Zjednoczenie Zawodowe Polskie, Oddz. Górników
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwy
Związek Strzelecki
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce — ZZZ.

Gołkowice

Gmina
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Straż Pożarna
Związek Powstańców Śląskich

Kamień pod Rzędówką
Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Polek
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce — ZZZ.

Knurów
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Polska Organizacja Wojskowa
Tow. Ogrodn. Działkowych i Przydomowych
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów

Książenice
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Nar. Chrześc. Zjedn. Pracy B. B. W. R. na Śląsku
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Związek Zachodni
Związek Powstańców Śląskich
Związek Strzelecki
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce — ZZZ.

Niedobczyce
Liga Morska i Kolonjalna

Niewiadom
Liga Morska i Kolonjalna

Palowice

Pawłów
Liga Morska i Kolonjalna

Paruszowice
Liga Morska i Kolonjalna

Pszów
Liga Morska i Kolonjalna

Rybnik
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Rydułtowy
Obywatele — 94 podpisy
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Pogrzebowej
Związek Powstańców Śląskich

Rydułtowy Dolne
Liga Morska i Kolonjalna

Szczygłowice
Liga Morska i Kolonjalna

Wodzisław
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Okręgowa Mleczarnia Spółdzielcza
Organizacja Syonistyczna
Organizacja Syonistyczno-Rewizjonistyczna
Polski Czerwony Krzyż
Polska Organizacja Wojskowa
Spółdz. Oszcz.-Kred.-Budowl. Pracown. Państw. Fabr. Wyrobów Tyt. z o. o.
Stowarzyszenie Młodzieży Wiejskiej
Straż Pożarna
Zrzeszenie Urzędn. Polsk. Monop. Tyton.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Zw. Zawod. Pracown. Przem. Tyt. i Spiryt.

Żory
Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ŚWIĘTOCHŁOWICKI

Brzeziny Śląskie
Liga Morska i Kolonjalna

Brzozowice Kamień
Liga Morska i Kolonjalna

Chropaczów
Liga Morska i Kolonjalna

Dąbrówka Wielka
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddz. Młodzieży Zw. Powst. Śląskich
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Właśc. Domów i Gruntów
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Polek „Bóg, Rodzina, Ojczyzna"
Towarzystwo Śpiewu „Cześć Pieśni"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów

Godula

Chebzie
Liga Morska i Kolonjalna

Lipiny Śląskie
Chór Męski „Śląsk"
Chrześcijańska Demokracja
Chrześcijańskie Zjedn. Zaw., Oddz. Górników
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej

Katolickie Towarzystwo Polek
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Narodowa Partja Robotnicza — Filja żeńska
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Zw. Powstańców Śląskich
Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Kasyno
Polski Związek Pracowników
Polski Związek Zachodni
Przymusowy Cech Obuwniczy
Przymusowy Cech Piekarzy
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich ,,Polonia''
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół''
Tow. Młod. Polek ,,Bóg, Rodzina, Ojczyzna''
Towarzystwo Ogródków Działkowych ,,Zorza''
Towarzystwo Polek ,,Cześć Ojczyźnie''
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Oddz. Górników
Zjedn. Zaw. Prac. Umysł., Przem., Handlu i Biurowości w Polsce
Związek b. Marynarzy
Zw. Harc. Polsk. I D. H. im. A. Mickiewicza
Związek Peowiaków
Zw. Polsk. Samodz. Rzemieśln. i Przemysłowców
Związek Powstańców Śląskich
Związek Restaurat., Właśc. Kawiarń i Hoteli
Związek Rezerwistów
Związek Samodzielnych Kupców
Związek Strzelecki
Zw. Zaw. Rob. Przem. Górn. w Polsce — Z.Z.Z.

Łagiewniki

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Nowy Bytom

Polska Organizacja Wojskowa

Orzegów

Chrześcijańska Demokracja
Chrześc. Zjednoczenie Zawod., Oddz. Górników
Centralny Związek Górników w Polsce
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Towarzystwo Polek
Klub Sportowy ,,27''
Koło Przyjaciół Związku Harcerstwa Polskiego
Koło Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Koło 75 Pułku Piechoty
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Narodowy Związek Powstańców i b. Żołnierzy
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Zw. Powstańców Śląskich
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polska Partja Socjalistyczna
P. Z. P. — Polski Zw. Prac. Przem. Biur. i Handl.
Polski Związek Zachodni
Stow. Miłośników Muzyki, Oddz. im. F. Szopena
Stow. Śląskich Hodowców Drobnego Inwentarza
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich ,,Chopin''
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne ,,Sokół''
Towarzystwo Hod. Gołębi Poczt. ,,Nadzieja''
Towarzystwo Młodych Polek
Towarzystwo Polek
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Górników
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Maszynistów
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Metalowców
Zjedn. Zaw. Polskie, Filja Pracown. Umysłow.
Związek b. Marynarzy
Związek Hallerczyków
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Katolickich Mężów
Związek Młodzieży Pracującej ,,Jedność''
Związek Ogródków Działkowych
Związek Peowiaków
Związek Posiedzicieli Domów i Gruntów
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Robotn. Przem. Metalowego w Polsce
Związek Strzelecki
Związek Weter. Powstań Narod. R. P. 1914—19
Związek Zawodowy Metalowców — Z. Z. Z.
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce–Z.Z.Z.

Piekary Śląskie

Klub Sportowy ,,Strzelec''
Koło 75 Pułku Piechoty
Liga Morska i Kolonjalna
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Og. Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Stow. Miłośn. Muzyki, Oddz. im. Fr. Szopena
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Stowarzyszenie Właścicieli Nowych Domów
Stow. Weter. b. Armji Polskiej we Francji
Towarzystwo Polek
Związek b. Marynarzy
Związek Nauczycielstwa Polskiego ,,Ognisko''
Związek Powstańców Śląskich
Związek Towarzystw Polskich
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce–Z.Z.Z.

Piekary-Szarlej

Klub Sportowy ,,Odra''

Ruda Śląska

Chrześc. Zjedn. Zawodowe, Oddz. Górników
Centralny Związek Górników
Drużyna Ratownicza Polskiego Czerw. Krzyża
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Towarzystwo Polek
Klub Sportowy ,,Slavia''
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Liga Morska i Kolonjalna
Narodowa Partja Robotnicza
Ochotnicza Straż Pożarna

Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Organizacja Młodzieży Pracującej
Polski Związek Zachodni
75 Pułk Piechoty
Rodzina Rezerwistów
Stow. Miłośników Muzyki, Oddz. Mandolinowy
Stow. Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo
Stowarzyszenie Prezesów Towarzystw Polskich
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląskich „Dzwon"
Stow. Weteran. b. Armji Polskiej we Francji
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Młodych Polek
Tow. Ogródków Działk. im. dr. Grażyńskiego
Tow. Polek „Bóg, Rodzina i Ojczyzna"
Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia"
Zjednoczenie Chrześcijańsko-Społeczne
Zjednoczenie Zawodowe Pracy, Filja Górników
Związek b. Marynarzy
Związek b. Powstańców i Żołnierzy
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Peowiaków
Związek Posiedzicieli Domów i Gruntów
Związek Powstańców Śląskich
Związek Powstańc. Śląskich, Grupa Bytomska
Związek Pracowników Umysłowych Z. Z. P.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Zw. Zaw. Prac. Umysł. Przem., Handlu i Biurowości w Polsce
Związek Zawodowy Metalowców — Z. Z. Z.
Zw. Zaw. Robotn. Przem. Górn. w Polsce – Z.Z.Z.

Szarlej

Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Oddział Młodzieży Związku Powstańc. Śląskich
Przymusowy Cech Krawców
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Polek
Zespół Towarzystw Polskich

Świętochłowice

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele
Związek Polek

Wielkie Hajduki

Liga Morska i Kolonjalna

Wielkie Piekary

Chrześcijańska Demokracja
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Kółko Śpiewackie „Halka"
Spółka Budowlana „Chatka"
Stowarzyszenie Powstańców i b. Żołnierzy
Towarzyszenie Młodych Polek
Zjedn. Zawodowe Polskie, Filja I Oddz. Górników
Związek Powstańców Śląskich

POWIAT TARNOGÓRSKI

Boruszowiec

Fabryczna Ochotnicza Straż Pożarna
Ochotnicza Straż Pożarna
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Polski Związek Zachodni
Stowarzyszenie Miłośn. Muzyki Mandolinistów
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Polek
Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Nakło Śląskie

Liga Morska i Kolonjalna

Piaseczna

Strzybnica

Liga Morska i Kolonjalna

Radzionków

Chór Górniczy Stowarzyszenia Śpiewaków Śląskich
Chór Męski
I Drużyna Harcerska im. Św. Kingi
VI Drużyna Męska im. St. Żółkiewskiego
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Koło Szybowcowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Ochotnicza Straż Pożarna
Oddział Młodzieży Związku Powstańców Śl.
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polski Zw. Pracowników Przem. Biur. i Handl.
Robotniczy Klub Sportowy „Wyzwolenie"
Stow. Miłośn. Muzyki, Oddział Mandolinistów
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie Śpiewaków Śląsk. „Przyjaźń"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Hodowców Gołębi Pocztowych „Tempo" V. 027
Towarzystwo Loteryjne „Szczęść Boże"
Tow. Polek „Bóg, Rodzina i Ojczyzna".
T-wo Popierania Budowy Publ. Szkół Powsz.
Towarzystwo Sportowe „Ruch"
Z. B. W. P.
Związek Górników — Z. Z. Z.
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Peowiaków
Zw. Polsk. Samodzielnych Rzem. i Przemysł. na Śląsku
Związek Powstańców Śląskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Buchacz

Liga Morska i Kolonjalna
Towarzystwo Niesienia Pomocy Najbiedniejszym
Związek Strzelecki

Rojca

Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
Katolickie Stowarzyszenie Mężów

Towarzystwo Polek „Wanda"
Zespół Towarzystw Polskich
Związek Górników Zjednoczenia Zawodowego Polskiego
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Powstańców Śląskich

Świerklaniec

Liga Morska i Kolonjalna

Tarnowskie Góry

Liga Morska i Kolonjalna,

WOJEWÓDZTWO TARNOPOLSKIE

POWIAT BORSZCZOWSKI

Skała nad Zbruczem

Komitet Wiecu

POWIAT BRODZKI

Brody

Liga Morska i Kolonialna

POWIAT BUCZACKI

Korościatyn

Obywatele

Monasterzyska

Polski Bank Spółdzielczy

POWIAT CZORTKOWSKI

Czortków

„Brith Hakanaim"
Centr. Zw. Robotn. Przemysłu Budowlanego, Drzewnego i Pokrewn. Zawodów w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Kresowy Hufiec Harcerzy
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Organizacja Żyd.-Ort. w Polsce „Agudas Isroel"
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Polskie Towarzystwo Turyst.-Krajoznawcze
Powiat. Zw. Kół Towarzystwa Szkoły Ludowej
Stowarzyszenie „Mizrachi"
Stowarzyszenie Przemysłowców Grupy I
Stowarzyszenie Przemysłowców Grupy II
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Stronnictwo Państwa Żydowskiego
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Przyjaciół Zw. Strzeleckiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zakład Dla Sierot Żydowskich
Zrzeszenie Sędziów i Prokuratorów R. P.
Zrzeszenie Harcerzy Żyd. „Trumpeldor"
Zwiazek b. Uczestn. Wojsk. Str. S. K.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Ochotn. b. Armji Polskiej we Francji
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Peowiaków
Zw. Podofic. Rezerwy W. P. w Stanie Spoczynku
Zw. Pracown. Poczt, Telegraf. i Telefonów
Związek Pracowników Skarbowych R. P.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Syjonistów Rewizjonistów
Zw. Zawiązek Pracowników Kolejowych R. P.
Zawodowy Zw. Drużyn Konduktorskich R. P.

POWIAT KOPYCZYNIECKI

Kopyczyńce

Kasa Stefczyka Spółdz. z n. o.
Katolickie Stow. Młodzierzy Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Komunalna Kasa Oszczędności
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polskie Towarzystwo Naukowo - Wychowawcze
Rada Szkolna
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Urząd Stacji Kolejowej
Zarząd Miejski
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów Polskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Oficerów Rezerwy R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Związek Ziemian

POWIAT KAMIONECKI

Busk

Cech Rzemieślniczy
Legjon Młodych
Ochotnicza Straż Pożarna
Stowarzyszenie „Zgoda i Praca"
Towarzystwo Przyjaciół Zw. Strzeleckiego
Związek Inwalidów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Grabowa

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki
Towarzystwo Przyjaciół Zw. Strzeleckiego
Zarząd Gminny

Kamionka Strumiłowa

Obywatele Miasta i Powiatu

POWIAT PRZEMYŚLAŃSKI

Gliniany

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Koło Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża

Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Parafjalna Akcja Katolicka
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie „Agudas Isroel"
Stowarzyszenie Kupców
Stowarzyszenie Przemysłowców i Rękodzieln.
Towarzystwo „Brith Trumpeldor"
Towarzystwo „Jad Charuzim"
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zarząd Miejski
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Żyd. Związek Sport. — Gimn. „Makabi"

Jaktorów

Sołtys

Krzywice

Sołtys

Poluchów Wielki

Sołtys

Przegnojów

Sołtys

Rozworzany

Sołtys

Słowita

Sołtys

Zamoście

Sołtys

Żeniów

Sołtys

POWIAT RADZIECHOWSKI

Toporów

Obywatele

OWIAT SKAŁACKI

Dubkowice

Obywatele

Grzymałów

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 146 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Posterunek Policji Państwowej
Publ. 7-kl. Szkoła Powsz. Męska
Stowarzyszenie „Jad Charuzim"
Stowarzyszenie Kupców
Tow. Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Urząd Pocztowy
Zarząd Miejski
Zarząd Miejski — Opieka Społeczna
Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych „Ognisko"
Związek Strzelecki

Touste

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Sigilium Ecclesiae Parochialis
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

POWIAT TARNOPOLSKI

Mikulińce

6 firm
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa „Gmulath Chesed"
Kasa Ludowa
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Stow. Zapomogi Biednym i Chorym
Tow. Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Urząd Parafjalny
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Czartorja

Gromada
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

Konopkówka

Gromada
Komitet Budowy Domu Ludowego
Koło Kobiet
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna

Krzywki

Gromada
Komitet Budowy Domu Ludowego

Ludwikówka

Kółko Rolnicze
Towarzystwo Szkoły Ludowej

Ładyczyn

Gromada
Komitet Budowy Kościoła Rzymsko-Kat.
Kółko Rolnicze
Towarzystwo Szkoły Ludowej

Łuczka

Koło Młodzieży przy Kółku Rolniczem
Kółko Hodowców Trzody Chlewnej
Obóz Harcerski
Związek Strzelecki

Łuka Wielka

Komitet Budowy Domu Ludowego
Kółko Rolnicze
Straż Ogniowa
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

Myszkowice

Komitet FON.
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Zwiazek Strzelecki

Tarnopol

Federacja Kolejowców Polskich
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny

Koło Oficerów Rezerwy R. P.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Towarzystwo Czytelni Ludowych
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Legjonistów Polskich
Związek Peowiaków
Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Związek Sokolstwa Polskiego

Wola Mazowiecka

Obywatele
Towarzystwo Szkoły Ludowej
Związek Strzelecki

POWIAT TREMBOWELSKI

Budzanów

Obywatele

POWIAT ZALESZCZYCKI

Tłuste

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Uścieczko nad Dniestrem

Obóz II Hufca Harcerek ze Lwowa
Obywatele

POWIAT ZBOROWSKI

Zborów

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

POWIAT ZŁOCZOWSKI

Gołogóry

Towarzystwo Szkoły Ludowej

Złoczów

Liga Morska i Kolonjalna

WÓJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE

POWIAT BŁOŃSKI

Błonie

Liga Morska i Kolonjalna

Grodzisk Mazowiecki

Liga Morska i Kolonjalna

Helenów

Podkowa Leśna

Liga Morska i Kolonjalna
Rada Gromadzka
Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet
Tow. Przyj. Miasta-Ogrodu Podkowy Leśnej

Milanówek

Centralny Związek Detalicznego Kupiectwa Chrześcijańskiego R. P.
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Klub Społeczny
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowa Organizacja Kobiet
Ochotnicza Straż Pożarna
Opieka Szkolna 7 kl. Szkoły Powsz. nr 2
Parafja św. Jadwigi
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne
Prywatna Koed. Szkoła Powszechna
Publiczna Szkoła Powszechna
Stowarzyszenie Dowborczyków
Stowarz. Emerytów Państwowych R. P.
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Gimnazjum
Towarzystwo św. Wincentego à Paulo
Towarzystwo Uniwersytetu Powszechnego
Urząd Starszych Zgromadzenia Murarzy
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Polskiej Pracy
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Radzików

Leszno

Liga Morska i Kolonjalna

Żyrardów

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT CIECHANOWSKI

Ciechanów

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów

POWIAT GOSTYNIŃSKI

Dobrzyków

Obywatele

Gąbin

Cech Piekarzy
Cech Rzeźniczy
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 304 podpisy
Polski Bank Spółdzielczy
Spółdzielnia Spożywcza „Gąbinianka"
Stow. Kupców Detalistów Chrześcijańskich R.P.
Związek Hodowców Gołębi Pocztowych
Związek Młodzieży Ludowej
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT GRÓJECKI

Góra Kalwarja
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 61 podpisów

Grójec
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 161 podpisów

Mogielnica
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 250 podpisów

Warka
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

POWIAT KUTNOWSKI

Dobrzelin
Liga Morska i Kolonjalna

Strzelce
Liga Morska i Kolonjalna

Krośniewice
Liga Morska i Kolonjalna

Krzyżanówek
Liga Morska i Kolonjalna

Kutno
Akcja Katolicka
Cech Kołodziejski
Cech Murarski
Cech Stolarzy
Cech Wędliniarzy
Chór Cecyljański
Liga Morska i Kolonjalna
„Makabi"
Parafja Rzymsko-Katolicka św. Wawrzyńca
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Zachodni
„Rodzina Urzędnicza"
„Rodzina Wojskowa"
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Straż Pożarna
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Śpiewu „Gloria"
Towarzystwo Uniwersytetów Robotn. „TUR"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kolejowców
Związek Kupców Chrześcijańskich
Związek Młodej Wsi
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Pań Domu
Związek Pracowników Samorząd. Teryt. R. P.
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Urzędników Gospodarczych R. P.
Związek Urzędników Kolejowych
Związek Zawodowy Drobn. Roln. w Polsce
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich
Związek Zawodowy Robotników Przemysłow.
Związek Zawodowy Robotników Rolnych

Żychlin
Cech Szewcki
Centralny Związek Młodej Wsi
Drużyny Ratown. Polsk. Czerwonego Krzyża
Koło Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polska Macierz Szkolna
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Związek Zachodni
Rada Miejska
„Rodzina Policyjna"
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Rzemieślnicze „Jedność"
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT LIPNOWSKI

Chalin
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółka Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Tłuchowo
Obywatele — 17 podpisów

POWIAT ŁOWICKI

Bielawy
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów

Boczki Domaradzkie
Koło Młodzieży Wiejskiej
Ochotnicza Straż Pożarna

Chlebowice
Koło Młodzieży Wiejskiej

Chuślin Kościelny
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 30 podpisów

Gosławice Janinów
Kółko Rolnicze

Mięsośnia
Koło Młodzieży Wiejskiej „Wici"

Skubiki
Koło Młodzieży Wiejskiej

Sobota

7-klasowa Szkoła Powszechna
Koło Młodzieży
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gromadzka
Związek Kupiecki
Związek Rezerwistów
Związek Robotników
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki

Waliszew

Koło Młodzieży Wiejskiej ,,Wici"
Ochotnicza Straż Pożarna

Dąbkowice

Domaniewice

Stacja — Pracownicy

Traby

Obywatele — 5 podpisów

Łowicz

Kasa Samop. Naucz. Spółdz. z o. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Nieborów

Bełchów

Obywatele — 122 podpisy

POWIAT MAKOWSKI

Maków Mazowiecki

Liga Morska i Kolonjalna
Kasa Samopomocy Zw.Polsk.Naucz.Szk.Powsz.

POWIAT MIŃSKI

Cegłów

Liga Morska i Kolonjalna — w imieniu wiecu

Jakubów

Obywatele — 56 podpisów
Sołtys

Brzozówka

Sołtys

Budy Kumińskie

Sołtys

Góry

Sołtys

Izabelin

Sołtys

Jędrzejów

Sołtys

Józefin

Sołtys

Łaziska

Sołtys

Szczytniki

Sołtys

Kałuszyn

Ochotnicza Straż Pożarna
Tow. Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Chrześcijan
Związek Rzemieślników Żydów

Kołbiel

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka, Spółdzielnia z n. o.
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 235 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Zarząd Gminy
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Strzelecki

Kuflew

Mrozy

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Kolejowa Straż Pożarna
Koło Przyjaciół Zw. Harcerstwa Polskiego
Kółka Rolnicze gm. Kuflew
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna gm. Kuflew
Spółdz. Spożywców gm. Kuflew
Towarzystwo Popierania Budowy Publ. Szkół Powszechnych
Związek Legjonistów
Związek Młodej Wsi
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Pracy
Związek Strzelecki

Mińsk Mazowiecki

Obywatele

POWIAT MŁAWSKI

Mława

Liga Morska i Kolonjalna

Ratowo

Bojanowo

Straż Pożarna
Związek Strzelecki

Radzanów

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Męska Drużyna Harcerska
OZPR.
POK.

Straż Pożarna
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Żeńska Drużyna Harcerska „Emilji Plater"

Słupsk

Obywatele

Unierzyż

Strzegowo

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy R. P.
Polska Organizacja Wojskowa
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

POWIAT NIESZAWSKI

Aleksandrów Kujawski

Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Klub Sportowy „Orlęta"
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
„Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Towarzystwo Śpiewu „Lutnia"
Związek Cechów
Związek Kolejarzy Polskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki
Związek Właścicieli Nieruchomości

Radziejów

Cech Stelmarski
Centralny Związek Rzemieśln. Żyd. w Polsce
Dozór Szkolny
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
7-kl. Publiczna Szkoła Powszechna
Obywatele — 150 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Radziejowskie Kółko Łowieckie
Radziejowskie Kółko Rolnicze
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Śpiewu im. St. Moniuszki
Związek Peowiaków
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich

Służewo

Agencja Pocztowa
Chór „Cecylja"
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Koło Młodzieży Katolickiej
Kółko Rolnicze
Obywatele — 60 podpisów
Straż Pożarna
Szkoła Powszechna
Władze Kościelne
Zarząd Gminny
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Strzelecki

POWIAT PŁOCKI

Lelice

Liga Morska i Kolonjalna

Mąkolin

Gmina Wyznaniowa Żydowska
Koła Młodzieży Wiejskiej
Kółka Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Rada Gminna
Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Straże Pożarne
Zarząd Gminny
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Piekarzy i Młynarzy
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Płock

Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
„Głos Mazowiecki"
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Artystyczny
Koło Prawników
„Kurjer Mazowiecki"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Nadzwycz. Zjazd Prezesów Oddziałów i Kół Ligi Morskiej i Kolonjalnej Obwodu Płockiego — 23 podpisy
11 Oddział Pocztowego Przyspos. Wojskowego
Okręgowe Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Organizacja P. W. Kobiet do Obrony Kraju
Polska Macierz Szkolna
Polska Organizacja Wojskowa
Polski Biały Krzyż
Polski Czerwony Krzyż
Polski Związek Obrony Kresów Zachodnich
Stowarzyszenie b. Więźniów Politycznych
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"

Stowarzyszenie „Rodzina Rezerwistów"
Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"
Stowarzyszenie Urzędników Państwowych
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Stow. Weteranów Armji Polskiej we Francji
Stow. Właśc. Większych i Średn. Nieruchom.
Stronnictwo Narodowe
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Kolarzy
Towarzystwo Muzyczne
Towarzystwo Naukowe Płockie
Tow. Rozwoju Ziem Wschodnich
Towarzystwo Wioślarskie
Zjednoczenie Chrześcijańskie Społeczne
Zrzeszenie Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Emerytów
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kaniowczyków i Żeligowczyków
Związek Legjonistów
Związek Lekarzy
Związek Młodej Wsi
Związek Nauczycielstwa Polsk. Szkół Powsz.
Związek Oficerów Rezerwy
Związek Podoficerów Rezerwy
Związek Pracowników Teletechnicznych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Straży Pożarnych
Związek Strzelecki
Związek Zaw. Drobnych Rolników w Polsce
Związek Zawodowy Kupców Żydów
Związek Zawodowy Rzemieślników Żydów
Zw. Żydów Uczestn. Walk o Niepodl. Polski

Wyszogród

Komitet Wiecu — 13 podpisów

POWIAT PŁOŃSKI

Naruszewo

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów

K o z a r z e w o

Ochotnicza Straż Pożarna

P o s t r u ż e

Koło Młodzieży Wiejskiej

Płońsk

Okręgowe Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych

POWIAT PRZASNYSKI

Baranowo

Obywatele

POWIAT PUŁTUSKI

Karniewo

Liga Morska i Kolonjalna
Związek Strzelecki

Nasielsk

Cech Masarski
Cech Stolarski
Cech Ślusarsko-Kowalski
Centr. Zw. Detal. Kupiectwa Chrześc. R. P.
Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Polska Organizacja Wojskowa
Spółdzielnia „Rolnik"
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Syndykat Rolniczy
Tow. Niesienia Pomocy Mater. Pracown. Fabr.
Towarzystwo Śpiewacze „Lira"
Zarząd Gminy
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Pułtusk

Komitet Wiecu
Liga Morska i Kolonjalna
Związek Strzelecki

Serock

Komitet Wiecu

Wyszków

Akcja Katolicka
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Huta Szklana Robotnicza
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Przyjaciół Harcerstwa
Komitet P. W. i W. F.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Organizacja Młodzieży Pracującej
Org. Przysp. Kobiet do Obrony Kraju
Państwowy Tartak „Wyszków"
Polski Czerwony Krzyż
Polska Organizacja Wojskowa
Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne „Sokół"
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Zgromadzenie Stolarzy
Zgromadzenie Szewców
Zgromadzenie Wędliniarzy i Rzeźników
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kupców Żydów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów

POWIAT RADZYMIŃSKI

Jadów

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 119 podpisów
Polska Organizacja Wojskowa
Związek Młodzieży Wiejskiej

Kamieńczyk

Obywatele

Klembów

Prezydjum Wiecu

Kobyłka

Bank Spółdzielczy
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Tow. Przyjaciół Osiedla Kobyłka
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Małopole

Dąbrówka

Liga Morska i Kolonjalna

Radzymin

Cech Krawiecki
Cech Szewców
Cech Wędliniarzy
Cech Zrzeszonych Piekarzy
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Izba Rzemieślnicza
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Stronnictwo Narodowe
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Kupców Żydów
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki

Strachówka

Liga Morska i Kolonjalna

Tłuszcz

Bank Spółdzielczy
Centr. Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Huta Szklana „Przyszłość"
Kasa Stefczyka Spółdz. z n. o.
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Komisowa Hurtownia Soli „Rolnik", Spółdz. Rolniczo-Handlowa z o. o.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Syjonistyczna w Polsce
Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury im. Stef. Żeromskiego
„Rolnik" — Spółdz. Rolniczo-Handlowa
Stowarzyszenie „Linas Haced"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Kupców
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Urle

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obóz Żeński Organ. Młodzieży Pracującej
Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Młodzieży Pracującej
Stowarzyszenie Miłośników Urli
Związek Młodej Wsi
Związek Rezerwistów

Wołomin

Cech Zjednoczonych Rzemieślników Budowl.
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Komunalna Kasa Oszczędności
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Rada Miejska
Stowarzyszenie Polskich Kupców
Stowarzyszenie „Rodzina Rezerwistów"
Stowarzyszenie Rzemieślników Chrześcijańsk.
Wołomiński Klub Sportowy
Związek Detalicznych i Drobnych Kupców
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Właścicieli Nieruchomości
Związek Zawodowy Pracowników Miejskich R.P.

POWIAT RAWSKI

Inowłódz

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Lubania

Obywatele — 80 podpisów

Nowe Miasto

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT RYPIŃSKI

Rypin

Liga Morska i Kolonjalna

Skrwilno

Obywatele

POWIAT SIERPECKI

Gradzanowo

Ochotnicza Straż Pożarna

Chrapoń

Spółdzielnia Mleczarska „Jedność"

Nowa Wieś

Kółko Rolnicze

Siemiątkowo
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych
Zarząd Gminy
Związek Strzelecki

Sokołowy Kąt
Ochotnicza Straż Pożarna

Gutkowo
Obywatele — 51 podpisów

Kosemin
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Zarząd Gminny
Związek Rezerwistów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Nauczycielstwo Szkoły Powszechnej
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gminna
Zarząd Gminny
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Brzozówka
Ochotnicza Straż Pożarna

Granica
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

Nowe Budy
Związek Strzelecki

Wiejca
Ochotnicza Straż Pożarna

Młodzieszyn
Obywatele — 50 podpisów

Sochaczew
Cech Kowali i Ślusarzy
Cech Rzeźnicko-Masarski
Cech Szewców
Centrala Detalicznych i Drobnych Kupców
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Klub Obywatelski
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Komitet Powiatowy P. W. i W. F.
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna „Chodaków"
Okręg. Tow. Org. i Kółek Rolniczych
Organizacja Syjonistyczna „Mizrachi" w Polsce
Ortodoksyjna Organizacja Robotnicza
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Związek Kajakowców
Pracownicy Urzędu Poczt.-Telegraficznego
„Przychodnia dla Matki i Dziecka"
Sochaczewskie Towarzystwo Łowieckie
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie Urzędników Państwowych
T. U. R. Towarzystwo Uniwersytetów Robotn.
Związek b. Ochotników Armji Polskiej
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Niższych Funkcjonarjuszów Państw.
Związek Peowiaków
Związek Pocztowców
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Jeżewo
Kółko Rolnicze

Skoczkowo
Związek Rezerwistów

Stropkowo
Związek Rezerwistów

Zawidz
Kółko Rolnicze
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Nauczycielstwa Polskiego

Raciąż
Zarząd Miejski

Sierpc
Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT SKIERNIEWICKI

Skierniewice
Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa „Samopomoc"

POWIAT SOCHACZEWSKI

Łazy

Brochów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Ochotnicza Straż Pożarna
Urząd Stanu Cywilnego Parafji Rz.-Kat.
Związek Młodej Wsi

Gnatowice
Ochotnicza Straż Pożarna

Pasikonie
Ochotnicza Straż Pożarna

Wólka Smolana
Kółko Rolnicze „Snop"
Ochotnicza Straż Pożarna

Zawady
Kółko Rolnicze „Snop"
Parafjalny Urząd Stanu Cywilnego
Sigillum Ecclesia Zavadensis
Stowarzyszenie Kobiet Katolickich

Iłów

Kasa Stefczyka, Spółdz. z n. o.
Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Kółko Rolnicze
Książnica Powszechna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele — 105 podpisów
Związek Rezerwistów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Kampinos

Dozór Szkolny
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Syjonistów Rewizjonistów w Polsce
Związek Zawodowy Małorolnych R. P.
Związek Zawodowy Robotników Rolnych

Tułowice

Koło Gospodyń Wiejskich
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Tow. Popierania Budowy Szkół Powszechnych
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kromnów

Ochotnicza Straż Pożarna
Przysposobienie Wojskowe Leśników

Przęsławice

Ochotnicza Straż Pożarna

Śladów

Ochotnicza Straż Pożarna

Wilcze

Kółko Rolnicze „Zjednoczenie"

POWIAT WARSZAWSKI

Brudno

Drewnica

Liga Morska i Kolonjalna
Nadleśnictwo Państwowe

Falenica

Obywatele — 60 podpisów
Straż Ogniowa
Towarzystwo Przyj. Zw. Harcerstwa Polsk.
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Karczew

Obywatele

Letnisko-Falenica

Anin

Koło Młodzieży przy Polskiej Macierzy Szkolne
Koło Śpiewacze
Liga Morska i Kolonjalna
Opieka Kościelna
Opieka Szkolna
Polska Macierz Szkolna
Rada Gromadzka
Towarzystwo Przyjaciół Anina
Tow. Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Zrzeszenie Właścicieli Nieruchomości
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Marki

Ząbki

Centralny Związek Młodej Wsi
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
Tow. Przyjaciół Miasta-Ogrodu Ząbek
Zrzeszenie Właścicieli Nieruchomości
Związek Młodzieży Ludowej
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Młociny

Tow. Obywateli i Miłośników Letnisk i Osiedli Podwarszawskich

Łomianki

Centr. Zw. Detalicz. Kupiectwa Chrześc. R. P.
Koło Młodzieży Wiejskiej „Siew"
Ochotnicza Straż Pożarna
Redakcja „Pszczelarz Polski"
Zakłady Przemysł. H. B. Raabe, Sp. Akc.
Związek Rezerwistów

Piaseczno

Cech Kowali i Ślusarzy
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Ortodoksów
Związek Rzemieślników Żydowskich
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

Pruszków

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Narodowa Organizacja Kobiet
Organizacja Młodzieży Pracującej
Org. Syonistów-Rewizjonistów w Polsce
Polski Związek Zachodni
Towarzystwo Cyklistów
Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Związek Peowiaków
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rzemieślników Żydów
Związek Strzelecki
Związek Zawodowy Metalowców
Związek Zawodowy Pracown. Miejsk. R. P.

Tworki

Związek Niższych Funkcjonarjuszy Państw.

Okuniew

Wola Grzybowska

Rada Gromadzka

Wawer

Cech Fryzjerów
Cech Murarzy
Cech Piekarzy
Gimnazjum Prywatne Adamskiej
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Komenda Posterunku P. P.
Ochotnicza Straż Pożarna
Rada Gromadzka
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie „Rodzina Rezerwistów"
Zarząd Gminy
Związek Nauczycielstwa Polskiego

Gocławek

Rada Gromadzka

Kawęczyn

Rada Gromadzka
Związek Strzelecki

Kozia Górka

Rada Gromadzka

Rembertów

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Komenda Posterunku Policji Państwowej
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Międzystowarzyszen. Komitet Porozumiewawczy
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Polska Partja Socjalistyczna
Polski Czerwony Krzyż
Powiatowa Federacja Polskich Związków Obrony Ojczyzny
Przysposobienie Wojskowe Kobiet
„Rodzina Wojskowa" Centrum Wyszkolenia Piechoty
Tow. Uniwersytetów Robotniczych
Związek b. Żołnierzy I korpusu
Związek b. Żołnierzy II korpusu
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Legjonistów Polskich
Związek Pionierów
Związek Pracowników Poczt i Telegrafów
Związek Pracowników przy Wytwórni Amunicji
Związek Pracowników Samorządowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Właścicieli Nieruchomości
Związek Związków Zawodowych

Rembertów Nowy

Rada Gromadzka

Rembertów Stary

Rada Gromadzka

Stara Miłosna

Ochotnicza Straż Pożarna

Wesoła

Ochotnicza Straż Pożarna

Zielona

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki

Wiązowna

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Młodzieży Ludowej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Świetlica Towarzystwa
Związek Strzelecki

Włochy

Obywatele

POWIAT WŁOCŁAWSKI

Brześć Kujawski

Centr. Związek Rzem. Żydowskich w Polsce
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Komunalna Kasa Oszczędności
Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele — 51 podpisów
Ochotnicza Straż Pożarna
Polska Organizacja Wojskowa
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Zrzesz. Rzemieśln. Chrześc. im. J. Kilińskiego
Związek Strzelecki

Dobiegniewo

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Falborz

Kąkowa Dola

Obywatele — 43 podpisy

Kowal

Obywatele — 18 podpisów

Lubień

Zarząd Miejski

Lubraniec

Obywatele

Pyszkowo

Boniewo

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet
Katolickie Stowarzyszenie Mężów

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Ziemianek
Kółko Rolnicze
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Straż Pożarna
Towarzystwo Popierania Budowy Publ. Szkół Powsz.
Związek Młodej Wsi
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów

Włocławek

Cech Ciesielski
Cech Kowalski
Cech Piekarski
Cech Powroźników
Cech Stolarski i Bednarski
Federacja Polskiego Zw. Obrońców Ojczyzny
Jachtklub
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Ochotnicza Straż Pożarna
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polski Czerwony Krzyż
Rada Zawodowa
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół"
Towarzystwo Wioślarskie
Urząd Pocztowo-Nadawczy
Zrzeszenie Właścicieli Nieruchomości
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Peowiaków
Związek Pracowników Miejskich
Związek Pracowników Poczty, Telegr. i Telef.
Związek Pracowników Skarbowych
Związek Pracowników Teletechnicznych R. P.
Związek Rzemieślników Chrześcijańskich
Związek Strzelecki
Związek Ziemian
Związek Zawodowy Pracowników Bankowych i Kas Oszczędnościowych
Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych

WOJEWÓDZTWO WILEŃSKIE

POWIAT BRASŁAWSKI

Przebrodzie

L e b i e d z i ó w
Liga Morska i Kolonjalna

Widze

Centrala Drobnych Kupców i Handlowców
Gmina Staroobrzędowców
Kasa Stefczyka
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Parafja Muzułmańska
Stowarzyszenie Dobroczynności
Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Rolnik"
Spółdzielnia Spożywczów
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Wileński Związek Kupców Żydów
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT DZIŚNIEŃSKI

Prozoroki

Cech Krawców
Harcerstwo Męskie i Żeńskie
Komitet Rodzicielski
Koło Młodzieży Wiejskiej
Koło Teatralne
Kółko Rolnicze
„Krucjata"
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja Młodzieży Pracującej
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Spółdzielnia Mleczarska
Spółdzielnia Spożywców
Stowarzyszenie Mężów Katolickich
Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej
Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Związek Inwalidów
Związek Kupców Chrześcijańskich
Związek Kupców Żydowskich
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Osadników
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników
Związek Strzelecki
Związek Ziemian

POWIAT MOŁODECKI

Mołodeczno

Obywatele

Radoszkowice

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT OSZMIAŃSKI

Kucewicze

B o r u n y
Akcja Katolicka
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Koło Gospodyń Wiejskich
Liga Morska i Kolonjalna
Rada Gminna

Spółdzielnia Spożywców
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Antonowo

Szkoła Rolnicza

Oszmiana

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

POWIAT POSTAWSKI

Hruzdowo

Obywatele

Miadzioł

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Wołkołata

Obywatele

Woropajewo

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"
Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Straż Pożarna
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT ŚWIĘCIAŃSKI

Kiemieliszki

Liga Morska i Kolonjalna

Komaje

Liga Morska i Kolonjalna

Nowoświęciany

Cech Mieszany Rzemieśl. Chrześcijańskich
Centralny Związek Rzemieślników Żydów
Chrześcijański Bank Ludowy
Federacja Polskich Zw. Obrońców Ojczyzny
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Nowoświęciańskie Stow. Spoż., Spółdzielnia
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Przysposobienie Wojskowe Leśników
Zjednoczenie Kolejowców Polskich
Związek Kupców
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

POWIAT WILEJSKI

Wiazyń

Berezowo

Liga Morska i Kolonjalna

Budsław

Kasa Spółdzielcza
Komitet P. W. i W. F.
Koło Białego Krzyża
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Posterunek Policji Państwowej
Stowarzyszenie Rezerwistów
Stowarzyszennie Spółdzielcze „Zgoda"
Tow. Popierania Bud. Publ. Szkół Powszechn.
Urząd Pocztowo-Telegraficzny
Zarząd Gminy
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Strzelecki

Ilja

Koło Gospodyń Wiejskich
Kółko Rolnicze
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Obywatele
Ochotnicza Straż Pożarna
Organizacja „Britn Trumpeldor"
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Kurzeniec

Liga Morska i Kolonjalna

Wilejka

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

WILNO

Kasa Oszczędn.-Pożyczkowa Pracown. Magistr.
Kasa Pożyczk.-Oszczędn. Prac. Skarb., Sp. z o.o.
Liga Morska i Kolonjalna,
„Wileńska Kolonja Kolejowa", Tow. Spółdz.

POWIAT WILEŃSKO-TROCKI

Niemenczyn

Liga Morska i Kolonjalna

Nowa Wilejka

Liga Morska i Kolonjalna

Orany

Liga Morska i Kolonjalna

Troki

Liga Morska i Kolonjalna

WOJEWÓDZTWO WOŁYŃSKIE

POWIAT DUBIEŃSKI

Dubno

Liga Morska i Kolonjalna

Radziwiłłów

Czytelnia Pracowników Kolejowych
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Katolickie Stowarzyszenie Mężów
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Komitet Wychowania Fizycznego
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Łowieckie
Koło Pszczelarskie Autonomiczne Wołyńskiego Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
P. K. P. stacja Radziwiłłów
Polski Czerwony Krzyż
Spółdzielnia Rejon. Gosp.-Spożywcza
Szpital Powsz. Dub. Powiat. Zw. Samorząd.
Towarzystwo Orkiestry Kolejowej
Zarząd Gminy
Zarząd Miejski

POWIAT HOROCHOWSKI

Beresteczko

Antonówka

Liga Morska i Kolonjalna

Kisielin

Obywatele

POWIAT KOSTOPOLSKI

Berezno

Małyńsk

Drużyna Harcerek im. Emilji Plater
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskie
Koło Młodzieży Wiejskiej
Kółko Rolnicze
Ochotnicza Straż Pożarna
Spółdzielnia Handlowa
Spółdzielnia Rejonowa
60 Wołyńska Drużyna Harcerska
Związek Rezerwistów
Związek Robotników Budowlanych
Związek Strzelecki

Kostopol

Liga Morska i Kolonjalna

Ludwipol

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej
Towarzystwo Kulturalne Żydów „Tarbutt"
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Młodzieży Wiejskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Rezerwistów
Związek Rzemieślników Żydów

POWIAT KOWELSKI

Kowel

Liga Morska i Kolonjalna

Maniewicze

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT KRZEMIENIECKI

Krzemieniec

Liga Morska i Kolonjalna

Łanowce

Obywatele

POWIAT LUBOMELSKI

Luboml

Akcja Katolicka
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Organizacja Kół Gospodyń Wiejskich
Pocztowe Przysposobienie Wojskowe
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Tow. Organizacyj i Kółek Rolniczych
Tow. Popier. Budowy Szkół Ludowych
Towarzystwo Przeciwgruźlicze
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Kół Młodzieży Wiejskiej
Związek Nauczycielstwa Polskiego
Związek Pracowników Samorządowych
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

POWIAT ŁUCKI

Czaruków

Sienkiewiczówka

Liga Morska i Kolonjalna

Kiwerce

Liga Morska i Kolonjalna

Łuck

Kasa Oszczędn.-Pożyczk. Zrzeszenia Pracowników Państwow. Banku Rolnego
Liga Morska i Kolonjalna

Ołyka

Cech Zjednocz. Rzemieślników Żydów
Centralny Zw. Kupców w Warszawie
Gmina Wyznaniowa Żydowska
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Polska Macierz Szkolna
Polski Czerwony Krzyż
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki

Rożyszcze

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT RÓWIEŃSKI

Buhryń

Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Polski Czerwony Krzyż
Rada Gminna
Zarząd Gminny

Babin

Ochotnicza Straż Pożarna
„Proświtańska Chata"
Zarząd Cukrowni
Związek Strzelecki

Koleśniki

Ochotnicza Straż Pożarna

Krajów

Ochotnicza Straż Pożarna

Miatyn

Ochotnicza Straż Pożarna

Michałówka

Koło Młodzieży Wiejskiej
Ochotnicza Straż Pożarna
„Proświtańska Chata"

Nowokrajowo

Koło Gospodyń Wiejskich

Nowokrajów

Ochotnicza Straż Pożarna

Nowostawce

Ochotnicza Straż Pożarna

k. Nowostawce

Ochotnicza Straż Pożarna

Podlaski

Koło Młodzieży Wiejskiej
Ochotnicza Straż Pożarna

k. Podlaski

Ochotnicza Straż Pożarna

Posiagwo

Ochotnicza Straż Pożarna

Pruski

Ochotnicza Straż Pożarna

Raśniki

„Proświtańska Chata"

Stadniki

Ochotnicza Straż Pożarna

Tomachów

Chór Ludowy
Ochotnicza Straż Pożarna
„Proświtańska Chata"

Uholce

Ochotnicza Straż Pożarna

k. Uholce

Ochotnicza Straż Pożarna

Ułanowice

Związek Rezerwistów

Wilgora

Koło Młodzieży Wiejskiej

Wilhor

„Proświtańska Chata"

Równe

Liga Morska i Kolonjalna
Spółdzielnia Mieszkaniowa „Zgoda"

POWIAT SARNEŃSKI

Klesów

Liga Morska i Kolonjalna

Rafałówka

18 organizacyj niewyszczególnionych

Włodzimierzec

Obywatele

POWIAT WŁODZIMIERSKI

Poryck

Liga Morska i Kolonjalna

Włodzimierz Wołyński

Liga Morska i Kolonjalna

POWIAT ZDOŁBUNOWSKI

Ostróg nad Horyniem

Liga Morska i Kolonjalna
Obywatele

Zdołbunów

Bezpartyjny Związek Zawodowy Maszynistów Kolejowych w Polsce
Cech Krawiecki
Cech Rzeźników
Centrala Detalicznych i Drobnych Kupców
Centralny Związek Rzem. Żydów w Polsce
Centr. Zw. Zaw. Pracown. Kolejowych w Polsce
Federacja Kolejarzy P. K. P.
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
Koło Peowiaków
Liga Morska i Kolonjalna
Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej
Ochotnicza Straż Pożarna
Ogólny Zw. Podoficerów Rezerwy R. P.
Polska Macierz Szkolna
Polska Organizacja Wojskowa
Rada Pow. Wołyńskiego Zjednoczenia Pracy
Stowarzyszenie Kupców Polskich
Stowarzyszenie Lekarzy Polskich
Stowarzyszenie „Rodzina Kolejowa"

Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna"
Stowarzyszenie Techników Polskich
Stowarzyszenie Urzędników Państwowych
Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości
Tow. Opieki nad Dziećmi Biednych Żydów i Sierotami
Tow. Przyjaciół Harcerstwa Polskiego
T-wo Przyjaciół Związku Strzeleckiego
Wołyńska Ukraińska Organizacja „Proswitańska Chata"
Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej
Zjednoczenie Kolejowe
Związek Drużyn Konduktorskich
Związek Harcerstwa Polskiego
Związek Inwalidów Wojennych R. P.
Związek Legjonistów
Związek Oficerów Rezerw. R. P.
Związek Osadników
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Rezerwistów
Związek Strzelecki
Związek Urzędników Kolejowych
Zw. Zawodowy Pracown. Samorządu Terytorj.
Żydowskie Stowarzyszenie Kultur. „Tarbutt"

K. G. Z.

NOWE KSIĄŻKI Z DZIEDZINY SPRAW MORSKICH, KOLONJALNYCH I ŻEGLUGI ŚRÓDLĄDOWEJ

Wiedza o morzu. Nawigacja

1. Beebe William. — 923 Meter unter dem Meerenspiegel. [Tytuł oryg. „Half Mile down"]. Aus d. Engl. von Oberstud. Dir. Dr. Max Müller. Leipzig. F. A. Brockhaus. 255 str. z 128 kolor. i czar. illustr. i 1 mapą.

2. Beebe William. — Kraina wód. [Tytuł oryg. „Non such"]. Przełożył dr. S. Markowski i J. Wiedman. Warszawa. Trzaska, Evert i Michalski. 210 str. z 47 tabl. [„Bibljoteka Wiedzy". Tom 23].

3. Bietti Ezio. — Le stelle dei naviganti. Carta stellare con la posizione e la forma delle varie costellazioni comprese da 0^h a 24^h di ascensione retta e da 70^0 di declinazione Nord a 70^0 di declinazione Sud. Bergamo. Istit. Ital. d'Arti Grafiche. 16 str. z 1 map.

4. Breitfuss L. — Le spugne calcaree dell' Adriatico con riflesso a tutto il Mediterraneo. Traduzione dal tedesco di Aristocle Vatova. Venezia. Consiglio Nazionale delle Ricerche. R. Comitato Talassografico Italiano. 45 str. z 1 tabl. [Memorie CCXXIII].

5. Bytiński-Salz Hans. — Un policdado (Stylochus pilidium Lang) dannoso ai parchi ostricoli. Venezia. C. Ferrari. — Istituto Italo-Germanico di Biologia Marina di Rovigno d'Istria. 24 str. z 4 tabl. („Thalassia". Vol. II, n. 1).

6. De Gaetani Domenico. — Uova, sviluppo embrionale e stadi postembrionali negli Spavidi. — Venezia. C. Ferrari. — Consiglio Nazionale delle Ricerche. R. Comitato Talassografico Italiano. 20 + 20 + 20 str. z 1 tablicą. (Memorie CLXXXIII, CCIX, CCXX).

7. De Martino Francesco. — Sul Foenus nauticum. Roma. Soc. Edit. del Foro Italiano. 33 str.

8—9. Expedition, The Carlsberg Foundations Oceanographical, round the World. 1928—1930 and previous „Dana" Expeditions: Dana Report Nr. 6. „Flying Fishes (Exocoetidae) of the Atlantic". Systematic and Biological Studies by A. F. Brunn. — Dana Reports Nr. 7 and 8. „Quantitative Investigations on the Distribution of Macroplankton in different Oceanic Regions." By P. Jesperson. „The Sea Snakes (Hydrophiidae)." By Malcolm Smith. Copenhagen. — London. C. A. Reitzelsforlag. — Milford.

10. Fische, Krusten- und Schaltiere vom Fluss und aus der See. Berlin und Leipzig. Vobach. 88 str. z 12 ilustr. i 4 tablicami. („Vobachs Hauswirtschaftshefte". Nr. 9).

11. Izsledowanija morej Z. S. R. R. Sbornik statej pod red. prof. K. M. Deriugina. Leningrad. Red.-Izd. Otdeł Centr. Uprawl. Jedinoj Gidro-Meteorołogiczeskoj Służby Z. S. R. R. Gosudar. Gidrołogicz. Institut. 145 str. z ilustr. (Wypusk 22).

12. Kirejew Iwan Fedorowicz. — Korabelnaja awiacija. Moskwa. Gosudarstwennoje Wojennoje Izdatelstwo. 171 str. z ilustr. i bibljografją 38 tytułów.

13. Korniłow Nikołaj Aleksandrowicz. — Nawigacija. Uczebnik dla technikumow. Leningrad. Gostransizdat. 328 str. z map. i ilustr.

14. L o o n, Hendrik Willem van. — Storia della navigazione dal 5000 a. C. ai nostri giorni. Traduzione dall' inglese. Milano. V. Bompiani. XV+303 str.

15. P o r t o l a n o d e l M e d i t e r r a n e o. Vol. IV. Coste d'Italia da Capo Santa Maria di Leuca a Duino incluse le Isole Tremiti, Pianosa e Pelagosa. Genova. Istituto Idrografico della R. Marina. VII+64 str. z 8 tabl.

16. Presser Siegfried. — Beitrag zur Frage des Schiffswiderstandes unter Berücksichtigung von Modellversuchen im begrenzten und unbegrenzten Wasser. Berlin 4⁰. 42 tabl.

17. S p a r t a A. — Contributo alla conoscenza dello sviluppo nei Percidi. Venezia. C. Ferrari. — Consiglio Nazionale delle Ricerche. R. Comitato Talassografico Italiano. (Memorie CCXXIV.)

Zagadnienia bałtyckie. Pomorze

18. D o s t ę p d o m o r z a. Zagadnienie pomorskie. Wspólnota bałtycka. IV-te Sprawozdanie Dyrekcji Instytutu Bałtyckiego, przedłożone Komisjom Naukowym i Walnemu Zgromadzeniu w dn. 21—22 czerwca 1935 r. Toruń. — Warszawa. Instytut Bałtycki. — Sgł. Kasa im. Mianowskiego, 239 str. („Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego". 25.)

Zawiera prace: J. Borowika, F. Hilchena, W. Winida, J. Smoleńskiego, J. Bieniasza, Z. Wojciechowskiego, J. Delekty, R. Jakimowicza, ks. W. Łęgi, J. Kostrzewskiego, B. Chrzanowskiego, W. Kwiecińskiego, oraz ogólny spis porządkowy wydawnictw I. B. i spis bibljograficzny publikacyj I. B.

19. G e r l a c h Paul. — Goethe und Danzig. Danzig. Kaffemann. 68 str. (Rozprawa doktorska).

20. J e d n o d n i ó w k a wydana z okazji poświęcenia sztandaru Pomorskiego Okręgu Związku Legjonistów Polskich. Toruń. 48 str.

21. J e d n o d n i ó w k a z okazji 16-lecia odzyskania morza. Poznań. LMK. Okręg Poznański. 35 str.

22. K e y s e r Erich. — Danzigs Entwicklung. 5-te stark veränd. Auflage. Danzig. Kaffemann. 32 str. z rys. („Führer d. Staatlichen Landesmuseums f. Danziger Geschichte". Heft 15.).

23. K o c z y Leon. — Polityka bałtycka Zakonu Krzyżackiego. Rozprawa z pracy zbiorowej „Dzieje Prus Wschodnich". (Tom I, rozdział 5). Toruń. Warszawa. Instytut Bałtycki. — Sgł. Kasa im. Mianowskiego. IV+73 str. („Pamiętnik I. B.". T. 27).

24. K w i a t k o w s k i Jan. — Polski Gdańsk w czasie przełomowym. Cz. I: Przed wojną światową. (1/IV 1913—1/VIII 1914). Orłowo Morskie. 240 str.

25. L e h r e r e x k u r s i o n, Die zweite, zum Danziger Forst. Revier Zoppot und Steegenam 28 und 29 Juni 1935 unter Führung des Leiters der Forstabteilung. Paleske. Swaroschin. (Druk. w Tczewie). 66 str.

26. L e p s z y Kazimierz. — Gdańsk et la Pologne à l'époque de Bathory. Kraków. Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. 30 str.

27. M e y e Albricht. — Das Strafrecht der Stadt Danzig von der Carolina bis zur Vereinigung Danzigs mit der Preussischen Monarchie. (1532—1793). Danzig. Kaffemann. 107 str. (Rozprawa doktorska).

28. N o w a k Tadeusz. — Oblężenie Torunia w roku 1658. Praca przedstawiona na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego celem uzyskania stopnia dr. fil. Toruń. Towarzystwo Naukowe. 253 str. z 7 tabl. i 3 plan. i map. („Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu". 43).

29. S t r i c h Reinhard. — Zuckerrübenproduktion und Zuckerverwertung in Danzig. Leipzig. Noske. V+69 str. z 9 tabl. (Rozprawa doktorska).

30. Ś l a s k i Bolesław. — Materjały do dziejów lokalnych Pomorza. Ze źró-

deł archiwalnych oraz publikacyj drukowanych zebrał autor. B. m. w. Druk. Spółkowa w Kępnie. 32 str.

Porty morskie

31. Christlieb Maria. — Rostocks Seeschiffahrt und Warenhandel um 1600. Rostock. Hinstorff. 131 str. (Rozprawa doktorska, również w „Beiträge zur Geschichte d. Stadt Rostock". Band 19.)

32. Hävernick Walter Dr. — Hamburgs Schiffahrt in ihrer Entwicklung. Ein Führer durch d. Schiffahrtsabteilung d. Museums f. Hamburg. Geschichte. Hamburg. Christians. 78 str. z 16 tabl.

33. Hilchen Feliks dr. — Porty morskie. Urządzenia przeładunkowe. Organizacja i eksploatacja. Warszawa. LMK. Sgł. „Bibljoteka Polska". 267 str.

34. Johann Hermann. — Die Bewirtschaftung des Hamburgerhafens unter besonderer Berücksichtigung des Kaiumschlags und des Lagereiwesens. Hamburg. Meissners Verlag. V + 127 str. (Rozprawa doktorska).

35. Krause Erich. — Beitrag zur Frage der Häfen an sinkstofführenden Küsten. Berlin. Gebr. Ernst. 14 str. z rys.

36. Schulze F. W. Otto Dr. Ing. — Seehafenbau. Band 3: Besondere Hafenbauwerke. Berlin. Ernst und Sohn. VI + 366 str. z 479 rys.

Marynarka handlowa

37. Krone Werner. — Rentabilitätsvergleiche von Fahrgastschiffen mit und ohne Frachtbeförderung. Hamburg. Küchler. 44 str. z rys. (Rozprawa doktorska).

38. Lista delle navi italiane, con i segnali distintivi loro assegnati. Appendice al codice internazionale dei segnali. Edizione 1931. Situazione al 25 maggio 1935. (Ministero della Marina. Ufficio del Capo di Stato Maggiore). Roma. Istituto Poligr. dello Stato. XI + 270 str.

39. Seemannsordnung, Deutsche. Gesetz vom 2. Juni 1902 nebst Nachträgen und Nebengesetzen. Hamburg. Eckart und Messtorff. 71 str.

40. Seeschiffahrt, Die, im Jahre 1934. Bearb. im Statist. Reichsamt. Heft 2: Schiffverkehr über See in d. deutsch. Häfen. Berlin. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik. 72 str. („Statistik d. Deutschen Reichs". Band 476, 2).

Podróże morskie

41. Albrand Ludwig, Kapitän. — Westward-ho! Die Zeit d. grossen Segelschiffe. Hrsg. von Kurt Freytag und Wolfgang Frank. Hamburg. H. Köhler. 180 str. z 38 rys. na 24 tabl. i 11 il. w tekście.

42. Corti Egon Caesar Conte. — Die Entdeckung Amerikas. Leipzig. Bibliogr. Institut. 56 str. z rys. („Meyers Bunte Bändchen". 23).

43. Luckner Felix Graf von. — Im Segelschiff um die Welt. Köln. Hoursch und Bechstedt. 38 str. z 19 rys. W. Petersena i innych.

Marynarka wojenna. Bitwy morskie

44. Austen H. C. M. — Sea Fights and Corsairs of the Indian Ocean. Foreword by W. Jackson. Port Louis, Mauritius. R. W. Brooks, Government Printer.

45. Baxter Ph. — Naissance du cuirassé. Paris. Nouvelle Revue Critique.

46. Beckmann Adolf. — U-Boote vor New-York. Die Kriegsfahrt des deutsch. Unterseebootes nach Amerika. Stuttgart. Franckh. 54 str. z 25 rys. („Weite Welt-Bücherei").

47. Cyrulew Aleksandr Wasiljewicz. — Morskije wozdusznyje siły. Moskwa. Gosudarstwiennoje Wojennoje Izdatielstwo. 61 str.

48. Engely Giovanni. — La lotta per dominio dei mari. Le conferenze navali da Washington a Londra. Roma. Ed. Sud. 36 str. („Quaderni di Cultura Politica“, Nr. 3—4).

49. Ehrenreich Bernd. — Marine = SA. Das Buch einer Formation. Hamburg. Hanseat. Verl. Anstalt. 139 str.

50. Johnson Charles Capitaine. — Pirates célèbres du XVIII-e siècle. Paris. Nouvelle Revue Critique.

51. Jones T. M. — Watchdogs of the Deep Life in a Submarine during the Great War. With Forevord by Rear-Admiral W. T. Randle Ford. London. Angus and Robertson.

52. Kerr Mark Amiral. — Cinquante ans d'histoire navale. Paris. Nouvelle Revue Critique.

53. Nauticus. — Handbuch d. Seemacht und Seegeltung. Hrsg. von Freg. Kap. a. D. A. Scheibe. Jg. 20 (1936). Mit e. Geleitwort von Vizeadm. a. D. v. Trotha. Berlin. Mittler. XV + 269 str.

54. Oberkommando d. Kriegsmarine. Die nautischen Karten und Bücher für die Ausrüstung durch Marinewerft und Marinearsenal. Abgeschl. 31. III. 1935. Ausrüstungskatalog. Berlin. VII + 170 str. (Nur zum Dienstgebrauch).

55. Tunstall Brian. — The Realties of Naval History. London. G. Allen and Unvin.

56. Unkowskij Wsewołod Andrejewicz. — Teorija strielby na morie. (Kratkije swedenija). Moskwa. Gosudarstwiennoje Wojennoje Izdatelstwo. 124 str. z plan.

57. Usborne, Vice-Amiral. — La guerre navale en Méditerranée. Paris. Nouvelle Revue Critique.

Prawo morskie

58. Berio Filippo. — Per una costruzione giuridica del rapporto di assistenza marittima. Roma, Soc. Edit. del Foro Italiano. 31 str. (odbitka z „Rivista del Diritto della Navigazione“).

59. Bugniet B. — Le vice propre dans l'affrètement et l'assurance maritime. Paris. Domat-Montchrestien. 235 str.

60. Carloni Enrico. — I reati colposi di pericolo in diritto marittimo. Cagliari. Lc. Ed. Italiana. 33 str.

61. Guérin. — Précis de legislation maritime, 1-re partie. Paris. Gauthier-Villars. IX + 104 str.

62. Monacciani Luigi. — La tutela del credito navale. Milano. A. Giuffré. 31 str.

63. Neuhäuser Werner. — Der Arbeitsvertrag des Schiffmannes in der deutschen Seeschiffahrt unter bes. Berücks. d. Arbeitsverhältnisse auf deutsch. Seefracht- und Passagierschiffen über 100 Br.-R.-Tons. Rostock. Hinstorf. XVIII + 291 str. (Rozprawa doktorska).

64. Spasiano Eugenio. — Sul concetto giuridico di nave. Roma. Soc. Ed. del Foro Italiano. 39 str. (Odbitka z „Rivista del Diritto di Navigazione“).

65. Weskott Richard. — Das Privateigentum im Seekriegsrecht. Quakenbrück i. H. Trute. XX + 126 str. (Rozprawa doktorska).

Rzeki. Żegluga śródlądowa

66. Carte des voies navigables de la France et de la Belgique. Leurs liaison avec le rail. Tous les canaux, toutes les écluses, les distances entre les écluses et entre les ports. Echelle 1.000.000-e. 3 couleurs. Format 110 cm. + 120 cm. Paris. Girard et Barère.

67. Hauska Leo. — Wassertransportanlagen. Mit 440 zum überwiegenden Teil erstmalig veröffentl. Originalentwürfen d. Verf., sovie 24 Lichtbildern neuzeitl. Anlagen. Wien. — Leipzig. Gerold's Sohn. 384 str. („Das forstliche Bauingenieurwesen“. Band 2).

68. Kalender, Westdeutscher Schiffahrts- und Hafen-. 12. Auflage. 1936. Duisburg. Rhein. Verlagsges. XII + 982 + 68 str. („Schriften d. Vereins zur Wahrung d. Rheinsschiffahrts-interessen“).

69. Kostrzewski Józef. — Rola Wisły w czasach prehistorycznych Polski. Poznań. (Odbitka z „Przeglądu Archeologicznego“).

70. Rippel Hermann. — Die wirtschaftsgeografischen Grundlagen der Elbeschiffahrt. Wien. Eigenverlag. VIII + 98 str. z 13 tabl. (Rozprawa doktorska).

71. Rudnicki Mikołaj. — Studja nad nazwami rzek lechickich. Poznań. Instytut Zach.-Słowiański przy Uniwers. Poznańskim. (Odb. z „Slavia Occidentalis“).

72. Schaetzle Hermann. — Der Grosschiffahrtsweg zum Bodensee. Eine wirtschaftswiss. Untersuchung. Konstanz. Reuss und Itta. 87 str. (Rozprawa doktorska).

73. Staniszewski Wojciech. — Powódź. Opowieść z r. 1934. Warszawa. Wojskowy Instytut Naukowo-Oświatowy 71 str. (Bibljoteczka Społeczna. Nr. 17).

Sprawy kolonjalne

74. Carano Donvito Giovanni. — Finanza coloniale. Roma. 143 str. („Studi di politica, finanza ed economica pubblicati a cura della „Rivista di Politica Economica“).

75. Expéditions coloniales. Leurs dessous. — Leurs atrocités. Numéro special du „Crapouillot“.

76. Marotta Arturo. — Profilassie terapia delle varie forme morbose predominanti in Africa Orientale. Napoli. A. Panaro.

77. Meyer Annaliese. — Die koloniale Bewegung des frühen deutschen Liberalismus im Spiegel der Publizistik. Hamburg. P. Evert. 58 str. (Rozprawa doktorska).

78. Olichon Armand. — Les Missions. Histoire de l'expansion du catholicisme dans le monde. Paris. Bloud et Gay. 500 str. z 450 reprod. artyst.

79. Rippmann Ernst. — Weisses und schwarzes Südafrika heute und morgen. Gotha. Klotz. 174 str. 231 rys. i 1 mapa.

80. Rolland Louis et Lampue P.— Précis de législation coloniale. Paris. Dally. 533 str.

81. Walker Eric A. — A History of South Africa. Longmans.

Kolonje angielskie

82. Beaucham John. — Anglijskij imperializm w Indii. Per. z. ang. B. Żuchoweckowo. Moskwa. Socialnoekonomiczeskoje Gosudarstwiennoje Izdatielstwo. 174 str. (Tytuł oryg. „British Imperialism in India“).

83. Cobbold Evelyn. — Kenya: the Land of Illusion. London. J. Murray.

84. Dana Julian. — Gods who die. The Story of Samoa's Greatest Adventurer. London. Macmillan Co.

85. Gragnani Carlo. — La moneta nelle colonie inglesi del Nord-America: 1607—1775. Bologna. N. Zanichelli. 183 str.

86. Leakey L. S. B. — Kenya. London. Methuen. Z 8 tabl.

87. Thomas H. B. and R. Scott. — Uganda. London. — Oxford. Milford — University Press.

88. Werle Günter. — Landwirtschaft und Industrie in der südafrikanischen Union unter Berücksichtigung der deutschen Pionierarbeit. Eisfeld i. Thür. Beck. VII+111 str. (Rozprawa doktorska).

Kolonje francuskie

89. Bordeaux Henry. — L'Epopée noire. La France en Afrique Occidentale. Paris. Denoël et Steele.

90. Chavannes Ch. de — Avec Brazza. Souvenirs de la mission de l'ouest Africain. (Mars 1883—Janvier 1886). Paris. Plon. Z 8 map.

91. Gadala Marie Therèse. — Le dernier voyage de Lyautey l'Africain. Paris. „La Caravelle".

92. Martineau A. et May L. Ph. — Trois siècles d'histoire Antillaise. Martinique et Guadeloupe de 1635 à nos jours. Paris. E. Leroux. 282 str. Z 10 ilustr.

93. Mauclair Camille. — Les douces beautés de la Tunisie. Paris. B. Grasset.

94. Maunier René. — Coutumes algériennes. Paris. Domat Montchrestien. 202 str.

Kolonje hiszpańskie

95. Laget Paul de. — Au Maroc Espagnol. Paris. Ed. Occitania. 246 str. z 63 plansz.

Kolonje italskie

96. Aloisi Pompeo. — Rede des italienischen Delegierten Baron Aloisi auf der Völkerbundversammlung vom 10. Oktober 1935 über den italienisch-äthiopischen Konflikt. Rom. Pallotta.

97. Appunti sulle questioni coloniali in rapporto al conflitto italo-abissino. Regio Emilia. Istituto Fascista di Cultura. 16 str.

98. Baravelli G. C. — Das letzte Bollwerk der Sklaverei. Abessinien. Rom. Soc. Edit. di „Novissima". 79 str.

99. Carminati Cesare. — Cose di Abissinia. Storia, geografia, flora, fauna, evangelizzazione, vita religiosa, folklore, leggende, favole, superstizioni ecc. Bergamo. 75 str.

100. Conti Rossini Carlo. — L'Etiopia è incapace di progresso civile. Roma. „La Nuova Antologia".

101. Da Caraglia Egidio. — L'Abissinia. Appunti, impressioni, ricordi di vita missionaria. Torino. G. Montrucchio. 175 str. Z 20 tabl.

102. Gagnatelli Mario. — Abissinia. Ancona. All'insegno del Cinero. 152 str.

103. Galanti Mario. — Incontri con i camerati inglesi. Appunti sul problema etiopico. Ascoli Piceno. 53 str. („Quaderni di Eja!" nr. 2).

104. Gentizon Paul. — La revanche d'Adoue. La guerre italo-abyssine vue par un témoin impartial. Paris. Berger-Levrault. VIII+264 str.

105. Giurco Ennio. — L'ordinamento politico dell'Impero etiopico. Firenze. G. C. Sansoni. 195 str.

106. Guzzardi Sebastiano. — La gestione dei reparti indigeni e misti in Eritrea. Roma. 102 str. Z liczn. tabl.

107. Kalmer Joseph i Ludwik Huyn. — Abisynja, ognisko niepokoju. Przełożył Jerzy Odrowąż-Pieniążek. Warszawa. Trzaska, Ewert i Michalski. 270 str. Z 26 tabl. („Bibljoteka Podróżnicza". Tom 6).

108. Leichner Georg. — Gefahrvolles Abessinien. Wie ich es erlebte. Leipzig. Payre. 257 str. Z 40 ilustr. 1 mapą, 3 plansz.

109. Malizia Nicola. — L'Africa Orientale Italiana e l'Abissinia. Napoli. A. Chiurazzi e figlio. 271 str. 23 tabl.

110. Pollera Alberto. — L'Italia e le populazioni dell'Eritrea. Conseguenze sociali, morali ed economiche che la colonizzazione italiana in Eritrea ha avuto nella evoluzione delle popolazioni locali e delle regioni finitime. Napoli. R. Istituto Sup. Orientale. 78 str.

111. Sailer Emilio. — Come impedimmo l'aggressione etiopica nell 1914. Roma. (Odbitka z „Nuova Antologia").

112. Sno Jewgenij Jewgenijewicz. — Itało-abissinskaja wojna. Leningrad. Lenoblizdat. 92 str. Z 6 tabl., mapą i ilustr.

113. Wencker - Wildberg Friedrich. — Abessinien. Berlin. K. Wolff. 149 str. z liczn. tabl. i 1 mapą. („Die Erde in Wort und Bild").

114. Wierzejski Bronisław Krystyn. — Forty na piasku. Z 57 ilustr.

w tekście oraz 19 tabl. rotograw. Warszawa. Trzaska, Ewert i Michalski. 203 str.

115. Wojna, Itało - Abissinskaja. Statjii z „Izwestij“, „Prawdy“ i dr. materiały. Saratow. Gosudarstwennoje Izdatelstwo. 82 str.

116. Zischka Anton. — Abisynja. Ostatni nierozwiązany problem Afryki. Z 3-go uzupełn. wydania niem. przeł. Aleksander Brandt. Warszawa. M. Fruchtman. 248 str. z 1 mapą.

117. Zur Mühlen Leo von. — Im Banne des äthiopischen Hochlandes. Berlin—Schönberg. Oestargaard. 352 str. Z liczn. rys.

Kraje mandatowe

118. Das Buch der deutschen Kolonien. Herausg. mit Förder. des Reichskolonialbundes. Vorw. von Gouv. i R. Dr. Heinrich Schnee. Berlin. R. Hobbing. 327 str. Z 168 ilustr. i 6 map.

119. Etablissement des Assyriens de l'Irak. Rapport du Comité du Conseil sur l'établissement des Assyriens de l'Irak dans la région du Gab. (Territoires du Levant sous mandat français). Genève. Société des Nations. 37 str. Z 2 map. („Série de Publications de la Société des Nations“. 7, 1936, 12).

120. Paap Werner. — Die Niederschlagsverhältnisse des Schutzgebietes Deutsch—Ostafrika. Hamburg, Deutsche Seewarte. z liczn. tabl. (Rozprawa doktorska).

121. Schoen Ludwig. — Das koloniale Deutschland. Heft 4: Deutsche Schutzgebiete unter Mandatsherrschaft im Jahre 1934. Berlin. Berliner Börsen-Zeitung. 125 str.

122. Weiss Joseph. — Die „Kwuzah“. Ein Beitrag zu d. genossenschaftl. Organisationsformen in d. jüd. Landwirtschaft Palästinas. Bern. Schönburg. 163 str. z 23 tabl. i 1 mapą.

Literatura piękna

123. Conrad Joseph. — Freya von den sieben Inseln. Deutsche Übertr. aus dem Engl. von Elsie Mc Calman. Berlin. S. Fischer-Verlag. 152 str.

124. Stępowski Janusz. — Gdynia. Deklamacje, śpiewy, tańce i pieśni kaszubskie. Inscenizacja Wandy Tatarkiewicz-Małkowskiej. Ilustr. muzyczna Władysława Macury. Oprac. graf. Adama Siemaszko. Akwarela B. Surałło. Warszawa. LMK. Sgł. „Bibljoteka Polska“. 64 str.

125. Wasilewska Wanda. — Legenda o Janie z Kolna. Warszawa. „Nasza Księgarnia“. 123 str. („Przymierze z Książką“. Bibljoteka Młodzieży. Tom 9).

Bibljografja

126. Knigi dlia moriechodow i korablestroitielej. Katałog. Moskwa. — Leningrad. 8 str. (Izd. Akad. Nauk SSSR).

127. Wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego. Toruń. Sgł. Kasa im. Mianowskiego w Warszawie. 69 str. (Odbitka z „Pamiętnika Instytutu Bałtyckiego“. Tom 25).